

Часопіс “Культура. Нацыя”

Выданьне Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Канадзе

Алёна Ляпко "Адваротны Бок Луны" (аловак, папера)

Атава, Канада

- Пра часопіс!

Дарагія сябры!

Часопіс “**КУЛЬТУРА. НАЦЫЯ**” заснаваны як незалежнае перыядычнае выданьне, прызначанае для абмеркаваньня праблем беларускай культуры і нацыянальнага будаўніцтва.

*Часопіс заснаваны ў 2012 годзе і напачатку меў назву “САКАВІК” (над гэтай назвай выйшлі першыя шэсьць нумароў). З 2018 года часопіс выходзіць два разы на год, да гэтага часу выходзіў раз на квартал. З кастрычніка 2020 года часопіс набыў статус выданьня Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Канадзе (БІНІМ, Канада). Часопіс “**КУЛЬТУРА. НАЦЫЯ**” публікуецца на вэб-старонцы www.sakavik.net*

Часопіс зьмяшчае арыгінальныя аналітычныя артыкулы, эсэ, а таксама абгрунтаваныя дыскусіі і каментары па гісторыі, мове, літаратуры, сацыялогіі, традыцыях і іншых пытаннях, маючых дачыненне да развіцьця беларускай нацыі і нацыянальнага будаўніцтва. Беларуская Мова – асноўная мова часопіса, але магчымы публікацыі і на іншых мовах. Запрашаем да супрацоўніцтва ўсіх зацікаўленых. Свае матэрыялы дасылайце на: info@binim.org

Рэдакцыя часопіса:

Заснавальнік і рэдактар Пётра Мурзёнак

Сябры рэдакцыі Наталія Баркар

Юрась Грыбоўскі

Вольга Іпатава

Аляксандр Каралькевіч

Сяргей Панізньнік

Ігар Пракаповіч

Юрась Рапецкі

Галіна Туміловіч

Атава, Канада

Зьмест 32-га нумара часопіса (стар. 3-5)

На вокладцы часопіса – малюнак Алёны Ляпко "Адваротны Бок Луны"
(аловак, папера)

Слова рэдактара

Пётра Мурзёнак **Вяртаючыся да нацыянальнай ідэі** 6-13

Артыкулы

Лявон Карповіч **Апавяданьні паштовых марак пра Вялікае Княства** 14-51

Міхась Кенька **Песеннае рэтра** 52-63

Татьяна Кенько **Путешествие по залам государственного художественного музея Беларуси - Борис Михайлович Кустодиев** 64-87

Пётра Мурзёнак **Дзейнасць Беларускага інстытута навукі і мастацтваў у Канадзе (БІНІМ, Канада) за перыяд з лістапада 2020 года па кастрычнік 2023 года (са справаздачы Інстытута 18 лістапада 2023 года)** 88-107

Алесь Сімакоў **Беларусь - індзейцы: погляд на беларуска-індзейскія сувязі з пазіцый 2004 года (уключна з ілюстратыўным матэрыялам)** 108-155

Алесь Сімакоў **500 гадоў разам: польская і беларуская індзеяністыка на перакрывацтвах** 156-171

ЛітаратураПаэзія

Сяргей Панізньнік **БОГ ВЯСНЫ ЖЫВЕ Ў ПАЛЯХ** 172-179

Пераклады

Міхась Кенька **Пераклады расказаў:** Марыё Бенедэці “Чырвоная філіжанка”,
Гайто Газданаў “Лёс Саламеі”, Віктар Пронін “Нешта ды будзе...”, Дзіна Рубіна
“Абсяг асляпляльнага святла”, Генрык Сянкевіч “Дазорца маяка” 180-228

Ніна Янсоне (*пераклад з латышскай мовы*) - **Саўлцэрыгэ Віесэ “Лета ў Рандэнэ”**
(казка пра дзяцінства паэта). *Каментары Сяргея Панізьніка, кавалера ордэна
Трох Зорак Латвійскай Рэспублікі* 229-236

Інтэрв’ю

Вераніка Панізьнік **Зямныя скрыжалі**
Размова з бацькам, Сяргеем Панізьнікам, для Беларускага радыё 237-242

Краязнаўства

Сяргей Панізьнік **КРЫНІЦА З БОСАЙ ВАДЗІЦАЙ** (*зборнік вершаў для
дарослых і дзяцей*) 243-271

Новыя кнігі, агляды

У 32-м нумары часопіса “КН” падаецца інфармацыя пра ТРЫ новыя кнігі: 272-279

- Кніга з серыі “**Беларуская мова як замежная**”, номер 6 за 2022 год,
рэдактар Радаслаў Калета;
- Лявон Карповіч: **Апавяданьні марак пра Вялікае Княства**;
- Пётра Мурзёнак: **Ля возера Сьвідна. Размовы з мамай.**

Кацярына Лозка *Агляд кнігі “Belarus: prospects of a middle power” by Piotra P.
Murzionak, Lanham, MD, Lexington Books, 2022, ISBN 978-1-79365-491-5.
Canadian Slavonic Papers, 2023, 65(2), pp. 257–258.* 280-281

З жыцця беларускіх суполак

Валеры Грыцук **АДЗІНСТВА ПА-НАД МЕЖАМІ, усе Беларусы РАЗАМ**
(канферэнцыя у Вільнюсе, красавік 2023) 282-284

Piotra Murzionak **Short presentation on Black Ribbon Day. Дзень Чорнай стужкі - 2023 у Атаве** (*August 23, 2023, in front of Russian Embassy in Ottawa*) 285

"Мемарандум" і "Адозва да вольных народаў свету", прапанаваных для падпісаньня на канфэрэнцыі «Шлях да Волі», арганізаванай палком Каліноўскага (Кіеў, 29 лістапада 2023 года) 286-287

Пётра Мурзёнак **Прамова на ўрачыстым паседжаньні, прысвечаным 75-годдзю Згуртаваньня беларусаў Канады** (*2 лістапада 2023 года, 19.00, субота, он-лайн трансляцыя круглага стала*) 288-290

Каляндар памятных дат

Сяргей Панізньнік **Будзем памятаць мы - не забудуць і нас** (*дапоўнены артыкул*) 291-301

Прыемнага чытаньня

Пётра Мурзёнак, галоўны рэдактар часопіса

30 лістапада 2023 года, Атава

Наступны 33-ці нумар часопіса выйдзе ў красавіку 2024 года

Слова рэдактара**Пётра Мурзёнак: Вяртаючыся да нацыянальнай ідэі**

Анатацыя. У артыкуле прапанаваны і абгрунтаваны кароткая і шырокая версія беларускай нацыянальнай ідэі. *Кароткая формула:* мір, дабрабыт, шчасьце дзяцей. *Шырокая версія:* пабудова нацыянальнай, нейтральнай, дэмакратычнай дзяржавы, у якой абсалютна роўныя правы будуць мець прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў і прадстаўнікі нацыяўтваральнага этнаса – беларусы.

Напачатку лістапада гэтага года, па запрашэнню Беларускага інстытута навукі і мастацтваў у Канадзе (БІНІМ, Канада) і Згуртавання беларусаў Канады (ЗБК), беларускія суполкі ў Канадзе наведаў журналіст Еўраадыё сп. Зміцер Лукашук. Яго паездка ў Канаду была падтрымана з мэтай азнаямлення беларускай дыяспары ў Канадзе з праектам “Нацыянальнай ідэі”, якую журналіст ініцыяваў некалькі гадоў таму назад. Аснову праекта складаюць інтэрв’ю з прадстаўнікамі ў большасці нацыянальна-арыентаваных людзей, дзе размова ідзе пра тое - што такое для іх беларуская нацыянальная ідэя і ці патрэбная яна. Вынікам гэтых інтэрв’ю стала іх публікацыя ў эфіры ў фармаце U-tube, а таксама выданьне трох даволі аб’ёмных кніг.

Мне ўдалося азнаёміцца з першым томам працы двух журналістаў, аўтараў праекта – сп. З. Лукашука і рускамоўнага журналіста Максіма Гарунова. Сп. М.Гаруноў фармаваў свайго рода альтэрнатыўнае бачаньне што да нацыянальнай ідэі, з тым каб абвастрыць ход дыскусіі па дадзенай тэме. Яшчэ ня ведаю, што ёсць у іншых двух тамах, але аналізуючы адказы многіх і многіх шчырых беларусаў у першай кнізе, мне пакуль што не ўдалося заўважыць хаця бы нейкую тэндэнцыю, з якой магчыма вырысваўся хаця б контур абмяркоўваемай нацыянальнай ідэі. Колькі апытаных людзей – столькі і розных думак. Безумоўна, што ўсё ж можна заўважыць некаторыя агульныя ключавыя словы – такія як незалежнасць ці дэмакратыя для Беларусі, і іншыя.

Сп. З. Лукашук наведаў беларусаў Атавы, Таронта і Манрэаля, як і дзесятак гарадоў ЗША, што было лагічна зрабіць адпраўляючыся ў далёкую паездку за акіян у Паўночную Амерыку. Думаецца, што сп. Лукашук у значнай меры дасягнуў сваёй мэты ў тым, што азнаёміў са сваім праектам беларусаў падчас непасрэдных фармальных і нефармальных сустрэч з імі. Што тычыцца “крышталізацыі” самой нацыянальнай ідэі, то пытаньне застаецца адкрытым. З маёй размовы з журналістам вызначылася, што напачатку праекта канкрэтная мэта фармуляваньня нацыянальнай ідэі паводле аналізу шматлікіх думак рассыпаных падчас інтэрв’ю не планавалася. У

адказ на пытаньне вядучай Еўрадыё аб тым, што такой нацыянальная ідэя для самага сп. Лукашука – той адказаў, што ён яе для сябе сфармуляваў, але пакуль што не выносіць гэта на публіку (*эфір з А.Лявончанка і Н.Нортан, са З. Лукашуком пасьля турнэ ў Паўночную Амерыку*).

Увогуле – ці магчыма вывесці формулу нацыянальнай ідэі і ці варта гэта рабіць? Сама па сабе спроба шырока абмяркоўваць гэту тэму магчыма і варта таго каб падняць хвалю роздуму і меркаваньняў як можна большай колькасьці людзей. Але калі звярнуцца да больш дасведчаных людзей у гэтай сферы, то каштоўнасьць такога абмеркаваньня на іх думку не вельмі высокая. Праф. Уладзімір Мацкевіч, які для мяне ёсьць вельмі значным аўтарытэтам, адказаў на пытаньне пра неабходнасьць шукаць нацыянальную ідэю такім чынам “Ведаецца, мне трохі абрыдла абмеркаваньне нацыянальнай ідэі”.¹ Прыблізна той жа пазіцыі прытрымліваецца эксперт у нацыянальных пытаньнях сп. Валер Булгакаў:² “... для сер’ёзных размоваў о национальной идее поезд давно ушёл. В наши дни серьёзный, как у вас на передаче, разговор о национальной идее – это анахронизм”.³

Такім чынам, абодва указаньня эксперты, як і некаторыя іншыя, не бачаць падстаў траціць час на пошук адказу на пытаньне “Што такое беларуская нацыянальная ідэя?” - ключавыя словы праекта. У чым жа тут справа?

Нацыянальная ідэя для кожнай нацыі (і, фактычна, галоўная ідэя нацыяналізма) заключалася раней ў стварэньні самастойнай, незалежнай дзяржавы. Для многіх усталяваўшыхся сёньня дзяржаў, яна была актуальнай 150-250 гадоў таму і фармулявалася перш за ўсё як падчас Французскай (1789-1799), так і падчас Амерыканскай (1765-1783) рэвалюцыі. Менавіта ў тыя часы, былі закладзены асноўныя прынцыпы сучаснага існаваньня і будаўніцтва народаў/нацыяў. А менавіта: дэвізамі Французскай рэвалюцыі былі «Свабода, роўнасьць, братэрства»; у Дэкларацыі незалежнасьці ЗША (1776) гаворыцца: “Мы зыходзім з той відавочнай праўды, што ўсе людзі створаны роўнымі, надзелены Тварцом пэўным неад’емным правам, да ліку якіх адносяцца жыцьцё, свабода, імкненьне да шчасьця.” Паводле гэтых прынцыпаў усталёўваліся новыя дзяржавы на развалінах Расійскай, Германскай і Атаманскай імперыяў у пачатку 20-га стагоддзя. Мы не абмяркоўваем тут сацыяльныя асьпекты і пытаньні справядлівасьці ў нова створаных дзяржавах, але тое, што гэтыя прынцыпы - “свабода, роўнасьць, братэрства”, “радзіма перад

¹ З.Лукашук, М.Гаруноў Беларуская нацыянальная ідэя. Інтэрв’ю з У.Мацкевічам: “Выдумляць нацыянальную ідэю – гэта ўсё лухта”, Варшава, 2022; с.63.

² Булгакаў В. Гісторыя беларускага нацыяналізму. Вільня, 2007. 331 с.

³ З.Лукашук, М.Гаруноў Там жа. Інтэрв’ю з В.Булгакавым «Сёньня спробы сфармуляваць націдэю – анахранізм, цягнік сышоў», с.211.

усім” – былі вядучымі пры фарміраванні нацыянальных утварэнняў\дзяржаў – здаецца не падлягае сумневу.

“Дэкларацыя правоў чалавека і грамадзяніна” была прынята ў Францыі 26 жніўня 1789 г. – у ёй жыхарам краіны гарантаваліся правы на свабоду слова, рэлігіі, валодання маёмасцю і абароны ад праследавання без юрыдычна абгрунтаваных падстаў. Гэты дакумент, прыняты амаль 235 гадоў таму назад, аказаў значны уплыў на прыняцце многіх прававых дакументаў, што тычацца правоў і свабод, у прыватнасці Канстытуцыі ЗША (1787), Канстытуцыі Рэчы Паспалітай (1791), “Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека” (ААН, 1948).⁴

Падобныя прынцыпы былі дэклараваны, менавіта толькі дэклараваны, і ва Ўстаўных граматах Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР). На жаль яны не маглі быць рэалізаваны на працягу ўсяго толькі 9 месяцаў - столькі існавала БНР у 1918 годзе. Прынцыпы свабоды, роўнасці і братэрства дэклараваліся ў канстытуцыях СССР\БССР і нават у “Маральным кодэксе будаўнікоў камунізма”, і дэкларуюцца ў прававых дакументах сучаснай Рэспублікі Беларусь. Але як не было індывідуальнай, палітычнай і нацыянальнай свабод ў савецкай сістэме, так іх няма і ў пост-савецкай Беларусі.⁵ Таму, мне таксама падаецца, што не маючы ў краіне ўсіх гэтых свабод аб нацыянальнай ідэі можна толькі марыць (ці ў лепшым выпадку дыскутаваць).

Але ці азначае гэта, што нацыянальнай ідэі не павінна быць. На мой погляд – так, яна павінна існаваць. Нам цяжка раўняцца з краінамі, дзе прынцыпы свабоды, роўнасці і братэрства даўно ўсталяваны. Пацікавіўся, якія нацыянальныя ідэі культывуюць дэмакратычныя краіны? Дакладнага адказу не знайшоў – бо ім гэта верагодна і не патрэбна. Яны ідуць іншым шляхам – шляхам паляпшэння умоў для існавання сваіх дзяржаў, якія жывуць паводле даўно засвоеных указаных вышэй прынцыпаў. Да прыкладу, дэвізам (motto) Швейцарыі ёсць – “Адзін за ўсіх і ўсе за аднаго”. Магчыма многім гэта нагадае адзін з прынцыпаў “Маральнага кодэкса будаўнікоў камунізма”, які быў такім - “Коллективизм и товарищеская взаимопомощь: каждый за всех, все за одного». Але ў адрозненне ад былога СССР гэты прынцып у Швейцарыі працуе, а для таго каб невялікая нейтральная краіна ў Еўропе паспяхова развівалася у ёй штогод праводзіцца некалькі рэферэндумаў\плебісцытаў, на якіх ставяцца пытанні для усёй нацыі адносна ўдасканалвання умоў і пошуку падыходаў да лепшага жыцця яе

⁴ Цікава, што СССР, Беларусь, Украіна і некаторыя краіны-сатэліты пры прыняцці “Усеагульнай дэкларацыі” ўстрымаліся і настойвалі на ўключэнні ў “дэкларацыю” толькі эканамічных і сацыяльных правоў, тады як заходнія краіны прапаноўвалі замацаваць у ёй грамадзянскія і палітычныя правы і свабоды.

⁵ Пётра Мурзёнак: Нацыя і свабода. Часопіс “САКАВІК”, 2014, сакавік, №5, с. 14-37; Мурзёнак Пётра “Нацыя і свабода”. У кн.: Шляхі да нацыянальнай дзяржавы. 2016, “Кнігазбор”, с.118-146.

жыхароў. Менавіта ад іх жадання і разумення нацыя развіваецца ў цэлым – крок за крокам.

Мне падаецца (і не толькі мне), што нацыянальная ідэя мусіць быць душой народа, вырасці з яе і ўвасобіцца ў нацыянальных праектах. У адрозненне ад ідэалогіі – хаця б і дзяржаўнай, яна нараджаецца і расце знізу, у той час як ідэалогія даносіцца да людзей зверху і хутчэй за ўсё з цяжкасцю імі прымаецца. Шчаслівы выпадак той, калі чаканні знізу і пасланні зверху супадаюць – у гэтым відаць і заключаецца мудрасць і спеласць нацыі.

Але відаць не толькі баланс паміж нацыянальнай ідэяй і ідэалогіяй вельмі важны, усё ж сама агульначалавечая каштоўнасць нацыянальнай ідэі адыгрывае значную ролю – і таму сведчаннем ёсць прыклады з гісторыі:

а) Бальшавікі ў 1917 годзе абяцалі – «Мір народам», «Зямлю сялянам», «Хлеб галодным». Ці чакалі гэтага змраныя вайной і голадам народныя масы? – вядома ж чакалі і гэта супадала з прыведзенымі абяцаннямі. У лістападзе 1917 на выбарах ва Усерасійскі Устаноўчы сход з 56 дэпутатаў абраных у Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губернях і ад Заходняга фронту большасць былі бальшавікамі – 30 дэпутатаў; 22 месцы занялі сацыял-рэвалюцыянерамі і, на жаль, не прайшоў ні адзін дэпутат ад нацыянальна-свядомых сіл, за якіх аддалі свае галасы толькі 0.56% выбарцаў. Бальшавікі, атрымаўшы перамогу (нават шляхам брутальнага разгону Устаноўчага сходу, дзе ў выніку большасць мелі сацыял-рэвалюцыянеры, а не бальшавікі, як яны таго чакалі), панеслі ідэі камунізма па ўсяму сьвету. Гэтыя левыя ідэі калабродзяць у галовах не толькі краін, як кажуць цяпер Глобальнага Поўдня, але ў многіх перадавых універсітэтах самых што ні на ёсць капіталістычных краін, уключаючы ЗША.

б) Словы з нямецкага гімна «Deutschland uber Alles», напісанага ў канцы 19 стагоддзя, стаўшы ідэялагемай нацысцкага рэжыму і меўшых істотную падтрымку сярод насельніцтва, скончыліся катастрофай для нямецкага народа, які да сёння выбачаецца перад мноствам ахвяр у Еўропе і ў свеце.

в) Ідэі камунізма, якія распаўсюджваліся з СССР на Еўропу і па ўсім свеце, прынеслі не менш гора многім народам. Да гэтага часу, ніхто з мінулых кіраўнікоў СССР, ці лідэраў новых краін пасля яго развала, не пакаяліся перад ахвярамі камуністычнага рэжыма. Сп. Лукашэнка, прапітаны да гэтага часу нерэалістычнымі і не рэалізаванымі ідэямі камунізма, да гэтага часу ні разу не быў у Курапатах, і тым больш не сказаў ні слова ў памяць пахаваных там лепшых сыноў беларускага народа. У гэтым сэнсе, можна відаць сказаць, што падобная лукашэнкаўская ідэалогія, паразітуючая пры тым на спадчыне Вялікай айчыннай вайны, з'яўляецца ворагам і беларускага народа, і беларускай нацыянальнай ідэі.

Нягледзячы, на асцярожныя адносіны экспертаў да пытання аб нацыянальнай ідэі, усё ж паспрабуем вызначыцца з адказам на яго. На маю думку, нацыянальная ідэя можа быць пастаяннай толькі на адрэзку пэўнага часа, але павінна мяняцца ў прасторы і часе пасля выканання сваёй функцыі – калі асноўныя мэты і задачы, закладзеныя ў ёй, выкананы.

Акрамя гэтага, варта фармуляваць адносна кароткую версію нацыянальнай ідэі і больш шырокую, дэталізаваную яе версію, якая ўключае таксама перспектывыныя мэты на адносна далёкую будучыню - але абедззве мусяць быць даступнымі і зразумелымі для большасці людзей. Калі звярнуцца да простых людзей, то ў адказ на тое, чаго б яны жадалі мець (цяпер і ў будучым), то хутчэй за ўсё мы бы пачулі – каб быў мір, каб сям’я мела прыстойныя ўмовы жыцця (дастойны дабрабыт), і каб шчаслівымі былі іх дзеці. Хутчэй за ўсё такі адказ можна было б пачуць ад большасці беларусаў – вось гэта і можа быць на сёння беларускай нацыянальнай ідэяй.

***Простая, кароткая формула нацыянальнай ідэі –
мір, дабрабыт, шчасьце дзяцей.***

Другая справа, як асягнуць\дабіцца выканання ўсіх падобных жаданняў?! Ці мір і спакой магчымы без свабоды? Ці можна мець дабрабыт у сям’і без роўных правоў у краіне? Ці можна быць шчаслівымі ў краіне, дзе за вольныя думкі гоняць у турмы, дзе няма дэмакратычных выбараў і права ўдзельнічаць у справах краіны? Безумоўна мы верым, што час цемры ў Беларусі (і ў Расіі) не можа доўга існаваць. Так, як у А.С.Пушкіна:

*«Товарищ, верь: взойдет она,
Звезда пленительного счастья,
Россия вспрянет ото сна,
И на обломках самовластья
Напишут наши имена!»*

(«К Чаадаеву», А.С.Пушкин, 1818)

Чаму прывёў у прыклад Пушкіна? Найперш з-за таго што Беларусь пад лукашэнкаўскім сыягам паціху дрэйфуе да Масквы. Не многія вераць у тое, што між Лукашэнкам і Пуціным маюцца сапраўдныя братэрскія адносіны – хутчэй іх можна абазначыць як адносіны між баярыным і халопам, між каланізатарам і рабом. І калі ў Расіі не адбудуцца істотныя змены да дэмакратыі (добра было б каб гэта адбылося зараз - з дапамогай Украіны, а менавіта пры ваенным разгроме агрэсіўнага усходняга суседа) - пра беларускую нацыянальную ідэю будзем працягваць толькі марыць. Зьнешнія фактары важныя, але каб змены адбыліся практычна (без мараў) відаць трэба разлічваць толькі на ўнутраныя сілы. Хаця з гісторыі мы ведаем, што

спрыяльныя часы для развіцця беларускай нацыі наступалі менавіта пад уплывам знешніх фактараў.⁶

А ці мае лукашэнкаўская дзяржава нацыянальную ідэю? Не, такой няма. Гадоў 10 таму Лукашэнка выказаўся, што яму падносілі некалькі варыянтаў такой ідэі, але ні адна яму не падыйшла. Нельга сур’ёзна адносіцца да яго фразы, што беларусы гэта рускія са знакам якасці. Але мець “ідэю” ён хоча – па крайняй меры, у гэтым, 2023 годзе, зноў створана нейкая камісія па распрацоўцы нацыянальнай ідэі. Магчыма ў яе ўключаны сп. І. Марзалюк, які ў адным з нядаўніх відэа гаворыць пра тое, што першая нацыянальная ідэя была сфармулявана ў другой палове 19 стагоддзя – там ён спасылаецца на Каяловіча, Карскага, і на часы Мураў’ёва, у якія праходзіла дэпаланізацыя беларускага насельніцтва. Пра тое, што з тых часоў і да цяпер працягваецца русіфікацыя – маўчаньне. Магчыма рыхтуецца новы дыскурс, які будзе спрыяць далейшаму паглынаныю “сінявокай” рускім мірам.

А што ж нацыянальна-свядомая эліта? Ці мае яна свае напрацоўкі? Са шкадаваньнем можна адзначыць – агульнага бачання такой ідэі няма. Паўсюль у нацыянальна-дэмакратычным асяроддзі пануе “раздрай” – усе пра гэта ведаюць, усе гавораць пра яднаньне – але воз стаіць на месце. Нядаўняя канферэнцыя, арганізаваная палком Каліноўскага 29 лістапада 2023 года ў Кіеве, не скончылася нават падпісаньнем мемарандума, які рыхтаваўся ў сакрэце на працягу двух месяцаў. Бліжэйшы час пакажа, што раптам усё ж зрух адбудзецца, знойдзецца кампраміс між усімі магчымымі падпісантамі, але хто пры гэтым перацягне “коўдру” на сябе пакуль зусім неясна.

Фрагменты шырокай версіі нацыянальнай ідэі можна было б знайці, як у многіх разрозненых групах беларускай апазіцыі, так і ў думках, выказаных нацыянальна-моцнымі асобамі. Падаецца, што галоўная праблема заключаецца не ў тым, як такую шырокую формулу нацыянальнай ідэі сканструяваць, але якія прынцыпы, і якія інструменты могуць быць выкарыстаны ў яе рэалізацыі. Відавочна, што толькі казаць пра незалежную і дэмакратычную Беларусь недастаткова. Беларусь сёння, як бы гэта каму не спадабалася - і незалежная, і суверэнная. Калі апаненты маюць на ўвазе “незалежная ад Лукашэнкі” – то гэта можна падтрымаць і ўключыць асобным складнікам у гэту формулу.

У абмяркоўваемай кнізе можна знайсці трапныя кароткія вызначэнні нацыянальнай ідэі: “Будзьма беларусамі” (С.Шушкевіч), “Любіць Беларусь” (А. Мілінкевіч), многія падрымліваюць купалаўскі кліч – “Жыве Беларусь”. Я таксама

⁶ Мурзёнак Пётра Наступны перыяд развіцця нацыянальнай ідэі будзе спрыяльным.
У кн.: Шляхі да нацыянальнай дзяржавы. 2016, “Кнігазбор”, с.184-191.

далучаюся да гэтага кліча - вельмі ёмкага, змястоўнага, і адказнага. Я спрабаваў таксама напаткаць нейкі дэвіз, на языку круцілася “Жыві беларус”, але тут жа я спыніў сябе - па прычыне неадпавядання яго прынцыпу ўключнасці – а што рабіць тады не-беларусам па нацыянальнасці? ⁷

У свой час, на старонках часопіса “Культура. Нацыя”, была прапанавана “Стратэгія развіцця беларускай нацыі”.⁸ Мэтай стратэгіі было заяўлена “пабудова нейтральнай, нацыянальнай дзяржавы, у якой абсалютна роўныя правы будуць мець прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў і прадстаўнікі нацыяўтваральнага этнаса – беларусы.” У першапачатковай распрацоўцы праекта «Стратэгіі развіцця беларускай нацыі» прымалі ўдзел: Алена Анісім, Аляксандр Кашо, Пётра Мурзёнак, Алег Трусаў, Ірына Шумская. На мой погляд, прадстаўленая там мэта можа быць якраз асновай для шырокай версіі нацыянальнай ідэі на сёння і на далейшы перыяд.

***Шырокая версія нацыянальнай ідэі -
пабудова нацыянальнай, нейтральнай, дэмакратычнай дзяржавы, у якой
роўныя правы будуць мець прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў і
прадстаўнікі нацыяўтваральнага этнаса – беларусы.***

Такая шырокая формула нацыянальнай ідэі магчыма была бы прыймальнай для многіх, калі мець наўвазе, што

- словы “нацыянальнай дзяржавы”, нясуць у сабе і сэнс “этнічнай дзяржавы” (аднароднай па нацыянальнаму складу дзяржавы, дзе 84.9% насельніцтва вызнае сябе беларусамі), што не супярэчыць мадэлі дзяржавы, заснаванай па этнічнаму прынцыпу і не супярэчыць прынцыпу ўключнасці, што ў прыведзенай формуле ясна выказана дадатковым сказам – “у якой абсалютна роўныя правы будуць мець прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў і прадстаўнікі нацыяўтваральнага этнаса – беларусы.”⁹

- тое, што Беларусь мусіць стаць “дэмакратычнай”, здаецца не выклікае якіх-то пытанняў – “муры” дыктатуры ў цэнтры Еўропы рана ці позна рухнуць.

⁷ Мурзёнак Пётра Які нацыяналізм патрэбен Беларусі. У кн.: Шляхі да нацыянальнай дзяржавы. 2016, “Кнігазбор”, с.224-235.

⁸ “СТРАТЭГІЯ РАЗВІЦЦЯ БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫІ”. *Культура, Нацыя*, №16, сьнежань 2016, с. 6-14; <https://sakavik.net/2016/12/31/5301/>

- найбольш складанае палажэнне ў формуле мае “*нейтральнасць*”, якая патрабуе дадатковага абмеркавання і кансэнсусу. Гэта палажэнне ўключана на перспектыву, абгрунтаваныя довады для яго прыведзены ў шэрагу публікацый.¹⁰

Такім чынам, прапанаваныя кароткая і шырокая версіі беларускай нацыянальнай ідэі выносяцца на абмеркаванне чытачоў часопіса “Культура. Нацыя” з мэтай іх удакладнення, а магчыма і стварэння іншых аптымальных варыянтаў.

Piotra Murzionak: Returning to the national idea

(web magazine "Culture. Nation", No 32, November 2023, 6-13, www.sakavik.net)

Abstract. The article offers and substantiates a short and broad version of the Belarusian national idea. *Short formula:* peace, prosperity, happiness of children. *Broad version:* building a national, neutral, democratic state in which representatives of national minorities and representatives of the nation-forming ethnic group - Belarusians - will have equal rights.

Пётра Мурзёнак: Возвращаясь к национальной идее

(веб-журнал «Культура. Нация», №32, ноябрь 2023, 6-13, www.sakavik.net)

Аннотация. В статье предлагается и обосновывается краткая и широкая формула белорусской национальной идеи. *Краткая формула:* мир, процветание семьи, счастье детей. *Широкий вариант:* построение национального, нейтрального, демократического государства, в котором представители национальных меньшинств и представители нациообразующего этноса - беларусы - будут иметь равные права.

¹⁰ Мурзёнак Пётра “Беларусь: нейтральнасць па форме і змесце, еўрапейкасць і беларускасць па духу. Нейтральнасць і глабалізацыя”. У кн.: Шляхі да нацыянальнай дзяржавы. 2016, “Кнігазбор”, С.318-324; Пётра Мурзёнак: “КАБ ЖЫЛА БЕЛАРУСКАЯ НАЦЫЯ” (эсэ) “Культура, Нацыя”, №14, чэрвень 2016, с.5-21; Piotra P. Murzionak “Chapter13. Neutrality by Form, and Europeanism by Spirit”, in: Belarus: Prospects of a Middle Power. 2022, “Lexington Books”, 193-204.

Артыкулы

Лявон Карповіч: Апавяданні паштовых марак пра Вялікае Княства

Прадмова

Для незаангажаванага чалавека паштовая марка-гэта маленькі кавалачак паперы, які служыць для выканання паштовай аплаты, а для філіяліста марка – гэта ня толькі прадмет для калекцыянавання, але крыніца ведаў. Маркі могуць ня толькі выклікаць цікаўнасць, але быць нават мастацкімі цудамі.

Паштовыя маркі адлюстроўваюць ня толькі развіццё сістэм пісьмовай пошты за апошнія два стагоддзі, але яны таксама адлюстроўваюць увесь спэктр гісторыі, мастацтва і культуры, пачынаючы з пачатку нашай глябальнай цывілізацыі, погляды і стылістыку свайго часу.

У гэтых апавяданнях маркі становяцца незвычайным вакном у гісторыю краіны, у якой мы жывем, запрашаюць нас паслухаць паданні пра таямнічае і чароўнае Вялікае Княства... Яны раскажучь пра багатую, шматслаёвую, захапляльную Гісторыю праз займальныя, часта прыгожыя, а часам і эксцэнтрычныя знакі паштовай аплаты. У той жа час трэба ўлічыць, што паштовая марка не адлюстроўвае ўвесь спэктр жыцця. Яе змест залежыць найперш ад дзяржаўнага ладу краіны, бо друкуюць марку ў дзяржаўных выдавецтвах. Таму тут ёсць апавяданні пра малазначныя падзеі і адсутнічаюць некаторыя вельмі значныя, бо ўсё залежыць ад таго, ці былі гэтыя падзеі адлюстраваныя на паштовых марках ці не.

Уступ

*Далёка тое, што ёсць, і глыбока-глыбока: хто дастане яго?
(Эклезіяст 7:23)*

Вялікае Княства...Вялікае Княства нарадзілася на нашай зямлі ў выніку многавекавога падарожжа нашых продкаў па пакручастаму шляху Гісторыі, дасягнула найвышэйшага росквіту, стаўшы ўзорам для іншых, заняпала і знікла, разадраная кіпцюрамі зайздросных і драпежных суседзяў. Але ня знікла бясьследна, на што разлічвалі ворагі, а стала для сваіх нашчадкаў таямнічай папараць-кветкай Гісторыі Народу... І хто знаходзіць гэтую папараць-кветку, пачынае разумець мову сваіх продкаў, перад ім раскрываецца ўся прыгажосць роднай зямлі і сэрца напаўняецца любоў да Радзімы...

Вясна. Зараджэнне, нараджэнне, дзяцінства, юнацтва (ад пачатку па XIV стагодзьдзе)

Спачатку былі... шляхі-дарогі

Шлях – таксама вялікая дарога, але мае значэнне болей шырокае і ўжываецца ў самым разнастайным сэнсе. Можа пралягаць не толькі па зямлі, а і па вадзе – водны шлях, нават па небе – Млечны Шлях, шлях да іншых плянет – зорны шлях. Ёсць яшчэ жыццёвы шлях, баявы шлях, гістарычны шлях, а таксама – шлях як напрамак дзейнасці, спосаб і сродак, якімі дасягаецца мэта. Васіль Вітка

Сонечны Падарунак з Глыбіні Стагодзьдзяў

Звычайна гісторыя краіны ў кнігах пачынаецца з датаў і падзеяў. Я пачну Гісторыю нашай краіны з сонечнага каменя - Сонечнага Падарунку з Глыбіні Стагодзьдзяў. Так называе бурштын старажытнарымскі вучоны Пліні Старэйшы ў сваёй «Натуральнай гісторыі» згодна з легендай аб тым, што бурштын нараджаецца з сонечных прамянёў. Пра бурштын існуе мноства легендаў у многіх народаў. Грэкі называлі бурштын электронам - па назве зоркі Электра з сям'і Плеяд ў Сузор'і Цяляці. У старажытных грэкаў бурштын выклікаў асаблівую цікавасць сваёй здольнасцю электрызацыі. Самае раньняе пісьмовае ўпамінанне пра бурштын – клінапіс на абеліску X стагодзьдзя да Р.Х., які знаходзіцца ў Брытанскім музэі. Бурштын - адзін з першых каштоўных камянёў, што здабывалі і выкарыстоўвалі як упрыгожваньне і як лекавы сродак нашы продкі яшчэ ў часы палеаліту (450-12 тыс. да Р.Х.).

Бурштын.

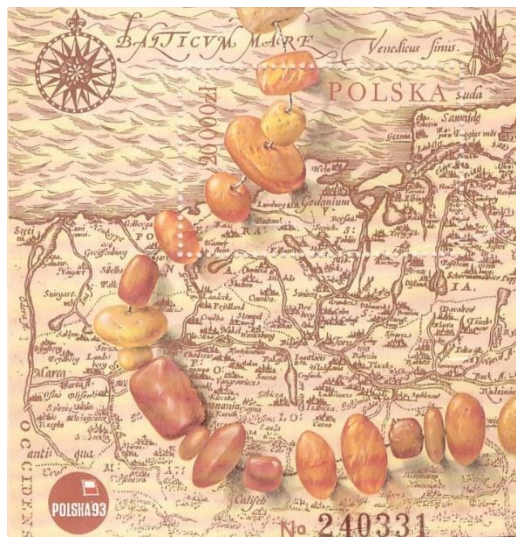
Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2009. Марка Латвіі, выдадзеная ў 2020

У легендах бурштын найчасцей узгадваецца як сьлёзы ці то з нагоды гора, ці то з нагоды радасці. Але насамрэч вучоныя кажуць, што бурштын – гэта сьлёзы дрэў у выглядзе смалы, што "плакалі" мільёны гадоў таму і якія застылі, утварыўшы

сонечны камень. Бурштын называлі золатам Поўначы, золатам Славянскім або золатам Прыбалтыкі за яго лекавыя ўласцівасці, за яго прыгажосць і лёгкасць у апрацоўцы і за легендарныя магічныя ўласцівасці. І з гэтай нагоды бурштын набыў яшчэ і уласцівасць тавару.

Бурштынавы шлях упершыню згадвае «бацька гісторыі» Герадот (484 — 425 да Р.Х.), хаця шлях дзейнічаў за тысячагоддзі да яго нараджэння: вырабы з балтыйскага бурштыну былі знойдзены ў грабніцы Тутанхамона. Напрыканцы I тысячагоддзя да Р.Х. з пашырэннем гегемоніі Рыма ў Міжземнамор'і найбольш важным стаў вываз бурштыну па Вісьле – Бурштынавы шлях, які меў адгалінаванне на Заходні Буг, а з II стагоддзя да Р.Х. пралягаў гандлёвы Бурштынавы шлях або Вялікі сонечны шлях і па Дзвіне і па Нёмне, аб чым піша Кулакоў Уладзімір у кнізе "Нёманскі Бурштынавы шлях у эпоху вікінгаў". Заходняя Дзвіна была добра вядомая старажытным грэкам і рымлянам і называлася Эрыдан, Рубон, Дуна або Дзіна.

Гісторыкі выказваюць думку, што гэта Нэрон (37-68) загадаў нейкаму свайму цэнтурыйцу наладзіць пастаўкі бурштыну з Балтыкі ў Рым.

Карта Польшчы з сымбалічна нанесеным Бурштынавым шляхам паводле Абрагама Артэліуса з XVI стагоддзя. Блёк пошты Польшчы, выдадзены ў 1993

Камень з агнём у жылах

Бурштын і вырабы з бурштыну насельніцтва нашых земляў атрымоўвала з Прыбалтыкі ў абмен на крэмневыя прылады працы.

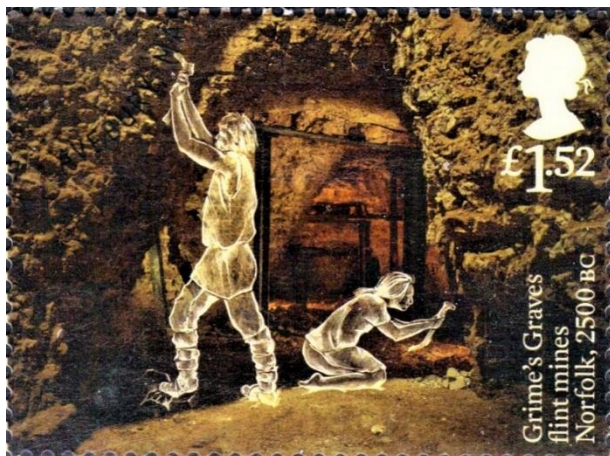

Першыя крэмневыя прылады працы. Марка пошты Джэрсі, выдадзеная ў 2010
Крэмневыя прылады працы ў вялікай колькасці і высокай якасці варабляліся, пачынаючы з III тысячагоддзя да Р.Х. у Краснасельскім комплексе (цяпер Ваўкавыскі раён Гродзенскай вобласці) на здабычы і вырабу крэмневых вырабаў.

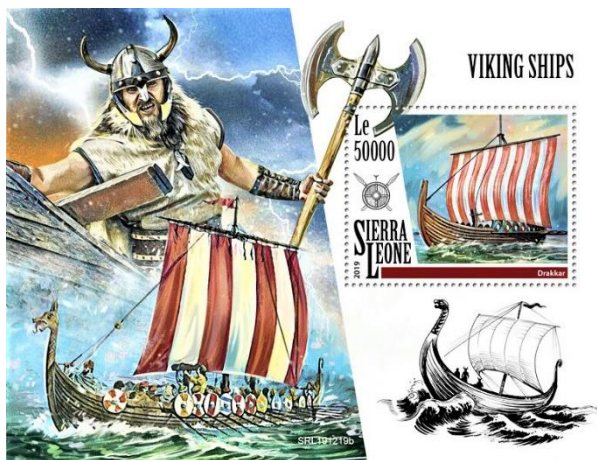
Крэмень. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2009

Па падліках археолягаў тут было выкапана да некалькі тысяч шахтаў. Са здабытага з кожнай выпрацоўкі можна было змайстраваць да сотні сякер і іншых прылад. Зразумела, што тысячы сякер былі непатрэбныя мясцоваму насельніцтву. Значыць, яны ў асноўным прызначаліся для абмену.

Крэмневая шахта. Марка пошты Вялікабрытаніі, выдадзеная ў 2017

Бурштынавы скарб у сонечнае Міжземнамор'е перавозілі спачатку на лодках, а цягам стагодзьдзяў па нашым рэкам ужэ плылі гандлёвыя снэккары і кнорры, часам ваенныя суровыя драккары скандынаваў з галовамі цмокаў на носе карабля ды рымскія анерарыі, астаўляючы сьляды на шляху свайго падарожжа.

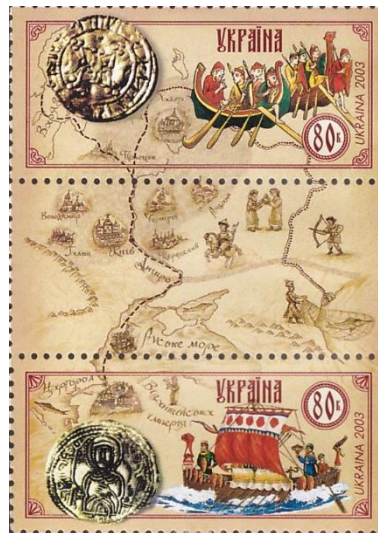
Драккар вікінгаў. Марка пошты Сьера Леонэ, выдадзеная ў 2019

Многа такіх "сьлядоў" засталася ў выглядзе манэт. Найбольш раньнія знаходкі належаць да часоў Аляксандра Македонскага і яго нашчадкаў. На Ашмяншчыне вядомая нават знаходка тэтрадрахмы Піліпа Другога — бацькі Аляксандра. Гэта срэбраная манэта, адбітая ў IV стагодзьдзі да Р.Х. Трапляецца і Пталямееўскі Егіпет III стагодзьдзя да Р.Х., а таксама манэты рэспубліканскага Рыму II стагодзьдзя, яшчэ да Цэзара. Зрэдку — манэты грэцкіх калоніяў на Чорным моры: Ольвіі, Пантыкапею.

*Тетрадрахм Піліпа Другога з галавой Зеўса. 359 – 336 да Р.Х. Марка пошты
Грэцыі, выдадзеная ў 1956*

Бурштынавы шлях заняпаў толькі ў сярэднявечча, калі зменшыўся попыт на бурштын і Прычэрнамор'е было захоплена мусульманскай Турцыяй. Але гандаль таварамі не прыпыняўся і на зьмену Бурштынаваму шляху прыйшоў Шлях "з варагаў у грэкі", які праіснаваў па XII стагодзьдзёзе. На тэрыторыю нашай краіны прыпадала важная частка гэтага шляху праз балтыйска-чэрнаморскі водападзел, які трэба было пераадоляваць па сушы. Караблі перацявалі, валаклі па напрамку, які злучаў Дзьвіну з Дняпром. Валокі бралі пад кантроль ураднікі, якія займаліся зборам "валочнага" падатку-мыта. У такіх месцах ўзьніклі першыя гарады і дзяржавы на нашых землях: Полацкае княства на Заходняй Дзьвіне, Смаленскае-на Дняпры і Тураўскае-на Прыпяці.

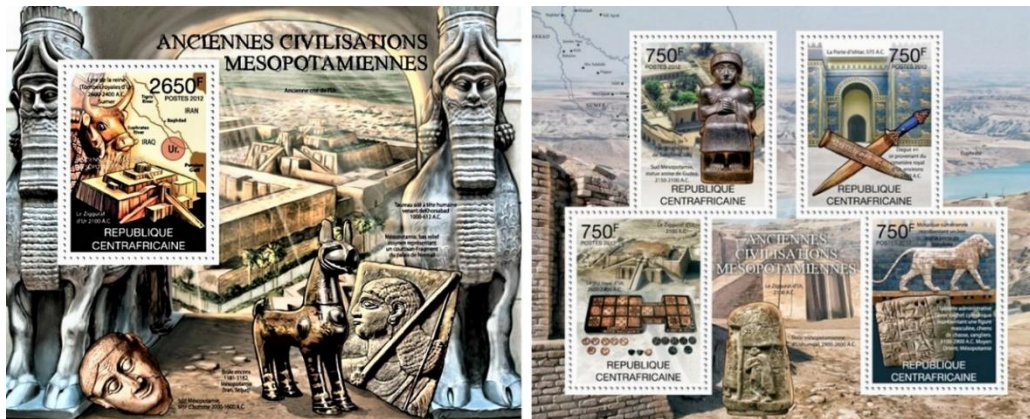
*Старажытныя гандлёвыя шляхі. Счэпка «Шлях з варагаў у грэкі». Высадка скандынаўскіх маракоў. Славяне на баявой ладзьдзі. Сумесны выпуск Украіны і
Эстоніі ў 2003*

На верхняй марцы манэта дацкага караля Свэнда Эстрыдсена, а ў нізе маркі надпіс "Полоцьк". На ніжняй марцы срэбная манэта князя Уладзіміра Святаслававіча. Цікава, ці могуць маркі расказаць, што адбывалася вакол нас ў сьветавай гісторыі?

Зазірнем у сьветавую гісторыю

Мэсапатамія - калыска чалавецтва

Ужо з пачатку 4 тысячагодзьдзя да Р.Х. на землях Мэсапатаміі (Міжрэчча) узьнікла калыска, асяродак найбольш старажытнай цывілізацыі. Культура Мэсапатаміі прынесла чалавецтву пісьменнасьць, заканадаўства, эпічную паэзію, кола... Тут у Мэсапатаміі магчыма быў райскі сад Эдэм, у якім жылі першыя створаныя Богам людзі Адам і Ева, а каля 1850-1750 гадоў перад нараджэньнем Хрыста, ці каля 4000 тысяч гадоў таму, жыў Біблейскі Абрам. Роднай мясцінай Абрама быў Ур на паграніччы паміж сучаснымі Іракам і Кувэйтам на поўнач ад Пэрсідзкай затокі. Адлюстравана гэта месца на марцы Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, прысьвечанай Мэсапатамскай цывілізацыі, дзе кругам вылучаны Ур. Мэсапатамская цывілізацыя праіснавала па 12 кастрычніка 539 да Р.Х., калі Пэрсідзкае войска захапіла Бабілён і настаў канец гісторыі Старажытнай Мэсапатаміі, як палітычна самастойнага рэгіёну.

Мэсапатамская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Перад стваральнікамі падобных марак паўстала вельмі складанае заданьне, што адлюстравець на марцы, каб найдасканалей перадаць сутнасьць цывілізацыі... Як у іх атрымалася, вырашайце самі.

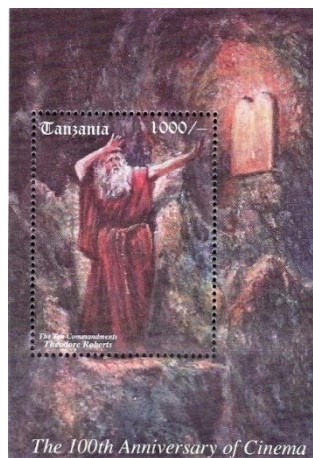
Цывілізацыя фараонаў і пірамід

Старажытны Егіпет займаў тэрыторыю ў даліне і дэлье Нілу ў Паўночна-Усходняй Афрыцы. Праіснавала Эгіпецкая цывілізацыя з канца 4 тысячагоддзя да Р.Х. да 332 да Р.Х., калі Егіпет заваяваў Аляксандр Македонскі. Культура Эгіпецкай цывілізацыі застаецца адной з самых загадкавых і таямнічых у свеце. У 1280 да Р.Х. Маісей выводзіць свой народ з Эгіпту і каля 1280-1240 атрымлівае Дзесяць Божых Запаведзей на гары Сінай.

Эгіпецкая цывілізацыя. Блёк пошты Сан-Тамэ і Прынсіпі, выдадзены ў 2008 і блёк пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзены ў 2012

У 1995 у рамках 100-годдзя кіно ў Танзаніі была апублікаваная сэрія паштовых марак і блёк, які паказвае амэрыканскага акцёра Тэадора Робертса ў вобразе Майсея ў фільме «Дзесяць Запаведзяў», які дэманстраваўся ў 1923. Майсей назірае, як Бог піша Запаведзі на каменных плітах.

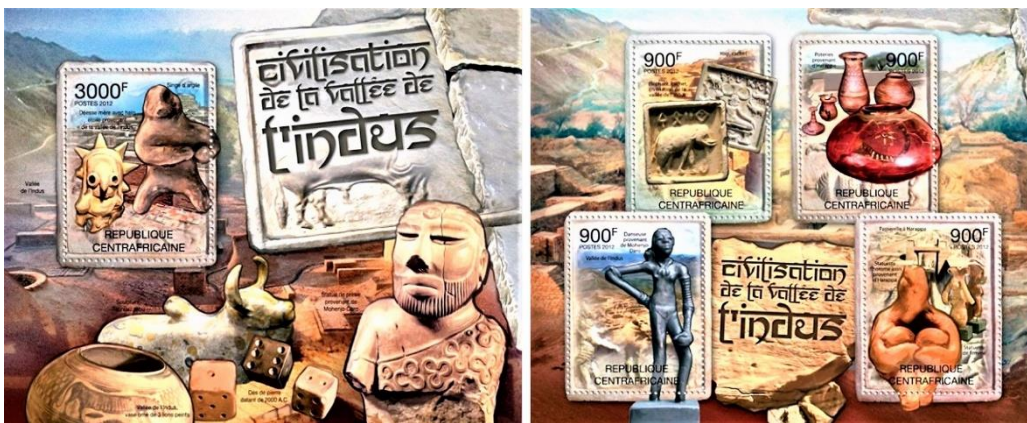

Дзесяць Запаведзяў. Кадар з фільму. Блёк пошты Танзаніі, выдадзены ў 1995

Краіна Арыяў

У наш час працягваюць сваё існаванне дзве старажытныя цывілізацыі – індыйская і кітайская. Індыйская цывілізацыя ўзнікла прыблізна ў 3 тысячагоддзі да Р.Х. і развівалася ў даліне рэк Інд і Ганг. Ужо ў старажытнасці аб Інды ведалі як пра «краіну мудрацоў». Яе жыхары першымі ў свеце навучыліся вырошчваць рыс, бавоўнік, цукровы трыснёг, першымі пачалі разводзіць хатнюю птушку. Індія падаравала свету лічбы, вядомыя як «арабскія», таму што перайшлі праз пасярэдніцтва арабаў, дзесятковую сістэму рахунку, а таксама такую вялікую гульню, як шахматы. Каставая сістэма забяспечвала захаванне рэлігіі індуізму і на працягу стагоддзяў забяспечвала стабільнасць індыйскай цывілізацыі. Незвычайна важная асаблівасць Індыйскай цывілізацыі – відавочная звернутасць да Сусвету і адначасова да ўнутранага свету чалавека, надзвычайную «прасякнутасць» пачуццём каханьня...

На блёках адлюстравана Цывілізацыя даліны Інда, або Харапская цывілізацыя, названая ў гонар старажытнага горада Харапа, – цывілізацыя бронзавага веку, тэрыторыя якой распасціралася вакол даліны ракі Інд (сучасны Пакістан і яго навакольні) прыкладна з 2600 да Р.Х. да 1900 да Р.Х.- першы перыяд Індыйскай цывілізацыі.

Цывілізацыя даліны Інда, або Харапская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Паднябесная цывілізацыя

Цывілізацыя ў Старажытным Кітаі склалася прыблізна на мяжы 3-2 тысячагоддзяў да Р.Х. і, захаваўшы пераемнасць традыцый, адметных рыс духоўнай і матэрыяльнай культуры, працягвае існаваць у сучасны перыяд. Кітайскае грамадства

сфарміравалася ў басэйне ракі Хуанхэ (Жоўтай ракі). Найстаражытнейшым знойдзеным формам кітайскага пісьма 1600 гадоў. Падчас праўлення першага імператара ў III стагодзьдзі да нашай эры пачалося будаўніцтва Вялікай сьцяны (фартыфікацыйная сыстэма), якая праіснавала да 16 стагодзьдзя, асноўнай яе функцыяй была абарона дзяржавы ад набегу іншых народаў. Кітайцы лічылі, што іх краіна знаходзіцца ў цэнтры сьвету. Улада імператара была рэлігійна санкцыянаваная, а яго называлі сынам неба. Прадаючы паперу шоўк і фарфор, Кітай праславіўся на ўвесь старажытны сьвет. Для гандлю кітайцы выкарыстоўвалі Шаўковы шлях, заснаваны ў II стагодзьдзі да Р.Х. Найважнейшым філязофска – этычным вучэньнем, якое стала пануючай рэлігіяй у Старажытным Кітаі, было канфуцыянства, стваральнікам якога на мяжы VI і V стагодзьдзяў да Р.Х. быў мысьляр Канфуцый. Па глыбіні эстэтычнага і паэтычнага пранікненьня ў быцьцё прыроды Кітайская цывілізацыя, бадай, ня мае сабе роўных. Мае вялізныя дасягненьні ў навучы і тэхніцы. Кнігі ў Кітаі пачалі друкаваць у II стагодзьдзі, а ў Эўропе – у XV.

Кітайская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

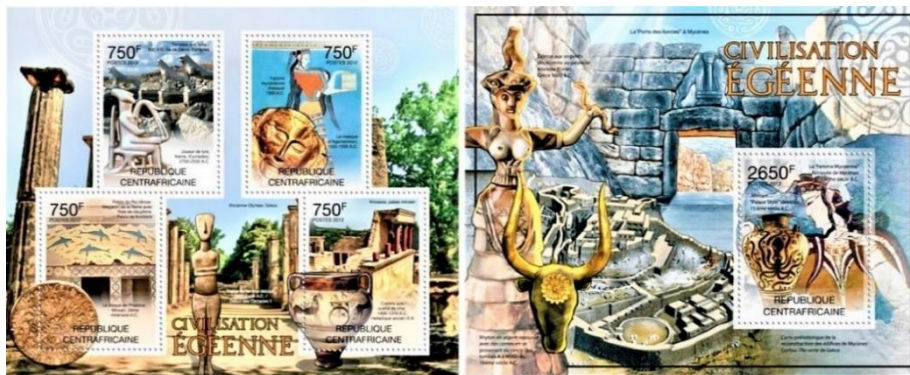
Аснова Эўрапейскай культуры

Культура Старажытнай Грэцыі і старажытнага Рыму традыцыйна называецца «антычнай культурай», бо яна была самай старажытнай з усіх вядомых культур у Эўропе ў эпоху Адраджэньня (15-16 стагодзьдзі).

Легендарная гісторыя Старажытнагрэцкай цывілізацыі налічвае амаль 30 стагодзьдзяў, пачынаючы з раньняй Мінойскай цывілізацыі, якая ўзьнікла на Крыце 2800-1100 да Р.Х., заканчваючы Эліністычнай пэрыядам (323-146 да Р.Х.), калі Грэцыя становіцца лёгкай здабычай для Рымлян, якія цалкам заваявалі дзяржаву ў 147-146 да Р.Х.

Антычная Грэчаская культура стала асновай усёй Эўрапейскай культуры. Менавіта ў старажытнагрэчаскай культуры сфарміраваліся адносіны да чалавека як да «меры ўсяго існага», вышэйшай каштоўнасці. Першы пераклад Бібліі Старога Завету быў зроблены з габрэйскай мовы на грэчаскую. Гэты пераклад вядомы як Сэптуагінта (ад лацінскага «семдзесят», па легендзе пераклад выконвалі семдзесят вучоных) быў зроблены ў Эгіпце для казначай Аляксандрыйскай бібліятэкі.

Блёкі прысьвечаныя першаму пэрыяду Старажытнагрэцкай цывілізацыі – Эгейскай цывілізацыі бронзавага веку ў 3000-1000 да Р.Х. на астравах Эгейскага мора, Крыце, у мацерыковай Грэцыі і Малой Азіі (Анатолія).

Эгейская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Рымская цывілізацыя

«Наўрад ці знойдзецца чалавек, настолькі легкадумны і абьякавы да навакольнага жыцця, які б не зацікавіўся пытаннем аб тым, якімі сродкамі, якімі прыёмамі палітыкі рымляне ў прамежак меншы 53 гадоў перамаглі амаль усе краіны населенага сьвету і падпарадкавалі іх сваёй адзінай уладзе, – факт у гісторыі бяспрыкладны», – адзначаў старажытнагрэцкі гісторык Палібій і меў рацыю. З невялікага паселішча на Тыбры за некалькі стагодзьдзяў вырас магутны горад, які затым пабудаваў магутную і велізарную імперыю.

Рымляне былі выдатнымі будаўнікамі і інжынэрамі. Яны вынайшлі бэтон, дзякуючы якому маглі ўзводзіць у сваіх гарадах велізарныя будынкі – храмы, тэрмы, амфітэатры або базылікі. Ваду з крыніц у бліжэйшых гарах прыносілі ў гарады каменныя аквэдукі. Рымскае права стала ўзорам ці правобразам прававых сыстэм многіх іншых дзяржаў.

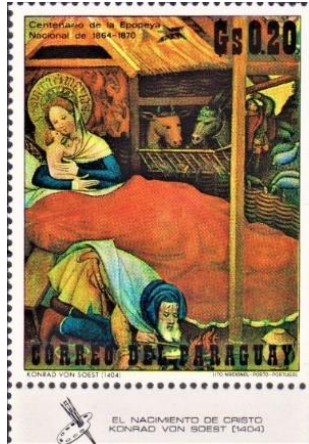
Антычная Рымская цывілізацыя аказала надзвычайнае ўздзеянне на культурнае развіццё чалавецтва. Праіснавала яна каля 12 стагоддзяў – прыблізна з 8 стагоддзя да Р.Х. да 476 па Р.Х., да заваявання варварамі. Старажытнарымская культура многае пераняла з культуры суседніх народаў, найбольш у Грэкаў. Галоўнымі ідэаламі Рымскай цывілізацыі былі патрыятызм, вернасць грамадзянскаму абавязку, ушанаванне багоў, павага да продкаў, выкананне законаў, перакананне ў богавыбранасці рымскага народу і што Рым цэнтар сьвету.

Рымская цывілізацыя. Блёкі пошты Гвінэ-Бісаў, выдадзеныя ў 2003

За сотні гадоў да нараджэння Хрыста ў Бібліі былі запісаныя словы прарокаў Ізраіля, якія прадказвалі Яго прышэсце. У Старым Запавеце, які пісаўся многімі людзьмі на працягу 1500 гадоў, зьмешчана больш за 300 прароцтваў гэтай падзеі. Першае зь іх выказана з вуснаў Бога ў прысудзе зьмею. Гэта быў плян выратавання грэшнага чалавека і вяртання яму бесьсьмяротнасць: «І варожасьць пакладу паміж табою і паміж жанчынаю, і паміж семем тваім і паміж семем яе: яно будзе біць цябе ў галаву, а ты будзеш джаліць яго ў пяту». (Быццё 3:15). Прароцтва збылося ў Рымскай імперыі. Калі Марыя была ўжо цяжарнай, выйшаў загад Рымскага кесара Аўгуста. Дзе хто не жыў, дзеля перапісу павінен прыйсці ў тое месца, дзе жылі яго продкі. Язэп і Марыя паходзілі з роду цара Давіда, таму павінны былі ісці ў Віфлеем. Пакуль цяжарная Марыя змагла дабрацца да месца, усе дамы былі запоўнены прыйшоўшымі людзьмі. Свабоднай была толькі пячора, куды заганялі авечак у час непагоды. Тут у пячоры, уся мэбля якой складалася зь ясьляў з саломай, нараджаецца Збаўца.

Слова становіцца целам і пасяляецца між намі, Бог становіцца чалавекам. Многа разоў у розныя спосабы Бог прамаўляў да чалавека. Цяпер прамовіў да нас праз Свайго Сына!

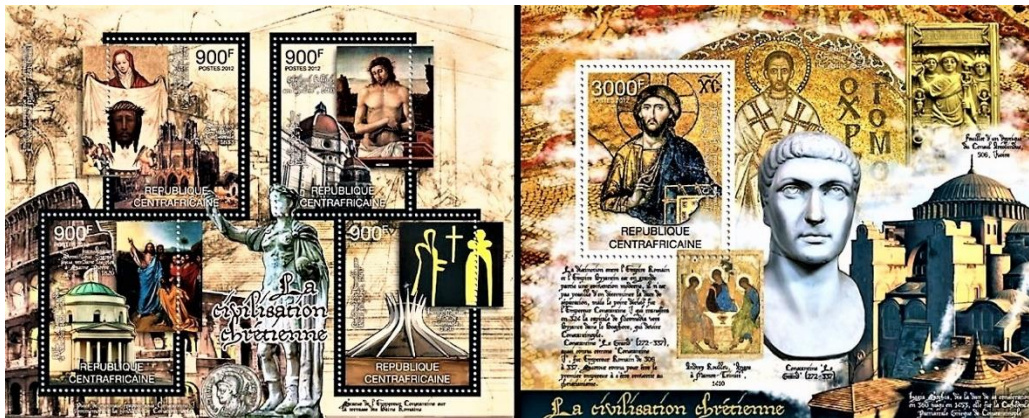
*Божье Нарождэньне з алтара Бад-Вільдунгена. Конрад фон Зост (1370 - 1422).
Марка пошты Парагваю, выдадзеная ў 1971*

У 386 вучоны Еранім пасяліўся ў Віфлееме і пачаў перакладаць Біблію на лацінскую мову. Праз 23 гады ён закончыў працу. Вульгата ці «народная» вэрсія Бібліі Ераніма была адзінай Бібліяй да 1609, якой карысталася Рыма-каталіцкая царква.

Бізантыйская цывілізацыя

Бізантыйская цывілізацыя (Усходняя Рымская) паўстала не з Рымскай, ні ў якасці яе адшчэпку, ні як супрацьлегласць. Радавод яе на Ўсходзе і паходжаньне ў Эліністычнай цывілізацыі. Можна сустрэць нават меркаваньне, што яна проста працяг Эліністычнай, уціснутай у хрысьціянства. Бізантыйская цывілізацыя ўтварылася ў выніку распаду Рымскай імперыі ў 395 і праіснавала каля тысячы гадоў да заваяваньня сталіцы горада Канстантынопаля туркамі ў 1453. Назва цывілізацыі паходзіць ад назвы заснаванага грэчаскімі каляністамі месца Бізантыя, які пазьней быў названы ў гонар імператара Канстанціна Канстантынопалям. Бізантыйцы называлі сябе рамеямі (рымлянамі), а краіну Імпэрыяй рамеяў. У эпоху сярэднявекі Бізантыйская цывілізацыя адагравала разам з Кітайскай вядучую ролю ў сусьветным культурным разьвіцьці. Асновай Бізантыйскай культуры было хрысьціянства ўсходняга веравызнаньня.

У 313 імператар Канстанцін выдаў Эдыкт (указ) аб наданьні хрысьціянам роўных правоў з усімі іншымі рэлігіямі, а ў 324 афіцыйна абвясціў хрысьціянства дзяржаўнай рэлігіяй Рымскай імперыі. Дзень Божьга Нарождэньня ад IV веку, часу ўстанаўленьня гэтага сьвята, стаў днём асабліва ўрачыстым у сьвеце хрысьціянскім. Найбольш знакаміты помнік Бізантыйскай архітэктуры – храм Сьвятой Сафіі ў Канстантынополі (532-537).

Бізантыйская цывілізацыя.

Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Заварожваючая цывілізацыя

Майя з'явіліся ў Мезаамерыцы каля 1200 да Р.Х. на тэрыторыі сучасных Мэксыкі, Гандураса, Гватэмалы, Сальвадора. Да нашых дзён захаваліся рэшткі звыш ста гарадоў Майя. Прыблізна на мяжы Новай эры Майя стварылі герагліфічную пісьменнасць. Народы Майя пакінулі пасля сябе надзвычай багатую спадчыну ў выглядзе ўражлівых будаўнічых аб'ектаў і археалагічных артэфектаў. Найбольш вядомы Храм Сонца ў Паленке (другая палова 7 стагоддзя). Няма адзінай думкі, па якой прычыне знікла цывілізацыя Майя. Найчасцей згадваюцца кліматычныя катастрофы і войны. Змярканьне гэтай цывілізацыі наступіла ў 1542 ад Р.Х.

Цывілізацыя Майя.

Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

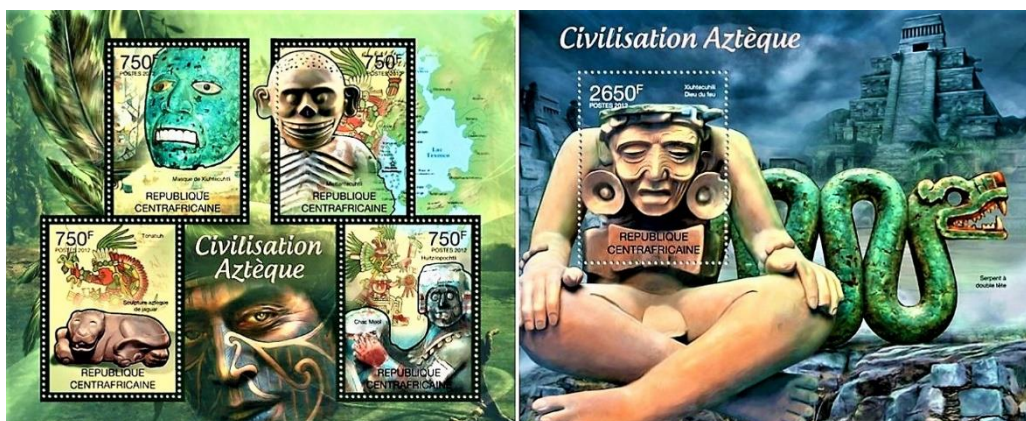
Цывілізацыя Ацтэкаў

Ацтэкамі называюць індзейскі народ цэнтральнай Мэксыкі, які здолеў стварыць адну з найбуйнейшых імперый у дакалумбавай Амэрыцы. Яны прыбылі ў даліну Мэксыкі ў XIII стагодзьдзі і заснавалі там горад Тэначтытлан, які з часам стаў сталіцай. Цывілізацыя Ацтэкаў здолела стварыць велізарную імперыю, канец якой наступіў толькі з прыходам канкістадораў.

Ацтэкі былі вельмі паэтычным народам. Філязофскімі разважаньнямі аб прыгажосці чалавечага жыцця і каханьня насычаная народная паэзія ў жанры «песьняў - кветак». Разам з гэтым Ацтэкі прыносілі чалавечыя ахвяры сваім багам і менавіта ацтэцкая цывілізацыя ўвайшла ў гісторыю як самая крывакая. Для мужчынскага насельніцтва школьная вучоба была абавязковым заняткам. Гэты народ распрацаваў зорную карту неба.

Паміж 1519 і 1524 гадамі Эрнан Картэс з атрадам у 500 салдат заваяваў і авалодаў тэрыторыяй дзяржавы ацтэкаў. Гэта яму ўдалося таму што, яго прынялі за бога Кецалькоатля, які вярнуўся. Кецалькоатль – богастваральнік Сусьвету, чалавека і культуры, уладар прыродных стыхій, заступнік жрацоў, ведаў і рамёстваў. У 1545 і 1576 гадах успыхнулі дзьве эпідэміі меркаванага тыфу, які прывёў да сьмерці 80% Ацтэкаў.

У цяперашні час, у выніку канкіста, ад вялікай імперыі ацтэкаў засталіся толькі руіны, але ў Мэксыцы да гэтага часу жывуць нашчадкі Ацтэкаў, якія гавораць на старажытнай мове наўатль.

Цывілізацыя Ацтэкаў. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Цывілізацыя "Дзяцей Сонца"

Інкі каля сярэдзіны XII стагоддзя стварылі дзяржаву, якая называлася Тавантінсую – Дзяржава пчол, на тэрыторыі сучаснага Перу. Найбольшае разьвіццё імперыі адбылося пасля 1438, калі да ўладу атрымаў Інка Пачакуці. Заняпад адной з самых магутных дакалумбавых цывілізацый адбыўся менш чым праз 100 гадоў.

*Крэпасць Саксайуамана ў Куска.
Блёк пошты Мазамбіку, выдадзены ў 2010*

На полі блёку горад Мачу-Пікчу – таямнічы горад інкаў, пабудаваны ў сярэдзіне XV стагоддзя. У 2007 годзе 100 мільёнаў чалавек прагаласавалі, каб уключыць Мачу-Пікчу ў спіс 7 новых цудаў сьвету.

Інкі лічылі сонца сваім галоўным бажанствам. Сам тэрмін «Інка» паходзіць ад слова «Сонца», таму інкаў называюць «Дзеці Сонца». Інкі не ведалі пісьменства, таму не існуе запісаў пра іх культуру. Амаль усё, што вядома, зьяўляецца заслугой працы археолягаў. Жыхары імперыі, якіх на піку разьвіцця было каля 12 млн, займаліся ў першую чаргу сельскай гаспадаркай. Яны вырошчвалі бульбу, кукурузу, бавоўну, коку ў вельмі складаных кліматычных умовах: высокія горы, джунглі, пустэчы. Таксама займаліся разьвядзеньнем жывёл – марскіх сьвінак, лам і альпака – від маленькіх вярблюдаў. Найбольшай павагай у грамадстве карысталіся сьвятары, паэты і філэзафы. Інкі былі вельмі добрымі будаўнікамі. Галоўны храм Сонца ў сталіцы Куска ўпрыгожвалі залатыя і срэбныя пласьціны, а ў сьвяшчэнным садзе пры ім знаходзіліся зробленыя з золата і срэбра жывёлы і птушкі ў натуральную велічыню. Падзеньне гэтай магутнай цывілізацыі было вынікам трох фактараў: уварваньня канкістадораў, эпідэміі воспы і грамадзянскай вайны. У 1533 гішпанцы занялі сталіцу імперыі горад Куска. У 1572 ад рук канкістадораў загинуў апошні правіцель інкаў.

Узьнікненьне дзяржаўнасьці. Полацкая гісторыя

Гістарычная дата нараджэньня

Археалягічныя знаходкі пацьвярджаюць, што пасяленьне людзей на месцы Полацкага гарадзішча існавала ў VII стагодзьдзі да Р.Х. Датай жа першага ўпаміну Полацку можна лічыць 447 год. Пад гэтым годам ангельская беларусістка Вера Рыч выявіла ў скандынаўскіх сагах упамін пра аблогу Полацку гунамі Атылы: «І прыйшоў конунг Атыла з усім сваім войскам да горада, які завецца Полацкам (Pallteskiu у Сазе). Горад гэты так умацаваны, што яны не ведаюць, як яго ўзяць. Была там моцная каменная сьцяна, вялікія вежы і шырокія і глыбокія равы, а ў горадзе было вялікае войска для яго абароны, і тыя, хто ахоўваў горад, мала баяліся войска конунга Атылы». У славянскіх летапісах упершыню Полацк згадваецца ў «Аповесьці мінулых часоў» пад 862 годам: «Пачаў Рурык раздаваць сваім людзям гарады: таму – Полацк, таму – Растоў, а таму – Белавозера».

900 років «Повісті минулих літ».

Блёк пошты Украіны, выдадзены ў 2013. На марцы намаляваны Нестар Летапісец (аўтар Аповесьці) за працай, на палях блёку – падзеі, апісаныя ў Аповесьці.

Пра першага Полацкага князя Рагвалода і яго дачку Рагнеду

У «Аповесьці мінулых гадоў» яшчэ многа зьвестак зьмешчана пра Полацк і наступная пра нялюдзкую і трагічную падзею пра першага вядомага Полацкага князя

Рагвалода і яго дачку Рагнеду, якая атрымала назву «Крывавае вясельле» Ёладзіміра з Рагнедай.

Рагвалод – князь Полацкі. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 1993

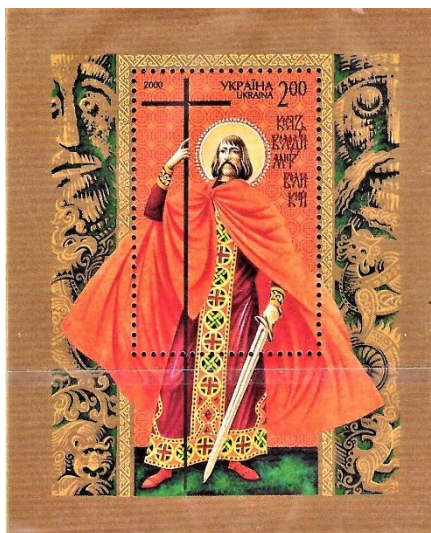
Трывалы хаўрус з маладой Полацкай дзяржаваю быў выгадны як Ноўгараду, так і Кіеву. Шлюб быў добрай падставай для гэтага. Першым заслаў сватоў Кіеўскі князь Яраполк. Рагвалод аддаў сваю прыхільнасьць мацнейшаму, на ягоную думку, Кіеву. Па бацькавай волі дванаццацігадовая Рагнеда (у такім веку дзяўчынка ўжо лічылася тады нявестаю) дала Яраполкавым сватам згоду і пачала рыхтавацца да вясельля.

Рагнеда – князеўна Полацкая. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 1993

І тут заявіліся сваты з Ноўгарада ад Уладзіміра. Вось што апавядае пра гэта летапіс: «Запытаўся ў дачкі Рагвалод: «Ці хочаш за Ёладзіміра?» Яна ж адказала: «Не хачу разуці рабыніча, а Яраполка хачу». «Не хачу разуці» – бо існаваў звычай, што маладая жонка перад першай шлюбнаю ноччу здымала з мужавых ног абутак. Аднак

тут не проста адмова, але і знявага, бо Полацкая князеўна гучна абвясьціла: жаніх – сын рабыні, а такі бязродны ёй не трэба.

Князь Уладзімір Вялікі. Блёк пошты Украіны, выдадзены ў 2000

Гэта паслужыла падставай для варварскага нападу войскаў Уладзіміра на Полацк, разбурэння горада, забойства княжацкай сям’і Рагвалодаў, згвалтаваньня і паланеньня Рагнеды, якая ў выніку мусіла стаць жонкай Уладзіміра, Наўгародзкага, а потым Кіеўскага князя. У 2000 годзе Белпошта выпусьціла сэрыю «Беларускі балет», аформленую мастаком Андрэем Гапіенка, якая складаецца з маркі і паштовага блёка. На блёку намаляваная сцэна з балету «Страсьці» («Рагнеда») Андрэя Мдывані, выкананая па фатаграфіі, на якой адлюстраваны акцёры Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балету Рэспублікі Беларусь.

Страсьці Рагнеды. Беларускі балет. Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2000

Рагнеда нарадзіла ад Уладзіміра сыноў Ізяслава, Яраслава (яго потым назавуць Мудрым), Мсьціслава і дачок Прадславу і Праміславу. «Аднаго разу, – сьведчыць летапіс, – калі Ўладзімір прыйшоў да яе і заснуў, яна наважылася зарэзаць яго. І надарылася яму ў тую хвілю прачнуцца, і схапіў ён яе за руку. І сказала яна з жалем: «Ты бацьку майго забіў і зямлю ягоную паланіў дзеля мяне, а цяпер не любіш мяне з гэтым дзіцем». І загадаў ёй прыбрацца па-царску, як перад шлюбам, і сесці ў хораме на белым ложы, а ён прыйдзе і заб'е яе. Яна па словах мужавых і зрабіла. І дала ў рукі сыну свайму Ізяславу аголены меч і навучыла: «Як зойдзе твой бацька, скажы яму: не думай, што ты адзін тут». І ўчыніў так Ізяслаў. Уладзімір жа прамовіў: «А хто ведаў, што ты тут». І апусціў ён меч і, склікаўшы баяраў, раскажаў ім усё. Яны ж парадзілі: «Не забівай яе дзеля гэтага дзіцяці, а аднаві яе бацькаўшчыну і дай ёй з сынам свайм». І пабудаваў Уладзімір горад, аддаў яго ім і назваў горад гэты Ізяслаўлем. І з таго часу ўзьнімаюць меч Рагвалодавы ўнукі супраць унукаў Яраслававых».

На марцы, прысьвечанай Заслаўю, у левым ніжнім куце адлюстраваны помнік Ізяславу і Рагнедзе. Маленькі Ізяслаў можна бароніць маці ад разьёшанага Ўладзіміра, засланяючы яе сабой.

Заслаўе. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2014

Марка насычана інфармацыяй. Фон левай часткі – гэта мініяцюры Радзівілаўскага летапісу: Замах Рагнеды на Вялікага князя Кіеўскага Уладзіміра і Уладзімір хоча пакараць Рагнеду, але на яе абарону паўстае Ізяслаў. Фон правай часткі – старажытнае гарадзішча «Замэчак» з памятным крыжам. Паверх фонаў знаходзяцца відарысы: помнік Ізяславу і Рагнедзе, Касьцёл Найсьвяцейшай Дзевы Марыі, Герб Заслаўя, Кальвінскі Збор і руіны Замкавай брамы з шылдай.

Прамень хрысціянства

Ізяслаў (980-1001), не гледзячы на кароткае жыццё, вельмі многа зрабіў для Полаччыны. Менавіта яго летапісцы называюць кніжнікам, бо ён увёў у Полацку пісьменства і навучаньне грамадце. Пятатка з ягоным імем лічыцца сама даўнім помнікам беларускага пісьменства і другім па часе ва ўсіх усходніх Славянаў. Пачынаючы зь яго, усе нашчадкі Рагвалода нязьменна называлі сябе Рагвалодавічамі. У 992 князь Ізяслаў заснаваў у Полацку эпархію (вялікую царкоўную акругу), чым засьведчыў самастойнасьць Полацкага княства. Рагнеда і Ізяслаў сталі першымі хрысціянамі ў Полацкім княстве. З часам Рагнеда вырашыла прысьвяціць сябе Хрысту і стала першаю на ўсходнеславянскіх землях манахаю, прыняўшы імя Анастасіі.

Асабістым знакам Ізяслава быў трызуб з крыжападобнай вяршыняй сярэдняга зубца. У сучаснай геральдыцы трызуб Ізяслава ўвасоблены ў гербе горада Заслаўя (Мінскі раён, Мінская вобласць.).

Герб Заслаўя. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2004

Існуе легенда, што Торвальд Вандроўнік (950, Ісьляндія – 1002, Полацк, Беларусь) – легендарны хрысціянскі місіянер, падарожнік, чые паходы апісваюцца ў Ісьляндзкай «Саце аб хрышчэньні», у 986 разам са сваім папличнікам Стэўнірам Таргільсанам, рухаючыся праз Кенугард (Кіеў) па Непры (Дняпры), прыбыў у Полацк. Ім была пабудавана царква і адкрыты манастыр Сьвятога Яна Хрысціцеля ў Полацку, дзе Торвальд памёр, як мяркуецца, пасля 1002. («Þorvaldr andaðist í Rússía, skammt frá Palteskju. Þar er hann grafinn í fjalli einu, at kirkju Jóhannis baptistæ, ok kalla þeir hann helgan». Торвальд памёр у Русі, непадалёк ад Палтэск'я. Там ён пахаваны ў адной гары, пры царкве Яна Прадцечы, і называюць яго Сьвятым).

25 верасня 1992 года поштай Рэспублікі Беларусь быў выпушчаны марачны блёк і канвэрт першага дня (КПД) у гонар 1000-годзьдзя Полацкай эпархіі і Праваслаўнай царквы на Беларусі. Варта заўважыць, што падзел хрысьціянства або Вялікі раскол – распад да таго часу адзінай хрысьціянскай царквы на дзьве часткі адбыўся ў 1054. На канвэрце малюнак пляну Полацку, складзены па карце 1579 сакратаром Стэфана Баторыя Станіславам Паховічам. На фоне пляну рэканструкцыя Полацкай Сафіі. На полі блёку фрэска з Спаса-Праабражэнскай царквы «Сьвяты, які моліцца», і выява Спаса-Праабражэнскай царквы. На марцы – Крыж Эўфрасіньні Полацкай.

Канвэрт першага дня з блёкам ў гонар 1000-годзьдзя Полацкай эпархіі (1992)

Легендарны Усяслаў Чарадзеі

Пасьля нечаканай і таямнічай сьмерці Ізяслава ў 1001 Полацкі пасад заняў трынаццацігадовы Брачыслаў Ізяславіч (990-я – 1044) – князь Полацкі (1001–1044), сын Ізяслава, унук Рагнеды. Яго княжаньне адзначылася бітвай на Судоме з родным дзядзькам Кіеўскім князем Яраславам, які атрымаў прозьвішча «Мудры». Вынікі бітвы супярэчліва перадаюцца ў летапісах, але Яраслаў прызнаў самастойнасьць Полацка. У Сазе пра Эймунда распавядаецца, што Эймунд захапіў у палон жонку Яраслава. У якасьці выкупу Полацк атрымаў у валоданьне Віцебск і Усьвят, атрымаўшы магчымасьць кантраляваць валокі.

Яраслаў Мудры на блёку, выдадзеным поштай Украіны ў 1999

Існуе меркаванне, што Брачыслаў заснаваў горад Браслаў, хоць археолагі лічаць, што Браслаў існаваў задоўга да гэтай даты. Браслаў упершыню згадваецца пад 1065 у «Хроніцы» Мацея Стрыйкоўскага. З 1001 да 1044 у Полацку валадарыў Брачыслаў, а пасля ягонай смерці да 1101 найслаўнейшы з Полацкіх князёў сын Брачыслава Усяслаў, якога назвалі Чарадзеям.

Браслаў. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2002

Усяслаў Чарадзеі. Марачны канвэрт, выдадзены поштай Беларусі ў 2001

Выкарыстаўшы мірныя часы, Усяслаў узводзіць храм Сьвятой Сафіі, каб аддаць пашану Богу і паказаць роўнасьць Полацка з Ноўгарадам і Кіевам. На малюнку канвэрта паказаны выгляд Сафіі ў тых часы. У Полацкай Сафіі, пабудаванай у 1044 – 1066, увасобленая моц і ўплывовасьць Полацкага княства. Сабор Сьвятой Сафіі быў галоўным грамадзкім будынкам у горадзе. Шмат разоў перабудоўваўся і дайшоў да нас у выглядзе, набытым у XVIII стагодзьдзі. На паштовым блёку Рэспублікі Беларусь на левай марцы адлюстраваны сучасны выгляд Полацкай Сафіі. На полі блёку зьлева выгляд Полацкай Сафіі ў часы Усяслава Чарадзея; каменны абразок 12 стагодзьдзя з Сьвятымі Канстанцінам і Аленай, знойдзены археолягамі ў Полацку; плян Полацкай Сафіі.

Архітэктура Беларусі. Праваслаўныя храмы. У абарачэньні з 22 лютага 2012 Белпошта здзейсьніла некалькі выданьняў паштовых марак з выяваю Полацкай Сафіі. У тым ліку маляўнічы блёк, выдадзены ў 2016.

Сафійскі Сабор у Полацку. Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2016

У 1065 мірнае жыццё закончылася. Князь з дружынаю здзейсніў паходы на Пскоў і Ноўгарад, вёў шматлікія бітвы з Кіеўскім княствам. 3 сакавіка 1067 адбылася Бітва на Нямізе, адна з самых крывавых у нашай старажытнасці. З гэтым звязана першае ўпамінанне пра Менск як пра горад Полацкага княства. Летапісны збор «Русь» і «Аповесць мінулых гадоў» апавядаюць пра разгром горада падчас ваеннага паходу трох Кіеўскіх князёў Яраславічаў на землі Полацкага князя Усяслава і пра Бітву на рацэ Нямізе паміж Кіеўскімі і Полацкімі дружынамі.

3 сакавіка 2017 года Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь выпусціла ў абарачэнне паштовы блёк «950 гадоў з часу першага пісьмовага ўпамінання Менска». У аснове маркі – мініяцюра Радзівілаўскага летапісу «Бітва на рацэ Нямізе». У аснове спэцштэмпля – пячатка першага Менскага князя Глеба Усяславіча.

Нямігская бітва глыбока ўразіла не толькі сваіх суайчыньнікаў. Рэха яе праз 120 гадоў адбілася ў «Слове пра паход Ігараў» вобразам жудаснай крывавай малацёбы:

*«На Нямізе голавы сьцелюць снапамі,
харалужнымі малоцяць цапамі,
жыццё кладуць на таку зьлюцела,
веюць галаву ад цела.
Нямігі крывавыя берагі
не збожжам былі засеяны зноў –
засеяны косьцямі рускіх сыноў».*

(Пераклад Рыгора Барадуліна).

*950 гадоў з часу першага пісьмовага ўпамінання Менска.
Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2017*

Ілюстрацыяй да радкоў з «Слова пра паход Ігараў» добра адпавядае карціна Міхася Філіповіча «Бітва на Нямізе».

Бітва на Нямізе (1922). Міхась Філіповіч (1920-29). Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2002

Вераломна захоплены ў палон Усяслаў Чарадзеі цудоўным чынам становіцца на чале Кіеўскага княства, але пакідае высокую пасаду і вяртаецца ў родны Полацк. Але і ў родным Полацку спакою князь не знайшоў. У тым жа годзе Ізяслаў прымусіў яго збегчы з гораду. Толькі ў 1071 вярнуў ён сваё княжаньне ў Полацку і зноў стаў гаспадаром Полаччыны. Кіеўскія князі не пакідалі і далей Усяслава Чарадзея ў спакоі, але сіл вярнуць Полацкія землі ў іх не хапала, а Усяслаў на Кіеўскі прастол не прэтэндаваў. Да самай сьмерці ўладарыў ён у родным княстве. Доўгае, больш чым паўвекавое, валадарства гэтага князя было пэрыядам эканамічнага і палітычнага росквіту Полацкіх зямель. Акрамя сталіцы Полацкая зямля налічвала паўтара дзясятка гарадоў: Віцебск, Менск, Орша, Заслаўе, Барысаў... Улада Усяслава і яго наступнікаў, а ён пакінуў пасля сябе 6 сыноў, пашырылася ад Ніжняга Падзьвін'я да Балтыйскага мора.

Сотню гадоў пазьней з захапленьнем пісаў аўтар «Слова пра паход Ігараў» пра Ўсяслава Чарадзея:

*«Усяслаў-князь людзям чыніў суды,
радзіў князям гарады,
а сам уночы ваўком рыскаў,
З Кіева пасьпяваў да пеўняў да Тмутараканя,
Хорсу вялікаму шлях перацінаў.
Яму ў Полацку пазвоняць ютрань рана
ў званы сьвятое Сафії.*

*а ён той звон чуе ў Кіеве.
Хоць і вешчую меў душу ў дзёрзкім целе,
Ды часта ад бедаў цяпеў ён».*
(Пераклад Рыгора Барадуліна).

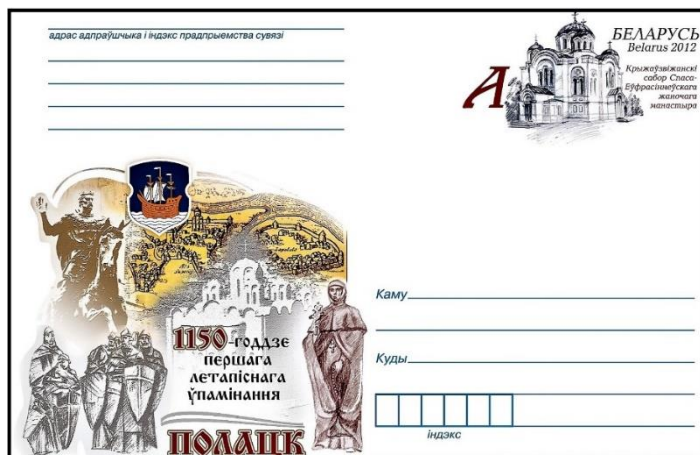

*800-годзьдзе Слова пра паход Ігараў.
Марка пошты СССР, выдадзеная ў 1985*

У сярэднявечнай гісторыі Ўсходняй Эўропы цяжка адшукаць больш велічную, загадкавую і таямнічую постаць, чым полацкі князь Усяслаў Брачыславіч. Таму дата яго сьмерці зафіксавана ў Слове (Песьні) аб паходзе Ігаравым: «У год 6609 (1101) памёр Усяслаў, князь Полацкі, месяца красавіка ў 14 дзень, у 9 гадзін дня ў сераду. Сумна стала на нашай зямлі. У гэты дзень яна разьвіталася з адным са сваіх лепшых сыноў». («В лето 6609 преставися Всеслав, Полоцкий князь, месяца априля, в 14 день, в 9 час дне, в среду»).

1 верасьня 2007 адбылося ўрачыстае адкрыцьцё першай коннай статуі ў Беларусі – помніка Усяславу Брачыславічу (Чарадзею). Аўтары кампазыцыі – скульптары Аляксандр Прохараў, Сяргей Ігнацьеў, Леанід Мінкевіч і архітэктар Андрэй Сакалоў. Скульптура ўяўляе сабой воіна на кані са скурай ваўка на сядле, а побач зь ім ляціць паляўнічы сокал. Гэтыя атрыбуты сымбалізуюць старажытную легенду пра тое, што Усяслаў Брачыславіч мог пераўвасабляцца то ў ваўка, то ў сокала, то ў аленя. Адліты помнік з бронзы, а яго вышыня каля 3,5 мэтраў.

7 мая 2012 года Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь выпусьціла ў абарачэньне канвэрт з арыгінальнай маркай «1150-годзьдзе першага летапіснага ўпамінаньня Полацку».

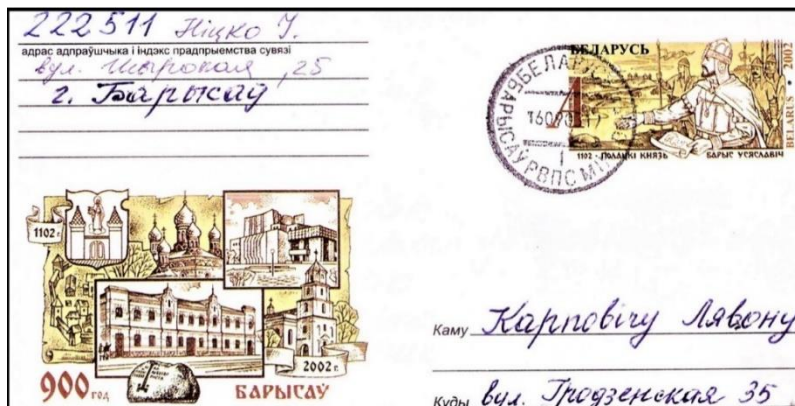

Канвэрт з арыгінальнай маркай «1150-годдзе першага летапіснага ўпамінання Полацку».

На марцы Крыжаўздвіжанскі Сабор Сьвятога-Эўфрасіньнеўскага манастыру. На канвэрце: помнікі Усяславу Чарадзею, Эўфрасіньні Полацкай, крывічам; герб гораду, макет Сафійскага Сабору ў XI стагодзьдзі, фрагмэнт гравюры сярэднявечнага Полацку.

Змаганьне з Кіеўскім княствам

Пасьля сьмерці Усяслава Чарадзея Полацкае княства было падзелена на шэраг удзельных княстваў. У пасьці зь іх княжылі сыны Усяслава, якія вялі паміж сабой барацьбу. Пасад у Полацку ачолюў старэйшы сын Чарадзея Барыс Рагвалод. У 2002 Пошта Рэспублікі Беларусь выпусьціла ў абарачэньне марачны канвэрт «900 год. Барысаў».

«900 год. Барысаў». Марачны канвэрт пошты Беларусі, выдадзены ў 2002

На марцы відарыс князя Барыса Усяславіча і год 1102, калі Полацкім князем быў заснаваны горад Барысаў. На полю маркі знаходзіцца малюнак Рагвалодавага каменя, які цяпер ляжыць ля Полацкай Сафіі. На камені каля шасьціканцовага крыжа высечаны словы: «ХС. Ніка. Гі(Госпадзі) помози рабю своему Борісу».

Паступова на ролю лідэра на нашых землях пачало вылучацца Менскае княства. Менскі князь Глеб, паставіўшы мэту пашырэння межаў сваіх зямель, уступае ў супрацьстаянне з Кіеўскім князем Уладзімірам Манамахам. Падчас паходу на нашы землі ў 1119 Манамах захапіў Менск. У выніку гэтага горад быў далучаны да Кіеўскіх уладанняў ажно да сярэдзіны XII – пачатку XIII стагодзьдзяў. Глеб Усяславіч, трапіўшы ў палон, быў вывезены ў Кіеў, дзе ў палоне памёр.

Уладзімір Манамах (1053–1125). Блёк пошты Украіны, выдадзены ў 2003

Пасьля сьмерці Манамаха ў 1125 на Кіеўскі пасад заступіў старэйшы сын Мсьціслаў Уладзіміравіч (1076-1132). Змаганьне з Кіеўскім княствам працягвалася. Асабліва вызначыўся 1127 год, калі Кіеўскі князь з хаўруснікамі вялі наступ з чатырох бакоў. Палачане прызналі вяршэнства Кіева. Але гэты акт замірэньня і падпарадкаваньня так і не вырашыў дынастычных супярэчнасьцяў. Калі ў 1229 Мсьціслаў намерыўся выступіць супраць полаўцаў, то зьвярнуўся да палачанаў супольна выступіць у паход. Насуперак чаканага, Полацкія князі «з лаянкай» адмовіліся. У адказ пасля пасьпяховага паходу супраць качэўнікаў, Мсьціслаў накіраваў на Полаччыну сваіх ваяроў. У гэты крытычны пэрыяд Полацкае веча не стала бараніць сваіх князёў і пагадзілася на мірнае вырашэньне канфлікту. Практычна ўвесь род Полацкіх князёў быў вывезены ў Кіеў, дзе адбыўся сымбалічны суд Рускіх князёў над Полацкімі Ізяславічамі. Паводле выразу, усе прадстаўнікі дынастыі разам з сем'ямі, былі сасланыя ў Бізантыю.

Святая Сафія. Марка пошты Турцыі, выдадзеная ў 2007

Пакараўшы Полацкіх князёў, Мсціслаў атрымаў магчымасць падпарадкаваць Полацкае княства. Але яго смерць у 1132 зноў змяніла палітычную сытуацыю на карысць Полацку.

Святло Эўфрасіньні

У гэтым жа 1101, калі памёр Усяслаў Чарадзея, у Полацкім княстве ў сям'і малодшага сына Усяслава Чарадзея Святаслава-Георгія нарадзілася дзяўчынка, якой накіравана было стаць знакавай постаццю для ўсяго свету. Праўда, гісторыкі падаюць розныя даты нараджэння ўнучкі Чарадзея- і 1104, і 1110, і 1120... Дзяўчынку назвалі крывіцкім імем Прадслава. Калі ёй споўнілася дванаццаць гадоў і сталі сватацца жаніхі, Прадслава таемна ад бацькоў прыйшла ў манастыр і пад імем Эўфрасіньні прыняла пострыг, каб служыць Богу і свайму народу. І ўсё жыццё яна выконвала гэтую службу. Вымольвала ў Бога прабачэнне для яе народу, перапісвала Біблію, перакладала кнігі, адчыняла вучэльні, манастыры, храмы, вучыла дзетак... У «Жыцці...» апавядаецца, што ў сьне Эўфрасіньні з'явіўся Анёл, як і за руку прывёў яе ў прадмесце Сяльцо і сказаў «Тут належыць быць табе». Эўфрасіньня перасялілася ў Сяльцо і заснавала ў ім жаночы Спаса-Эўфрасіньнеўскі манастыр.

Спаса-Эўфрасіньнеўскі Полацкі манастыр. Сучасны выгляд. Марка пошты Расеі, выдадзеная ў 2004

Тут па даручэнню Эўфрасіньні меркавана паміж 1152 і 1159 гадамі дойдзі Іаан за трыццаць тыдняў будзе Спаса-Прэабражэнскую царкву, якую лічаць вяршыняй дойдзіства Полаччыны. У кельлі гэтай царквы прайшла значная частка жыцця Эўфрасіньні Полацкай і яе сястры.

Зьнешні выгляд храма не захаваўся. У 1833 яго перабудавалі да непазнавальнасьці. У 2015 годзе археолягі ўстанавілі, што храм у першапачатковым выглядзе быў значна большы. У свой час да яго былі прыбудаваны галерэі, а з боку ўваходу знаходзіўся крыты ганак – экзанартэкс.

5 студзеня 2001 выйшаў у абарачэнне паштовы блёк «900 гадоў з дня нараджэння Эўфрасіньні Полацкай».

Блёк «900 гадоў з дня нараджэння Эўфрасіньні Полацкай», выдадзены поштай Беларусі ў 2001

На адкрытай старонцы словы з кнігі «Жыццё Эўфрасіньні Полацкай»: «Прыйдзіце ўсе, хто жыве ангельскім жыццём у пустэлях...». Працяг гэтага сказу такі: «і ў гарах: старыя – адкінуўшы немач, маладыя – скачучы, быццам алені, – сыдзіцеся ўсе. Хачу бо даць вам трапэзу з такіх страваў, каб, паеўшы, узвесьлялі вы свае душы. Бо гэтая трапэза ад страваў нятленных – не тая, што дае асалоду гартані і чэрава насычае, але тая, што душу весяліць і розум умацоўвае на добрыя дзеі». «Жыццё Эўфрасіньні Полацкай» узнікла ў канцы XII ці ў першай палове XIII стагоддзя і з'яўляецца асноўнай крыніцай звестак пра дзейнасць і лёс слаўтай Полацкай асьветніцы, нябеснай заступніцы Беларусі. Аўтар Жыцця невядомы. Справа ад партрэта Эўфрасіньні сучасны выгляд Спаса-Прэабражэнскай царквы. Белпошта яшчэ двойчы прысьвяціла свае маркі Спаса-Прэабражэнскай царкве.

Спаса-Прэабражэнская царква на марках пошты Беларусі (1992 і 2000)

Храм расьпісаны ўнікальнымі фрэскамі, якія на 90 працэнтаў захаваліся. Дзякуючы фрэскам вядомы першапачатковы выгляд царквы і верагодны партрэт Эўфрасіньні. Пошта рэспублікі Беларусь у 2000 сумесна з поштамі Украіны і Расіі выпусьціла блёк 2000-годзьдзе Хрысьціянства. На адной з трох марак блёка (пасярэдзіне) знаходзіцца рэпрадукцыя дэталі фрэскі Спаса-Прэабражэнскай царквы Дзісус (Дээсіс або Дзізіс) Хрыстос у Велічы або Хрыстос Пантакратар на троне з кнігай. У кастрычніку 2017 года поштай Рэспублікі Беларусь быў выпушчаны марачны блёк у гонар 1025-годзьдзя Полацкай эпархіі, які заняў 6-е месца на сусьветным конкурсе марак у Аўстрыі, а яго ўрачыстая прэзэнтацыя адбылася ў Сафійскім саборы ў Полацку. Блёк уключае тры маркі, на якіх намаляваны тры праваслаўныя храмы – Сафійскі сабор і Спаса-Прэабражэнская царква ў Полацку і Дабравешчанская царква ў Віцебску.

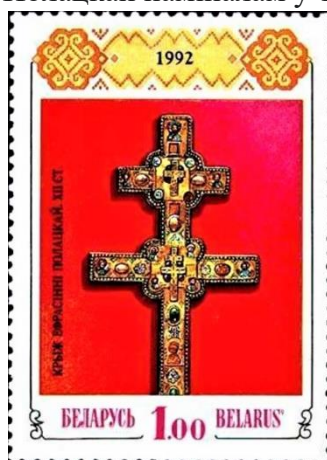
2000-годзьдзе хрысьціянства. Блёк сумеснага выпуску поштаў Беларусі, Украіны і Расіі ў 2000

1025-годзьдзе Полацкай эпархіі.

Блёк, выпушчаны поштай Рэспублікі Беларусь у 2017

На полі блёку фрэскі з Спаса–Прэображэнскай або Спаса-Эўфрасіньнеўскай царквы ў Полацку, узьведзенай у XII стагодзьдзі. У ніжнім левым куце Апосталы. Дэталь кампазыцыі Уваход Гасподні ў Іерусалім. Уверсе – Дзісус (Дээсіс або Дзізіс, Хрыстос у Велічы або Хрыстос Пантакратар на троне з кнігай і побач Дзева Марыя і Сьвяты Ян Хрысьціцель). Фрэска ў кельі прападобнай Эўфрасіньні. Правы ніжні кут – Сьвятая Эўхарыстыя, Прычашчэньне хлебам (дэталь). Для Спаса-Прэображэнскай царквы свайго манастыру Эўфрасіньня заказала ў полацкага ювэліра Лазара Богшы Крыж-каўчэг. Крыж быў створаны ў 1161 і стаў ня толькі прыкладам высокага ювэлірнага мастацтва, але сымбалам Сьвятасьці і Дзяржаўнасьці старажытнай Беларусі. Таму зусім не выпадкова, калі пачала працаваць пошта Незалежнай Беларусі першай выдадзенай маркай стала марка з выявай Крыжа Эўфрасіньні Полацкай наміналам у 1 рубель.

Крыж Эўфрасіньні Полацкай. Першая паштовая марка Незалежнай Рэспублікі Беларусь, выпушчаная ў абарачэньне 20 сакавіка 1992

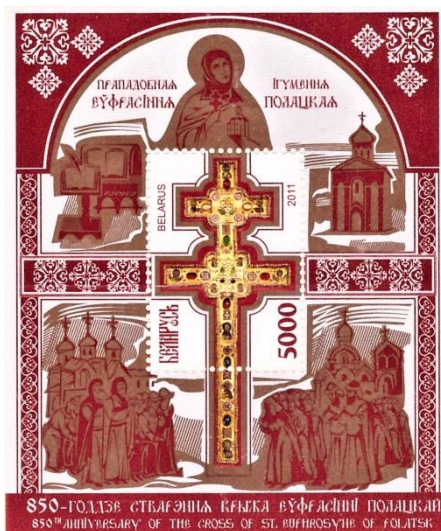
Крыж Эўфрасіньні Полацкай зьяўляецца Крыжом-каўчэгам, бо ў падпісаных гнёздах Крыжа знаходзяцца найкаштоўнейшыя хрысьціянскія рэліквіі: кавалачак Крыжа, на якім быў распяты Хрыстос, з кроплямі крыві Ісуса і драбок каменю ад дамавіны Божай Маці.

Падчас знаходжаньня нашай краіны пад Расейскай акупацыяй у 1941 годзе, калі ішла Другая Сьветавая вайна, савецкімі ўладамі быў дадзены загад вывезьці Крыж з Беларусі. У выніку Крыж бяссьледна зьнік. Да гэтага часу пошукі Крыжа не далі плёну. У 1992 кіраўнікі краін СНД падпісалі пагадненьне аб вяртаньні гістарычных каштоўнасьцяў дзяржавам іх паходжаньня. Гэта абудзіла надзею. Але Расея не прызнала гэтага пагадненьня, а ў 1997 Дзярждума Расеі прыняла Закон аб рэстытуцыях, які адмаўляе вяртаньне ўкрадзеных каштоўнасьцяў іх уладальнікам. Таму ў 1992 па ініцыятыве Згуртаваньня Беларусаў Сьвету (ЗБС) «Бацькаўшчына» прымаецца рашэньне аднавіць Сьвятыню, стварыць матэрыяльны вобраз. Крыж, узноўлены па вобразу і падабенству ўзьвіжальнага Крыжа Эўфрасіньні Полацкай мастаком – ювэлірам Міколам Кузьмічом, 6 сьнежня 1997 хросным ходам быў унесены на спрадвечнае месца Сьвятыні-у Спасаўскі храм.

Крыж Эўфрасіньні Полацкай. Наддрукоўка тэксту «адноўлены і асьвечаны ў верасьні 1997» і новага наміналу «3000» на марцы № 1. У звароце з 8 сьнежня 1997 «Сьвятыні сыходзяць, калі мы становімся нявартымі іх, і вяртаюцца, калі Душы імкнуцца да навяртаньня, сьвятла і волі...».

21 сакавіка 2011 года Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь выпускае ў абарачэньне два паштовыя блёкі і КПД «850-годзьдзе стварэньня Крыжа Эўфрасіньні Полацкай». Уверсе блёку малюнак Эўфрасіньні Полацкай з Крыжам у правай руцэ і храмам Спаса – у левай.

850-годдзьдзе стварэння Крыжа Эўфрасіньні Полацкай. Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2011

Беларускі блёк «850-годдзьдзе стварэння крыжа Эўфрасіньні Полацкай» увайшоў у лік дзесяці лепшых марак сьвету на штогадовым міжнародным конкурсе «Вялікі прыз выставы WIPA». Калі 8 ліпеня 1993 у Менску ў будынку Тэатра оперы і балета пачаў сваю працу Першы зьезд Беларусаў сьвету, то Белпошта адгукнулася на гэту падзею выданьнем паштовай маркі з відарысам эмблемы зьезду з стылізаванай фігурай Эўфрасіньні Полацкай. Акрамя маркі з эмблемай зьезду быў выдадзены канвэрт і картмаксімум з адпаведным штэмпэлем.

Картмаксімум, прысьвечаны Першаму зьезду Беларусаў Сьвету, выдадзены поштай Беларусі ў 1993

Пра дзейнасьць Эўфрасіньні Полацкай, пра яе заслугі перад нашай нацыяй і ўзьдзеянне на нашы душы лепш, чым напісана ў «Жыцці Эўфрасіньні Полацкай», сказаць нельга: «Была яна дапамогай пакрыўджаным, суцяшэньнем смуткуючым, распранутым – адзеньнем, хворым – наведаньнем ці, проста кажучы, – для ўсіх была ўсім. Эўфрасіньня сэрца сваё паіла Божаю мудрасьцю. Эўфрасіньня – незьвядальны квет райскага саду. Эўфрасіньня – арол, што, лунаючы ў небе, праляцеў ад захаду і да ўсходу, як промень сонечны, прасьвятліў зямлю Полацкую».

Полацкае княства ўваходзіць у склад Вялікага Княства Літоўскага (1307)

На пачатку XIII стагодзьдзя ў Полацку і Літвы зьявіўся агульны вораг – крыжакі. Крыжакі заснавалі крэпасць Рыгу (1201), чым перакрылі палачанам гандлёвы шлях да Скандынаўскіх краінаў. Адтуль пачалася экспансія крыжакоў у сфэру ўплыву Полацку. У 1208 крыжакі захапілі Кукенойс, у 1209 разрабавалі і спалілі Герцыке. Ніжняе Падзьвіньне перайшло да крыжакоў. У такіх умовах палачане ўсё часцей выступалі супраць крыжакоў разам з літоўцамі. У 1262 Полацкае веча запрасіла на княжаньне Літоўскага князя Таўцівіла. Полацк уваходзіць у склад Вялікага Княства Літоўскага. Дата ўваходжаньня лічыцца 1307 год, калі ў Полацку пачаў княжыць брат Віцень Воін.

*Вялікі князь Літоўскі Віцень (1295-1316).
Марка пошты Летувы, выдадзеная ў 2023*

Лявон Карповіч: Апавяданьні паштовых марак пра Вялікае Княства
(вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 14-51, www.sakavik.net)

Анатацыя. Паштовыя маркі адлюстроўваюць ня толькі развіццё сістэм пісьмовай пошты за апошнія два стагодзьдзі, але яны таксама адлюстроўваюць увесь спектр гісторыі, мастацтва і культуры, пачынаючы з пачатку нашай глянбальнай цывілізацыі, погляды і стылістыку свайго часу. У гэтых апавяданьнях маркі становяцца незвычайным вакном у гісторыю краіны, у якой мы жывем, запрашаюць нас паслухаць паданьні пра таямнічае і чароўнае Вялікае Княства... Яны раскажуць пра багатую, шматслаёвую, захапляльную Гісторыю праз займальныя, часта прыгожыя, а часам і эксцэнтрычныя знакі паштовай аплаты. У той жа час трэба ўлічыць, што паштовая марка не адлюстроўвае ўвесь спектр жыцця. Яе зьмест залежыць найперш ад дзяржаўнага ладу краіны, бо друкуюць марку ў дзяржаўных выдавецтвах. Таму тут ёсьць апавяданьні пра малазначныя падзеі і адсутнічаюць некаторыя вельмі значныя, бо ўсё залежыць ад таго, ці былі гэтыя падзеі адлюстраваныя на паштовых марках ці не.

Ljaron Karpovich: Stories of postage stamps about the Grand Duchy
(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 14-51, www.sakavik.net)

Abstract. Postage stamps reflect not only the development of written mail systems over the past two centuries, but they also reflect the entire spectrum of history, art, and culture, from the beginning of our global civilization to the views and styles of their time. In these stories, the stamps become an unusual window into the history of the country we live in, inviting us to listen to legends about the mysterious and magical Grand Duchy... They will tell a rich, multi-layered, exciting History through fascinating, often beautiful, and sometimes eccentric postage stamps. At the same time, it should be considered that a postage stamp does not reflect the entire spectrum of life. Its content depends primarily on the state system of the country because stamps are printed in state publishing houses. Therefore, there are stories when insignificant events and some very significant ones are missing, because everything depends on whether these events were depicted on postage stamps or not.

Лявон Карпович: Рассказы почтовых марок о Великом княжестве
(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 14-51, www.sakavik.net)

Резюме. Почтовые марки отражают не только развитие систем письменной почты за последние два столетия, но и весь спектр истории, искусства и культуры, от зарождения нашей глобальной цивилизации до взглядов и стилей своего времени. В этих рассказах марки становятся необычным окном в историю страны, в которой мы живем, приглашая нас послушать легенды о загадочном и волшебном Великом Княжестве... Они расскажут богатую, многослойную, захватывающую Историю посредством увлекательных, зачастую красивых, а иногда и эксцентричных почтовых марок. При этом следует учитывать, что почтовая марка не отражает всего спектра жизни. Ее содержание зависит прежде всего от государственного устройства страны, ведь марки печатаются в государственных издательствах. Поэтому есть рассказы о незначительных событиях и отсутствуют некоторые весьма существенные, ведь все зависит от того, были ли эти события изображены на почтовых марках или нет.

Міхась Кенька: Песеннае рэтра

Анатацыя. На гэтую тэму мяне навяла праграма Яўгена Блізнюка “Рэтра” на беларускім радыё. Яна рабілася па заяўках радыёслухачоў, што хацелі паслухаць любімыя песні сваёй маладосці – 60-80-х гадоў мінулага стагоддзя. Зразумела, што заяўкі рабілі людзі ўжо не маладыя. Я заўважыў, што найчасцей просяць выканаць песні савецкіх кампазітараў, радзей – старадаўнія рамансы, танга. І мне ўспомнілася сваё дзяцінства, вясковыя святы, вячоркі, вяселлі – якіх толькі песень на іх не спявалі!

Вядома, у найбольшай пашане былі свае, на роднай мове. Спявалі старыя спаконвечныя народныя песні – “Ой, рэчанька, рэчанька”, “Ці ўсе лугі пакошаны”, “Ой, ляцелі гусі з броду”, “Зялёная вішня”, “Лявоніха”. Спявалі песні беларускіх кампазітараў “Бываўце здаровы”, “Ручнікі”, “Ой, бярозы ды сосны” (Лясная песня).

Але спявалі і песні, якія прыляцелі з-за межаў. Сярод іх – украінскія песні розных часоў: “Ніч яка місячна”, “Чорніі брови, каріі очі”, “Ой дівчино, шумить гай”. Цікава, што некаторыя песні як бы агульныя для украінцаў і беларусаў. Вось некаторыя назвы такіх песень па-украінску, але ж ёсць і іх беларускія варыянты: “Там за гаем зелененьким”, “Добрий вечір, дівчино, куди йдеш?”, “За туманом нічого не відно”, А я все дивлюся, де моя Маруся”, “В саду ходила, квіти збирала”, “Ти ж мене підманула”.

Сярод папулярных былі і даўнія казацкія песні, іх таксама спявалі па-рознаму, у розных варыянтах – “Распрягайте, хлопцы коней” “По Дону гуляет..., ”Ехали казаки”. Апошнія дзве мяне, малага, даводзілі да плачу: мне было шкада і дзяўчыну, якая патанула, калі карэта звалілася з маста, і няшчасную Галю, якую так жорстка падманулі казакі. І ўжо не я адзін, а ўся вёска плакала, калі праводзілі хлопцаў у армію і на развітанне традыцыйна спявалася старадаўняя руская рэкруцкая песня: “Последний нонешний денёчек”...

Рускія песні ў бяседным рэпертуары ішлі нароўні з беларускімі. Спяваліся старадаўнія “По диким степям Забайкалья”, “Глухой, неведомой тайгою”, “Шумел камыш”, “Тёмно-вишнёвая шаль”, “Раскинулось море широко”, “Вот мчится тройка почтовая”, “Из-за острова на стрежень” – яны лічацца народнымі песнямі, іх аўтары невядомыя. Але як народныя спяваліся і песні “Коробушка” на словы М. Някрасава, “Мой костёр в тумане светит” Я. Палонскага, “Хас-Булат удалой” А. Амосава, “Смерть Ермака” К. Рылеева. У народным бытаванні відазмяніліся многія словы гэтых песень, забыліся іх аўтары. Калі песня пойдзе ў народ, то забываецца, адкуль

яна, хто аўтар, хто стварыў музыку да яе. Нават і сёння ў нас далёка не ўсе ведаюць, што нібыта руская народная песня “Когда я на почте служил ямщиком” на самай справе і не руская, і не народная, што напісаў яе беларускі паэт У.Сыракомля папольску, а рускі паэт Трэфалёў пераклаў і “пусціў у народ”. Дарэчы, у Міры адкрыўся прыватны музей гэтай песні, які запачаткаваў мясцовы энтузіяст Віктар Сакель.

Мая цешча-ленінградка рашуча даводзіла мне, што “Бывае здаровы” (беларуская песня на словы А. Русака) – гэта не што іншае як толькі руская народная песня. Калі я пытаўся ў першакурснікаў філфака, ці ёсць аўтары ў песень “Ручнікі”, “Мяцеліца”, правільна адказвалі адзінкі, большасць жа сцвярджала, што гэта беларускія народныя песні. Між тым, як аўтары іх – Вера Вярба і Авер’ян Дзеружынскі. Ужо і нядаўна напісаную песню “А я лягу, прылягу” на словы Ніла Гілевіча многія лічаць народнай.

У народ пайшло мноства песен дзякуючы тэхнічнаму прагрэсу. Калі вынаходнікі прыдумалі, як запісваць гук, то неўзабаве шырока распаўсюдзіліся патэфоны, тады нямала песень дайшло да беларусаў на грамафонных пласцінках. Калі патэфоны пацане сталі даступнымі масаваму пакупніку, яны з’явіліся ў хатах, іх бралі з сабой а пагулянкі, пікнікі на свежым паветры, кружэлкі да іх дбайна падбіраліся паводле густу гаспадароў. Патэфоны заводзілі для гасцей, словы песень на ляту падхопліваліся, рабіліся папулярнымі.

У даваенныя гады ў хатах з’явіліся “талеркі” першых радыёпрыёмнікаў, а потым, у часы “халоднай вайны” у кожнай хаце ў абавязковым парадку паставілі радыёкропкі, тлумачылі, што для апавяшчэння пра ядзернае напаўдзе. І тут ужо межы бяседнага рэпертуару яшчэ шырэй рассянуліся, сталі папулярнымі песні многіх народаў, часта нават вельмі далёкіх ад Беларусі. Так, дзве песні на словы украінскага паэта А. Малышкі “Песня про рушник” (Рідна мати мая...), “Киевский вальс» і песню на словы Дз. Паўлычкі “Два кольори” напявалі нават па-украінску. Ансамбль “Трыя Марэніч” зрабіў папулярнай песню “Несе Галя воду”.

Цікава, што на маёй роднай Пастаўшчыне, на паграніччы з Літвой і Польшчай, прынамсі, у маёй роднай вёсцы, як ні дзіўна, літоўскіх і польскіх песень падчас застолляў не спявалі. Не было нават песень з новымі словамі паводле музычных матываў нашых заходніх суседзяў, як, скажам у Польшчы на іншыя словы спявалі рускія песні “Ландышы», «Катюша», «Московские окна». Але ўсё ж аказваецца, што хаця б у Заходняй Беларусі, асабліва на памежжы, некаторыя польскія песні былі вядомыя. Як тут не згадаць пра гісторыю песні “La Paloma” (Галубка). Словы і музыку да яе (яна нагадвае матыў хабанеры) напісаў іспанскі кампазітар Себасцьян Ірадзье (1809-1865) ў 1863 годзе пасля паездкі на Кубу. Вось тэкст першага куплета і прыпева ў арыгінале:

Cuando sali de la Habana, valgame Dios!

Nadie me ha visto salir si no fui yo.

Y una linda Guachinanga

S'alla voy yo,

Que se vino tras de mi,

Que si senior.

Refrain:

Si a tu ventana llega Una Paloma,

Tratala con carino, Que es mi persona.

Cuentale tus amores, Bien de mi vida,

Coronala de flores, Que es cosa mia.

Ay! chinita que si!

Ay! que dame tu amor!

Ay! que vente conmigo,

Chinita, a donde vivo yo! .

Падрадкоўны пераклад:

Калі я пакідаў Гавану, о, божа мой,

Ніхто не бачыў, як я адпраўляўся.

Быў толькі я

І адна прыгожая дзяўчына з Гуачынанга,

Гатова пайсці са мной,

Так, сеньёр.

Калі да твайго акна прыляць галубок,

Пачастуй яго, гэта я, дарагая.

Раскажы яму пра сваё каханне,

Зрабі яму карону з кветак, бо гэта буду я.

Ах, каханая, о, так!

Ах, падары мне сваё каханне,

Ах, пайдзі са мной, каханая,

Туды, куды іду я.

Як бачым, у арыгінале не апавядаецца пра марака, які марыць хутчэй вярнуцца з плавання і сустрэцца з каханай, як у песні “Голубка” на рускай мове. Толькі калі “Палома” стала папулярнай у Еўропе, сэнс песні змяніўся: ва ўсіх варыянтах гэта гісторыя пра тое, як галубка прыляцела да дзяўчыны і прынесла апошнюю вестку ад марака, які загінуў у штармавым моры. У ёй моцна гучыць матыў перамогі кахання над смерцю. Магчыма, на інтэрпрэтатараў паўплывала гісторыя аб тым, як персідскі флот цара Дарыя ў 492 да н.э. гінуў у час буры каля берагоў Афона, і маракі выпускалі белых галубоў, якія звеставалі родным пра трагедыю на моры.

Песня стала папулярнай у Мексіцы, на Кубе, на Гаваях, у пачатку XX стагоддзя яе заспявалі ў Францыі, Іспаніі, Германіі. Ці не таму, што ў песні згадваецца пра Гавану, яна лічыцца кубінскай. У Польшчы “Палому” спяваў надзвычай папулярны ў 30-я гады спявак Адам Астэн (1902-1993) на словы, якія абсалютна не адпавядалі ні зместу арыгінала, ні заходнееўрапейскім (англійскаму, французскаму, нямецкаму) варыянтам. Аўтар слоў – польскі паэт Валеры Ястжэмбец-Рудніцкі (1888-1962). У ягонай версіі на першы план выступіў матыў рамантыкі мора:

W ten świat płynie okręt, prując grzebień fal.

I wkrąg widać tylko morze i szarą dal...

Ten wiatr dziś tak huczy i tak żałośnie łka,

Kto wie dokąd ta wichura nas dzisiaj gna...

Cóż nas obchodzi przecież szeroki świat,

Wicher po morzach nas pędzi tyle lat...

Nikt z nas nie pragnie wracać, bo nie ma gdzie.

Niech więc ten wiatr szaleje i dalej dmie!

Ref.

Chłopczy, na nas już czas...

Morze woła dziś nas (варыянт: dziś wzywa nas)...

Szare fale zuchwale nam morskie

Dziś dno pokazać chcą!

*Rzućmy smutek i żal,
Wicher pędzi nas w dal...
Niech marzenia, cierpienia i serca ból
Zmyje morska sól!*

*Падрадкоўны пераклад:
За свет плыве карабель, рассякаючы грабяні хваль.*

А навокал бачны толькі мора і шэрая далеч.

Той вецер так шуміць і так жаласна плача.

Хто ведае, дакуль ён будзе нас гнаць...

Што ж мы заўсёды абмінаем шырокі свет?

Віхура па моры ганяе нас столькі гадоў...

Ніхто з нас не прагне вярнуцца, бо няма куды.

Хай сабе вецер шалее і дзьме.

Прыпеў:

Хлопцы, настаў наш час,

Мора ўжо кліча нас.

Шэрыя хвалі дзёрзка хочуць

Паказаць нам зараз марское дно.

Перастанем жа смуткаваць і шкадаваць.

Віхура гоніць нас удалеч...

Хай жа мары, цярпенне і боль у сэрцы

Абмые марская соль.

Менавіта гэтую песню чуў у даваенныя гады ў запісе на грамафонны дыск Янка Брыль. Яна была для яго сімвалам свабоды і надзеі вярнуцца на радзіму, калі ён апынуўся ў палоне ў 1939-м годзе. У рамане “Птушкі і гнёзды” Янка Брыль апавядае, якое ўражанне зрабіла на яго (бо марскі пехацінец Руневіч – прататып аўтара) гэтая песня, якую ў лагеры ваеннапалонных выконваў аркестр польскага марскога флоту: “Спачатку ціхім, пасля нарастаючым шумам марское хвалі паплыла над натоўпам

журботна-задушэўная “Палома”. Без слоў яна цяпер, але гаворыць сэрцу вельмі многа. І не таму, што і польскія словы да гэтай музыкі ёсць, што марскі пехацінец Руневіч іх ведаў. Не, не толькі таму, – сама мелодыя, сама гармонія гукаў гаварыла так многа, так невымоўна хараша і родна, што душа твая пачынала за песняю хвалявацца. Спачатку бачыш, як нараджаецца з гукаў карціна суровай, шэрай пустыні, па хвалях якое, барознячы пенны след, ідзе яшчэ адзін – які па ліку? – карабель. О, якое бязмежжа, якое бязлюддзе!.. Усплёскам хвалі, небывалым па сіле, уздымае свой голас адно адзінае пачуццё. Яно амаль усё – о, не, не ўсё – перадаецца ўсплескамі слоў:

Ах, не пазбыцца вечна жывой тугі,

Вечна чужыя сцелюцца берагі!..

Нас не прыгорне к сэрцу сцюдзёны свет –

Хай жа лютэе бура і ўдаль ірве!..

Хлопцы, настаў наш час,

Мора ўжо кліча нас... ”

У Інтэрнэце мне ўдалося знайсці той даваенны грамафонны запіс. З хваляваннем слухаў яго, пераносіўся ў атмасферу рамана. А потым з’явілася думка, што, можа быць, прыведзеныя вышэй радкі ні што іншае, як перакладзеныя Янкам Брылём на беларускую мову словы той песні ў польскамоўным варыянце Валеры Ястжэмба-Рудніцкага? Услухаўся зноў. Прасачыў, як кладзецца адзін тэкст на другі, і ўбачыў, што так, ва ўзнаўленні Янкі Брыля адчуваецца выяўны водгалас польскага тэксту, пра які сам аўтар і згадвае. Але гэта не зусім пераклад, а хутчэй пераклад-пераказ, пераклад-уражанне. Бо перш чым прывесці ў сваім перакладзе другую страфу з першага куплета песні, Брыль пераказвае першую ў прозе, малое карціну, якая паўставала перад ім, калі ён слухаў песню.

Зразумела, што ў рамане згадка пра песню, з якой звязаны ўспамін пра трывожны перадваенны час, стварае адпаведны фон, навявае журботны настрой. У рамане пад гукі песні Руневіч успамінае, як салдаты-прызыўнікі польскага войска спявалі яе, чысцячы зброю яшчэ ў першыя месяцы службы ў польскім войску. Яна навявае ім ўспамін пра радзіму, мірны час. Уключаючы ў свой твор згадку пра “песню марской тугі”, Янка Брыль, хацеў надаць аднаму з першых яго эпізодаў тую танальнасць, якой і надалей быў прасякнуты ўвесь раман. Не варта лічыць, што пісьменнік імкнуўся даць яе адпаведны пераклад. І ўсё ж, нельга не адзначыць, што прыведзеныя па-беларуску радкі “Паломы” добра кладуцца на мелодыю, іх можна спяваць.

Успамін пра песню “Палома” ў кнізе Я. Брыля дазваляе меркаваць, што яе ведалі ў Заходняй Беларусі. Пісьменнік разлічваў на тое, што і сучасны чытач прыгадае яе мелодыю, бо гэтая песня прыходзіла на Беларусь і з другога боку. Яшчэ ў даваенныя гады яна пад назвай “Галубка” стала папулярнай на рускай мове, зноў жа дзякуючы грамзапісам. Клаўдзія Шульжэнка спявала яе на словы С.Балоціна і Т.Сікорскай (музычная апрацоўка Б. Мондруса):

Когда из родной Гаваны отплыл я вдаль,

Лишь ты угадать сумела мою печаль.

Заря золотила ясных небес края,

И ты мне в слезах шепнула, любовь моя:

"Где б ты ни плавал, всюду к тебе, мой милый,

Я прилечу голубкой сизокрылой.

Парус я твой найду над волной морскою

Ты мои перья нежно погладь рукою”.

О, голубка моя! Будь со мною, молю,

Там, в этом синем и пенном просторе,

В дальнем, чужом краю...

О, голубка моя! Как тебя я люблю,

О, как ловлю я за рокотом моря

Нежную песнь твою!

Тут адсутнічае трагізм, няма ніякіх штормаў, вятроў, грозных хваль. Гэта песня пра разлуку марака з каханай, надзею на сустрэчу. Яна болей адпавядае французскаму, нямецкаму і англійскаму тэкстам. На жаль, цяпер гэтая адна з самых папулярных у свеце песня, якая ўвайшла нават у кнігу рэкордаў Гінеса, у нас не вядомая як “Палома”. Але сучасны чытач рамана Янкі Брыля можа згадаць яе мелодыю, бо аўтар дае зноску: “неапапітанская песня “Галубка”. Адзінае, што трэба будзе зрабіць, выдаючы цяпер, калі аўтара ўжо няма сярод жывых, раман “Птушкі і гнёзды” з навуковым каментарыем, гэтая паправіць спасылку Янкі Брыля – песня на самай справе іспанская.

Цікава, што і ў Польшчы “Палому” цяпер спяваюць з іншымі словамі, якія адрозніваюцца як ад польскага даваеннага варыянту, так і ад рускага. У выкананні польскага спевака Даміяна Галецкага песня на гэтую мелодыю апавядае пра каханне, зоркі, ноч, нават мора там ужо і няма. А на нямецкай мове існуюць аж тры розныя тэксты гэтай песні. Адзін з іх гучыць у выкананні Мірэй Мацье, другі спяваюць Карэл Гот і Семіна Росі.

Дзеля цікавасці, паглядзеў, як прадстаўлена “Палома” ў перакладзе рамана Янкі Брыля на рускую мову. Няўжо яна пададзена ў тым варыянце, які спявала Клаўдзія Шульжэнка, выконваюць сучасныя спякі? Не, у аўтарызаваным перакладзе А. Астроўскага захоўваецца адпаведнасць тым словам песні, якія прывёў у рамане яго аўтар:

Что нам земля – у нас там причала нет.

В бурных морях мы бродим немало лет.

Нас ни одна на свете душа не ждёт –

Пусть же солёный ветер нас вдаль несёт!

Хлопцы, настал наш час...

Калі паспрабаваць пакласці словы рускага перакладу на мелодыю, то, аказваецца, і іх можна спяваць. Магло быць так, што, працуючы над аўтарызаваным перакладам, Я. Брыль сустракаўся ці гутарыў на тэлефоне з А. Астроўскім і апавядаў яму пра тое, дзе і ў якім выкананні слухаў яе.

Яшчэ адна песня, якая ў Беларусі вядомая, як рускае танга, таксама прыйшла з даваеннай Польшчы. Гэта танга – “Утомлённое солнце”. Як лейтматыў і своеасаблівы музычны сімвал даваенных гадоў яна гучала ў некаторых савецкіх фільмах. Сапраўды, пад назвай «Расставание» яна была выпушчана на грампластінках у выкананні спевака Паўла Міхайлава і джазавага аркестра Аляксандра Цфасмана. Танга адразу стала шлягерам. Але гісторыя яго пачынаецца з Польшчы і звязана з імем вядомага ў свой час польскага кампазітара Ежы Пецяўбурскага (1897-1979). Ежы Пецяўбургскі – папулярны польскі кампазітар, праславіўся якраз як аўтар танга. Напярэдадні Другой сусветнай вайны ў Польшчы сталі шлягерамі яго танга “О, донна Клара”, “Ужо ніколі”, “Маленькае шчасце”, “Віно кахання”. Танга “Ta ostatnia niedziela” (Апошняя надзеля) напісана ў 1936 годзе, словы варшаўскага паэта-песенніка Зянона Фрыдвальда. У арыгінале гэта песня пра апошняе спатканне закаханых. Хлопец просіць дзяўчыну сустрэцца з ім у надзелю апошні раз, бо яна выходзіць замуж за другога.

Гэтую песню я пачуў у выкананні маёй хатняй гаспадыні “пані Стасі”, як яе ўсе звалі, у вёсцы Удзела, дзе я настаўнічаў у 1972-73 гадах. Мне адразу ж запомніўся яе прыпеў і першы куплет:

Teraz nie pora szukac wymowek,

Fakt, ze skonczylo sie.

Dzis przyszedl drugi, bogatszy

I lepszy ode mnie,

I wraz z toba skradl szczescie me!

Jedna mam prosbe, moze ostatnia,

Pierwsza od wielu lat:

Daj mi te jedna niedziele, ostatnia niedziele,

A potem niech wali sie swiat!

To ostatnia niedziela,

Dzisiaj sie rozstaniemy,

Dzisiaj sie rozejdziemy

Na wieczny czas.

To ostatnia niedziela,

Wiec nie zaluj jej dla mnie,

Spojrzyj czule dzis na mnie

Ostatni raz.

Bedziesz jeszcze dosc tych niedziel miala,

A co ze mna bedzie, ktoz to wie?

To ostatnia niedziela,

Moje sny wymarzone,

Szczescie tak upragnione

Skonczylo sie!

Пані Стася чула гэтую песню ў давадзеным грамзапісе, запамніла і любіла спяваць. А я тады яшчэ не ведаў гісторыі стварэння і распаўсюджвання яе, не ведаў, чаму існуе яшчэ і рускі тэкст на гэтую мелодыю, які з іх першасны. Як мне стала вядома ўжо цяпер, мелодыя танга гучала па ўсёй Польшчы і ў Заходняй Беларусі, якая тады была пад яе ўладай. Яшчэ ў 1937 годзе песня даляцела да Савецкага Саюза і заваявала вялікую папулярнасць. Існавалі тры розныя тэксты яе. Найбольш папулярны – пад першапачатковай назвай “Расставание” а потым новай – “Утомленное солнце” на словы Іосіфа Альвека і ў выдатнай аранжыроўцы Аляксандра Цфасмана. А яшчэ існавалі “Песня о юге” у выкананні Клаўдзіі Шульженка на словы Асты Галлы і “Листья падают с клёна” (на словы Андрэя Волкава) ў выкананні джаз-квартэта Аляксандра Рэзанава.

Паводле адной з версій біяграфіі, Ежы Пецярбургскі ў 1939 годзе служыў у войску ў Беларускай акрузе і пасля аказаўся ў Беларусі, узначаліў Беларускае рэспубліканскае джаз-аркестр, які многа гастралюваў па СССР. І ўжо ў СССР напісаў музыку песні “Синий платочек”, якая таксама мае доўгую гісторыю, спявалася на розныя словы, мела некалькі варыянтаў.

Радзе нароўні з тэлебачаннем спрыяла “хаджэнню ў народ” многіх песень. Папулярныя былі яны і праз кіно. У савецкія часы лічылася добрым тонам мець у кінафільме адну-дзве песні, і іх тады было створана надзвычай многа. Я памятаю яшчэ вандруючыя кінаперасоўкі, якія на падводзе перавозіліся з вёскі ў вёску. Прыязджалі яны і ў маю родную вёску з досыць новымі фільмамі, якія амаль у той жа час ішлі і ў гарадах. Іх паказвалі або ў вясковым клубе, пад якія пераасталёўвалі свіран на выгане, або ў мясцовай школе. Дэманстрацыя фільмаў была сапраўдным святам. І песні з іх імгненна падхопліваліся, іх уключалі ў рэпертар мясцовых канцэртаў мастацкай самадзейнасці, спявалі на гуляннях, вяселлях. Не забываліся і песні са старых, яшчэ даваенных кінафільмаў.

Першы тэлевізар я ўбачыў у Паставах у кабінёце начальніка станцыі ў 1964 годзе. Калі я з сястрой зайшоў туды, якраз паказвалі “Чапаева”. З зайздрасцю падумалася: вось каб гэтакі прыбор мець дома! Гэта ж колькі фільмаў можна паглядзець бясплатна! Але хутка, ужо калі я стаў студэнтам, у 1965 годзе, тэлевізар пачаў уваходзіць у быт. Мы глядзелі яго ў “Ленінскім пакоі”, праўда, самую вялікую аўдыторыю тэлевізар збіраў падчас трансляцыі футбола і хакея, а кіно мы больш любілі глядзець у кінатэатрах з дзяўчатамі. Недзе ў гэты ж час пачалі паступаць у продаж і магнітафоны. Яны адыгралі асаблівую ролю ў пашырэнні песеннага рэпертуару народаў СССР. Менавіта праз іх распаўсюдзілася аўтарская бардаўская песня, якая якраз у гэты час пачала развівацца. Але афіцыйна бардаў не любіў, яны рэдка прабіваліся на радыё, у кіно. Прычым, некаторых выканаўцаў тыя, хто слухаў гэтыя песні, у “глыбінцы”, прынамсі ў Магілёве, дзе я вучыўся, нават і не ведалі. Не

ведалі, прынамсі, А. Галіча. Пра тое, што менавіта А. Галіч склаў песні “Городской романс” і “Право на отдых, или Баллада о том, как я навещал своего брата, находящегося на излечении в психбольнице в Белых Столбах”, якія чуў у яго выкананні з магнітафона, я даведаўся значна пазней, як і многія іншыя. Не дзіва: 22 кастрычніка 1974 года пастановай Галоўліта яго творы былі забаронены ў СССР. Арыгінальных песень Я. Клячкіна не памятаю, але з магнітафонных стужак гучала ў яго выкананні песня “Пілігрымы” на словы І. Бродскага, гучала як ананімная. Найбольш папулярнай з песень Я. Клячкіна была таксама “Не гляди назад, не гляди” на словы М. Зіфа. Тады многія песні гучалі з магнітафонаў як “бязродныя” – без звестак пра аўтараў слоў, музыкі, выканаўцаў.

Некаторыя песні бардаў Ю. Кукіна, Я. Клячкіна, А. Гарадніцкага, Ю. Візбара якія выконвалі як свае творы, так і песні на словы іншых, часам невядомых паэтаў, прарваліся да слухачоў праз штомесячны гукавы часопіс “Кругозор”, у які адмыслова ўстаўлялася шэсць пластмасавых грампласцінак. Сярод папулярных аказаліся “Атланты” А. Гарадніцкага, “За туманом”, Ю. Кукіна, “Ты у меня одна” Ю. Візбара. Б. Акуджаву, Ю. Візбара ведалі больш, бо ім удавалася часам прарвацца і ў друк. І ўжо зусім выключная папулярнасць была ў песень Уладзіміра Высоцкага. У 1966 годзе яго творчасць дайшла і да Магілёва, яго песні гучалі паўсюдна, магнітафоны нават выстаўлялі на падваконнікі, каб як мага больш народу іх пачула.

Праўда, дзеля справядлівасці, скажам, што бардаўскія песні ахвотна слухалі, але рэдка спявалі. Тое самае можна сказаць і пра песні “папсы”, але ўжо ці не таму, што імітаваць голас, манеру выканання было цяжка або немагчыма чалавеку без пэўных вакальных дадзеных.

Чым бліжэй да сучаснасці, тым болей эстрадная песня рабілася безаблічнай, не стала арыгінальных мелодый, слоў, якія краналі б душу. Ці не таму, што спевакі з ліку “папсы” адчувалі гэта, яны зрабілі спробу вярнуцца да ранейшага, савецкіх часоў песеннага рэпертуару ў цыкле “Старые песни о главном”, але дурное камікаванне, парадыйнае апашленне сюжэтаў гэтых песень, адварнулі тэлегледачоў ад іх выканаўцаў. За апошнія дзесяць-дваццаць гадоў запамінальных песень, якія б “пайшлі ў народ”, практычна не з’явілася. Нідзе! Ні ў Беларусі, ні за яе межамі. І вось рэакцыя: на радыё пішуць, просяць выканаць не новыя песні, а даўнейшыя, пад якія некалі жылі, працавалі, адпачывалі, кахаліся, гулялі вяселлі, служылі ў арміі. Тыя песні часам выступаюць нават своеасаблівымі “знакамі”, пазначаюць сабой прыкметы часу, старонкі біяграфіі. І міжволі задумаешся: якія ж песні будзе прасіць выканаць па заяўках, калі ўвойдзе ў паважны ўзрост, пакаленне пачатку XXI стагоддзя?

Михась Кенка: Песня ретро

(веб-журнал “Культура. Нацыя”, вып. 32, ноябрь 2023, 52-63, www.sakavik.net)

Рэзюме. На эту тему меня навела программа Евгения Близнюка "Ретро" на Белорусском радио. Она была сделана по просьбам радиослушателей, желающих послушать любимые песни своей юности – 60-х и 80-х годов прошлого века. Понятно, что заявки подавали люди уже немолодые. Я заметил, что чаще всего им просят исполнить песни советских композиторов, реже – старые романсы, танго. И я вспомнил свое детство, деревенские праздники, вечеринки, свадьбы – какие песни на них пели!

Mikhas Kenka: Song retro

(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 52-63, www.sakavik.net)

Abstract. This topic was evoked by Yevhen Blizniuk's "Retro" program on Belarusian radio. It was made at the request of radio listeners who wanted to listen to the favorite songs of their youth - from the 60s and 80s of the previous century. The applications were made by people who are no longer young. I noticed that they were most often asked to perform songs by Soviet composers, less often - old romances, tangos. And I remembered my childhood, village holidays, parties, weddings - what songs were sung at them!

**Татьяна Кенько: ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ЗАЛАМ ГОСУДАРСТВЕННОГО
ХУДОЖЕСТВЕННОГО МУЗЕЯ БЕЛАРУСИ****НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ****Борис Михайлович Кустодиев**

Аннотация. В марте 2003 года мне довелось побывать в Русском музее в Санкт-Петербурге. Там, помимо огромной собственной коллекции произведений искусства, функционировали несколько выставок. Среди них не могла не обратить на себя внимание выставка картин Бориса Михайловича Кустодиева, посвященная 125-летию со дня его рождения. Борис Михайлович Кустодиев — один из самых популярных художников рубежа XIX-XX веков. Произведения его, на первый взгляд напоминающие народные картинки, вдруг при внимательном всматривании оказываются изысканными, пронизанными тонкой иронией, удивительно многомерными. В них предстает прекрасная утопическая страна, рожденная народной мечтой, которую один из исследователей его творчества назвал страной «Кустодией».

Выставка насчитывала более 300 работ. Среди полотен, представленных Третьяковской галереей, Академией Художеств, Институтом Литературы имени Пушкина, Русского музея, я с большим удовлетворением и гордостью отметила таблички «из фондов Национального художественного музея Беларуси». Надо сказать, что в Санкт-Петербурге нашего, Минского, Кустодиева было представлено значительно больше, чем можно увидеть в обычный день в зале музея Минска. Как вы понимаете, основная часть шедевров находится в запасниках. В первый же день после приезда домой, я раскрыла каталог живописи нашего музея и насчитала 12 полотен этого замечательного мастера. Практически они дают представление о почти всех этапах его жизни. Но увидеть их в залах открытого доступа в те годы было нереально.

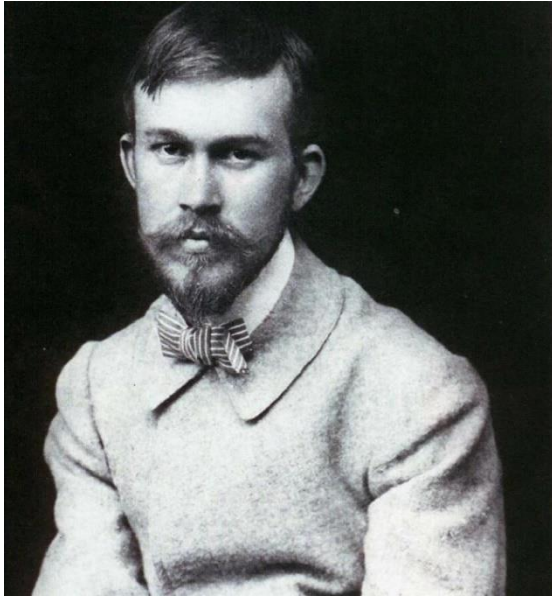
Прошло 20 лет. За это время произошли большие перемены. Музей получил несколько рядом расположенных зданий, в которых после реконструкции находятся прекрасные выставочные залы.

И вот к 145-летию замечательного русского живописца в «синем зале» нового корпуса разместилась временная экспозиция «Борис Кустодиев», где представлена вся коллекция Кустодиева, которая есть в собрании нашей сокровищницы. Среди шедевров «последнего певца купеческо-кулацкой среды» и портреты статных кустодиевских женщин, и знаменитые эскизы и костюмы к спектаклю «Блоха», и малоизученные скульптуры художника. А еще уникальные фотографии Бориса Михайловича. Мало кто знает, что Кустодиев был заядлым фотографом. Сохранившийся семейный фотоархив в 2009 году подарила астраханской картинной галерее внучка художника Татьяна Кирилловна. Сегодня многие из этих фото оцифрованы, их можно найти в интернете, и благодаря сотрудничеству НХМ с астраханскими коллегами впервые белорусскому зрителю представлены копии. К сожалению, время этой замечательной экспозиции закончено, большинство материалов снова заняли полки в архиве, но о них и некоторых других работах и пойдет сегодняшний разговор*.

* В статье название «Национальный художественный музей Беларуси» будет обозначен аббревиатурой - НХМБ

ЧТО СТОИТ ЗА ПРАЗДНИЧНОЙ ЖИЗНЬЮ В КАРТИНАХ БОРИСА КУСТОДИЕВА

Художник должен все знать, все изучать. Как важно знание для художника! Хотя бы до известного срока (возраста) художник должен больше зарисовывать, изоцрять глаз и руку... все уметь рисовать, чтобы потом быть в состоянии свободно распоряжаться своим материалом, работать легко и свободно без натуры, от себя, но как бы с натуры...

**Борис
Кустодиев**

Борис Михайлович Кустодиев родился 23 февраля 1878 г. в Астрахани, в семье преподавателя теории словесности. Отец умер, когда его дочерям было всего шесть и восемь лет, а сыну Борису – полтора года. Мать после смерти отца подрабатывала то игрой на рояле, то вышиванием. Она сумела создать, несмотря на бедность, уютную, теплую обстановку в доме, и, даже, по воспоминаниям художника, изыска. Было много цветов. Часто звучала музыка. На рояле играли все дети. В их письмах часто упоминаются любимые оперы, цитаты из арий.

А за окном были совсем другие впечатления. По шумным улицам торгового города ходили живые типы Островского, базары ломились от изобилия товаров и вывесок. Приказчики, купцы и купчихи – странная и нарядная жизнь воспринималась словно картинки в букваре и навсегда сохранилась в памяти.

Обучаясь в семинарии как сын рано умершего преподавателя он, по собственному выражению, не «пускал никаких корней в сторону духовную». А вот его устремления «мирские», в сторону живописи, проявились довольно рано. Да, стоит ли этому удивляться, если даже бегло прочитать правила поведения, предначертанные воспитанникам:

В классе во время урока ученики сидят в сюртуках, застегнутых на все пуговицы.

Играми воспитанники занимаются только такими, которые дозволены начальством.

Играть даже в дозволенные игры в промежуточное между уроками время воспрещается.

По окончании уроков квартирные ученики расходятся по домам и идут по улицам, как прилично благовоспитанным детям. Идя по улице, ученики не должны зевать по сторонам... шалить... вступать в игры с уличными мальчишками, останавливаться у лотков или лавок торговцев... в лица, встречающихся на пути, пристально не всматриваться...

Если в часы, назначаемые для вечерних занятий, квартирному ученику «необходимо выйти со двора, то он обязан до своего выхода записать в квартирный журнал, куда, зачем и на сколько времени он отлучается и затем положить его на видном месте...

Книги для чтения берутся воспитанниками из библиотеки училища по указаниям наставников и начальства. Примечание: покупать книги для чтения на базаре не дозволяется.

Живой, наблюдательный, обладающий большим юмором и звукоподражанием Борис любил кого-нибудь «изобразить» и беззлобно передразнить. Одноклассники вспоминали, что он жалобно пищал, как потерявшийся цыпленок, и сбивал с толку заботливую клушу, начинавшую метаться в напрасных поисках.

Однако «правила» и тут начеку:

Строго воспрещается... смеяться и шутить над товарищем...

Строго будут наказываемы те воспитанники, которые, где бы и чем бы то ни было станут... рисовать какие-нибудь не свойственные духовным воспитанникам изображения.

А Кустодиев уже одиннадцати-двенадцати лет увлекается вырезыванием смешных фигурок из мягкого камня! Простится ли ему этот «грех» за то, что у него высокие баллы по иконописанию?

Еще не написан знаменитый «Человек в футляре», но весь дух училища был бы вполне по вкусу чеховскому персонажу – да, кстати, один из местных учителей и по фамилии-то – Беликов.

Тяжело доставалась Кустодиеву эта уставная премудрость, хотя он послушно тянул учебную лямку! Уроки посещал старательно, а позже рассказывал дочери, что когда дьякон читал на весь собор: «И привалили ко гробу Господню камень с кустодиею», то ему казалось, что все смотрят и знают – это про него. Ведь на старославянском «кустодия» означает стражу.

В 1887 году с XV художественной выставкой приехали в Астрахань передвижники. Борис впервые увидел настоящую живопись. Суриковская «Боярыня Морозова», репинские портреты Глинки и Гаршина, Polenovское полотно «Христос и грешница»... Это встреча с большим искусством оставила в нем прочный след. И Кустодиев решает тоже посвятить себя этой «забаве», какой было принято считать в окружавшей его среде «малевание» и прочие «художества». Да только где взять денег на учебу?

Помощь пришла неожиданно. Дядюшка юноши, увидев, как тот стремится научиться рисовать, стал оплачивать уроки живописи. Более всего Бориса завораживало человеческое лицо, и это определило путь портретиста. В 1896 году он поступил в Академию художеств, в мастерскую Репина и вскоре стал его любимым учеником. Что это значило для будущего художника, легко понять из слов однокурсника и друга Кустодиева Билибина: «В младенчестве мы знали, что царь зверей – лев, а царь птиц – орел; несколькими годами позже так же твердо знали, что лучшая картина в мире – «Сикстинская мадонна», что первый из русских поэтов – Пушкин, из композиторов – Глинка, а из современных нам художников – Репин». Но помимо магии имени знаменитости, молодежь привлекала и атмосфера его мастерской. Тот же Билибин вспоминал, что учитель появлялся в мастерской не по расписанию, всегда скромно и незаметно. Рисунки поправлял «мгновенно, с налета и молча».

По воскресеньям в мастерской разбирались эскизы-композиции, причем в обсуждении участвовали все, вплоть до служителя. Репин рассматривал каждую работу с живым интересом, а порой и с трогательным волнением, которое помнилось ученикам десятки лет спустя. Он бурно радовался любому заметному успеху, и, по возможности, перепоручал студентам заказы. Когда в 1901 году Вятское земство попросила его сделать иллюстрации к «Тарасу Бульбе», Репин передал заказ Кустодиеву и проследил, чтобы молодому художнику вовремя выплатили гонорар. Кустодиева он характеризовал так: «Он художник вдумчивый, серьезный, внимательно изучающий природу. Отличительные черты его дарования: самостоятельность, оригинальность и глубокая продуманная национальность; они служат залогом крепкого и прочного его успеха... Он краса нашей Академии, наша надежда».

В том же году Репин еще раз подтвердил свое доверие к таланту будущего портретиста. По желанию императора знаменитому художнику поручили написать групповой портрет к 100-летию Государственного Совета. Этот законосовещательный орган был учрежден 30 марта 1801 году Александром I. До 1885 года Совет заседал в Зимнем дворце, а с 1885 – в Ротонде Мариинского дворца.

Предложение запечатлеть юбилейное заседание Государственного Совета Репин получил в апреле 1901. После некоторых раздумий он согласился. Увлекла

масштабность замысла. Ведь подобного по количеству персонажей портрета не найти, пожалуй, во всей мировой живописи. Вступить в состязание с титанами прошлых веков, доказать, что и мы не лыком шиты, – как тут не загореться?! Однако мастер поставил условия. Труд предстоит огромный, требующий, помимо прочего, отменного здоровья. А у него болит от переутомления правая рука. Приходится подвязывать ее лентой через плечо и под локоть, но перевязь сковывает движения. Когда совсем не вмоготу, он пробует писать левой, но у левой нет необходимой уверенности и навыка... Словом, без помощников не обойтись. Да и сроки диктовали такой выход. Трое справятся с делом быстрее, чем один.

На том и договорились. Профессор выбрал Ивана Куликова и Бориса Кустодиева – стилистическому единству будущей картины требовались художники именно репинской школы, усвоившие его изобразительную систему. Оба ученика этому требованию вполне соответствовали, а зрелость – дело наживное.

«Творческая бригада» начала работу за несколько дней до торжества с этюдов интерьера. Ротонду каждый писал по отдельности, потом сравнили результат, исправили и дополнили друг друга. В день юбилея на холсте уже была изображена вся обстановка. Оставалось запечатлеть фигуры людей в момент чтения императорского рескрипта. Мастер – в непривычной одежде: черном фраке и бабочке, – был бледен и взволнован. Чтобы успеть, нужно работать с молниеносной быстротой и абсолютной точностью. Правда, наготове помощники с карандашами и большими листами бумаги на мольбертах. Кроме того, они принесли тяжелый громоздкий фотоаппарат, установили его на треноге. Илья Ефимович в тот же день сделал свой первый снимок. Он послужил потом хорошим вспомогательным материалом.

Художников волновало и другое. Как преодолеть застылость протокола, придать собранию какую-то динамику? Нужно объединить с кульминационным моментом события предыдущие, более живые: раздачу памятных медалей. Такое решение потребовало добавления на холсте к членам Государственного Совета статс-секретарей государственной канцелярии. Число персонажей картины выросло с 60 до 81. Задача усложнилась, но зато композиция сильно выиграла. Затем надо было оживать передний план. Решили несколько человек изобразить во весь рост, а секретаря показать идущим через зал по диагонали – получилось движение во всю картину.

Увидев предварительный рисунок на холсте, придворные пришли в ужас: грубейшее нарушение этикета! Произвольно искажен ход церемонии! Мыслимое ли дело – Лыщинский гуляет по залу, а он должен замереть и весь обратиться в слух; сенатор Иващенко сидит спиной к государю; и генерал Игнатьев отвернулся от императора; помощник статс-секретаря барон Дистерло отвлекает посторонним разговором академика Семенова... Да и другие участники торжественного заседания в трактовке господина живописца ведут себя непозволительно! вызывающе! это скандал! что скажет его величество?!

Но Николай II согласился с замыслом живописца. Как-никак царь получил блестящее образование, свободно владел четырьмя языками, постоянно находился в окружении художественных шедевров и не мог не испытывать их воздействия. Многие Романовы обладали верным вкусом¹¹, не был лишен его и последний самодержец.

С утверждением проекта наступил долгий период писания лиц и деталей. Площадь холста поделили. Сам Репин целиком выполнил центральную часть полотна, Куликову досталась левая, Кустодиеву – правая.

Вся работа заняла 3 года. При написании портретов Илья Ефимович категорически отказался использовать фотографии. Только с натуры! Исключение сделал для царя и председателя Совета – писал их раньше и мог воспользоваться готовыми портретами. Неукоснительно выполнялось и другое требование: позировать не где-нибудь, а в Ротонде, на обычном месте каждого сановника или там, куда его пересадил автор в соответствии с композицией картины. И никто не вздумал возразить. Их сиятельства и высокопревосходительства в парадных мундирах, со всеми регалиями в назначенный день и час аккуратно приезжали в Мариинский дворец, послушно принимали указанную позу и терпеливо сохраняли ее сколько требовалось. Не сетовали даже те, кому выпало присутствовать на картине только спиной или затылком. Что поделаешь, такова высочайшая воля...

¹¹ Одним из доказательств этого являются коллекции Русского музея и Эрмитажа.

Нередко все трое художников писали одного и того же «государственного натурщика», как посмеивались между собой ученики. Потом сравнивали, анализировали, у кого что получилось. Окончательное слово, разумеется, принадлежало профессору. Репин шутил: «Совет-то Государственный, а для вас советы важнее мои, негосударственные. Так?» Это была прекрасная школа. Из 81 лица Кустодиев написал 27.

В нашем Национальном Художественном музее хранится портрет статс-секретаря, председателя Русского исторического общества, редактора Русского биографического общества Александра Александровича Половцева. На копии всей картины (тоже находится в фондах НХМБ), сделанной Борисом Михайловичем по заказу В. К. Плеве он изображен в правой части.

Наконец, осенью 1903 г. картина была закончена. Репин прошелся кистью по всему холсту, устранил мелкие недочеты и написал еще один портрет по фотографии – год назад министр Сипягин был убит эсерами¹².

¹² Полное название "Торжественное заседание Государственного Совета 7 мая 1901 года в день столетнего юбилея со дня его учреждения". Полотно было создано для Мариинского дворца, где проходили собрания Государственного совета Российской империи, и представлено публике 4 января 1904 года. После упразднения Государственного совета (1917) картина была

Вместе с завершением «Совета» подошло к концу и обучение в Академии. За конкурсную работу «Базар в деревне», положившей начало его «Ярмаркам», он получил золотую медаль и право пенсионерской поездки за границу. Произошли изменения и в личной жизни.

Летом 1901 году Кустодиев вместе с друзьями по Академии писал натуру в Костромской губернии. Много лет спустя он вспоминал, как однажды на отчаянно дребезжащей телеге, безуспешно понукая лошадь, они заехали в усадьбу Высоково. В результате получился целый литературный винегрет. Поначалу можно было подумать, будто они попали к Коробочке. Две старушки Грек, владелицы усадьбы, приняли их чуть ли не за разбойников и выслали на переговоры одну из живших там же молодых девушек. Но эта гоголевская сценка вскоре сменилась то ли тургеневскими, то ли чеховскими: «разбойники» оказались симпатичными молодыми людьми и вскоре стали в Высокове настолько своими, что на следующий год Кустодиев с товарищем очутились здесь снова. Друг увлекся «храброй» и речистой Зоей Евстафьевной Прошинской, которая, по выражению Кустодиева, по вечерам собирала в одном из уголков зала целые митинги. Ее сестра Юлия, подобно пушкинской героине, «в семье своей родной казалась девочкой чужой». Отец

девушек рано умер, оказавшая без средств мать уделяла детям мало внимания.

Юлия Евстафьевна воспитывалась у старушек Грек, служила в Петербурге машинисткой и училась живописи в Школе Общества поощрения художеств. Они с

Кустодиевым теперь вместе пишут этюды, и насмешливый художник не упускает случая подтрунить над нервной чуткостью своей спутницы. *«Как же вы теперь кончите этюд, – соболезнует он в письме, – зная, что поблизости обитает страшущий и большущий зверь – лягушка! Разве можно отдаться писанию этюда,*

передана в Музей революции, а в 1938 году — в Русский музей, где экспонируется в особом, специально для данной картины построенном зале с верхней подсветкой.

когда через минуту сделаешься жертвой неукротимой алчности чудовища и будешь благодарить бога, если отделаешься только потерей носа или ноги».

Через год у влюбленных происходит решительное объяснение. Их переписка становится все сердечнее и доверительнее. *«Не грусти, дорогая, – утешает Юлию Евстафьевну Кустодиев. – Знай, что ты не одна и твоё здоровье и ты сама нужны ещё многие годы для человека, который тебя любит и видит в тебе ту, которую ему послала судьба».* Обычные вроде бы для влюбленного слова впоследствии наполнятся – в «контексте» будущей жизни художника – особым, кажущимся почти пророческим содержанием.

И, как только в работе над «Советом» случился некоторый перерыв, Кустодиев воспользовался им, и 8 января 1903 года состоялась свадьба. Счастливый брак вскоре украсил первенец – сын Кирилл. Поэтому за границу в декабре того же года они отправляются всей семьей, а чуть позже к ним присоединяется и мать художника – помочь нянчить внука. Впечатлений было много, все хотелось увидеть. И однажды произошел случай, о котором любили рассказывать в семье. Здесь он приводится по воспоминаниям Ирины Борисовны Кустодиевой – дочери. *«Они все вчетвером ехали в поезде. На станции мама и папа вышли и отошли немного от вокзала полюбоваться на горы. «Смотри, Юлик, как красиво идет поезд между гор!» – восторгался папа, а это уходил их поезд, увозя бабушку, Киру, билеты, вещи и деньги. Только через 8 часов они добрались следующим поездом до станции, где на вокзале обняли опухшую от слез бабушку и спящего, посиневшего от крика и голода сына. Буфетчик-татарин одолжил родителям денег на телеграмму, бабушку и Киру высадили с поезда с вещами. Бабушка не говорила по-французски и не могла объяснить, что мальчик ест только молоко своей мамы, а пить из бутылки еще не может. Мама, позднее, с улыбкой мне говорила: «Не выходи на станциях, помни этот случай с нами».*

Как бы возмещением за возможную потерю сына стала картина «Утро». Женщина, в которой легко угадать жену художника, купает ребенка. «Пичужка», как именовал его отец, не «орет», не брызгается – притих и сосредоточенно рассматривает – то ли игрушку, какого-нибудь утенка, то ли просто солнечный зайчик: их столько вокруг – на его мокром крепком тельце, на краях таза, на стенах, на пышном букете цветов! Несколько месяцев спустя, рассказывая Матэ об одном своем замысле и жалуясь на дурную погоду, Кустодиев напишет: «А солнце-то в картине у меня – самое большое действующее лицо». Нечто подобное можно сказать и об этой парижской картине, где солнце уже начинает заявлять свои права на роль главного кустодиевского «героя».

Франция привлекала, очаровывала, Испания восхищала своими полотнами, любимым Веласкесом в музее «Прадо». Однако, через полгода, не добыв и половину отпущенного срока, семья вернулась домой – В Россию, в ставшую родной Костромскую губернию. Мечтали поселиться в Высоком, но после смерти последний из старушек Грек, заложенное и перезаложенное имение пошло с молотка. Удалось выкупить только мебель, так любимую Юлией Евстафьевной.

И все-же Кустодиевы поселились недалеко. Их хороший знакомый – профессор геологии Б. К. Поленов уступил им небольшой кусочек земли. Они построили дом, который «вышел как игрушка» и заслуженно получил название «Терем». Как часто он будет фигурировать на полотнах мастера! Увы, судьбу деревянного «Терема» можно считать незавидной. Дом не сохранился: опустевший, сперва он был разграблен, а после и вовсе сгорел. Но архитектурный облик дачи, построенной по проекту Дмитрия Стеллецкого (друга Кустодиева) и по плану архитектора Юрия Стравинского (старшего брата композитора Игоря Стравинского), запечатлен для вечности в картине.

А вскоре население «Терема» увеличилось. Молодые супруги выглядели такими счастливыми, что друзья даже сделали пародию на картину Кустодиева «Утро», где Юлия купает в ванне не одного ребенка, а целых двенадцать. Дочка Ирина быстро пленила отцовское сердце. Сама Ирина отмечает: «Есть рисунок – через четыре часа после моего появления на свет. Что-то красное, кривое, запеленатое, как голубец. И с тех пор всю жизнь я служила папе моделью. Последний рисунок – карикатуру на меня он нарисовал 25 мая 1927 года, за день до смерти».

В НХМБ мы имеем целых два портрета маленькой дочки. Один – на руках в матери – этюд к картине «Сирень». На втором – очаровательная, простодушная «наследница» с лукавыми, полными жизнерадостного интереса к миру стоит перед нами на толстеньких, но еще нетвердых ножках, держа в руках яркого игрушечного петуха. Она и сама напоминает здесь милую и веселую игрушку. А на еще одной

картине – «Терем» (второе название «Мой дом») минчане и гости столицы могут увидеть всех четырех Кустодиевых в более зрелом возрасте (произведение написано в 1914-1918 гг.)

О детских впечатлениях жизни в Маурино (село, где был их любимый «Терем») Ирина рассказывает так: *„Сирень" папа написал в саду Поленовых. Он много раз рисовал их желтый с зеленой крышей дом. Все наше детство и жизнь в „Тереме" связаны с семьей Поленовых, их домом. („Портрет семьи Поленовых" находится в Вене в музее „Бельведер".) Моя мать любила у них бывать и с бесконечным уважением относилась к их памяти. А брат мой Кирилл даже обязан спасением жизни Марии Федоровне Поленовой. Когда я родилась, Киру отправили в дом к Поленовым на попечение Марии Федоровны. Мама, только что оправившаяся, нянчилась со мной, новорожденной... Кирилл сидит за столом, завтракает. На столе яйцо. В одно мгновение Кира хватает яйцо и все целиком, со скорлупой, засовывает в рот. Яйцо застревает у него в горле, и он задыхается, весь посинев. Мария Федоровна не растерялась, схватила его за ноги и сильно встряхнула вниз головой. Яйцо выскочило, и Кира, спасенный, заорал во все горло.»*

Там же в Маурино художник напишет свой знаменитый автопортрет на охоте. Он, хотя и находится в Русском музее, однако довольно часто демонстрируется у нас на разных выставках. Вот как пишет Ирина Борисовна о создании полотна.

«В доме всегда были животные... Папа их часто рисовал. Мой портрет с собакой Шумкой (Музей в г. Куйбышеве) писался в „Тереме“. Шумка ходил с папой на охоту. Мама рассказывала, что, когда папа писал портрет, пса привязывали ремнями к стульям, и он сидя спал. А мне она до хрипоты читала сказки. Шумку потом зимой съели волки. Мы долго о нем вспоминали и очень горевали о его печальном конце. После Шумки папа достал молодого пса, который сидел на цепи, так как, спущенный с нее, от восторга носился, не разбирая никого и ничего, был глуп и шумлив. Спускали его с цепи мы, дети, жалея, что он сидит на привязи. Как-то папа пошел с этим дураком-псом на охоту. При первом выстреле пес дико взвизгнул от страха и бросился, поджав хвост, с горы домой. Папа его презирал и больше не брал с собой. На автопортрете с елками и ружьем в руках низ папа сам обрезаю. Там была изображена собака на траве.

Природа, жизнь городов Поволжья по-новому открываются для художника. Кустодиев мечтает о создании типично русской картины, которая охватывала бы целиком русскую жизнь и душу. Ярмарки, гулянья, деревенские праздники увлекают его как проявления творческой стихии «народа-художника». Цикл народной жизни связан в его сознании со сменой времен года, для каждого из которых он находит свою неповторимую живописную формулу. Времена года щедро демонстрируют свое великолепие. Порой красота их кажется сказочной. Зима облачается в серебряные ризы инея, осень рассыпается словно льющимся из рога изобилия золотым каскадом берез, весна разливается половодьем, лето поражает многоцветной зеленью, наполнено игрой радужных красок и закатов, разгулом сенокоса. Но все же его любимое время года — зима. Вот «Масленица» 1919 г. — экспонат НХМБ. Мелькание фигур, мчащихся упряжек, каруселей словно смягчает холод, и по небу расплзается румяное, как масленичный блин, зарево. Эмалевая, светоносная поверхность живописи, изысканные силуэты стволов, мотив мчащейся тройки роднят эту картину с палехской миниатюрой. Не случайно, обычно телевизионные рассказы о цикле «Времена года» П. И. Чайковского сопровождаются иллюстрацией «Маслениц» Кустодиева. И, наоборот, в серии рассказов о художнике звучит музыка знаменитого композитора¹³.

¹³ Первая «Масленица», написанная в 1916 году, находится в Русском музее, куда поступила в 1923 году из Академии художеств. Ее уменьшенный вариант того же года — в коллекции Государственной Третьяковской галереи. «Гулянье на масленицу» (1916) в декабре 2000 года было продано на аукционе русского искусства Кристис в Лондоне за 91 750 фунтов стерлингов. «Масленицу» 1919 года кроме музея Минска, можно увидеть в музей-квартире И. Бродского, а еще одну «Масленицу» уже 1920 года в санаторий «Узкое» Академии наук в Московской области. И это еще не все.

Александр Бенуа отмечал: «Настоящий Кустодиев – это русская ярмарка, пестрядина, „глазастые“ ситцы, варварская „драка красок“, русский посад и русское село с их гармониками, пряниками, расфуфыренными девками и лихими парнями», как на рисунках из НХМ.

С 1907 г. жизнерадостного оптимиста Кустодиева начинают мучить сильные мигрени со рвотой. Он лежал дня по два, закрывая голову теплым платком. Малейший звук усиливал его страдания. Потом начались боли в руке, такие, что он не спал ночами, не мог лежать. Врачи заподозрили костный туберкулез и отправили лечиться в Швейцарию. Там его на несколько лет «одежи» в корсет, который очень мешал работать. В 1913 году в Берлине его консультировал самый знаменитый в Германии нейрохирург Оппенгейм, который нашел опухоль спинного мозга и сделал операцию, которую надо было повторить через год. Боли исчезли. Кустодиев чувствовал себя самым счастливым человеком.

В августе 1914 г. началась Первая мировая война. Ни о какой операции за линией фронта не могло быть и речи. О том, что произошло потом, пишет дочь: *«В 1916 г. папа уже едва ходил с двумя палками. Решили делать вторую операцию в Москве. Папе опять дали общий наркоз на пять часов. Бедная мама, как и в Берлине, сидела в коридоре. Наконец вышел профессор и сказал ей, что обнаружен темный кусочек чего-то в самом веществе спинного мозга, но подобраться к нему очень трудно, так как он находится ближе к груди. Возможно, придется перерезать нервы, чтобы добраться до опухоли. Нужно решать, что сохранить: руки или ноги?*

«Руки, оставьте руки! – умоляла мама. Художник без рук! Он жить не сможет».

Не приведи бог, как говорят, делать такой выбор! Но она знала своего мужа. *«Ноги что... предмет роскоши! – острил впоследствии художник. – Вот рука начинает опять побаливать – это уже обидно».* Жизнь превращалась в житие. *«Так как мир мой теперь это только моя комната, - писал он в письме к другу, – так уж очень тоскливо без света и солнышка. Вот и занимаюсь тем, что стараюсь на картинах своих это солнышко, хотя бы отблески его, поймать и запечатлеть на картинах».*

Трагедия пришла, но словно компенсация за болезнь, стала создаваться совершенно особая живопись – его сны наяву, его праздничная, яркая Россия. Пиршество жизни создавалось во времена, когда страна погрузилась во тьму и разруху. Он пишет своих «Купчих» и «Красавиц». Натурщиками для них служат близкие Кустодиеву люди. Так, **минская «Купчиха с покупками»** написана с домашней работницы Аннушки. Молодая женщина из Каширина сбежала от провинциального мужа в столицу и прибилась к семье художника. Ее медлительную манеру и изобразил Борис Михайлович в важной, неспешной походке. Розовый цвет платья красиво сочетается с черным кружевом. Фигура рисуется на фоне пушистых кучерявых облаков. Женщина под зонтиком и мальчик, несущий ее покупки, идут по мощенной булыжником мостовой какого-то провинциального города, частично созданного замыслом художника, частично увиденного в натуре. Не случайно, все знакомые узнавали на ней купол и колокольню хорошо видной из кустодиевского окна Введенской церкви.

Из того же окна был подсмотрен и «Ночной праздник на Неве», написанный в 1920 г. (Его этюд также есть в НХМБ).

Вообще то после революции его записали в «последние певцы купецко-кулацкой среды». Ирина Борисовна вспоминала: *«Дядя Миша (младший брат художника) собрал из фанеры, и разных деталей кустарный, смешной автомобиль, который часто портился, но папа ездил за город – это доставляло ему огромное удовольствие и пользу... Как-то сидим с ним в парке, около моря; он пишет этюд. Подошли какие-то две девицы. Некрасивые, тощие. Стали они критиковать: «Не так пишете, по старинке. Вы видите только вперед, а теперь это никому не нужно, отжило». Стали учить, как надо писать, чтобы видеть и слева и даже через себя, назад. Обе оказались ученицами модного тогда Казимира Малевича — «неосупрематиста», как его тогда называли. Показали и свои «произведения» – мазки одной краской в разные стороны. Папа выслушал их, а потом, как всегда, добродушно иронизируя, сказал: «Спасибо за урок, милые барышни, но мне вас жаль!.. Сколько прекрасного вы не видите в жизни. Уж очень много смотрите направо, налево, вбок и назад. А впереди, главного не видите!»*

Кустодиев довольно спокойно относился к критике, но все же в 1920-е годы слыть «певцом купцов» было политически не только невыгодно, но и опасно. Но он и не доживет до этого времени, когда «купцов-кулаков» будут массово подвергать репрессиям... В это время, когда искусством стали руководить разные ответственные учреждения, типа ГлавИЗО, о Кустодиеве попросту забыли, как «забыли» о Васнецове и Нестерове. В 1920 году художник обратится в «инстанции» с вопросом, почему же его картины, даже принадлежащие музеям, не выставляют? И получил ответ: «...организованная тов. Альтманом выставка музея имела целью представить современные течения в искусстве, начиная с импрессионизма до динамического кубизма включительно», а Кустодиев не попадал в эти «современные течения». Тогда ломали устои русской живописной школы, а он их создавал. Но, справедливости ради, скажем, что художник тоже отдал дань времени — написал холсты «Степан Разин», «Большевик» и другие.

«Большевик» стал украшать Третьяковскую галерею. Это романтический образ. И героический. Но не будем забывать, что весь этот мощный революционный романтизм в жизни сопровождался Гражданской войной и голодом. Кустодиевы живут трудно: денег не хватает, а в это самое время художник был очень популярен в Венеции, где воспроизводят его работы. Детей по очереди исключают из числа студентов (а потом «включают», после хлопот близких семье людей). Кустодиев тяжело болеет. Друзья предлагают ему покинуть страну, ехать туда, где его ценят. Но он категорически отказывается, говорит, что он русский и никогда не уедет из России.

А тут еще и стала сохнуть правая рука. Он уже не мог работать без помощи специального приспособления — муштабеля. В 1923 г. ему сделали третью операцию. Наркоз дали местный, общего не выдержало бы сердце. Он действовал только в первых верхних покровах. 4,5 часа нечеловеческих страданий и мук! К Юлии Евстафьевне, сидевшей у операционной, подходили врачи. Каждую минуту мог быть шок, и тогда — конец! Вырезали опухоль величиной с грецкий орех, доброкачественную.

Какую надо было иметь силу воли, чтобы перенести эту муку, чтобы жить, чтобы через месяц, вернувшись домой, работать и работать. Это ли не «повесть о настоящем человеке»?

Он делает гравюры, иллюстрирует книги, пишет плакаты, эскизы декораций к спектаклям. И снова картины, написанные по прежним, часто детским воспоминаниям, сюжетам, почерпнутым из рассказов близких и друзей. «У заключенных хоть прогулки бывают, а у меня и того нет», — мрачно иронизировал художник уже в самом начале 1918 года и прибавлял, что «истосковался по людям», хотя и старые друзья старались по мере сил навещать его и новые появились. Дочь привела из школы невысокого вихрастого мальчика, сказав, что он очень хорошо играет Шопена и Грига. Теперь изголодавшийся по музыке Борис Михайлович нередко наслаждался его игрой, и возникшая с тех дней дружба с Митей Шостаковичем, будущим знаменитым композитором, длилась до последних дней художника. «Люди ему в работе никогда не мешали, — пишет К. Б. Кустодиев, —

наоборот, он любил, когда к нему приходили, и тогда становился оживленным, веселым, жизнерадостность в нем, что называется, была ключом».

Именно в эти годы, в полулежачем состоянии с привязанной к руке кистью он создает на холстах, специально распластанных и нависающих над ним как потолок, портреты Волошина, «Мирискусстников», молодых студентов физиков (будущих академиков) Капицы и Семенова.

В 20-м году к нему приехал Федор Шаляпин. Он решил поставить – сам! – на сцене петербургского Мариинского оперного театра оперу Серова (отца известного художника) "Вражья сила". Либретто оперы было написано на основе пьесы Островского "Не так живи, как хочется, а так живи, как Бог велит". Пьеса рассказывала о жизни русского купечества. И когда стали думать, кто будет оформлять спектакль, тут же решили – только Кустодиев.

И певец отправился к художнику. "Жалко было смотреть на обездоленность человечью, а вот ему как будто она была незаметна: лет сорока, русский, бледный, он поразил меня своей бодростью..." – вспоминал Шаляпин. Художник с радостью согласился, и работа пошла. Шаляпин приезжал к Кустодиеву каждый день, рассматривал эскизы декораций и костюмов и, как правило, удивлялся – как это Борис Михайлович умел так точно почувствовать его замысел!

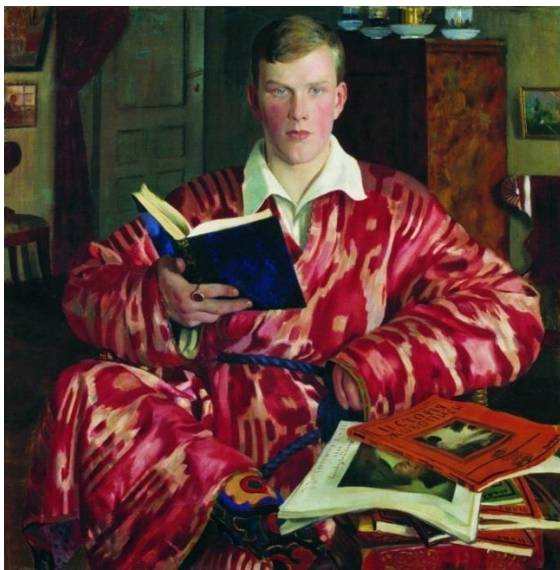

Они, эти двое, талантливые, сильные люди, подружились. Кустодиев непременно решил писать портрет. Они договорились, что певец будет изображен стоящим на снежном пригорке, в полураспахнутой шубе на фоне праздничных масленичных гуляний в каком-нибудь провинциальном патриархальном городке, куда он приехал на гастроли. Поначалу так и думали, что картина будет называться "Новый город". Обязательно должна была быть тумба с афишей, извещающей публику о приезде столичной знаменитости. А еще Шаляпин захотел, чтобы на полотне

попали и две его дочери, Марфа и Марина, а также его секретарь и друг И. Дворищин. Ну и, конечно, любимый пес Федора Ивановича. (Вот они в правом нижнем углу картины). Ой, как непросто оказалось заставить позировать шаляпинского бульдога: для этого на шкаф сажали кошку, и только тогда пес принимал нужную для картины позу – поднимал морду, следя за ней. Были и другие сложности.

Художник задумал написать певца в полный рост, то есть высота картины должна была быть не менее двух метров. Встать с кресла он не мог, а потому работал, установив холст в наклонном положении, и подготовительные рисунки пришлось переносить на картину по клеткам. На потолке комнаты укрепили блок, через который перекинули веревку, укрепленную на холсте, – так Кустодиев сам, без помощи близких, наклонял холст как ему было нужно в тот или иной момент работы.

Огромный Шляпин, с трудом помещавшийся в мастерской. Огромный холст, который пишется по частям, – художник увидеть все целиком не может и работает, по сути, наугад, ощупью. Те не менее, ценой невероятных усилий, родилось это удивительно радостное, наполненное солнцем полотно.

О каждой его работе можно написать целую историю. Но объем статьи не позволяет это сделать. Хотелось бы только еще обратить ваше внимание. Когда в НХМ будете смотреть на портрет К. Б. Кустодева – сына художника, присмотритесь к надписи на одном из искусствоведческих журналов «Милому сыну Кириллу от отца».

Портреты людей, живших напряженной интеллектуальной жизнью, и бытовая проза в «Сцене у окна» (тоже из нашего музея). Может ли быть что-нибудь общего между ними. Однако, самый его любимый и самый известный портрет Шляпина, не отделен от обычной народной жизни, а тесно связанной с ней самыми крепкими узами. И не случайно, получив в 1910 году просьбу министра искусств Италии [Луиджи Кредаро](#) написать свой автопортрет для самой престижной в мире

флорентийской картинной галерей Уффици, он изобразил себя чисто по-русски – в шубе на фоне соборов и стен Лавры в праздничный ярмарочный день.¹⁴

Он умер в 49 лет, 26 мая 1927 г. В день похорон шел дождь, но, когда гроб стали опускать в могилу, «самое большое действующее лицо» кустодиевских картин – солнце – пробилось сквозь тучи и прощально улыбнулась своему певцу.

Юлия Евстафьевна, которой, объясняясь в любви, он говорил: «... твоё здоровье и ты сама нужны ещё многие годы для человека, который тебя любит и видит в тебе ту, которую ему послала судьба», и которая долгие 20 лет его болезни ежеминутно была ему была всем – женой, другом, сиделкой, советницей, пережила мужа на 15 лет. Она умерла в блокадном Ленинграде, как и сестры художника, как и его друг Билибин, вернувшийся на Родину через 10 лет после смерти Кустодиева, как многие-многие жители великого города.

¹⁴ Он стал третьим русским художником после Ореста Кипренского и Ивана Айвазовского, Репин и Серов) удостоились чести написать автопортрет для этой галереи Предложение также поступало Валентину Серову и Илье Репину, но они не откликнулись.

**Татьяна Кенько: Путешествие в Национальный художественный музей
Беларуси – Б.М.Кустодиев**

(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 64-87, www.sakavik.net)

Анотацыя. В национальном художественном музее Беларуси в 2023 году прошла выставка картин, посвященная 145-летию замечательного русского живописца Бориса Кустодиева (из собрания нашей сокровищницы). Среди шедевров «последнего певца купеческо-кулацкой среды» портреты статных кустодиевских женщин, знаменитые эскизы и костюмы к спектаклю «Блоха», и малоизученные скульптуры художника. А еще уникальные фотографии Бориса Михайловича.

**Tatyana Kenko: Journey to the National Art Museum of Belarus – B.M.Kustodiev
(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 64-87, www.sakavik.net)**

Abstract. In 2023, the National Art Museum of Belarus hosted an exhibition of paintings dedicated to the 145th anniversary of the wonderful Russian painter Boris Kustodiev (from the collection of our treasury). Among the masterpieces of “the last singer of the merchant-kulak milieu” are portraits of stately Kustodiev women, famous sketches and costumes for the play “The Flea,” and little-studied sculptures of the artist. And also unique photographs of Boris Mikhailovich.

**Таццяна Кенько: Падарожжа ў Нацыянальны мастацкі музей Беларусі –
Б.М.Кустодзіеў**

(вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 64-87, www.sakavik.net)

Анатацыя. У нацыянальным мастацкім музеі Беларусі ў 2023 годзе прайшла выстава карцін, прысвечаная 145-годдзю выдатнага рускага жывапісца Барыса Кустодзіева (са збору нашай скарбніцы). Сярод шэдэўраў «апошняга спевака купецка-кулацкага асяроддзя» партрэты станістых кустодзіеўскіх жанчын, знакамітыя эскізы і касцюмы да спектакля «Блоха», і малавывучаныя скульптуры мастака. А яшчэ ўнікальныя фатаграфіі Барыса Міхайлавіча.

Пётра Мурзёнак: Дзейнасць Беларускага інстытута навукі і мастацтваў у Канадзе (БІНІМ, Канада) за перыяд з лістапада 2020 года па кастрычнік 2023 года *(са справаздачы на агульным сходзе Інстытута 18 лістапада 2023 года)*

Belarusian Institute of Arts and Sciences, Canada

Звесткі аб дзейнасці Беларускага інстытута навукі і мастацтваў Канада (БІНІМ, Канада)

за тры гады, за перыяд з лістапада 2020 года па кастрычнік 2023 года

(напярэдні агульны сход інстытута прайшоў у віртуальным фармаце 18 кастрычніка 2020 г.)

I. Агульныя палажэнні аб дзейнасці БІНІМ, Канада

1. Управа БІНІМ, Канада

Па стану на 30 кастрычніка 2023 года ва Управу інстытута ўваходзяць:

- Пётра Мурзёнак – старшыня
- Аляксандр Каралькевіч – намеснік старшыні
- Юрась Рапецкі - сакратар
- Валянціна Шаўчэнка – скарбнік
- Івонка Сурвіла – сябра
- Руслан Качаткоў – сябра
- Юрась Муруг - сябра
- Юрась Шамецька – сябра

2. Арганізацыйныя палажэньні

- Дзейнасць інстытута ажыццяўляецца паводле яго статусу як нон-профіт федэральнай арганізацыі, зарэгістраванай 20 студзеня 2019 года пад імем “The Belarusian Institute of Arts and Sciences, Canada” and “Institut bélarussien des arts et des sciences, Canada” (Corporation number is 11200733-4). Наш інстытут - гэта першая беларуская арганізацыя зарэгістраваная ў Канадзе; Згуртаванне беларусаў Канады было зарэгістравана ў 2021 годзе.
- Праца інстытута праводзілася ў адпаведнасці з мэтамі і заданнямі, прапісанымі ў Статуце БІНІМ, Канада. Галоўным у дзейнасці інстытута было развіццё беларускіх даследаванняў і культуры з мэтай распаўсюджвання і прасоўвання такіх даследаванняў і культуры ў Беларусі, Канадзе і за мяжой.
- Управа БІНІМ, Канада збіралася на паседжанні па меры неабходнасці. Асноўныя рабочыя пытанні вырашаліся праз е-мэйлы і тэлефонныя размовы.
- Тое што рабілася сябрамі інстытута публікавалася на беларускіх сайтах (www.binim.org , адміністратар А.Каралькевіч), у часопісе “Культура. Нацыя” – выданьне БІНІМ, Канада (www.sakavik.net, адміністратар П.Мурзёнак), а таксама ў беларускіх і іншых выданнях.
- У дадатак, дзейнасць БІНІМ, Канада за ўказаны перыяд адлюстроўвалася ў Беллетэні КАС (Канадзійскай асацыяцыі славістаў): CAS Newsletter, NO. 119 FALL-SPRING 2022-2023 VOL. LXV (гл. Дадатак і лінк <https://slavists.ca/wp-content/uploads/CAS-Newsletter-2023.pdf>)
- Частка нашых мерапрыемстваў праводзілася разам з іншымі арганізацыямі, у прыватнасці, што важна падкрэсліць з сябрамі Згуртавання беларусаў Канады.
- З 2018 года ўведзена палажэньне аб узнагароджваньні дыпламамі\падзякамі БІНІМ, Канада, асоб, якія ўнеслі важны ўклад у развіццё беларускай культуры і даследаванняў у Канадзе, Беларусі, і па-за яе межамі.

3. Спіс сяброў БІНІМ, Канада

Па стану на верасень 2017 года у спіс былі ўнесены 32 чалавекі, з іх 8 асоб былі пазначаны, як неактыўныя. Неактыўныя асобы былі вылучаны ў асобны спіс (як патэнцыйныя кандыдаты). На сёння спіс сяброў БІНІМ, Канада складаецца з 18 асобаў. Спіс можа змяніцца ў залежнасці ад унясення складак.

Цяперашні спіс актыўных, дзейных сяброў БНІМ, Канада (кастрычнік 2023)

Імя, прозвішча
Наталія Баркар
Ірына Варабей
Вольга Іпатава
Аляксандр Каралькевіч
Руслан Качаткоў
Пётра Мурзёнак
Юрась Мурог
Сяргей Панізьнік
Віка Панізьнік
Юрась Рапецкі
Міхась Рыкаў
Галіна Рэзаіпур
Івонка Сурвіла
Ягор Федзюшын
Юрась Шамецька
Ўладзя Шамецька
Валянціна Шаўчэнка
Пётр Шварцман

Запрашэнне быць сябрамі БНІМ, Канада было напраўлена некалькім асобам: сп. М. Кенька, сп.А.Лявончанка, сп.А.Ляпко.

4. Фінансавая актыўнасць

На канец 2017 года, БНІМ, Канада ня меў фінансавых сродкаў на сваім рахунку. Апошнія звесткі аб фінансавай дзейнасці БНІМ, Канада былі прадстаўлены сп. Раісай Жук-Грышкевіч у 2002 годзе падчас Агульнага сходу інстытута. Паміж 2002 і 2017 гг. звестак аб фінансавай дзейнасці няма.

У 2017-2020 гг. з грошай, якія ўключаюць складкі і ахвяраванні, БНІМ, Канада здолеў прафінансаваць:

- сваю рэгістрацыю (200 даляраў);
- выданне кнігі ў Беларусі “(Не)расстраляная паэзія” (500 даляраў);
- прыезд Н. Гардзіенкі, навукоўцы з Мінска, якая піша кнігу пра беларускую дыяспару ў Канадзе (звыш 1000 даляраў);

- часткова фінансава падтрымаць афармленне спектакля “Вуліца Ларысы Геніюш” (200 даляраў).
У справаздачны перыяд фінансавая актыўнасць будзе прадстаўлена скарбнікам інстытута, сп. В.Шаўчэнка.

II. Асноўныя вынікі (тэкст на беларуску або на англійску)

II.1. Канферэнцыі

II.1.1. A conference dedicated to the 90th anniversary of Uladzimir Karatkevich

On Saturday, November 28, 2020, a conference dedicated to the 90th anniversary of the famous Belarusian writer U. Karatkevich was held. It was organized by members of the Belarusian Institute of Science and Arts in Canada (BINIM, Canada) with the participation of the Belarusian-Canadian Alliance. Ten academic papers were presented for the audience followed by poetic and musical parts. Some materials presented by the speakers are published in the web-magazine “Culture. Nation”, issue 26, December 2020, pp.21-65; www.sakavik.net. Link for video of this wonderful conference-party: <https://binim.org/index.php/2020/12/02/evening-90th-karatkevich/>

II.1.2. BINIM, Canada as a co-organizer of the International Conference in Warsaw “Belarusian Identity: Past Experience and Challenges for the Future Relating to 30th Year of Declaration of Belarus’s Independence” held at the Warsaw University on March 1, 2021

The conference was organized by the Department of International Studies of Central and Eastern Europe. Partnering organizers were BINIM, New York and BINIM, Canada. The Conference was conducted under the guidance of the University’s Rector and President of BNR Committee, I. Survilla. More than thirty researchers read papers on the given subject. The President of BINIM, Canada, P.Murzionak, gave the opening speech of welcome and presented his paper under the title: “Belarusian Institute of Arts and Sciences in Canada in Support of Belarusian Identity” (web-magazine “Kultura. Natsyja”, issue 27, April 2021, 245-259, www.sakavik.net).

<https://binim.org/index.php/2021/03/25/warsaw-conference-2021/>
<https://binim.org/index.php/2021/04/01/ivonka-conference-2021/>

II.1.3. Conference dedicated to "(Un)killed poetry". October 29, 2022 by Belarusian Institute of Arts and Sciences, Canada

Presentations:

Yuras Shametka "Mihas Charot - History of legends. 1896-1937".

"CULTURE. NATION", #30, November 2022, 431-435.

Piotra Murzionak "Three poems to "(Un)perversed poetry".

"CULTURE. NATION", #30, November 2022, 436-438.

II.1.4. On November 12, 2022, the conference "Belarusian nation through the eyes of the diaspora and compatriots" was held (in virtual format).

The conference was organized by the Belarusian Institute of Arts and Science (Canada) and the web-magazine "Culture. Nation" and took place in a virtual format. It was timed to the 55th anniversary of the Institute and the 10th anniversary of the Magazine. In two sections of the conference and during the round table, issues of national consciousness, history and culture of Belarusians at home and abroad in the modern period were discussed. Researchers from six countries spoke at the conference. The materials of the conference are published in this issue of the magazine. During the discussion at the round table, recommendations were developed, which were decided to be sent to the national leader - Svjatlana Tsikhanouskaja.

The organizing committee: N. Barkar, A. Liavonchanka, A. Karalkevich, Yu. Rapetski, P. Murzionak

Published: Youtube: <https://youtube.com/@binimcanada>, and in "CULTURE. NATION", issue 30, November 2023 (see below **14 presentations**) (www.sakavik.net)

Program of the conference:**9:30 - 12:00. Section A: "Influence of Positive Factors on National Consciousness".**

Moderator – Piotra Murzionak

Vadzim Shyshko (*Pastavy - Lodz*): "Streams of Revealed National Consciousness as a Human Phenomenon and an Analysis of Factors Which Can in Some Form Influence Belarusian National Consciousness". "CULTURE. NATION", #30, November 2022, 18-24.

Liavon Karpovich (*Luna-Volja, Belarus*): "National Self-Consciousness in the Light of Morality, Mercy and Love". "CULTURE. NATION", #30, November 2022, 25-51.

Viktar Korbut (*Warsaw, Poland*): "The Formation of a Model of National History and National Pantheon on the Pages of *Nasha Niva* Newspaper from 1906-1907".

"CULTURE. NATION", #30, November 2022, 52-67.

Alena Liavonchanka (*Toronto, Canada*): "Practical Experience in Developing Organizations for Belarusian Diaspora". "CULTURE. NATION", #30, November 2022, 68-76.

Volha Yermalayeva Franco (*Salvador - Bahia, Brazil*): "Belarusian Diaspora in Brazil: Transformation 2020". "CULTURE. NATION", #30, November 2022, 77-89.

Piotra Murzionak (*Ottawa, Canada*): "Dynamics of Factors Offering Positive Influence on National Consciousness at the Beginning of the Twenty First Century", "CULTURE. NATION", #30, November 2022, 90-103.

12:30 -15:15. Секцыя Б, Section B: “Present-day Culture and History of Belarusians in Their Homeland and Abroad”. Moderator – Natalia Barkar

Uladyka Sviataslau Lohin (*Toronto, Canada*): “Role of the Belarusian Autocephalic Orthodox Church in Strengthening National Consciousness”, *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 104.

David Marples (*Edmonton, Canada*): "The Ambivalent Role of the 'Great Patriotic War' in shaping historical memory and national identity in contemporary Belarus", *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 105.

Ales Simakou (*Gomel, Belarus*): “Study of Belarusian-First Nations’ Relationship: Most Significant Non-Ethnographic Categories”, *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 106-124.

Vital Zajka (*New York, USA*): “Yanka Zaprudnik as a Historian and Belarusian Public Activist in Europe and USA”. *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 125-132.

Radaslau Kaleta (*Warsaw, Poland*): “The Belarusian Language, Literature and Culture in Latest Textbooks for Belarusian Children of Padliasha (Poland) Published by the AB-BA Coalition”. *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 133-145.

Paterson Franco Costa (*Salvador - Bahia, Brazil*): “Belarusian Studies in Brazil: Challenges and Perspectives”. *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 146-164.

Yuras Muroh (*Kyiv, Ukraine*): “About the Project ‘Forefathers’: Ukraine – Great Scythia – Guarantor of Belarusian Identity”. *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 165-166.

Natalia Barkar (*Ottawa, Canada*): “Ten Conscious Steps for “Kultura. Natsyja” Journal (in honour of its Decade-long Existence Since its Inauguration: 2012 – 2022)” *"CULTURE. NATION"*, #30, November 2022, 167-174.

15:30 -17:00. Round table: “WHAT TO DO”

Continue what we are doing ...

Tell a neighbor what we know ...

What may diaspora do ...

II.1.5. Сябры інстытута прынялі актыўны удзел у падрыхтоўцы да X-га міжнароднага кангрэса даследчыкаў з цэнтральна- і усходнееўрапейскіх краін
Кангрэс, арганізаваны міжнародным камітэтам (ICCEES, International Council for Central and East European Studies), мусіў адбыцца 4-9 жніўня 2020 года у Манрэалі,

аднак, у сувязі з КОВІД-інфекцыяй перанесены на 2021 год (інфармацыя змешчана ніжэй).

Трое нашых сяброў, Г.Туміловіч, Ю.Шамецька, і П. Мурзёнак падалі заўкі на ўдзел у кангрэсе: Іх даклады, прынятыя арганізатарамі кангрэса, будуць прадстаўлены на панэлі пад назвай “From Legends to Modern Belarus”:

- Galina Toumilovich: BNR. Role of M. Downar-Zapolski in forming the basis for the creation of Belarusian statehood.
- Juraś Šamečka: Themes of books written by Belarusian Institute of Arts and Sciences members for 2015 - 2020
- Piotra Murzionak: Does Belarus Belong to Western Civilisation?

У дадатак, прынята канцэртная праграма Беларускага вечара “Celebrating Belarusian Music and Dance”, у якім прымуць удзел сябры БІНІМ, Канада:

- Galina Rezaeipour (violin). Classical music. Accompanist - Tereza Bakus (piano)
- Irena and Vladimir Klimkovich. Two Belarusian dances.
- Duet "Cantabile": Vlada Chametka (violin) and Michail Rykov (guitar). The melodies of native land (music of Belarusian composers, accompanied by photos of the Belarusian kravidav. Photo by Alexandr Korolkevitch.)
- Valentina Shevtchenko. Belarusian popular songs.
- Sviatlana Litvinava. Belarusian folk songs.
- Belarusian Folk Choirs "Javarovy Ludzi" (Maple Folk) and "Javarovy Dzieci" (Maple Kids). Musical and ethnographic show with a display of Belarusian folk rituals. Head - Violetta Kovaleva.

II.1.6. Annual conference of CAS, May 14, 2022

Piotra Murzionak: Comments to book: “Belarus: Prospects of a Middle Power”. *Annual conference of CAS, May 14, 2022. Session 4-A: Post-Socialist Nation Building.*

II.1.7. Annual conference of CAS, May 14, 2022

Piotra Murzionak “Belarus: Prospects of a Middle Power”. *Lexington Books, Lanham - Boulder - New York - London, 2022, 346 pages. Warsaw University, November 29, 2022.*

II.1.8. International Congress of Belarusian Studies; Kaunas, Lithuania; Sept 30, 2022

Piotra Murzionak: Civilizational reasons for Russia-Ukraine war and position of Belarus. *International Congress of Belarusian Studies; Kaunas, Lithuania; September 30, 2022. "CULTURE. NATION", #30, November 2022, 175-181.*

II.2. 10-year anniversary of the magazine "Culture. Nation"

During the General meeting of BINIM, Canada (October 2020), a decision was made to grant the web-magazine "Culture. Nation" the status of a printed body of BINIM, Canada. The web-magazine "CULTURE. NATION", ISSN2562-9506 was founded in 2012 as an independent *on-line* periodical intended to provide another platform to discuss Belarusian history and culture, and to support the development of *Belaruskasć (Belarusian heritage)*. The magazine presents original analytical articles, essays, discussions and comments on history, language, literature, sociology, traditions, and other topics related to the development of the Belarusian nation.

The magazine first appeared *online* on March 14, 2013. Its first 6 issues were published under the name "SAKAVIK". The International Standard Serial Number (ISSN) was issued on March 20, 2013 by ISSN Canada (ISSN 2291-4757). The current serial number is under the new title of "CULTURE. NATION". Separate issues of the magazine were published every three months up to the 21st issue (spring 2018). By decision of the editorial board the magazine "Culture. Nation" is now being published twice a year (spring / fall).

In presentation by Natalia Barkar (Editorial Board member), "The Ten Conscious Steps of webzine "Kultura. Natsyja", 2013-2022", at the conference **"Belarusian nation through the eyes of the diaspora and compatriots"** (November 12, 2022), there were summarized the magazine achievements: In total, 398 materials and 923 pictures are placed in 30 issues of the magazine. In 30 issues of the magazine "Culture. Nation", published to date, 79 authors presented their materials. Of them, which is very pleasant, 27 authors are from Belarus, 32 - from Canada (including officials), 7 - from the United States of America, 3 - from Poland, 2 - from Brazil, and one - from Australia, Germany, and other countries. "CULTURE. NATION", issue 30, November 2022, 167-174, www.sakavik.net.

II.3. Сайт БІНІМ, Канада

Дзякуючы намаганням і прафесіяналізму Аляксандра Каралькевіча працягвае актыўна дзейнічаць сайт інстытута www.binim.org. На ім з'яўляецца шмат цікавых матэрыялаў, уключаючы артыкулы, відэа, выступленьні. Сярод іх і відэа створаныя А. Каралькевічам:

- Our Hearts with Belarus (*performance of musicians*)
<https://youtube.com/playlist?list=PL7VOM9WOY28eGcUnoAPCOjAg2xxpFo-WE>
- Vershalucia (*verses declamation accompanied with music*)
(<https://youtube.com/playlist?list=PL7VOM9WOY28cG5wLT6fbCkFrKy52KaDJM>)
- Voices of Chernobyl (*readings of works of Svetlana Alexievich, the Nobel prize winner, regarding the Chernobyl disaster-1986*)
<http://binim.org/index.php/2021/04/25/voices-of-chernobyl/>

- Dzmitry Daugaleu, Uladzimir Petyukevich “Wish me, mom”, arranged by **Nina Gordon**
<https://youtu.be/J8GeTXKm9c0>
- Ihar Lučanok and Yakub Kolas. ”Мой родны кут” / "My Native Place" arranged by **Nina Gordon**, <https://youtu.be/6u-OeumpUSg>
- Leonard Cohen / **Mike Rykau\Міхаіл Рыкаў**. "The Future" / "Будущее" / "Будычыня"
<https://youtu.be/YKkYpxQHQiI>
- Leonard Cohen / **Mike Rykau\Міхаіл Рыкаў**. "Anthem" / "Гімн" / "Гімн"
<https://youtu.be/UdbkebalLZE>
- Playing For Ukraine. **Double String Quartet** & Special Guests including Belarusian Canadians, <https://youtu.be/zoaKkNlkdN4>
- Святослав Вакарчук. "Така як ти". By **Ulada Chametka and Mike Rykau**, #standwithukraine, <https://youtu.be/yQfuiroImBk>
- **Siarhei Douhushau**. Hurdy-gurdy and other. 9. <https://youtu.be/kYP0vr4dUk0>
- **Івонка Сурвілла** Мастацтва ў маім жыцці.
<https://www.youtube.com/playlist?list=PL7VOM9WOY28dUC8KibOCtzpVKUijLSPTM>
- **Алёна Ляпко** Мастацтва і маё жыццё.
<https://www.youtube.com/playlist?list=PL7VOM9WOY28dUC8KibOCtzpVKUijLSPTM>
- **Пётра Шварцман** Мастак і архітэктар.
www.youtube.com/playlist?list=PL7VOM9WOY28dUC8KibOCtzpVKUijLSPTM

II.4. Заслугоўвае прыемнай увагі праца Беларускага чытацкага клуба - Reader' Belarusian club, moderator – Yu. Chametka, стваральнік адпаведных відэа – сп. А. Каралькевіч.

Four meeting and discussions with writers and poets were held:

Tanya Skarkinina. "Raicentr", <https://youtu.be/C7AgJNZteJw>

Uladzimir Nyaklyayev. "HEY BEN GUINOME", <https://youtu.be/VmQHojzqcHk>

Eva Vezhnavevets "What are you going for, wolf?" Nov 19, 2022,
<https://youtu.be/AeILeoYp3zI>

Andrei Khadanovich January 28, 2023, <https://youtu.be/KCCkQee5ejA>

II.5. Book publication

II.5.1. BINIM, Canada supported publication of three books in Belarus in 2021

1. “(Ne)rasstraljanyja/(Not)executed” compiled by S.Budkin, V. Zybul. Minsk: A.M.Janushkevich, 2021, 442 pp., il. ISBN 978-985-7210-69-5. A unique publication calls to return names and works of repressed Belarusian writers and poets of the 1920s-1930s and includes 18 life stories of Belarusian prominent figures, their selected works and archival photographs published for the first time.

2. “Dr. Maria Paula Survilla (1964 – 2020): A Scholar and Advocate of Belarusian Culture”. Minsk, Limaryjus, 2021, 408 pp, il. ISBN 978-985-6968-85-6. Compiled by Z.Gimpelevich. The book is dedicated to the eternal memory of Prof. P. Survilla, the former member of the BINIM, Canada. Thirty authors, including BINIM members V.Ipatava, Yu. Chametka, A.Karalkevich, P.Murzionak, S.Paniznik, cover some historical and cultural knowledge about Belarus including scholarly articles, a few short memoirs, poetry, and photographs.

II.5.2. A. Korolkevitch was helping in preparing for publishing the book: “Belarusian Fine Art: Time and Time Again” by Dr. Z. Gimpelevich

<https://books.friesenpress.com/store/title/119734000255436749>

II.5.3. Piotra P. Murzionak “Belarus: Prospects of a Middle Power” published *March 15, 2022, Lexington Press*.

II.5.4. Сябры інстытута Н. Баркар і П. Мурзёнак прафінансавалі выданьне дзвюх кніг краянаўца Ігара Пракаповіча, што з Пастаўскага раёна, Віцебскай вобласці:

- Пракаповіч, І.М. Друцкія-Любецкія. Пастаўская галіна славытага роду / І.М. — Мінск : Ковчег, 2021. — 103 с.
- Пракаповіч, І. М. Сферы: паэзія — Мінск: Ковчег, 2022. — 128 с.

II.6. **Belarusian Institute of Arts and Sciences, Canada established two types of awards: “Diplomas” and “Appreciation awards”.**

During this period two persons received Diplomas:

Mrs. Violeta Kovaleva “For many years of support and development of Belarusian singing heritage and passing it on to children”

Mr. Alexander Karalkevich “For many years of work in covering the life of the Belarusian diaspora in Canada”

Appreciation awards received **24 persons and the folk groups "Yavory People" and "Yavory Children"** “For active participation in the scientific and cultural program of the

X International Congress of ICCEES” (International Council for Central and East European Studies) (Montreal, August 2021).

II.7. The National Day celebration, March 19, 2023

The Ottawa branch of the Association of Belarusians of Canada and the Belarusian Institute of Science and Art in Canada sincerely invite you to the solemn celebration of National Day, the 105th anniversary of the Declaration of Independence of the Belarusian People's Republic.

The celebration will take place on Sunday, March 19, 2023, at 3:00pm. Address: 207 Woodroffe Ave, Ottawa, ON, K2A 3V1, Woodroffe United Church

Streaming: <https://youtube.com/live/XCXSFVXqjfe>

3:00PM - 4:00PM:

- Congratulatory speech of Mr. Ivonka Survila, Chairman of the Council of the BNR
- Welcome speech by Dr. P. Murzionak, Chairman of BINiM, Canada
- Congratulations from the leaders of Ottawa national communities

4:00PM - 5:00PM: Festive concert.

II.8. Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва і Згуртаваньне Беларусаў Канады зладзілі 23 красавіка 2023 года **прэзентацыю новай кнігі доктара Зіны Гімпелевіч “Беларускае выяўленчае мастацтва: зноў і зноў”** (“Belarusian Fine Art: Time and Time Again”). Прэзентацыя адбылася з удзелам трох мастакоў сп. І. Сурвілла, сп. А. Ляпко, і сп. П. Шварцмана.

III. Публікацыі

III.1. Каля чатырох дзесяткаў артыкулаў у 2020-2023 гг. апублікаваны сябрамі інстытута ў часопісе «Культура. Нацыя».

“Культура, Нацыя”, №28, сьнежань 2021

- Галіна Туміловіч, PhD, Ordre des Palmes Académiques БНР: Роля М.В.Доўнар-Запольскага ў навукова-гістарычным абгрунтаванні высокай беларускай дзяржаўнасці (*тэзісы*) 73
- Juraś Šamiečka Selected Publications by the Membership of Belarusian Institute of Arts and Science (BINiM, Canada): 2015-2021 79

- Piotra Murzionak Does Belarus Belong to Western Civilization 92
- Пётра Мурзёнак Дзейнасць беларускіх асяродкаў у Канадзе ў сучасны перыяд (Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Канадзе) 109
- Новыя вершы Сяргея Панізьніка 173
- Сяргей Панізьнік Зельнік майго Прыдзвіння 239
- Сяргей Панізьнік СТЫРНАВОМУ КРАЯЗНАЎСТВА 298
- Piotra Murzionak Presentation at Black Ribbon Day 304

“Культура, Нацыя”, №29, красавік 2022

- Пётра Мурзёнак Ад цемры – да святла! Калі? 6
- Вітаўту Кіпелю – 90, Сяргею Панізьніку – 80, Міхасю Кеньку – 75! Віншуем! 14
- Сяргей Сцяпанавіч Панізьнік – жыцццяпіс, аўтабіяграфічныя нататкі “Хто ахвочы, каб сустрэліся на Ёзвысці? ...” і адказы на пытанні ад часопіса “Культура. Нацыя” 33
- Міхась (Міхаіл Паўлавіч) Кенька – жыцццяпіс і аўтабіяграфічныя нататкі 46
- Да 500-годдзя адкрыцця першай друкарні ў Вільні Францішкам Скарынам
- Сяргей Панізьнік Для дабра і пажытку людзям паспалітага 55
- Сяргей Панізьнік Прысутнасць Скарыны ў свеце, а найперш – на Беларускай Планеце 59
- Сяргей Панізьнік Абліччы сустрэчаў 412

BELARUS: PROSPECTS OF A MIDDLE POWER by Piotra P. Murzionak

Lexington books: Lanham-Boulder-New York-London. 2022, 346 pp. 524

Ад рэдакцыі: Краіна страціла Зубра беларускай літаратуры

- Сяргей Панізьнік Памяці Адама Іосіфавіча Мальдзіса (1932-2022) 529
- Пётра Мурзёнак: *3 жыццця беларускіх суполак* 537-553

Беларусы Атавы разам з Украінай супраць расійскай агрэсіі Тэкст – П. Мурзёнак, здымкі – А.Каралькевіч.

Да выступу на мітынг у падрымку Украіны. Пётра Мурзёнак *Парламент Хіл, 6 сакавіка 2022 года*

“Культура, Нацыя”, №30, снежань 2021

Пётра Мурзёнак **ЧТО ДЕЛАТЬ? або ШТО РАБІЦЬ?** сс. 6-13

Юрась Мурог (Кіеў, Украіна): **“Аб праекце “Прашчурны” - Украіна - Вялікая Скіфія - гарант ідэнтычнасці беларусаў”** 165-166

Наталія Баркар (Атава, Канада): **“Дзесяць свядомых крокаў часопіса “КУЛЬТУРА. НАЦЫЯ” (да 10-годдзя з дня заснавання - 2012-2022)”** 167-174

Піотра Murzionak: **Civilizational reasons for Russia-Ukraine war and position of**

Belarus. *International Congress of Belarusian Studies; Kaunas, Lithuania; September 30, 2022* 175-181

Сяргей Жыцень **Там дзе доля і спатоля** 424-427

Пётра Мурзёнак **Дзень Чорнай стужкі - 2022 у Атаве.** 23 жніўня 2022 г. 428-429

Юрась Шапецька **“Міхась Чарот - Гісторыя легенд. 1896 -1937”** 431-435

Пётра Мурзёнак **“Тры вершы да вечарыны “(Не)растраляная паэзія”** 436-438

-прысвячэнні Францішку Скарыну 70

“Культура, Нацыя”, №31, красавік 2023

Пётра Мурзёнак **Вяртаючыся да Чарнобыля** 5-10

Пётра Мурзёнак **Гістарычная роля БНР і важныя факты з яе жыцця** 11-20

Сяргей Панізьнік **Павучанні – парады** (*нататкі пра хроснага бацьку*) 118-119

Сяргей Панізьнік **З Магілёўскіх крыніц** (*аўтарскія вершы і малюнкі!*):

- І горад вырас, як з зямлі, яго Магілёвам назвалі... 120-127

- У Магілёве, 1959 – 1962 128-134

Сяргей Панізьнік **“У бяседзе – суседзі”** 222-233

Сяргей Панізьнік **Згукі роднага Прыдзвіння** 350-356

Сяргей Панізьнік **Будзем памятаць мы - не забудуць і нас** 368-377

III.2. Багатая творчая справаздача сп. С. Панізьніка – паэта і грамадскага дзеяча – прадстаўлена ў раздзеле УІ.2.

III.3. Сп. Юрась Рапецкі адзначыў, што яго самая галоўная праца ў інтарэсах беларушчыны і духоўнага падбадзёрвання і росту для зацікаўленых беларусаў заключалася ў тым, што кожны месяц пісаў казаньні, заснаваныя на хрысціянскім вучэнні ў Бібліі, і ўключаў у беларускамоўную перадачу “Добрая вестка”, выпускі якой можна слухаць на Ютубным канале пад назвай “Добрая вестка”. Да гэтых перадач сп. Ю.Рапецкі далучае сучасныя беларускія хрысціянскія песні разам з музыкай і малітвамі.

IV. Удзел у іншых мерапрыемствах

Як старшыня інстытута, асабіста ці разам з іншымі сябрамі інстытута, прастаўляю БІНІМ, Канада на розных агульнаканадзійскіх мерапрыемствах. У прыватнасці:

IV.1. Дзень памяці ахвяр камунізма і нацызма ў Еўропе (Дзень чорнай стужкі, акт Молатава-Рыбентропа) *(глядзі дадатак з тэкстамі выступленняў)*

Правядзенне падзеі каардынуецца Камітэтам цэнтральных і усходнееўрапейскіх краін (СЕЕСС, Canada). Прымаюць удзел прадстаўнікі дыяспар наступных краін: Беларусь, Чэхія, Эстонія, Венгрыя, Латвія, Літва, Польшча, Славакія, Украіна.

Падзеі адбываліся:

- 1.1. August 23, 2022, In front of Russian Embassy in Ottawa
- 1.2. August 23, 2023, in front of Russian Embassy in Ottawa

IV.2. “Дзень Волі”, Мітынг у падтрымку беларускай Рэвалюцыі надзеі 2020 *(цэнтр горада – галоўны парк - Major Park), 27 сакавіка 2021 года, Атава (тэзісы для выступлення, прыкладаюцца)*

V. Над чым трэба працаваць 2023-2026

(чакаюцца вашы прапановы, ніжэй прапновы з мінулага сходу)

1. Пашыраць склад інстытута, запрашаць новых сяброў.
2. Патрэбна большая інфармацыя пра дзейнасць інстытута.
3. Ужываць новыя формы працы, напрыклад, правядзенне канферэнцый інстытута.

VI. Дадаткі

VI.1. Змест бюлетэня КАС за восень-вясну 2022-2023 года

CAS Newsletter, NO. 119 FALL-SPRING 2022-2023 VOL. LXV

<https://slavists.ca/wp-content/uploads/CAS-Newsletter-2023.pdf>

Table of contents

Congratulations to our prize winners 4

University of Alberta 7

Carleton University 27

University of Toronto 31

University of Victoria 32

Belarusian Institute of Arts and Sciences, Canada 34

Canadian Institute of Ukrainian Studies 39

“Main Challenges and Issues of University Education in

War Conditions: Ukraine 2022” Conference 55

Individual Submissions 57

УІ.2. Творчая справаздача сп. С. Панізьнікам

Пэралік аўтараў, чые вершы былі перакладзеныя Сяргеем Панізьнікам

Расія

Аляксандр Блок, + Валерый Брусаў, + Сяргей Ясенін, + Міхаіл Казакоў, + Вадзім Кузняцоў, + С. Лідзіна, + Мілена Раждзественская, + Ніна Дзявольская, + Іван Жылін, + Фёдар Яфімаў, + Аляксандр Мікалаеў, + Аляксей Кулакоў, + Іосіф Васілеўскі, Міхаіл Стрыгалёў, + Давід Сімановіч, + Геннадзій Рымскі, + Мікіта Суловіч, Мікалай Кутаў, Аляксандр Дракахруст, + Іван Бурсаў, + Віктарас Ваціс – для Зоські Верас.

Україна

Багдан Ігар Антоныч, + Расціслаў Братунь, + Іван Гнацюк, + Віктар Грабоўскі, + Галіна Кірпа і Оляна Рута, і Дмытро Чараднічэнка, + Раман Качурыўскі, + Вольга Кіс, + Багдан-Нестар Лепкій, + Васіль Элан-Блакiтны, + Сцяпан Літвін, + Майя Львовіч, + Раман Лубкіўскі, + Аксана Лозава, + Іван Лучук і Уладзімір Лучук, і Аксана Сенатовіч, + Васіль Сіманенка, + Люба Проць, + Наталка Пазняк, + Мікола Пятрэнка, + Яраслава Паўлычка, + Дмытро Паўлычка, + Пятро Рабро, + Наталля Савчук, + Галіна Турэлік, + Оксана Шалак, + Міхайла Шалата, + Іван Франко.

Латвія

Мірдаза Абала, + Віктарс Аватыньш, + Карліс Баўманю, + Леанс Брыедыс, + Пэтэрс Брувэрыс, + Андрэс Веянс, + Пэтэрыс Зырнітыс, + Скайдрытэ Калдупэ, + Мірдза Кемпэ, + Лінда Кілэвіцэ, + Аія Лацэ, + Яніс Пэтэрс, + Віктарс Ліўзэмнакс, + Мара Місыня, + Язэпс Османіс, + Яніс Райніс, + Анна Ранцанэ, + Валдыс Руя, + Кнутс Скуеніекс, + Талрыдс Руліс. (Пераклады – паводле падрадкаўнікаў маёй сястры Ніны Янсанэ /21.XI.1933—11.X.2019/.

Літва

Сігітас Гяда, + Ёнас Лапашынскас, + Альфонсас Малдоніс, + Даля Саўкайцітэ, + Вайдотас Спудас, + Ёнас Шымкус.

Чэхія

Карэл Гаўлічэк Бароўскі, + Пётр Безруч, + Іржы Волкер, + Францішэк Галас, + Уладзімір Голан, + Міраслаў Голуб, + Ёзэф Гора, + Іван Дывіш, + Вілэм Завада, + Віцеслаў Нэзвал, Станіслаў Костка Нэйман, + Ян Нэруда, + Яраслаў Сайферт, + Карэл Томан, + Донат Шайнэр, + Францішэк Ксавэр Шальда, + Бланка Швабава, + Франя Шрамэк, + Павэл Шрут, Здэнэк Шэржык, + Карэл Яромір Эрбэн.

Польшча

Войцэх Борас, + Ева Панізнік-Бах

ЗША

Дагмар Топінка Волкат.

Сербія

Даяна Лазаравіч.

В'етнам

Ле Чонг Шам, + Хоан Тхі Зуэн.

Сустрэча роднасных сусветаў, 1997. Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Францішка Скарыны. У зборніку прадстаўлены таксама паэты Азербайджана, Венгрыі, Грузіі, Казахстана, Кіргістана, Малдовы, Славакіі, Туркменістана. А таксама пераклады маіх вершаў на англійскую, балгарскую, латышскую, польскую, рускую, украінскую, чэшскую мовы.

Мае вершы пераклалі на англійскую мову Дагмар Топінка Волкат, Алена Таболіч, Вера Рыч: на французскую - Ніна Дзявольская.

Я ўзнагароджаны 6.03.1991 г. - медалём Францыска Скарыны; 20.05.1995 г. - Дыпламам Міжнароднага конкурса ЮНЕСКО “Сустрэча двух сусветаў – да 500-годдзя адкрыцця Калумбам Амерыкі; 27.01.2000 г.—Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. Ёсць узнагарода ад імя БІНІМа.

Мне давялося наведаць Магілёў. 1959—1962. Навучэнец медвучылішча малюе ў акаліцах горада. Працуе фельчарам у Княжыцах.

Львоў. 1963—1967. Курсант факультэта журналістыкі Вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча СА і ВМФ. 1964 - Падарожжа ад Львова праз Карпаты, Белавежскую пушчу, Карэлію, Кандалакшу, Хібіны ў Мурманск.

1968 - Мікалаеў. На Другім фестывалі маладых паэтаў братніх рэспублік.

1969 - Масква. На Пятай Усесаюзнай нарадзе маладых пісьменнікаў.

1974 - Вільнюс. З А. Траяноўскім у музеі П. Сергіевіча.

1979 - Заснаваў літаратурна-этнаграфічны музей “Хата бабкі Параскі” у

в.Цінкаўцы Верхнядзвінскага раёна.

1982—1993. Навуковы супрацоўнік Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны. Пад кіраўніцтвам А. Мальдзіса працаваў над тэмай: “Прысутнасць беларускай культуры ў свеце”.

1984 - Гудзевічы. У музеі на юбілеі Алеся Белакоза.

1987 - Ракаў. ДТ “Іслач”. На першым міжнародным семінары замежных перакладчыкаў.

1990 - На 19-й Сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі - у верасні быў госцем у Кліўлендзе, Нью-Ёрку, Чыкага.

1990 - Талін. З А. Лойкам і яго супрацоўнікамі адзначаў у Эстоніі 500-годдзе Скарыны.

1994 - Прызначаны старшынём Таварыства “Беларусь-Латвія. Шматгадовая дзейнасць у Беларускім Таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

1997 - З Гродна рулявыя Валянцін Дубатоўка, Міхась Скобла дапамаглі праз Варшаву трапіць у Прагу, Браціславу, Модру, Кракаў, Лодзь, Гайнаўку, Беласток для выяўлення там беларускай прысутнасці.

1999 - Заснаваў Музей Радзімазнаўства ў в. Лявонпаль Міёрскага раёна.

2000 - Літаратурную прэмію ў галіне крытыкі і літаратуразнаўства імя Уладзіміра Каласніка атрымаў за публіцыстычную творчасць, праект “Бацькаўшчына”

(9 выпускаў зборніка гістарычнай літаратуры “Бацькаўшчына”).

ПРА СЯРГЕЯ СЦЯПАНАВІЧА ПАНІЗЬНІКА / СЯРГЕЯ ПАПАРА /

Нарадзіўся 10.05.1942 года ў в. Бабышкі Міёрскага р-на Віцебскай вобласці. Скончыў сярэдняю школу ў в. Лявонпаль /1959/, Магілёўскае медыцынскае вучылішча /1962/. Працаваў фельчарам у Княжыцкай бальніцы. У 1962 г. прызваны на службу ў Савецкую Армію. У 1967 г. закончыў факультэт журналістыкі Львоўскага Ваенна-палітычнага вучылішча СА і ВМФ. Служыў у рэдакцыях дывізіійных газет Беларускай ваеннай акругі і Цэнтральнай групы войск.

Першы зборнік вершаў выдадзены ў 1967 г. У тым жа 1967 г. прыняты ў Саюз пісьменнікаў. У 1977 г. працаваў у газеце “Вячэрні Мінск”. З 1979 г. – рэдактар на Дзяржтэлерадыё БССР. У 1982—1996 – рэдактар у выдавецтве “Юнацтва”, у 1992—1994 г.г. – у Нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтры імя Ф. Скарыны. У 1996 – 1999 г.г. – вучоны сакратар Літаратурнага музея Янкі Купалы.

Аўтар зборнікаў: “Кастры Купалля” /1967/, “Палявая пошта” / 1972 /, “Крона надзеі” / 1975 /, “Чало і век” /1979/, “ Слова на дабрыдзень” /1982 /, “Мацярык” /1984 /, “Стырно” / 1989 /, “А пісар земскі...”/1994 /, “Пры сьвячэньні...” /2004 /, “Нас – многа!” /2012 /, “На падкове Дзвіны” /2019 /. Для дзяцей створаны кнігі: “Адкуль вясёлка п’е ваду” /1981 /, “Жыцень” /1986 /, “Мы – грамадзі!” /1989 /, “Золкая зёлка” /1999 /, “Літары ў расе” / 2011 /, “Гасцінцы з пуцявін-гасцінцаў” /2016 /. Выдадзены кнігі дакументальнай прозы: “Пасля вогненых вёсак...” /1980 /, “Браніслава”/1985/,

“Освейская трагедия: Книга народной памяти” /1992 /, «Дзеці вайны” /разам з Л.Грамовіч, 1998 /, “Абліччы сустрэчаў”. Нататкі. / 2017 /.

Укладальнік зборнікаў: “За цябе, Радзіма” / 1984 /; + “Латышская савецкая паэзія: анталогія ў двух тамах” / разам з Мірдзай Абалай, 1984/; + “Воляй азорыцца свет” / 1985 /; + Максім Багдановіч “Узор васілька” / 1985 /; + “Ветразь” / 1985, 1990, 1991 /; + “Песня Даўгавы” /1986 /; + “Наш Нёман” /разам з Лаймонасам Інісам, 1988 /; + “Падарожная кніжка Скарыны” /разам з Валянцінай Дышыневіч, 1990 /; + Турагельды Туякбаеў “Снежны чалавек”, у суаўтарстве з Міколам Мятліцкім / 1992 /; + Янка Купала “Явар і каліна” /2000 /; + Крывіцкія руны: Беларускія пісьменнікі Латвіі” / 2003 /.+ “Крывіцкія руны. –Вып.ІІ: Беларускі культурны мацярык у Латвіі “-- укл.,прадм., камент: М. Казлоўскага, С. Панізьніка. / 2017 / і “Крывіцкія руны.— Вып. ІІІ./ 2019 /; + У супрацы з М.М. Казлоўскім выдадзены “Выбраныя творы” Віктара Вальтара / 2009 /, а таксама Вольгі і Сяргея Сахаравых / 2015/, Пятра Сакола і Валянціны Казлоўскай / 2016 /; + “Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду!”/раздзел “Гуклівы і чуйны” / 2005 /; + “Уладзімір Караткевіч: вядомы і невядомы” / раздзел “Свет мяне паўторыць” / 2010 /; + “Тысяча гадоў добраму суседству. Беларуская-літоўскае гістарычнае і літаратурнае сужыццё: анталогія” / 2009 /; + “Добрыя лекі: латышскія народныя казкі” у апрацоўцы Пятра Масальскага /2013 /; + “Я адзавуся! Кніга пра Каліноўскага і Касінераў Свабоды” / 2014 /.

За публіцыстычную творчасць, ідэю стварэння і падрыхтоўку зборнікаў гістарычнай літаратуры “Бацькаўшчына” / 1990—2002 / - лаўрэат прэміі імя Уладзіміра Калесніка.

Для серыі “Школьная бібліятэка” уклаў зборнікі: Максім Багдановіч “Шыпшына” /1991 /, + “У бязмежную даль: кніга пра Максіма Багдановіча” /1996 /; + “Слаўны сын Беларусі: кніга пра Скарыну” / 1994 /; + “Жыві ў свабодзе! Кніга пра Каліноўскага” / 1996 /; + “Родныя вобразы” /Янка Купала, Якуб Колас /, суўкладальнік Яўген Хвалей /1997 /; + “Свой пачэсны пасад : кніга пра Янку Купалу” / 1999 /. У зб. “Сустрэча роднасных сусветаў” / 1997/ -- пераклады вершаў паэтаў Азербайджана, Венгрыі, В’етнама, Грузіі, Казахстана, Кыргызстана, Латвіі, Літвы, Малдовы, Расіі, Славакіі, Туркменістана, Украіны, Чэхіі. А таксама пераклады маіх вершаў на англійскую, латышскую, польскую, рускую, украінскую, чэшскую мовы.

У 2011 г. выдаў зборнік “На ўсе вякі...” з вершамі на беларускай мове і ў перакладах на англійскую і французскую мовы. Мае вершы ў перакладзе на французскую мову – у зб. Н. С. Дзявольскай “У краіне паэтаў = Au pays des poetes”/ 2011 / і ў зб. Н.С. Дзявольскай “Poetes russes, belarusses et polonais” / 2013 /. У Сербіі выдадзены зборнік “Вішні цвітуць” у перакладзе Даяны Лазарэвіч / 2019 /. У 1990 г. узначаліў таварыства “Беларусь—Чэхія”, у 1994 г. прызначаны старшынёй таварыства “Беларусь—Латвія” пры Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. У 1979, 1999 г.г. заснаваў літаратурна-краязнаўчыя музеі ў Верхнядзвінскім і Міёрскім раёнах.

Узнагароджаны медалём Францішка Скарыны /1991/, Ганаровай граматай Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь за ўклад у развіццё і пашырэнне кантактаў паміж грамадзкасцю Беларусі і сусветным супольніцтвам / 1996 /, ордэнам Трох Зорак ад прэзідэнтам Латвійскай Рэспублікі / 1998 /, дыпломам міжнароднага літаратурнага конкурсу ЮНЭСКА “Сустрэча двух сусветаў”; да 500-годдзя адкрыцця Калумбам Амерыкі / 1992 /, медаллю да 100-годдзя БНР / 2019 /, дыпломам за ўклад у развіццё беларускай культуры за кнігу “Крывіцкія руны” у 3-х тамах ад Беларускага Інстытута Навукі і Мастацтва імя Францішка Скарыны ў Канадзе / 2019 /. Ганаровы грамадзянін Асвеі / 2003 /.

Даклад падрыхтаваны старшынёй БІНІМ, Канада, доктарам Пётрам Мурзёнкам і прадстаўлены на агульным паседжанні Інстытута 18 лістапада 2023 года

Пётра Мурзёнак: Дзейнасць Беларускага інстытута навукі і мастацтваў у Канадзе (БІНІМ, Канада) за перыяд з лістапада 2020 года па кастрычнік 2023 года (са справаздачы на агульным сходзе Інстытута 18 лістапада 2023 года) (вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 88-107, www.sakavik.net)

Анатацыя. Старшыня БІНІМ, Канада, доктар Пётра Мурзёнак, падвёў вынікі дзейнасці Інстытута за тры гады (11.2020-10.2023). У справаздачы прыводзяцца звесткі аб складзе і структуры інстытута, аб міжнародных і інстытутскіх канферэнцыях і публікацыях, аб відэаматэрыялах і выданні кніг, аб дзейнасці кніжнага клуба і індывідуальнай актыўнасці сяброў Інстытута.

Piotra Murzionak: Activities of the Belarusian Institute of Science and Arts in Canada (BINIM, Canada) for the period from November 2020 to October 2023 (from the report at the general meeting of the Institute on November 18, 2023) (web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 88-107, www.sakavik.net)

Abstract. The chairman of BINIM, Canada, Dr. Piotra Murzionak, summarized the results of the Institute's activities for three years (11.2020-10.2023). The report contains information on the composition and structure of the institute, on international and domestic conferences and publications, video materials and book publishing, on the activities of the book club and individual activity of members of the Institute.

Пётра Мурзёнак: Деятельность Белорусского института науки и искусств в Канаде (БИНИМ, Канада) за период с ноября 2020 по октябрь 2023 года

(из отчета на общем собрании института 18 ноября 2023 года)

(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 88-107, www.sakavik.net)

Аннотация. Председатель БИНИМ Канады, доктор Пётра Мурзенак, подвёл в своём докладе итоги деятельности института за три года (11.2020-10.2023). Отчёт содержит информацию о составе и структуре института, о международных и институтских конференциях и публикациях, о видеоматериалах и книгоиздании, о деятельности книжного клуба и индивидуальной активности членов института.

**Алесь Сімакоў (выканаўчы сакратар Беларуска-індзейскага таварыства) -
Беларусь - індзейцы: погляд на беларуска-індзейскія сувязі з пазіцый 2004 года**

Анатацыя. У раней неапублікаваным тэксе, робіцца агляд беларуска-індзейскіх сувязей з акцэнтам на новых адкрыццях і высновах пасля падобных спроб падсумавання і генералізацыі ў 1986 і 1989 гг. Згадваюцца найбольш важныя кірункі сувязей, народы (апачы, вознезямельцы, семінолы і інш.), асобы - сярод самых яскравых і выяўленых толькі ў пачатку 21 ст.: важныя знаходкі на беларусах у Рускай Амерыцы (М. Цімафееў, С. Кумачоў, Д. Каванскі; у заўвагах 2023 г. – і пра іераманаха Гаўрыіла (Мілашэвіча)), індзейцах, што наведвалі Беларусь або выказвалі цікавасць да яе (Б. Найтхорс Кэмпбэл), рознага роду кантактах (І. Стравінскі і М. Толчыф, Л. Трусевіч, М. Сіняк, А. Галынскі, П. Набокаў і індзейцы розных рэгіёнаў), дзейнасці місіянераў - А. Экарт, Ф. Дзеражынскі, Р. Гаўронскі, А. Рэшаць. У якасці аўтарытэтаў і духоўных арыенціраў прыцягваюцца Ч. Мілаш, С. Яновіч, Я. Купала, В. Пазднякоў, Дж. Форбс, М. Русель, Т. Эманс. Сярод буйных "беларуска-індзейскіх аўтараў" - С. Блікер, Я. Маўр, К. Шэрман. Ставіцца пытанне пра неабходнасць узаемнай салідарнасці. Да тэкста далучаны ілюстрацыіны матэрыял і першапачатковыя англійскія арыгінал артыкула.

Беларуска-індзейскае таварыства было заснаванае ў студзені 1987 г. Сэрцам ініцыятывы быў Гомель, але дзясяткі яго членаў у розных краінах, не выключаючы тых, хто паехаў жыць у ЗША, дапамаглі Штаб-кватэры набыць імпульс.

Галоўнымі мэтамі таварыства былі аб'яднанне ўсіх асоб, якія цікавяцца пытаннямі, звязанымі з індзейцамі і карэнным насельніцтвам, кантакт з як мага большай колькасцю плямён, арганізацый і асобных індзейцаў, стварэнне серыі даведнікаў, манаграфій і хрэстаматый для ўсёй беларуска-індзейскай супольнасці, якую можна ўявіць [imaginary]... урэшце, зрабіць Беларусь "праіндзейскай" краінай.

Усе запланаваныя работы грунтуюцца на паняцці беларуска-індзейскіх (БІ; беларускія індзеяністы рэдка ўжываюць тэрмін "карэнныя амерыканцы", які ўводзіць у зман) адносін.

З самага пачатку "беларуска-індзейскіх даследаванняў" адным з найбольш інтрыгуючых было пытанне, якія краіны Еўропы найбольш "індзейскія" па арыентацыі (не па аб'ёме інфармацыі, а па духу братэрства) і па ўжыванні параўнаўчага матэрыялу (пашукайце ў інтэрнэце на "індзейцы Еўропы", і вы знойдзеце іх у некаторых рэгіёнах, у тым ліку на паўднёвым захадзе Беларусі

(Чэслаў Мілаш і Сакрат Яновіч у гэтым выпадку не мелі на ўвазе этнічных беларусаў, але БІТ сабрала мноства строга "беларуска-індзейскіх" сцвярджэнняў)). Польскія індзеяністы (або "сябры "індзейцаў") з гонарам гавораць пра польскі феномен (індзеянізму). У немцаў ёсць свае шматлікія "плямёны" (гульнявых індзейцаў [Play Indians]). Расіяне ваююць з чачэнцамі (некаторыя індзеяністы былі сапраўды ўцягнутыя), як быццам "індзейцы ваююць з іншымі індзейцамі".

Неверагодна актыўныя і ініцыятыўныя палякі, як і яўрэі, атрымалі доступ і да важных пасадаў, і да выгады ў індзейскіх справах. Добрым прыкладам для беларусаў з'яўляецца Польска-амерыканскае этналагічнае таварыства. Прадстаўнікі акадэмічнай навукі і энтузіясты ў Беларусі наўрад ці падтрымалі б усебеларускае аб'яднанне этнографіі (ці этнолагаў, як яны сябе называюць з 1990-х гг.).

Беларусы больш сціплыя і сарамлівыя, але даволі ўпартыя, як індзейцы... і гэтыя "дзікуны" здольныя дзесяцігоддзямі збіраць "крыўды", а потым навукова апрацаваць матэрыял у выдатны том "прэтэнзій" [claims].

Ці ведаеце вы, напрыклад, пра **Ігара Стравінскага** і **Марыю Толчыф**?

Традыцыйна БІТ падзяляе ўсю даступную інфармацыю на вялікую колькасць моўных, тэматычных і функцыянальных патокаў. "Бюро перакладаў" БІТ знаходзіцца ў пастаяннай напружанасці з-за пераважнай прысутнасці рускай мовы і патрэбы ў большай колькасці тэкстаў на англійскай мове, каб зацікавіць замежнага чытача.

Даследаванне беларуска-індзейскіх сувязей уключае наступныя асноўныя "раздзелы": інфармацыя, яе структура і крытыка (яе бібліяграфічнае ядро на сёння складае тысячы запісаў), дзейнасць (індзейцы ў розных сферах індывідуальнага і калектыўнага жыцця і творчасці), кантакты (паміж беларусамі, асобамі часткова беларускага паходжання, усе "народжаныя ў Беларусі" і "любога індзейскага" паходжання), параўнанні ("Добра, беларусы індзейцы", пагадзіўся **Валерый Пазнякоў [Пазднякоў]** у 1997 г. у Гродне [на канферэнцыі]), уплыў (індзейскі ўплыў на Беларусь і беларусаў і, у пэўнай ступені, часам амаль неадчувальна [intangibly], беларускі на індзейцаў (артыкул "Карэнныя нацыі ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый" прафесара **Джэка Форбса** з "Powhatan-Renape/Delaware-Lenape" быў апублікаваны як мінімум у чатырох індзейскіх перыядычных выданнях (Yakama Nation Review, News From Indian Country, Eyapaha, Micmac-Maliseet Nations News)... і больш вынікаў пошуку па запыце "Беларусь" і г.д., з індзейскага інтэрнэту, індзейскіх медыя ан- і афлайн)).

Нарэшце, ёсць дзейныя БІ-Бібліяграфія, біяграфічны даведнік, інфармацыйны бюлетэнь (на беларускай і англійскай мовах) і, спадзяёмся, будзе Беларуска-індзейская энцыклапедыя, якая асвятляе разнастайныя рэаліі індзейскага свету і сферу беларуска-індзейскіх узаемаадносін.

Папярковыя і электронныя калекцыі БІТ поўныя імёнаў і фактаў... Для распрацоўкі найбольш важных і цікавых пытанняў неабходны міжнародныя намаганні. Гэты артыкул закліканы натхніць і спрыяць даследаванням у некаторых няясных [obscure] галінах, у якіх павінны ўдзельнічаць індзеяністы і неіндзеяністы розных прафесій і канфесій.

БІТ асабліва патрэбны даныя па такіх недаследаваных тэмах, як беларусы ў рэзервацыях, першыя індзейцы ў Беларусі, беларусы ў Рускай Амерыцы, праваслаўныя і каталіцкія місіянеры беларусаў сярод індзейцаў, беларуска-індзейскія метысы, беларускі індзеянізм у параўнанні з аналагічнымі плынямі ў іншых краінах свету, рэсурсы для ўзаемадапамогі на "роднай" аснове ў этнааркалогіі, этнапсіхіятрыі, этнаанкалогіі і іншых галінах "выжывання".

Эмацыянальна асабліва прыцягваюць глыбіні Далёкага заходняга рубяжа [Far West Frontier]. Такія "першапраходцы-беларусы Захаду", як **Леа Трусевіч** (яго сын лічыцца ўсыноўленым індзейцам (Арызона)), а ў нядаўнім часе беларускія індзейскія настаўнікі ў Мантане і Брытанскай Калумбіі прадстаўляюць унікальную групу "А хто там ідзе?" (**Янка Купала**) група.

Між тым, многія яўрэй, якія нарадзіліся ў Беларусі, сапраўды вядомыя сваімі сустрэчамі з індзейцамі ў многіх рэгіёнах ці працамі, звязанымі з імі. **Соня (Іванаўна, дачка Івана) Блікер**, "стваральнік радасці" [delight maker] не толькі яе любімага Паўднёвага Захаду, найбольш прыкметная сярод іх: паспрабуйце сабраць усе яе кнігі для падлеткаў пра апачаў, ацтэкаў, чыпева, чэрокі, кроў, дэлаваараў, інкаў, іракезаў, майя, наваха, нэперсэ, пуэбла, семінолаў, сіў, а таксама (місійных) індзейцаў Каліфорніі і плямёнах паўночна-заходняга ўзбярэжжа...

Далей дадайце фуіджынцаў [Fuegians] (індзейцаў Вогненнай Зямлі), якіх паказаў **Янка Маўр** у аповесці "Сын вады", мапучэ (**Ігнасія Дамейка** і яго "Араўканія і яе жыхары"), гуранаў, паўхатанаў, татанакаў, галібі, індзейцаў гор Гуантанама як частку кубінскага насельніцтва гуахіра і вы атрымаеце спіс самых "беларускіх" карэнных народаў Амерыкі.

Апачы і славяне Паўднёвага Захаду, безумоўна, "дома" ў Беларусі, бо ў Гомелі з 1979 па 1984 г. існаваў Цэнтр па вывучэнні апачаў. На думку прэтэнцыёзнага беларускага

апачыяніста [Arachelologist], трывалае захапленне апачаўскай упартасцю сур'ёзна канфрантуе з дзіўнай беларускай міжканфесійнай традыцыяй пілігрымак, непасрэдна звязанай з гістарычным гуронскім фонам, што, праўда, рэдка згадвацца, Беларускага памятнага крыжа ў Мідландзе, Антарыа, - які не ў курсе збліжэння, прымірэння і больш паліткарэктных падыходаў да індзейскіх народаў і іх пакутнікаў. Праблема першага індзейца ў Беларусі па-ранейшаму застаецца адной з тых, што найбольш інтрыгуюць. Індзеец з Вісконсіна ўдзельнічаў у першым савецка-амерыканскім маладзёжным форуме ў Мінску ў 1972 г. Яго каментарыі пасля сустрэчы былі кароткімі, але беларусам маглі б спадабацца яго больш разгорнутыя ўспаміны.

У ЗША і ў свеце "занадта шмат чэрокі", мяркуе адзін з аджыбвейскіх сяброў Беларусі. Два чэрокі добра ведаюць Мінск, і нашчадак чэрокі дагэтуль вучыць там маладых беларусаў размаўляць па-амерыканску. У яго ўласных беларускіх дзецях можна выявіць індзейскую кроў. Некаторыя балівійскія студэнты ў сваіх горацкіх (сельскагаспадарчая акадэмія) асабовых анкетах пазначалі мову "кечуа"... У Балівіі жывуць беларуска-індзейскія метысы. Аднак звестак пра гэтых беларусаў Анд і іх індзейскіх (кечуанскіх) жонак бракуе.

У рысах уругвайскай жонкі беларускага яўрэя было нешта індзейскае, паводле **Карласа Шэрмана**. Ён нарадзіўся ва Уругваі, вырас у Аргенціне, большую частку жыцця пражыў у Беларусі. Будучы ў цяперашні час "кубінскім паэтам-выгнаннікам у Нарвегіі" (памылка камерунскага выгнанніка ў Польшчы), ён вядомы як сын маці "амерыканскай індыяні" [Amerindian]. Пасля першага выдання яго мінскай "індзейскай" паэтычнай кнігі (The Cardinal Points = Nakirunki sveta, іспанскі арагінал з беларускім, англійскім і рускім перакладамі, Мінск, 2000) выйшла новае выданне ў Нарвегіі (Himmelretningene) у 2004 г. (Крысціянсан).

Нягледзячы на тое, што ёсць некалькі этнічных беларусаў, якія з'яўляюцца адначасова "высокапастаўленымі" або "вядомымі", напрыклад, у СМІ Канады, і "пракарэннымі", беларусы не жадаюць "тамагаўчыць" [to "tomahawk"] ўлады (**Мэдлін Сіняк** была ўшанаваная індзейцамі за падтрымку карэнных пытанняў, але яна адна ў спісе, хоць некаторыя карэнныя атрымліваюць узнагароду, названую ў гонар яе бацькі).

Беларусь у 19 і 20 стагоддзях мела вялікіх пракарэнных ("на жаль", выказваюць шкадаванне беларускія індзеяністы, не праіндзейскія) лідары [дзеінасць на карысць карэнных народаў, але на іншых кантынентах, астравах]. Найвялікшым палітыкам і лекарам быў **Мікалай Русель (Судзілоўскі-Русель)** на Гаваях, але нельга недаацэньваць і ягоны побыт у ЗША. Яго падарожныя запісы, перакладзеныя і

апублікаваныя ў кнізе, падрыхтаванай **Тэрэнсам Эмансам** ("Па Каліфорніі ў 1891 г.", Стэнфард, 1991 г.), пакуль малавядомыя ў Беларусі (рускі арыгінальны тэкст у лічбавым выглядзе чакае выдаўца ў Беларусі [як беларускі пераклад, апублікаваны ў трох газетах, але быў бы больш зручны для азнаямлення ў кніжным фармаце].

Пасля многіх гадоў "прадчування" гомельскія індзеяністы з радасцю атрымалі першыя сапраўдныя імёны людзей (сялян і мяшчан, саслоўяў сяродніх нізоў), якія выехалі з Беларусі ў Расійскую Амерыку (Аляска і Каліфорнія). Імёны: **Мірон Цімарэў [Цімафееў]** з Улазавічаў [было памылкова: Бешанковіцкага раёна, насамрэч - аднайменнае месца непдалёку ад беларуска-расійскай мяжы ў Себежскім раёне Пскоўскай вобласці, раней Віцебская губерня]; **Сысой Кумачоў** з Віцебска; **Дзяменцій Кавінскі** (таксама пісаўся **Каванскі**) з Веліжа (цяпер Расія, г.зн. ён будзе выключаны са спіса, калі акажацца не беларусам па нацыянальнасці). Прынамсі адзін ураджэнец Віцебскай губерні **[Цімафееў-Цімарэў]** жыў у Форт-Рос [не гістарычная руская назва, а больш позняя - для паселішча або крэпасці Рос], які тады фармальна знаходзіўся на тэрыторыі Мексікі, да яе пакідання ў 1841 г. Гэта значыць, што ён і яго магчымыя суайчыннікі падтрымлівалі з індзейцамі сувязь літаральна кожны дзень. Некалькі імёнаў да- і пасляпакупных праваслаўных місіянераў Аляскі гучаць па-беларуску [місіянер у тым ліку сярод індзейцаў у Нулата на Юкане іераманах **Гаўрыіл (Мілашэвіч)**, які спачатку захварэў псіхічна, пасля чаго адмовіўся з'езджаць і ў 1860 г. памёр]. Ужо ў наш час зроблены ў Мінску зван з атапаскім надпісам, звоніць, каб і іх "згубленыя" душы "вярнуліся ў Беларусь".

Знакамітыя беларускія браты [White Ruthenian] былі шматнацыянальным згуртаваннем, якое рухалася на ўсход і захад, з "абарыгенным" вопытам, прынесеным у абодвух месцах прызначэння (кніга "Memoras de um Jesuita prisioneiro de Pombal" "нямецка-бразільска-партугальска-латвійска-беларускага" езуіта **Ансельма Экарта** - лепш за ўсё нагадвае іх рухі і даступная ў Бібліятэцы БІТ дзякуючы ветлівасці бразільскага правінцыяла). Бліскучы айцец **Францішак Дзеражынскі** мог наведваць у якасці інспектара індзейскія місіі. Айцец **Антоній Расадоўскі**, францысканін з Навагрудчыны, жыў у Тэхасе ў гады рэальнай пагрозы з боку індзейцаў ліпанаў (апачаў). Яны былі "польскімі". **Рэйманд Гаўронскі**, Т. І. (індзейскія місіі на Паўночным Захадзе) - гэта ўжо, у нашым вызначэнні, "амерыканец часткова беларускага паходжання". Айцец **Атаназы [Язэп] Рэшаць**, O.S.B. (Ордэн Святога Бенедыкта), быў цалкам беларускім, і яго "місіянерка" сярод індзейцаў была заменай Радзімы ў яго "неамерыканскай" душы.

Задача частковай дэпаланізацыі - сотні вядомых палякаў, ураджэнцаў Беларусі. З найменш прывязаных і паўплываных Польшчай найбольш важным падарожнікам і аўтарам з'яўляецца **Аляксандр Галынскі**, першы беларускі (па паходжанні)

"амерыканіст" з надзвычай шырокімі інтарэсамі. З іншага боку, ёсць мэта дэрусіфікацыі. Мы ганарымся як паходжаннем, так і вопытам / эстэтыкай **Пятра Набокава**, аднаго з выдатных аўтараў кніг пра індзейцаў са славянскімі каранямі, бацька якога нарадзіўся ў Любчы. Ці можна лічыць яго "часткова беларусам"?

Кампаратывістычныя даследаванні ахопліваюць такія тэмы, як "рэзервацыйны феномен" (неверагодная, беспрэцэдэнтная ў свеце калекцыя згадак тэрміна для азначэння беларускіх рэалій у мінулым і сучаснасці), "раздвоенныя мовы" (моўная сітуацыя ў Беларусі; нават не варта каментавать!), захаванне Беларуссю сваёй "першабытнай культуры" (самая "паганская" і "культурна адсталая" краіна ў славянскім свеце, а можа, і ва ўсёй Еўропе), "францір" (і "Паўночна-Заходні край" ["Northwest Territory"], край (рускі "францір"), і kresy (польскі)), асацыяцыя "бізон-зубр" (амерыканскія карэнныя яшчэ не настолькі палітычна свядомыя і міжкультурна адукаваныя, каб прызнаваць яе выключнае значэнне і каштоўнасць). Маладыя бізоны (зубры) сённяшняй Беларусі прызнаюць ролю першага індзейца (напалову шаена) сенатара ЗША **Бэна Найтхорса Кэмпбэла** [Ben Nighthorse Campbell] у "падтрымцы дэмакратыі" ў Беларусі ("Сенатар Кэмпбэл і Беларусь" - магчымая тэма для дысертацыі), але яны яшчэ вагаюцца стаць "індзейцамі" Беларусі. Мары нашага дзяцінства!.. і дылема быць "прыгнечанымі індзейцамі" або "беларускімі канкістадораў" ляжыць на іх сумленні разам з многімі іншымі постсавецкімі "забабонамі" ["prejudice" patterns]...

Як індзейцы ўспрымаюць нас, беларусаў, хтосьці можна спытаць. Ці дастаткова дасціпныя і іранічныя "індзейцы", каб лічыць нас, у цэнтры Еўропы, "амаль індзейцамі" ці "таксама індзейцамі"?

На жаль, яны дагэтуль не "адзначаюць" сваіх беларускіх братоў і сясцёр за ўсё іх пачынанні. Сярод індзейцаў, вачыма амерыканца-беларуса, які мае "шмат кантакту" з імі, можна знайсці шмат добрых сяброў, але... "Але я баюся, што вы знойдзеце іх вельмі дэпрэсіўнымі, бо яны маюць велізарнае казіно на сваёй зямлі і не цікавяцца Зямлёй і жыццём".

Чаму беларускія і іншыя еўрапейскія індзеяністы хвалююцца за індзейцаў, у той час як індзейцы не хвалююцца за іх? "Праверце" найбольш сур'ёзныя сацыяльныя праблемы: наркатыкі, алкагалізм, сямейны гвалт, жабраванне, недахоп самапавагі. Гэтыя заклапочанасці выглядаюць як індзейскія ці "квазііндзейскія" ў нашых уласных краінах. Нават атлусценне (магчымае ў спалучэнні з беднасцю) для індзеяністаў "індзейскае".

Ідэалагічны сэнс калекцыі БІТ - у падтрымцы "традыцыйна-наватарскага" духу як Індзейскай Амерыкі, так і Беларусі... перш за ўсё Беларусі. "Мы больш верым у беларускі этычны кампанент у нашых адносінах, чым у саміх індзейцаў", - адзначае індзеянісцкі "магіканін", які выжыў у Гомелі.

Алесь Сімакоў, выканаўчы сакратар Беларуска-індзейскага таварыства, 2004 г.

Алесь Сімаков: Беларусь - индейцы: взгляд на белорусско-индейские отношения с позиций 2004 года

(веб-журнал "Культура. Нация", вып. 32, ноябрь 2023, 108-155, www.sakavik.net)

***Аннотацыя.** Ранее неопублікаваны тэкст яўляецца обзорам беларусско-індзейскіх сувязей з акцэнтам на новыя адкрыцці і высновы пасля падобных спроб суміравання і генералізацыі ў 1986 і 1989 гг. Упамінаюцца важнейшыя напраўлення сувязей, народы (апачы, агнеземельцы, семянолы і др.), ліца - сярод найбольш яркіх і выяўленых толькі ў пачатку 21 в.: важныя знаходкі па беларусам у Рускай Амерыке (М. Тімофееў, С. Кумачев, Д. Кованскі; ў запісах 2023 г. - і аб іеромонахе Гаврыіле (Мілашэвічы)), індзейцы, навеішавшы Беларусь ці праяўляшы к ёй інтарэс (Б. Найтхорс Кэмпбелл), розныя кантакты (І. Стравінскі і М. Толчыф, Л. Трусевіч, М. Сіняк, А. Голынскі, П. Набоков і індзейцы розных рэгіёнаў), дзейнасць місіянэраў - А. Экарта, Ф. Дзерожінскага, Р. Гавронскага, А. Рэшаця. У якасці аўтарытэтаў і духоўных арыентаў прывіаюцца Ч. Мілош, С. Яновіч, Ю. Купала, В. Поздняков, Ю. Форбс, Н. Руссель, Т. Эммонс. Сярод крупных "беларусско-індзейскіх аўтараў" - С. Блікер, Я. Мавр, К. Шэрман. Ставіцца вопрос о необходимости взаимной солидарности. К тэксту прылагаюцца ілюстрацыўныя матэрыялы і арыгінальная англійская версія статьи.*

ІЛЮСТРАТЫЎНЫ МАТЭРЫЯЛ

да артыкула Алеся Сімакова

“Беларусь - індзейцы: погляд на беларуска-індзейскія сувязі з пазіцый 2004 года”

Паважаная рэдакцыя!

Вельмі шкада, што толькі мінскія члены нашай групы маюць магчымасць атрымліваць ваш надзвычай цікавы і важны тыднёвік. Тыя нумары, якія аўтары гэтага ліста бачылі, сведчаць аб шматлікіх напрамках цікаўнасцей і схільнасцей вашых аўтараў і шырокім кругаглядзе рэдакцыі. Паколькі мы займаемся Індзейністкай (г.зн. праблемамі Індзейцаў; некаторыя з нас прапаноўваюць этнонім-неалагізм "чырвоны", адсюль "чырваністыка" і "чырваніскае таварыства"), звярнула на сябе ўвагу і нарадавала нататка, прысвечаная 14-ай гадавіне паўстання ў Вундэд-Ні (5.4.1987, Ізгоі ва ўласнай краіне).

Арганізацыйная група Беларускага Індзейніскага таварыства была б вам абавязана за дапамогу ва ўстанаўленні сувязей з асобамі, чые Інтэрэсы блізкія да нашых. Гэта могуць быць людзі самых розных узростаў і сацыяльных статусаў. Неабавязкова, каб яны былі Індзейністамі, дастаткова цікаўнасці да этнаграфіі, геаграфіі і гісторыі пазаеўрапейскіх краін.

Мы будзем вам удзячны за інфармацыю, якую можна выкарыстаць у справе далучэння ўсіх Індзейністаў (і тых, хто ім спачувае), як на тэрыторыі БССР, так і сярод беларусаў Беларускай, да адпаведных асяродкаў. Беларусы – удзельнікі Руху польскіх сяброў Індзейцаў (а такіх павінны быць; мы ўжо напісалі (17.10, аднаму з лідэраў Руху, продкі якога былі беларусамі, але адказ пакуль не атрымалі; яго адрас: Skw. pocz. 4, 45-472 Bielszok 21, Jerzy Tolmoczko) – нашы браты ўдваяне.

З Беларускай звязан шэраг праблем беларуска-Індзейскіх сувязей, вывучэнне якіх – адна з найважнейшых задач БІТ. У прыватнасці пры вызначэнні першых кантактаў паміж беларусамі і Індзейцамі неабходна "этычная ідэнтыфікацыя" Лаўрэна Багуна (згодна з некаторымі аўтарамі яго продкі паходзілі з Беларускай) – доктара ў складзе экспедыцыі ў Віргінію лорда дэ ла Уара. Не менш буіная і больш верагодная сувязь з вашым ваяводствам – Баліслаў Гарадынскі, аўтар успамінаў пра жыццё сярод Індзейцаў. Есць падставы думаць, што яго род беларускі па паходжанні. Першыя відомыя прадстаўнікі яго жылі ў Гарадынах і Клепачах, а таксама Іхнатках. Нам вельмі цікава было б атрымаць звесткі пра гэтыя вескі і Гарадынскіх.

Можна згадаць і вельмі важных для БІТ /беларуска-Індзейскіх сувязей/ асоб, што нарадзіліся на Беларусі, а жылі і працавалі ў галіне Індзейністыкі ў Польшчы (за межамі Беларускай – Нора Шчапанская, вядомая сваімі творамі пра Індзейцаў Паўночнай Амерыкі).

- 2 -

Нам застаецца толькі падзякаваць за ўвагу да нашага звароту і ўпэўніць, што з задавальненнем пачнем перапіску з кожным, хто падзяліць нашы праіндзейскія погляды.

Мы таксама зможам паслаць вам матэрыял пра Індзейністку ў СССР і на Беларусі, калі ён спатрэбіцца рэдакцыі. Назву нашай групы і яе адрас можна згадаць у публікацыях. Мы былі б зацікаўлены ў змяшчэнні любой формы аб'явы (накшталт: "Сябры Індзейцаў і даследчыкі-Індзейністы з Беларусі шукаюць сваіх аднадумцаў") у вашым твднёвіку.

З удзячнасцю і найлепшымі пажаданнямі

3 студзеня 1988г.

Кіраўнік
Арганізацыйнай групы
Беларускага Індзейнісцкага
таварыства

246049, БССР, Гомель.
5 мікрараён, І9-78

Алесь Сімакоў

To Niva ("Ніва") 1988-01-03 p. 1 and 2

Niwa

TYGODNIK ZGBTSK

ADRES REDAKCJI:
UL. WESOŁOWSKIEGO 1, 15-950
BIAŁYSTOK
SKR. POCHT. 149 TEL. CENTR. 2-32-41
L.dz: 53/88

Беласток, 27-01-1988 г.

Кіраўніку Арганізацыйнай групы
Беларускага Індэяніскага
таварыства
АЛЕСЮ СІМАКОВУ ў Гемелі.

Паважаны Сябар,

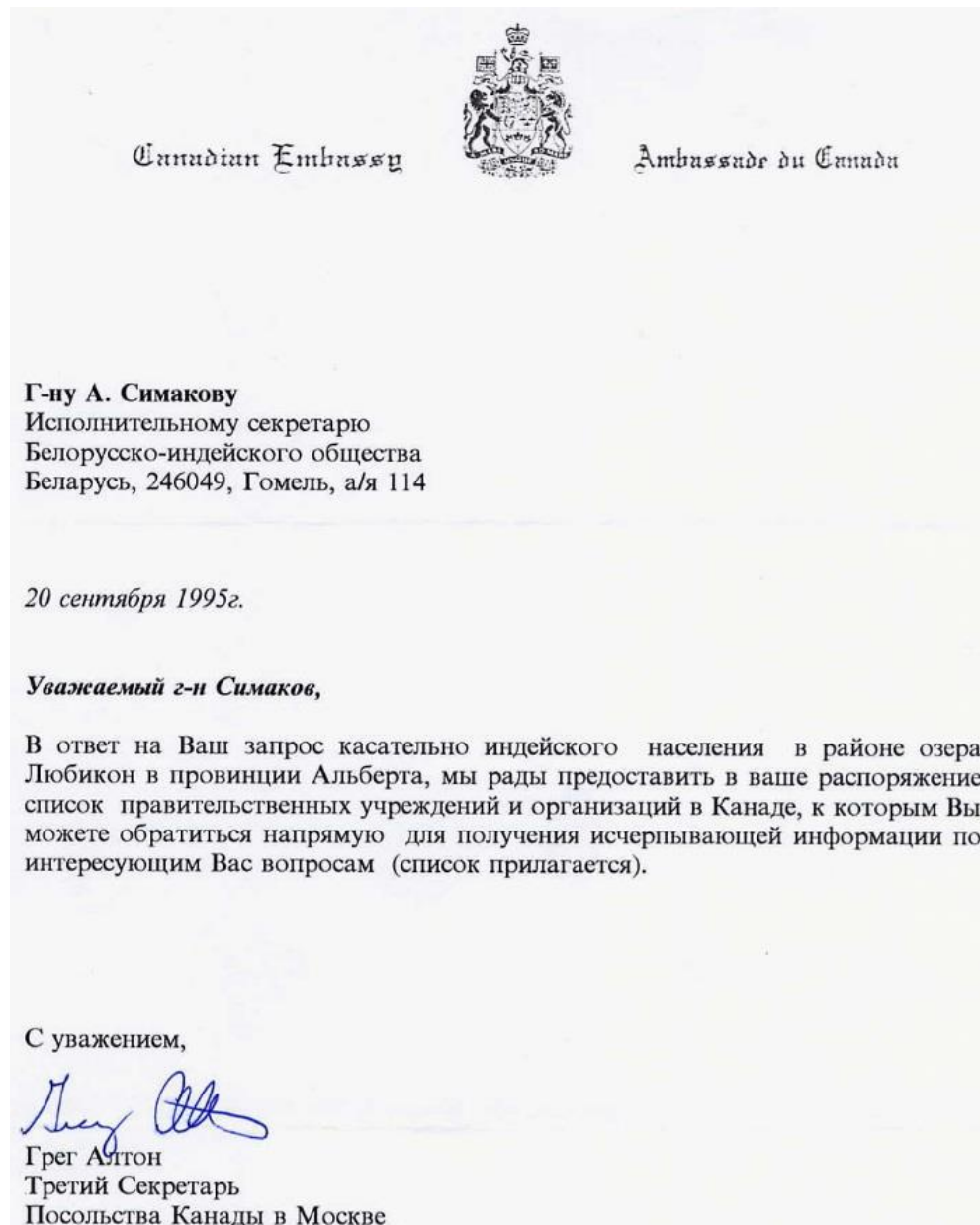
прэсін прабаўлення ў нас за даволі спэзненны ад-
каз. У сваё апраўданне хочам сказаць, што мелі мы некаторыя
цяжкасці з вышукам Ежы Талочка як арганізатара падобнага Та-
варыства ў Беластоку, пра якое ніхто не змог нам нічога пэў-
нага сказаць. Мы і самі пра яго ўпершыню пачулі, менавіта, ад
Вас.

Урэшце рэшт удалося нам устанавіць кантакт са
са згаданым Талочкам. Ён атрымаў наш ліст, але - відаць - не
надта ведаў, як рэагаваць... У нас - бачыце - толькі лічаныя
адзінкі ўмеюць як-так пісаць па-руску, так, каб без кампраме-
туючых памылак /хутчэй зразумеюць па-беларуску/. Таму мы да-
зволілі сабе нараіць яму пісаць Вас на польскай мове: Вы -
- на беларускай мове, ён - на польскай. Неяк зразумеце адзін
аднаго, бо славянскія мовы гэта!

Чакайце пісьма ад Ежы Талочка. "Бядаў хутка
напісаць Вам.

З вітаннямі -

Janowicz

From Greg Alton, Third Secretary, Embassy of Canada in Moscow (Грег Алтон, третий секретарь Посольства Канады в Москве) 1995-09-20

INDIAN & NORTHERN AFFAIRS CANADA

North Tower, Terrasses de la Chaudiere, 10 Wellington St.,
Hull PQ K1A 0H4
Communications Branch: 819/ 997-9885
Fax: 819/ 997-0268

ASSEMBLY OF FIRST NATIONS

55 Murray St., 5th Fl., Ottawa, ON K1N 5M3
Phone: 613/ 236-0673
Fax: 613/ 238-5780
National Chief: Ovide Mercredi

**CANADIAN ALLIANCE IN SOLIDARITY WITH THE NATIVE
PEOPLES**

39 Spadina Rd., PO Box 574, Stn P, Toronto, ON M5R 2S9
Phone: 416/ 972-1573
Fax: 416/ 972-6232
National Coordinator: Jay Mason
Office Manager: John Pheasant

FIRST NATIONS CONFEDERACY INC.

#203, 286 Smith St., Winnipeg, MB R3C 1K4
Phone: 204/ 944-8245
Fax: 204/ 943-1482

From Greg Alton, Embassy of Canada in Moscow (addresses of First Nations-related organizations) 1995-09-20

Mr. Ales Simako
Executive Secretary
Byelorussia- American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049 Byelorussia

Dear Mr. Simako:

I came across your name in a letter that was published in a American Indian newspaper. I am glad to hear about your Society and I've heard about one other up in St. Peterburg as well!

I am, of course, a American Indian. I live on the Lac du Flambeau reservation which is located near the top of the State of Wisconsin.

Our family has a unique and very colorful history! Just 60 meters from where I'm typing is the remains of my Great Grandfathers home which was occupied from about 1854 through 1900. Nearby there was a potato farm. But the best part, also, is the Spring ritual of making "Maple Syrup" I know of three Maple Syrup/Sugar camps in the near vicinity. One was used from probably 1854 through 1935. The land was harvested for timber during the 1900s and a new house was built in 1935/6 about 800 meters north and a new maple sugar camp was built nearby. I will be building a weatherproof building in the near future; but will still make maple syrup/sugar the way it was made as early as 200 years ago.

My Father, Alex M. Bobidosh was born in 1890 and lived for a short time at the house site nearby. He lived until he was 91 years old. I admire this man very much for he seen so many things in his lifetime; such as the passing of Horse and Buggy era; the emergence of the automotive, airplane and space ages! Just months before he passed on..he toured the Cape Kennedy Space Center and almost got to see the space shuttle take off. My Father was Chairman of our tribe for two different terms; the last term, in 1967, he met with President Eisenhower who vacationed in Minocqua (15 miles away) and invited him to Lac du Flambeau; where President Eisenhower was made an Honorary Chief. As my Father belonged to the Drum Society; he asked the Societies Elder to bestow a "given name" upon President Eisenhower: "Gi-Ni-Wi-Ji-Jig"

8 Mapt B 23 Mapt 1990 my Wife and I as part of a University of Wisconsin tour and 62 others visited Russia. We spent 3 days in Mockba; then boarded a Aeroflot flight to Tbilisi and spent three days there and another flight brought us northwards to St. Petersburg for another three days. We travelled overnight by train to Tallinn, Estonia to wrap up visit to Russia. We certainly enjoyed visiting Russia and hopefully within the future, perhaps between 1993 or 1994 we may make return trip to Russia!

I am a college student; but am taking an extended time-off from my studies. I need only 9 more class hours/credits to be eligible for graduation. I have a dual Major: My first is in Communications. But it's unofficial name is called Radio, Television and Film. We are taught all aspects of working in radio and television stations. My secondary major

The first letter from Alvin Bobidosh (Chippewa, Lac du Flambeau Reservation), no date, postmark 1995-06-17 Woodruff, WI p. 1 of 2

is in European History and I have taken many classes learning about Russian History and culture.

Our Town, I should also mention, is an old town dating back to the mid 1800's. The original Village was located 5 miles north of the present town. The town became the center of business during the logging hey-day. But long after the decline of the logging camps; our town prospered through the many resort industries and business was active enough to keep a Post Office, Ice Cream parlor, a telephone office, a Hotel/Supper club and two grocery stores and two gasoline stations in business in operation well up into the mid-1960's. The resort industries run by the "Mothers and Fathers" or Ma & Pa began to decline as the Ma & Pa generation reached retirement ages. Another factor was the building of many permanent and vacation homes which boosted the property tax rate beyond the point that the Ma & Pa resorts could handle! With desirable property taxes running as high as \$300 per lakefront foot; it was more advantageous to subdivide a tract of land than to sell it as a resort. Our family was fortunate enough to have a lot of lake frontage on one of the high valued lakes. Around me are 19 homes, with values from \$80,000 to 325,000.00 and only six are permanent residences!

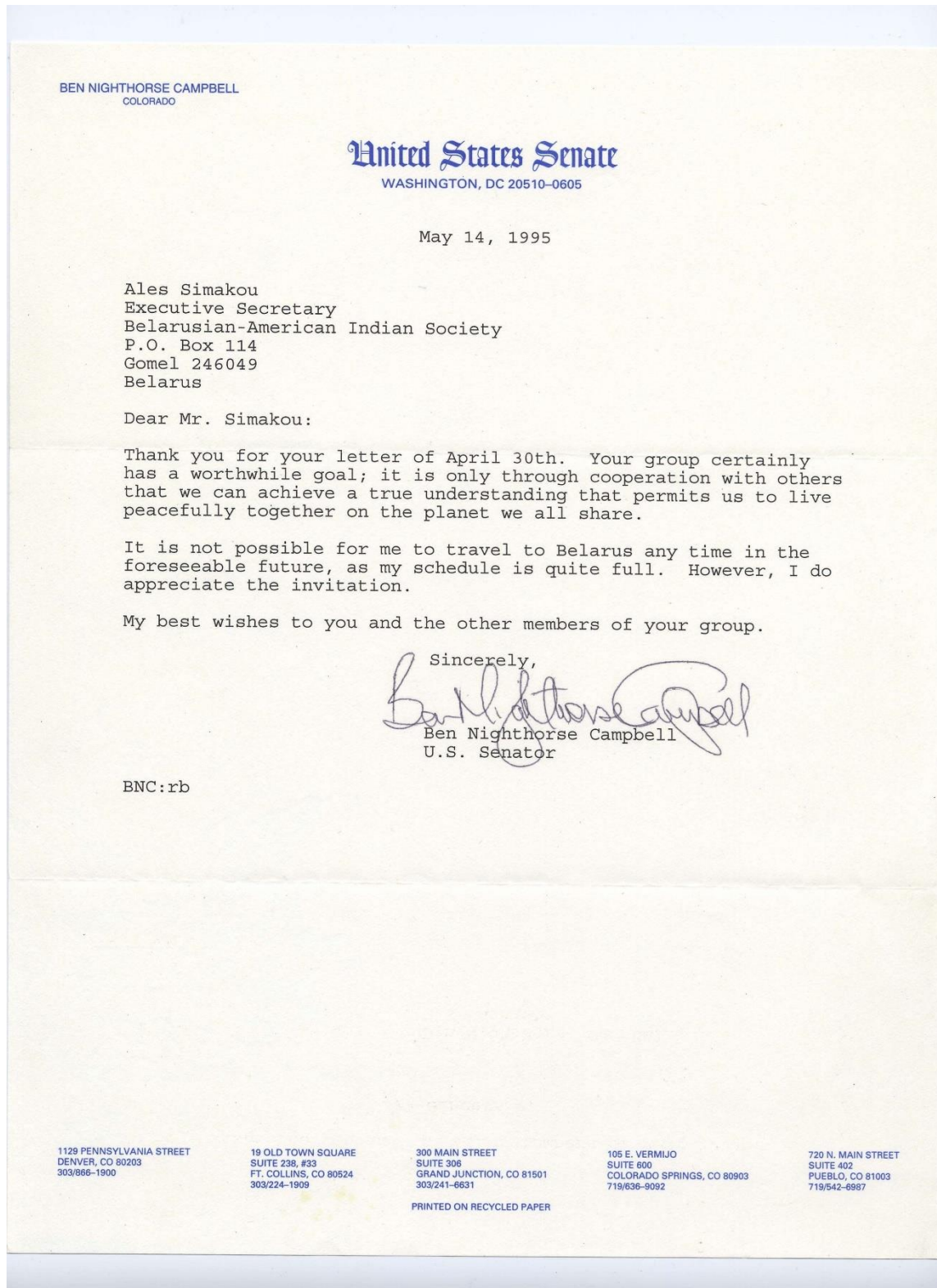
C Мені бл м. Трудом (Best Regards)

Alvin J. Bobidosh

ALVIN J. Bobidosh

2355 Bobidosh Point Lane

Lac du Flambeau WI 54538, USA

From Ben Nighthorse Campbell (Northern Cheyenne), Senator (Colorado), U.S. Congress
1995-05-14

June 29, 1989

Dear Ales Simakou

Hi, I'm Albert Cromwell, a 21 year old full blooded White Mountain Apache Indian from the White Mountain Apache Indian Reservation located in eastern Arizona. I am writing (or typing, I should say) in response to your letter to the Fort Apache Scout. Don't worry, I'm an employee here at the Scout office.

I was surprised to read in your letter that there were some small members of Byelorussian group in Russia! Here I thought most of the Native people (Americans) lived in the Western Hemisphere. What I also was surprised at was how your small group was named as American Indian Society. Do you have any types of people that have different feelings towards you, because you have the word "American" in front of Indian Society? What did you mean when you wrote (quote) "ideology of united indigenous tribalism?" (unquote). I only could think of your people having their own government for your tribal members.

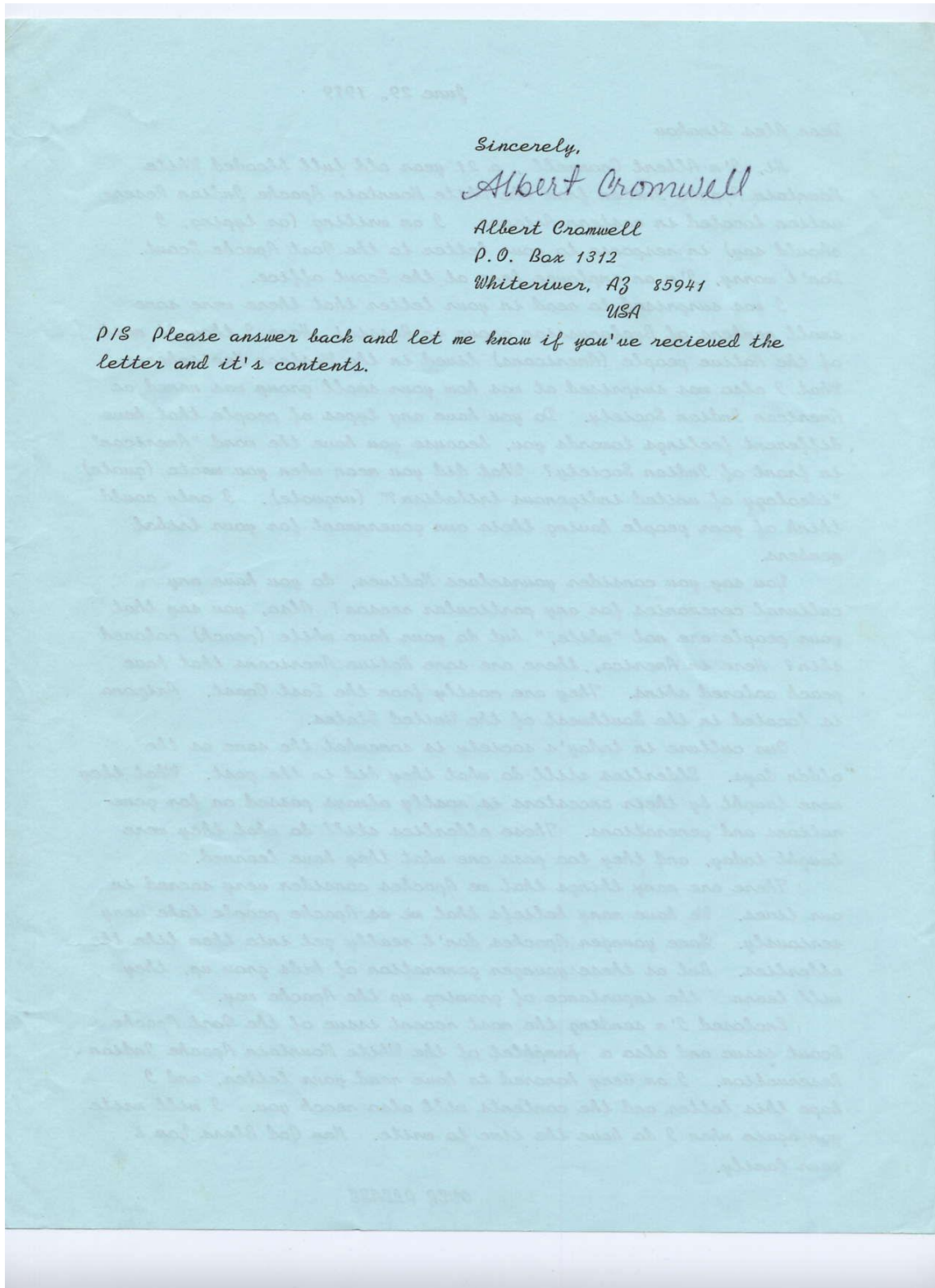
You say you consider yourselves Natives, do you have any cultural ceremonies for any particular reason? Also, you say that your people are not "white," but do you have white (peach) colored skin? Here in America, there are some Native Americans that have peach colored skins. They are mostly from the East Coast. Arizona is located in the Southwest of the United States.

Our culture in today's society is somewhat the same as the olden days. Elderlies still do what they did in the past. What they were taught by their ancestors is mostly always passed on for generations and generations. These elderlies still do what they were taught today, and they too pass on what they have learned.

There are many things that we Apaches consider very sacred in our lives. We have many beliefs that we as Apache people take very seriously. Some younger Apaches don't really get into them like the elderlies. But as these younger generation of kids grow up, they will learn the importance of growing up the Apache way.

Enclosed I'm sending the most recent issue of the Fort Apache Scout issue and also a pamphlet of the White Mountain Apache Indian Reservation. I am very honored to have read your letter, and I hope this letter and the contents will also reach you. I will write you again when I do have the time to write. May God Bless You & your family.

OVER PLEASE

From Albert Cromwell (Fort Apache Reservation) 1989-06-29 p. 2 of 2

Gerald P. Fogarty, S.J.
Department of Religious Studies
Cocke Hall
University of Virginia
Charlottesville, VA 22903
USA

May 17, 1993

Reverend Father:

I was very pleased to receive your letter of July 16, 1992 and the printout from your Archives. Thank you very much. It is exciting to contact the Maryland Fathers! We remember Fr. Dzierzynski and are keenly interested in any "Indian" relations of his group. We need also some additional information on the general history of the Province. I have made several attempts to obtain The John Carroll Papers edited by Th.O. Hanley. You know there is certain disintegration in the former SU; our inter-librarian loans are limited. It is difficult to reach

We are of course interested to receive all the pages on Fathers Maleve and Henry.

By the way, I was not able to verify the following fact. St. Zdzinski writes D. Gallitzin (Fr. A. Smith) came to America after taking lessons in the Polotsk Province S.J.

Again thanks and I expect your response in the near future.
Sincerely,

 Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

Raymond Gawronski, S.J.
Marquette University
Jesuit Community
P.O. Box 1881
Milwaukee, WI 53201-1881
USA

January 4, 1997

Dear Mr. Gawronski:

Fr. Chevedden has sent us your address.
We have a group interesting in the history of the Jesuit Society in general and Belarusian Jesuits in particular.
We need some your autobiographical data; if Fr. Chevedden's information is exact (I mean your Belarusian descent), please tell a little about yourself.
We also trace contacts between Belarusian-borns and Indians. Do you have any recollections regarding the Native Americans?
We would be happy to help you on any matters connected with Belarus.
Best wishes.
Sincerely,

Ales Simakou
Executive Secretary

To Fr. Raymond Gawronski, SJ 1997-01-04

Marquette Univ. Jesuit Residence
1404 W. Wisconsin Ave.
Milwaukee, Wisconsin 53233-2248
November 13, 1997

Mr. Ales Simakou
Belarusian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

Dear Mr. Simakou:

This is in reply to your letter of January 4, 1997. I am sorry it has taken me so long to answer, but I am on an academic leave from the university this year.

Fr. Chevedden correctly told you that I had Byelorussian ancestry, and relatives. My mother's parents were both born in the area around Szczucin, in the Grodnenskaya Oblast. My grandmother's family name was Sienko, and they were originally of the Eastern Christian Church, and so considered themselves Byelorussian. My grandfather's people were originally Lithuanian, and being Roman Catholic, considered themselves Poles.

My mother was raised in that area between the Wars, and so her schooling was primarily in Polish, until 1939, when it was in Russian. In the village from which she came, Byelorussian is the common language, though as my mother married a man of Polish ancestry, we spoke Polish at home and I never really learned Byelorussian, although I can understand it. I have visited there many times and have greatly loved the Byelorussian country and people.

As to American Indians - that is an interesting question. My mother had a strong affinity for American Indians. Once, visiting a reservation in the Pacific Northwest, the people seemed to think she was one of them! I myself have had some experience working on a reservation in the state of Oregon among the Cayuse/ Umatilla/ Walla Walla tribes.

I wish you well in your research and once again apologize for the long delay. Please let me know if there is any other way I can be of help to you.

*Sincerely yours,
Fr. Raymond Gawronski S.J.*

RAYMOND GAWRONSKI

From Fr. Raymond Gawronski, SJ 1997-11-13

SCHOOL OF AMERICAN AND INTERNATIONAL STUDIES

505 Ramapo Valley Road, Mahwah, NJ 07430-1680

Phone (201) 684-7406 Fax (201) 684-7973

www.ramapo.edu

October 17, 2005

Ales Simakou
Belarusian-American Indian Society
P.O. Box 114, Gomel 246049, Belarus

Dear Ales Simakou,

Enclosed is my 1977 unpublished article on Nicholas Russel. The article has not been copyrighted, and you have my permission to translate, cite or otherwise use this work.

My best to you and your colleagues.

Sincerely yours,

Professor Ronald Hayashida
Political Science chair
Ramapo College of New Jersey
505 Ramapo Valley Road
Maheah, New Jersey 07430

New Jersey's Public Liberal Arts College

From Ronald Hayashida, Political Science chair, School of American and International Studies, Ramapo College of New Jersey 2005-10-17

IROQUOIS INDIAN MUSEUM

P.O. Box 158, Schoharie, New York 12157
518-295-8553 or 234-8319

September 26, 1991

Mr. Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
19-78, 60 god SSSR Str.
Gomel 246049
Byelorussia, USSR

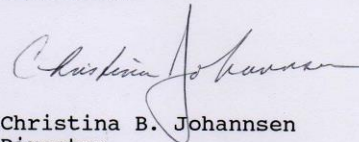
Dear Mr. Simakou,

Thank you for your letter of June 2, 1991 requesting information about Byelorussian/Iroquois contacts. I was unaware of such contact. I will show your letter to our research associate, but meanwhile you may wish to contact Ron LaFrance at the American Indian Program at Cornell University. His address is: Cornell American Indian Program, 400 Caldwell Hall, Cornell University, Ithaca, NY 14853.

I am also enclosing a list of Iroquois museums and centers as well as information about our Museum.

I look forward to our continued correspondence.

Sincerely,

Christina B. Johannsen
Director

From Christina B. Johannsen, Director, Iroquois Indian Museum (Schoharie, NY) 1991-09-26

IROQUOIS INDIAN MUSEUM

P.O. Box 158, Schoharie, New York 12157
518-295-8553 or 234-8319

December 5, 1991

Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Byelorussia, USSR

Dear Mr. Simakou,

On November 16, 1991, we had a Tobacco Burning and Thanksgiving Address to commemorate the building of our new Museum. It is now cold and snow has fallen, but they continue to build. We expect to be in our new facility by February. At the present time we have 4 employees - a curator, nature park manager, office manager, and myself. By April we will have at least 3 new staff members - an assistant director, museum educator, and a director of public programs. At the present time we do not have an Iroquois on staff, but we have in the past. This spring I expect we will again have Iroquois on staff. Our Museum is not near Iroquois communities, therefore, the person has to be willing to move to our area. Many Iroquois visit our Museum or come to perform and demonstrate their art form. I hope that someday soon we will have many on our staff.

What is the name of the Oneida family you think are related to Zbigniew Brzezinski? You did not give their name in your letter. You might want to write to Dr. Jack Campisi, R.D. 2 Box 492, Red Hook, NY 12571. He has written a book entitled, "Oneida Indian Experience".

Nice to hear from you.

Sincerely,

Christina B. Johannsen
Director

From Christina B. Johannsen, Director, Iroquois Indian Museum 1991-10-05

Fr. Antonio Lopes, S.J.
Colégio São de Brito
Estrada da Torre, 26
Lisboa, Portugal

February 29, 1992
Gomel

Reverend Father:

We have received your address from the Society of Jesus, Salvador, BA, Brazil. Rev. João Pedro Cornado, S.J., recommends to write to you.

I am interested in Fr. Anselmo Eckart. It is my understanding that he was a very distinguished person and talented author. He belongs to the history of Byelorussia too (he died here in 1809).

The BHIS Commission on the history of Byelorussian Jesuits was founded in 1989. I am writing a monograph on Byelorussian-American Indian contacts and I need some more information on Fr. Eckart's work among the Indians.

It is difficult to find out and obtain new publications/translations or reprints; we have only some Polish references and Fr. Eckart's Memórias (the Braga-São Paulo edition). Which his works do you have? We are especially interested in the article "Nachrichten von den Sprachen in Brasilien" (Journal de Murr, Nuremberg, v. 6, pp. 193(195?)-213; in German?).

We will highly appreciate your information (bio-bibliographic) aid.

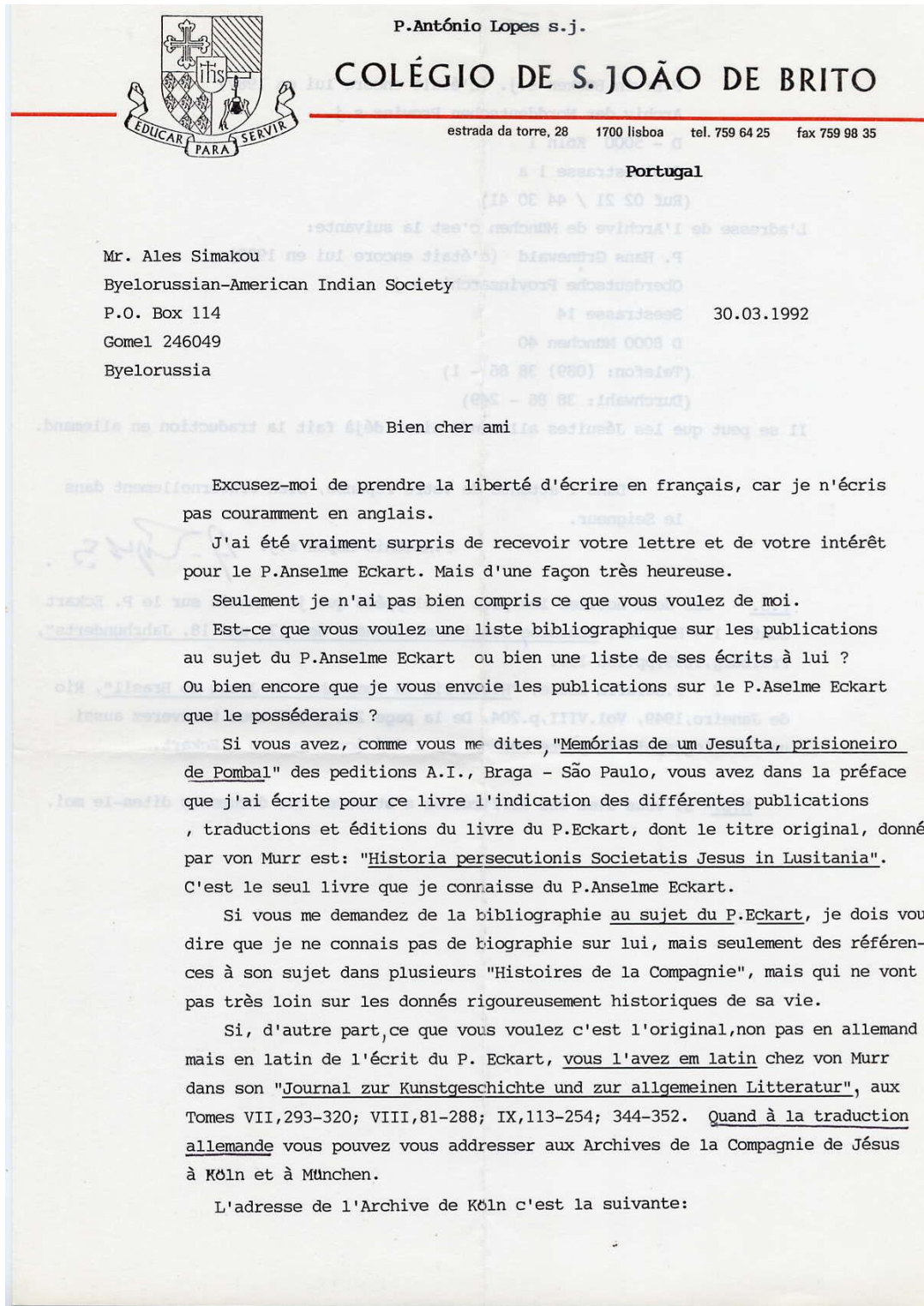
I am looking forward to hearing from you soon.

Sincerely yours,

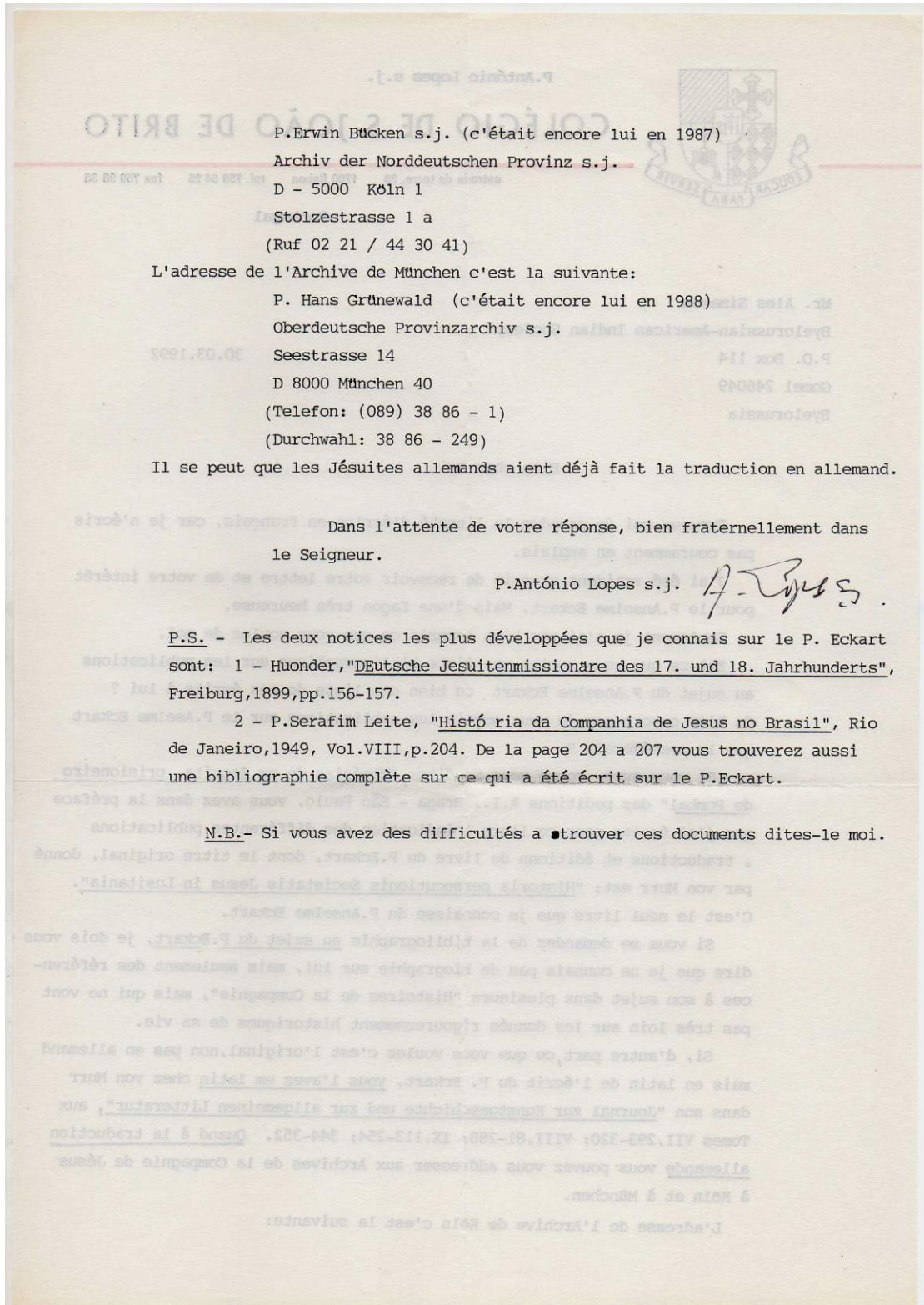

(Mr.) Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Byelorussia

To Fr. António Lopes, SJ, Colégio de S. João de Brito 1992-02-29

From António Lopes, SJ 1992-03-30 p. 1 of 2

From Antonio Lopes, SJ 1992-03-30 p. 2 of 2

Dr. Spero Manson, Director
The National Center for
American Indian and Alaska Native
Mental Health Research
Department of Psychiatry
School of Medicine
University of Colorado
C-249-4000 E. Ninth Avenue
Denver, CO 80262

November 2, 1991
Gomel

Dear Dr. Manson:

Our Health Service is a small research group dedicated to use and disseminate Native American traditional medicine and encourage Byelorussian medical workers to study the experience of Indian Health Services and other American developments in the field of medicine.

Psychiatry is one of the main areas of interest in the time of perestroika and our Chernobyl disaster.

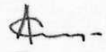
We need an update on your Center.

Please write back and we will send you some specific questions in our next letter.

We wrote to the National Indian Health Board, Denver (1602 S. Parker Rd., Suite 200) last and again this year. Have this organization removed?

Thank you.

With best regards,

 (Mr.) Ales Simakou
Health Service
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Byelorussia, USSR

To Spero M. Manson, National Center for American Indian and Alaska Native Mental Health,
Department of Psychiatry, School of Medicine, University of Colorado 1991-11-02

University of Colorado Health Sciences Center

Department of Psychiatry
National Center for American Indian and Alaska Native Mental Health Research

Campus Box C249-17
4200 East Ninth Avenue
Denver, Colorado 80262
(303) 270-4600

University Hospitals
School of Medicine

School of Nursing
School of Dentistry

December 12, 1991

Mr. Ales Simakou
Health Service
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Jomel 24609 Byelorussia USSR

Dear Mr. Simakou:

Thank you for your letter dated November 2, 1991, and inquiry with respect to our program and ongoing research activities. Pursuant to your request, I have enclosed the following materials: 1) a brief summary of our recently completed as well as ongoing research activities; 2) a complimentary copy of our scientific journal American Indian and Alaska Native Mental Health Research; 3) a number of re-/preprints of articles that describe some of the results of the aforementioned research; and 4) a government report entitled Indian Adolescent Mental Health that we prepared for our U.S. Congress. We are keenly interested in learning more about your organization and its current efforts. The opportunity to share mutual findings and concerns is of great importance to us.

In regard to your question about the status of the National Indian Health Board, it is my understanding that this organization recently dissolved and has yet to reconstitute itself in any meaningful fashion. In the absence of such an entity, I suggest that you continue your discussions and correspondence with Dr. Scott Nelson, Chief, Mental Health Programs Branch, Indian Health Service, 2401 12th St. NW, Albuquerque, NM, 87102, USA.

I look forward to hearing from you in the near future.

Sincerely,

Spero M. Manson, Ph.D.
Professor and Director

/jrp

encl.

cc: Dr. Scott Nelson

The University of Colorado is an equal opportunity / affirmative action employer

From Spero M. Manson (Pembina Chippewa), National Center for American Indian and Alaska Native Mental Health 1992-12-12

UNIVERSIDAD DE MAGALLANES
INSTITUTO DE LA PATAGONIA

Punta Arenas, 28 de marzo de 1996

Mr.
Ales Simakou
Executive Secretary
Belarusian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
BELARUS

Estimado señor Simakou:

Ha llegado a mis manos la comunicación que con fecha 2 de febrero pasado Ud. enviara a nuestra Universidad consultando acerca de material informativo sobre indígenas contemporáneos de la Tierra del Fuego.

Sobre este particular debo informar a Ud. que las etnias indígenas fueguinas están virtualmente extinguidas, superviviendo actualmente no más de una veintena de aborígenes yámana o yaganes (sur de Tierra del Fuego) y otro tanto de los kawéskar o alakaluf (canales patagónicos), ambos grupos muy mestizados. En cambio disponemos de información histórica que con agrado podríamos suministrar contestando las consultas específicas que Uds. nos deseen formular.

Saludo atte. a Ud.

Mateo Martinić
PROFESOR TITULAR

Centro de Estudios del Hombre Austral

From Mateo Martinić, Centro de Estudios del Hombre Austral, Instituto de la Patagonia, Universidad de Magallanes 1996-03-28

Білуток
2-11-1988 r.

Дрого Алес' Сімаков
і pozostałi przyjaciele!

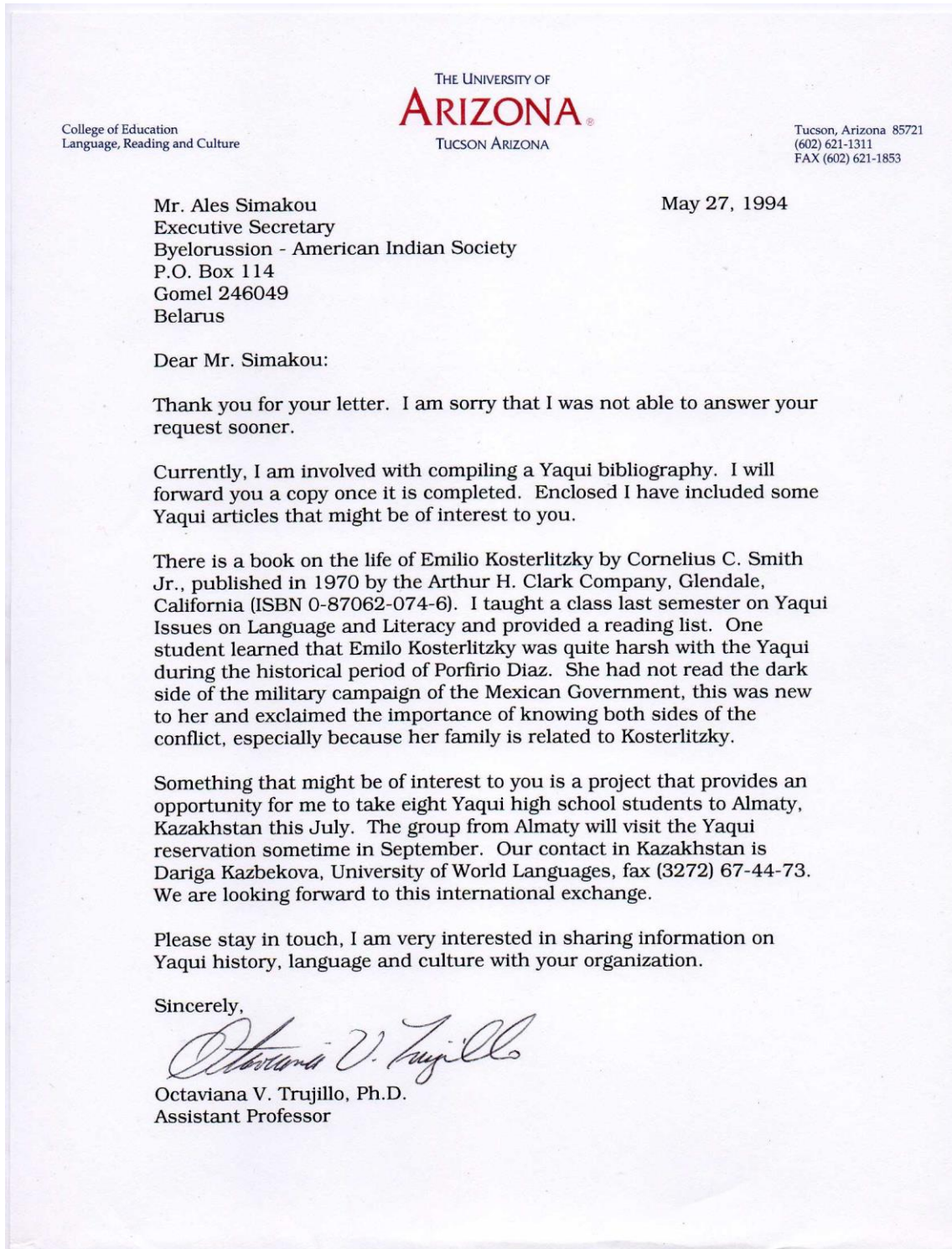
Bardzo Was przepraszam, że odpisuję z tak dużym opóźnieniem, ale sprawy rodzinne uniemożliwiły odpowiedzenie na Wasz list wcześniej. Po prostu, po 14 latach orzeknięcia otrzymaniem wypracowane mieszkanie i obecnie cały czas podłogi. Właśnie wykańczanie, meblowanie z jednym stołem - remont od podstaw. Przepraszam Was również, że piszę po polsku, ale napisaliście, że czytacie we wszystkich językach słowiańskich. Jeżeli byście mieli trudności z czytaniem mojego listu, to napiszcie mi po polsku (również po polsku) lub w języku polskim albo w języku polskim, aby ja mógłbym zrozumieć. Decyduję się na Was. Dodam jeszcze, że gdyby nie Wasz duży list, do NIKU, bielskiej, byłoby to pewnie odpowiednim dla Was. Proszę Was i nie bądźcie już do nich. Wracajcie.

Wojciech, przepraszam - Wojciech Jacharek kiedyś ze mną korespondował, ale z niewiadomych przyczyn przestał pisać. Wracam do go ubiegłorocznej wizyty w Polsce, kiedy to był podobał mi się indywidualnej grupy ze Sztum. Otrzymałem Wasz otrzymaniem również list od Ryszarda Ederichewskiego z republiki ukraińskiej, miasto Kamień - Булська, który ma z sobą

grupa również zajmuje się 'Indiami'.
Teraz napisz trochę o mnie. Jestem presem
grupy białostockiej Litwiej ok. 30 osób. Mam 33 lata
i interesuję mnie głównie sprawy współczesne dotyczące
polityki i spraw społeczno-politycznych, nieco o innych.
są to sprawy historyczne. Utrzymuję historyczne kontakty
z Indiami z USA i Kanady, a także z grupami
z Europy Zachodniej, które pomagają Indiom.
Ciekaw jestem, jak widzicie współpracę ze mną
i innymi ludźmi, w jakich dziedzinach możemy
ze sobą współpracować. Proszę, napiszcie mi o tym.
Byłoby miło, że mi o Polsce trzymamy
Polski Klub Przyjaciół Indii (w języku angielskim
Polish-Indian Friends Movement), co woli organizu-
jemy wielkie powstanie w polskiej grupie w Polsce. W tym
rodzaju takie spotkanie z nami moją grupą. Myślę, że
dobrze by było, żebyście na tym spotkaniu byli,
chociażby 2-3 osoby. Co o tym myślicie? Wtedy
możliwym najwcześniej i najlepiej porozmawiać o
tematach, które nas wspólnie interesują. A może pra-
tem by mogliście zaprosić kogoś od nas, żeby
mógł przedstawić nam grupę i naszą działalność?
Czekamy na Waszą odpowiedź w tej sprawie.
Znasz nam wszystkim bardzo i dobrze
możliwe jak najwcześniej zobaczyć i bliżej poznać.
Odpisz, że nie ma problemu, bądź odpowiesz szybko.

Jerzy Tolloczko

P.S. Kim jest Anka Małgorzata,
którą polskie mi przyświeca?

From Octaviana V. Trujillo (Yaqui), College of Education, Language, Reading and Culture,
University of Arizona 1994-05-27

Dr. Herbert Zim
88835 Old Highway
Tavernier, FL 33070
USA

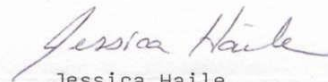
December 16, 1991

Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Byelorussia

Dear Mr. Simakou:

Your letter of August 27 to Western Publishing Co. Inc. was lost in the publisher's files for a while before it ended up recently on the desk of Dr. Zim, former husband of Sonia Bleeker. If you would still like some information on Sonia Bleeker, Herbert Zim, or the books of either of them, please write directly to Dr. Zim at the above address. In your letter, please clarify what information it is that you would like; your letter of August 27 was a bit confusing.

Sincerely,

Jessica Haile
Personal Assistant

From Jessica Haile, Personal Assistant [to Dr. Herbert Zim] 1991-12-16

Dr. Herbert Zim
88833 Old Highway
Tavernier, FL 33070

January 18, 1991 [1992]
Gomel

Dear Dr. Zim:

I just received your Personal Assistant's kind letter of December 17, 1991. I was surprised and very much pleased to know that you still live in Tavernier, Florida.

Please excuse me for the confusing contents of my letter to Western Publishing Co., Inc. The reason is lack of information and my hesitation to write at "Box 34, Tavernier, Fla."; I believed the address was old.

We found the greatest Byelorussian-born Indianist/popularizer on April 18, 1986 (Contemporary Authors, 4, 1963, p. 272) (the State Library of the BSSR (now the Republic of Byelorussia) in Minsk). I tried to collect all information available in the USSR, but I had no success in Byelorussia, Moscow, Leningrad, Vilnius etc. (there are three copies of Sonia Bleeker's books (on the Aztecs and one of the African series) in Moscow). However, I have written an article for the Byelorussian magazine Byarozka (1989, No. 6; I will send you a copy).

We are interested in any materials about Sonia Bleeker! We will highly appreciate your personal recollections about Mrs. Zim, her work, your trips (including Russia) and meetings with Indians in the Americas. Of course, one of the most exciting topics is her "Russian" (Byelorussian) life.

We need the complete bio-bibliography of Sonia Bleeker and copies of her publications... We would be happy to receive some of the materials which you have and can send.

We are also very much interested in your work. We would like to write about you and your books. Our people must know your writings, too.

I am writing a monograph on Byelorussian-American Indian contacts and interested in more information for its chapter on contacts from 1945 to 1975. We also intend to translate some books by Sonia Bleeker (first of all on the Apache (my favourite region is the Southwest too), Sioux, Chippewa and Iroquois).

In closing, best wishes to you and Ms. Haile. Please send our best regards to your relatives. We love the Zims! You are a wonderful family. We will be happy to correspond with you.

I am looking forward to hearing from you soon.

Sincerely yours,

Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Byelorussia

To Dr. Herbert Zim 1992-01-18 (erroneously 1991)

April 22, 1992

Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Byelorussia

Dear Ales Simakou;

My apologies for not responding to your letters of January 18 and March 21 sooner. Dr. Zim has been in ailing health and has not had the time or energy to sort through the growing pile of correspondence on his desk. He therefore asked me to respond to your queries on Dr. Sonia Bleeker.

Let me say that Dr. Zim was thrilled and heartened by the interest Dr. Bleeker's material is receiving. It is good to know that work such as hers continues to live.

Dr. Zim's and Dr. Bleeker's material is now mainly in repositories, although there is still a bit at Dr. Zim's office. I am currently in the process of updating the lists of material in each repository, and expect to have a complete list within a few months. I will forward this on to you, but in the meantime, I am sending you what lists I have of Dr. Bleeker's material, although these lists are quite dated. Her material is mainly in the de Grummond Collection at the University of Southern Mississippi, and the Kerlan Collection at the University of Minnesota. I have enclosed lists of the material at each repository, as well as the most current addresses I have for each.

I am also enclosing a couple of pamphlets that came out on Dr. Bleeker through William Morrow, her publishing company, as well as her obituary in *The Miami Herald* of 1971. I hope that this material will give you a bit more insight into her work and person.

I am not sure at this time whether Dr. Zim has any extra copies of Dr. Bleeker's books, but once a current catalogue of her material is compiled, I will have a clearer picture. Dr. Bleeker has been dead for over twenty years, but Dr. Zim promises to look through the material he has of hers to see what he can get to you, especially in regard to biographical information.

Meanwhile, if you have other specific questions, please write again with the details, and Dr. Zim will try to follow up with his own records or records in Dr. Bleeker's family -- her brothers and sisters are still alive. On behalf of Dr. Zim, I thank you for writing.

Sincerely,

Jessica Haile
Jessica Haile
Assistant to Dr. Zim

enclosures

TAVERNIER, FLORIDA 33070

88835 OLD HIGHWAY

Zim

Dr. Herbert S. Zim
88835 Old Highway
Tavernier, FL 33070

May 17, 1992
Gomel

Dear Dr. Zim:

I was concerned about my letters and your answer, but Ms. Haile's kind letter of April 22 arrived recently. I am very glad and grateful.

But we were grieved to know how our dear Sonia Bleeker was dying. That terrible cancer... Since 1958?! That obituary in the Miami Herald...

By the way, when I looked for her obituary in Publisher's Weekly, Dec. 20, 1971, I found other December issues at all libraries (maybe several issues were in so called Spetskhran (special repository))

I know nothing about Sonia Bleeker's survivors, her brothers and sisters. Now I believe that was a big family and some of them were born in the United States. Who are they? Dr. and Mrs. Zim's sons were teachers in Texas and California. What/where do they do at present? Can we contact them?

The names of parents and native village seems to be inaccurate in Contemporary Authors ("Ivan and Yedlia Bleeker" (Is another (mother's?) name unknown?); "Starcheviche, White Russia"). Have you other (more correct) variants?

With regard to religion, what was the reason of joining the Friends? It is a very interesting faith; I wonder why the Society of Friends has not brothers and sisters here.

I have 4 translations of Dr. Bleeker's books on Indians (and some on other topics) in my card index. There are: De Indianen (Antwerpen), Apachorna-jägare och plundrare, FIA's: gyllena pyssellbok om Indianar, Irokeserna, lång-husens folk (Stockholm). I have looked through almost all volumes of Index Translationum from 1948 to 1978 (in Moscow). I have not found any German or Italian translations (mentioned in the Miami Herald obituary).

I know that you are unwell now, but if you will feel better, please help us to find out some points.

We wish you good health.

Thank you for all!

Sincerely yours,

 Ales Simakou
P.O. Box 114, Gomel 246049, Belarus

P.S. We have no Sonia Bleeker's photos. I saw her in Books Are by People only.

13. IX. 87

паняўдзёлю

Дарані Алякс!

Адказваю на Вашых два лісты - ад 7 і 9.9. Бюлетні Вашы з цікавасцю чытаю.

Раз Вашымі дасягненнямі. Забудзьце пра "рознасць статусу" і "ведомых людзей" раз і кажуць. Такі стовы не спрыяе кар'ямным навуковым адносінам.

На адказ Каньскага і Малешкі я ўжо адрадаваў, пасля ўчыў ў ліст яшчэ адзін ліст. Абвінавачваю іх таксама і ў тым, што яны не могуць, сапраўды, адстаіваць нашы заваёвы.

Беларускі пераклад "Хранікі Бельскага" можа быць у Валаслава Чамароўскага* з Ін-ту бел. літэратуры АН БССР. А можа і не быць. Нахонт "апэкуіства" Вашэе грунто я нават не ведаю, хто б мог запэўчы з тых, хто глыбока вывучае ідэалістыку.

Такуль што я такіх не ведаю.

Цісну руку Вам В.Г.

* лепшая палеограф у Беларусі, Гадані, ці не адзіна. В.Г.

Уважаемый Алексей Симоков!

Я думаю, что Вам надо связаться с приемным сыном Бонч-Бруевича Владимиром Владимировичем, проживающем в Могилеве по улице Симашко, Дом 5, кв. 2. Я видел у него огромный архив. Кроме того много материалов Бонч-Бруевича есть в литературном музее.

Наш музей интервюют слова "сочинения переклады Голынского", Вы вместе с виду Александра Голынского врача, друга Герцена, бывавшего в Америке и написавшего о ней? Мы бы были Вам благодарны за эти данные.

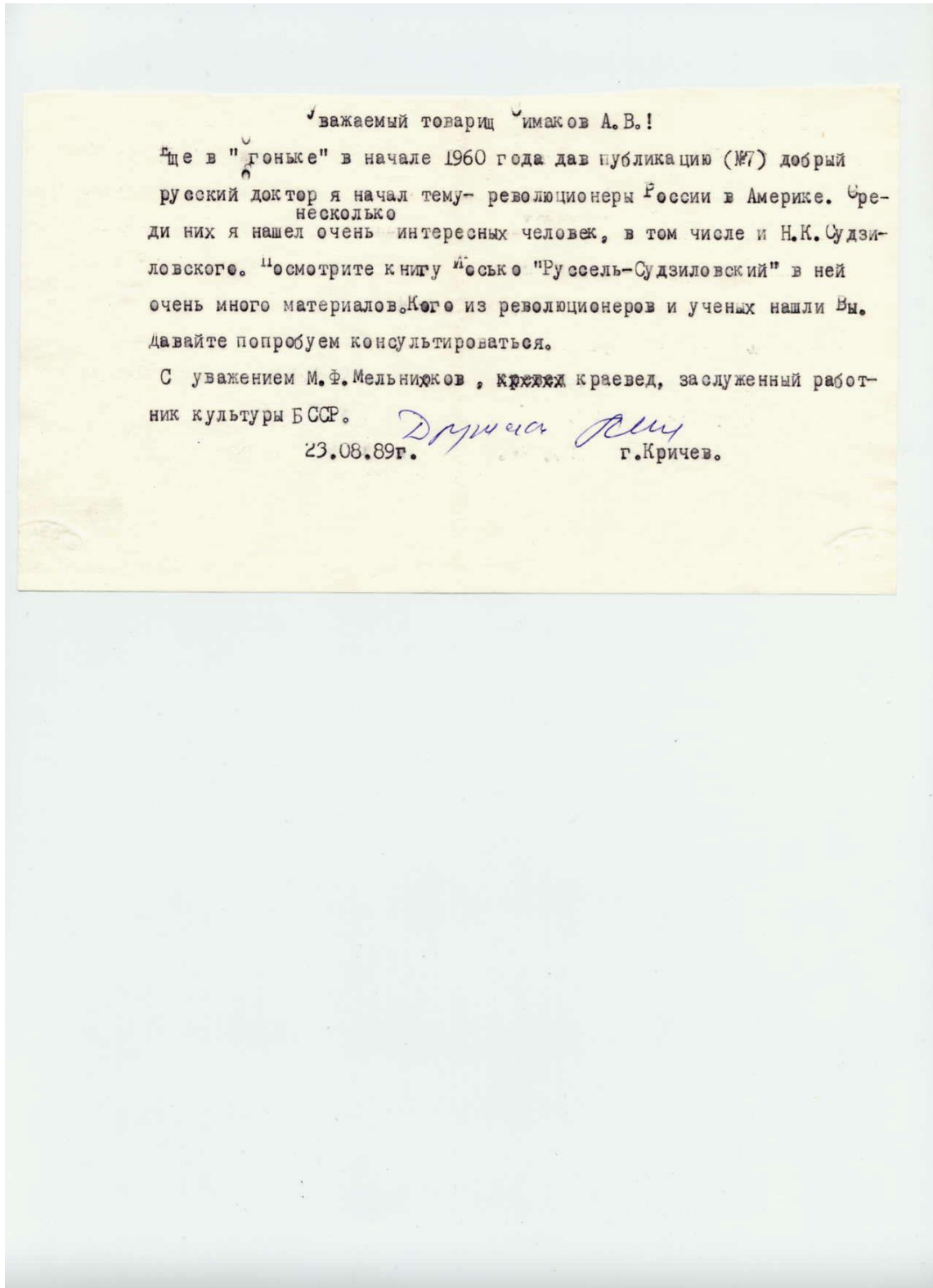
Не забывайте, что в наше время белорусские метатели молота Михаил Кривеносов уроженец Кричева, ныне профессор института физкультуры, тоже бывал в Америке и побеждал там на соревнованиях. Авторов, упоминаемых в книгах Бонч-Бруевича не знаю. Желаю Вам успеха.

Мельников М.Ф., краевед, заслуженный работник культуры БССР.

М. Мельников

*P.S. Есть ли у Вас портрет Толстого, или он в гравированном виде?
У нас пока нет.*

From Mikhail Melnikau (Mikhail Mельнікаў), no date, postmark Krychau 1989-07-20

From Mikhail Melnikau (Михаил Мельников), Крычаўскі краязнаўчы музей 1989-08-23

Валерий Александрович,
Пользуясь Вашим любезным предложением изложить интересующие меня вопросы, связанные с индеанистикой и общей американистикой, письменно и надеюсь получить Ваш ответ с разъяснениями, я наконец предпринимаю эту попытку. Подобное же промедление было и в случае с неоправленным письмом в племенную газету Юго-Запада. "Дилетантизм" и несравнимость "социальных статусов" представляет в обоих ситуациях существенный барьер.

Непосредственным толчком для этого письма послужили два события: выход в свет Вашей новой книги и поход солидарности с Пелтиером, предпринимаемый сейчас на Среднем Западе. До настоящего времени я был знаком лишь с Вашей "Страной кленового листа" и несколькими статьями; не имея никаких прав оценки, я тем не менее не могу не сказать, что последняя Ваша большая работа великолепна. По языку и качеству ее можно было бы сравнить (первое о чем я подумал) с трудами покойного С.А.Токорева. О пользе ее для исследователя и публики нет необходимости и говорить: многие сделали ее настольной книгой.

Откровенно говоря, наши ведущие американисты являются для меня недостижимым идеалом. Уже давно сделав своей второй профессией американистику, я тем не менее до сих пор не приобрел соответствующего общего исторического образования и довольствуюсь чисто "эмпирическими" познаниями. Однако, думается, некоторые права в этой области может иметь и дилетант. Например, протест и солидарность. Ваша фраза о возможности создания советского комитета поддержки Пелтиера и в целом индейцев из нашей беседы в декабре 1984г. — одна из центральных в этом смысле. Исходи из идеи формирования современной структуры прямых советско-индейских отношений в условиях возрастания роли индейского фактора и, что не менее важно, аргумента, позволю себе начать серию вопросов именно с этой проблемы:

1. Каковы, по Вашему мнению, перспективы развития советско-индейских отношений в аспекте поддержки КПСС, советским государством и общественностью усилий индейцев по осуществлению своих неотъемлемых национальных прав?

2. Имеются ли условия для создания в СССР Комитета солидарности с американскими индейцами, а также специального подразделения в системе Союза советских обществ дружбы и культурных связей с зарубежными странами?

3. Что Вы можете сказать о создании специальных библиографических указателей по этноамериканистике и индеанистике?

4. Как Вы оцениваете возможности компьютера (МИИОН и др.) в информационном обеспечении исследовательских программ по американистике?

5. Каковы, по Вашему, основные резервы повышения эффективности современного исследования с точки зрения оргтехники и методологии, включая проблемы банков данных?

6. Что Вы можете сказать о справочном "Кто есть кто в советской американистике"?

7. Существует ли предпосылки и реальные возможности для широкого объединения американистов СССР и отдельных республик в Общество американистики или создания общесоюзной координационной структуры?

8. Имеется ли необходимость и возможности для издания специальных периодических и регулярных изданий по американистике помимо уже существующих, например ежегодника по индейцам и общего журнала по Зинадному полушарию?

9. Как Вы оцениваете деятельность одного из собственно координационных центров по американистике в МГУ?

10. Не могли бы Вы охарактеризовать в целом и дать некоторые конкретные сведения о контактах научных работников СССР с иностранными специалистами, специализирующимися на индейцах и с самими индейцами?

- 2 -

II. Каковы современные возможности дилетантов в области американистики? Охарактеризуйте, пожалуйста, следующие сферы, в том числе на примере ИЭ.

- 1-контакты с сотрудниками НИИ и профессорско-преподавательским составом вузов (формы, интенсивность, последствия для обеих сторон,
- 2-обмен информацией
- 3-доступ к специальным библиотекам и архивам
- 4-участие в мероприятиях
- 5-публикации, депонирование
- 6-письменные и непосредственные контакты с зарубежными учеными и общественными деятелями

12. Какова Ваша оценка такой специальной дисциплины как краеведческая американистика (индеанистика, - комплексное изучение связей между конкретной территорией и Америкой (индейцами)? Выделение данной дисциплины обосновывается, например, существованием в Республиканской библиотеке БССР, отдел краеведения и белорусской литературы, обширной картотеки по связям Белоруссии с зарубежными странами и высказываниями отдельных индеанистов-любителей о наибольшей актуальности для СССР сведений по истории и современному состоянию советско(российско)-индейских связей.

13. Не могли бы Вы суммировать имеющиеся у Вас сведения, связывающие Белоруссию и индейцев и - шире - Белоруссию с Америкой в аспектах, близких к первой дилемме?

За ответы я был бы Вам очень признателен. Все они будут использованы только мной для методологических, историографических и конкретно-исследовательских целей. В дальнейшем Вы можете рассчитывать на меня в отношении всех вопросов американистики в БССР - темы, которую я специально разрабатываю. Было бы очень интересно узнать Ваше мнение о деятельности наших специалистов по США и Латинской Америке, если у Вас имеется соответствующая информация.

Со времени написания первой части этого письма прошло некоторое время и проблема Пелтиера пополнилась дополнительными деталями. Впрочем, отсутствие в прессе конкретных сообщений о результатах пересмотра не настраивает на оптимистический лад.

25 октября 1985

С уважением
Симаков Александр Вадимович,
вспомогательный наблюдатель Гомельского
межрайонного управления осущи-
тельных и оросительных систем,
член инициативной группы по
созданию Гомельского краевед-
ческого общества, дом. адрес:
246049, Гомель,

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ ГРУППА БЕЛОРУССКО-ИНДЕЙСКОГО ОБЩЕСТВА
246049, БССР, Гомель, [REDACTED]
17.10.1988

Тишкову В.А.
Институт этнографии АН СССР
117036, Москва, В-36,
ул. Д. Ульянова, 19

Уважаемый Валерий Александрович!

Подтверждаем готовность членов группы присутствовать на предстоящем симпозиуме по индеанистике в качестве наблюдателей.

Просим сообщить минимум сведений о сроках и регламенте работы симпозиума, а также прислать, если это предусматривается, приглашения для пяти членов ОГ БИО (предложенное Вами ранее количество). Не могли бы Вы, кроме того, содействовать предоставлению места в гостинице для двоих из состава нашей делегации.

С наилучшими пожеланиями

руководитель ОГ БИО

А.В.Симаков

Ales Simakou (Executive Secretary, Belarusian - American Indian Society): Belarus - Indians: a look at Belarusian - American Indian connections from the position of 2004

(web-magazine "Culture. Nation", issue 32, November 2023, 108-155, www.sakavik.net)

Abstract. *The text attached (translation from the English original into Belarusian in 2023), which was not published in 2004, is an overview, the first after similar attempts to summarize and generalize in 1986 and 1989, of Belarusian-Indian relations with an emphasis on new discoveries and conclusions. The most important directions of connections, peoples (Apache, Fuegians, Seminoles, etc.), individuals are mentioned – some of the most vivid ones were revealed only at the beginning of the 21st century: important findings on Belarusians in Russian America (M. Timofeev, S. Kumachev, D. Kovansky; in the notes of 2023 - also about the hieromonk Gavriil (Milashevich)), Indians who visited Belarus or expressed interest in it (B. Nighthorse Campbell), various contacts (I. Stravinsky and M. Tallchief, L. Trusevich, M. Sinyak, A. Galinsky, P. Nabokov and Indians of various regions), activities of missionaries - A. Eckart, F. Dzerozynski, R. Gawronski, A. Reszec. C. Milosz, S. Janowicz, Y. Kupala, V. Pazdniakou, J. Forbes, N. Russel, T. Emmons are attracted as authorities and spiritual guides. Among the major "Belarusian-Indian authors" are S. Bleeker, Y. Maur, C. Sherman. The question about the need for mutual solidarity is raised. Illustrative documents and the original English version of the article are attached to the text.*

The Belarusian - American Indian Society was founded in January 1987. The heart of the initiative was Gomel, but tens of its members in several countries, not excluding those coming to live in the USA, had helped the Headquarters to gain impetus.

The Society's main objectives were to unite all persons interested in American Indian and indigenous issues, to contact as many tribes, organizations and individual Indians as possible, to create a series of directories, monographs and readers for the whole imaginary Belarusian-Indian community... eventually to make Belarus a "pro-Indian" country.

All the scheduled works are based on the notion of Belarusian - American Indian (BAI; Belarusian Indianists use the misleading term "Native Americans" rarely) relations.

Since the very beginning of "Belarusian - American Indian studies", one of the most intriguing questions was which countries in Europe are most "Indian" by orientation (not the volume of information, but the spirit of brotherhood) and by applying comparative material (search for "the Indians of Europe" on the Internet and you will find out them in some regions, including the Southwest of Belarus (Czeslaw Milosz and Sokrat Janowicz did not mean ethnic Belarusians in that case, but the BAIS has collected numerous strictly "Belarusian-Indian" statements)).

The Polish Indianists (or "Indian friends") proudly say about a Polish phenomenon (of Indianism). The Germans have their own numerous "tribes" (of Play Indians). The Russians fight the Chechens (some Indianists were really involved) like "Indians fight other Indians".

The incredibly active and enterprising Poles, like the Jews, have accessed both important positions and gain in Indian affairs. The Polish-American Ethnological Society is a good example for the Belarusians. Academics and enthusiasts in Belarus would hardly maintain an all-Belarusian association of ethnographers (or ethnologists as they think of themselves since the 1990s).

The Belarusians are more modest and shy, but rather stubborn, like Indians... and these "savages" are able to collect the "wrongs" for decades and then scientifically process the material into an excellent volume of "claims".

Do you know, for example, about Igor Stravinsky and Maria Tallchief?

Traditionally, the BAIS divides all available information into a great number of lingual, topical, and functional streams. The BAIS "Translation Bureau" is in constant tension because of the overwhelming Russian language presence and the need for more English texts to interest the foreign reader.

The study of Belarusian-Indian relationships includes the following main "chapters": information, its structure and critique (its bibliographical core currently comprises thousands of entries), activities (Indians in various fields of individual and collective lives and works), contacts (between Belarusians, persons of partly Belarusian origin, all "Belarusian-borns" and "any Indian" persons), comparisons ("Well, the Belarusians are Indians", agreed Valery Pazniakou in 1997 in Grodna), influence (the Indian impact on Belarus and the Belarusians and, to a certain extent, sometimes almost intangibly, the Belarusian one on the Indians (the article "Native Nations in the United Nations" by "Powhatan-Renape/Delaware-Lenape" Professor Jack Forbes was published in at least four Indian periodicals (Yakama Nation Review, News From Indian Country, Eyapaha, Micmac-Maliseet Nations News)... and more search results for "Belarus", etc., from the American Indian Internet, on- and off-line Indian media are needed)).

Finally, there are the working BAI Bibliography, Biographical Directory, Newsletter (both Belarusian and English) and, hopefully, will be the Belarusian - American Indian Encyclopedia covering the diverse realities of the Indian world and the sphere of Belarusian-Indian interrelations.

The paper and electronic collections of the BAIS are full of names and facts... International efforts are necessary to work out the most important and interesting issues. This article is designed to inspire and promote research in some obscure areas that should involve Indianists and non-Indianists of various pro- and confessions.

The BAIS especially needs data on such unexplored subjects as Belarusians on reservations, first Indian visitors in Belarus, Belarusians in Russian America, Orthodox and Catholic missionaries of Belarusian ancestry among the Indians, Belarusian-Indian

mixed-bloods, Belarusian Indianism as compared with similar trends in other countries of the world, resources for mutual aid on the "Native" basis in ethnonarcology, ethnopsychiatry, ethnooncology and other "survival" areas.

Emotionally, the depths of the Far West Frontier particularly attract. Such "pioneer Belarusians of the West" as Leo Trusewitsch (his son is thought to be an adopted (Arizona) Indian) and more recently Belarusian Indian teachers in Montana and British Columbia represent a unique "And, Say, Who Goes There?" (Yanka Kupala) group.

Meantime, a lot of Belarusian-born Jews are really famous for their encounters with or works relating to the Indians in many regions. Sonia (Ivanovna, Ivan's daughter) Bleeker, a "delight maker" of not only her favorite Southwest, is most prominent among them: try and collect all of her juvenile books about the Apache, Aztec, Chippewa, Cherokee, Crow, Delaware, Inca, Iroquois, Maya, Navajo, Nez Perce, Pueblo, Seminole, Sioux Indians as well as the (mission) Indians of California and the tribes of the Northwest Coast...

Further, add the Fuegians (the Indians of Tierra del Fuego) depicted by Ianka Maur in his story the Son of Water, the Mapuches (Ignacio Domeyko and his Araucania y sus habitantes), the Hurons, Powhatans, Totonacs, Galibis, the Indians of the Guantanamo mountains as part of Cuba's guajiro population and you will get a list of the most "Belarusian" Native nations of the Americas.

The Apaches and the Slavs of the Southwest are certainly "at home" in Belarus, because there was the Center for the Study of the Apaches in Gomel from 1979 to 1984. In the opinion of a pretentious Belarusian Apachelogist, the continuing admiration for Apache-like tenacity seriously confronts a weird Belarusian inter-faith pilgrimage tradition directly connected with, though rarely mentioned, the historic Huron background of the Belarusian Memorial Cross in Midland, Ontario, which is not in the course of rapprochement, reconciliation and politically more correct approaches to American Indian Nations and their martyrs.

The problem of the first Indian in Belarus is still among of the most intriguing ones. An Indian from Wisconsin participated in the first Soviet-American youth forum in Minsk in 1972. His immediate comments after the meeting were brief, but the Belarusians could enjoy his more extensive memoirs.

There are "too many Cherokees" in the USA and in the world, one of Belarus' Ojibway friends supposes. Two Cherokees know Minsk very good and a Cherokee descendent still teaches young Belarusians to speak American English there. Some Indian blood in his own Belarusian children could be detected. Some Bolivian students wrote the language "Quechua" in their Gorki (Agricultural Academy) personal forms... In Bolivia, there are Belarusian-Indian mestizos. However, there is lack of information about the Belarusians of the Andes and their Indian (Quechuan) wives.

A Belarusian Jew's Uruguayan wife had something Indian in her features, according to Carlos Sherman. He was born in Uruguay, raised in Argentina, lived for most of his life in Belarus. Currently "a Cuban exile poet in Norway" (an error of a Cameroonian exile in

Poland), he is known as a son of an "Amerindian" mother. The first edition of his Minsk "Indian" poetry book (The Cardinal Points = Nakirunki svetu (Spanish with Belarusian, English and Russian translations, Minsk, 2000) was followed by a new edition in Norway (Himmelretningene) in 2004 (Kristiansand).

Although there are several ethnic Belarusians who are both "high-ranked" or "well-known", for instance, in the media of Canada, and "pro-Indigenous", Belarusians are reluctant to "tomahawk" the authorities (Madeline Ziniak was honored by the Indians for her support of Native issues, but she is alone on the list, though some Natives receive an award named for her father).

Belarus had its great pro-Native ("unfortunately", Belarusian Indianists regret, not pro-Indian) leaders in the 19 and 20 centuries. The greatest politician and physician was Nicholas Russel (Sudzilouski-Rusel) in Hawaii, but his sojourn in the USA must not be underestimated as well. His travel writings translated and published in a book prepared by Terence Emmons (Around California in 1891, Stanford, 1991) are still little known in Belarus (Russian original text in digital form is awaiting a publisher in Belarus).

After many years of "presentiment", the Gomel Indianists were delighted to receive the very first real names of people (peasants and miashchane, lower middle classes) who came from Belarus to Russian America (Alaska and California). The names are: Miron Timareyev of Ulazavichy, Beshankovichy raion; Sysoi Kumachev of Vitsebsk; Dementii Kavinskii (also spelled as Kovanskii) of Velizh (now Russia, i.e. he will be excluded from the list if he turns out not ethnically Belarusian). At least one native of Vitebsk gubernia lived at Fort Ross, then formally in the territory of Mexico, prior to its abandonment in 1841. It means that he and his possible compatriots were in touch with the Indians literally every day. Several names of pre- and post-purchase Alaskan Orthodox missionaries sound Belarusian. At present, a bell made in Minsk, with an Athabaskan inscription, rings for their "lost" souls to "return to Belarus", too.

The famous White Ruthenian brethren were a multinational body moving east and west, with "indigenous" experience brought at both destinations (the book *Memorias de um Jesuita prisioneiro de Pombal* by "German-Brazilian-Portuguese-Latvian-Belarusian" Jesuit Anselmo Eckart is best reminiscent of their movements and available in the BAIS Library by the courtesy of a Brazilian provincial). The brilliant Fr. Francis Dzierozynski could visit, as an inspector, the Indian missions. Fr. Anthony Rossadowski, a Franciscan, of the Navagrudak region, lived in Texas in the years of a real threat from the Lipan (Apache) Indians. They were "Polish". Raymond Gawronski, S.J. (the Indian missions in the Northwest) is already an "American of partly Belarusian origin", in our definition. Fr. Athanasius Reszec, O.S.B. (Order of Saint Benedict) was entirely Belarusian and his "misiianerka" (missionary work) among the Indians was a substitute for the Motherland in his "un-American" soul.

The task of partial de-Polonization comprises hundreds of famous Belarusian-born Poles. Of the least attached to and affected for Poland, the most important traveler and author is

Alexandre Holinski, the first Belarusian (by descent) "Americanist" of remarkably broad interests. On the other hand, there is the aim of de-Russification. We would take pride in both the origin and expertise/aesthetics of Peter Nabokov, one of the outstanding authors of books on Indians with Slavic roots, whose father was born in Liubcha. May we consider him a "partly Belarusian"?

Comparative studies include such topics as "reservation phenomenon" (an incredible, globally unprecedented collection of mentions of the term to describe Belarusian realities in the past and present), "forked tongues" (the language situation in Belarus; one even should not comment!), Belarus' preservation of its "primitive culture" (the most "pagan" and "culturally backward" country in the Slavic world and maybe in the whole of Europe), "frontier" (both the "Northwest Territory", krai (the Russian "frontier") and kresy (the Polish "one")), the "Bison-Aurochs" association (American Natives are still not so politically conscious and cross-culturally educated to acknowledge its exceptional meaning and value).

The young Bisons (Zubrs) of today's Belarus acknowledge the role of the first Indian (half-Cheyenne) US Senator Ben Nighthorse Campbell in "supporting democracy" in Belarus ("Senator Campbell and Belarus" is a possible theme for a dissertation), but they still hesitate to become the "Indians" of Belarus. The dreams of our childhood!.. and the dilemma of being either "oppressed Indians" or "Belarusian conquistadors" lies heavy on their conscience along with many other post-Soviet "prejudice" patterns.

How the Indians perceive us Belarusians, one can ask. Are "Native Americans" witty and ironic enough to consider us, in the center of Europe, "almost Indians" or "Indians too"? Unfortunately, they still do not "distinguish" their Belarusian brothers and sisters for all their endeavors. Among the Indians, through the eyes of a Belarusian American who has "a lot of contact" with them, many good friends could be found, but... "But I'm afraid you will find them very depressing as they have a huge casino on their land and are not interested in the Earth and life".

Why do Belarusian and other European Indianists worry about the Indians just as the Indians do not worry about them? "Check" the most serious social problems: drugs, alcoholism, family violence, begging, and lack of self-esteem. These concerns look like Indian or "quasi-Indian" in our own countries. Even obesity (possible in combination with poverty) is "Indian" for Indianists.

The ideological meaning of the BAIS collection is in supporting the "traditional and innovative" spirit of both Indian America and Belarus... first of all Belarus. "We believe in the Belarusian ethic component in our relations more than in the Indians themselves", an Indianist "Mohican" survivor in Gomel points out.

(2004, original title: Belarus - Indians: some current trends in Belarusian - American Indian Studies)

Аляксандр Сімакоў: 500 гадоў разам: польская і беларуская індзеяністыка на перакрываваннях

Aliaksandr Simakou

Independent researcher (Belarus)

e-mail: baicri@tut.by<https://orcid.org/0000-0002-8437-4653>

***Анотацыя.** Разглядаюцца некаторыя з найбольш адметных зваротаў да індзейскай тэмы беларусамі і палякамі, у т.л. прадстаўнікамі дыяспар, пры якіх адбываецца беларуска-польскі дыялог. Кантакты паміж індзеяністамі і амерыканістамі дзвюх краін прадстаўленыя найперш гомельскім ліставаннем. У кароткай храналогіі важных публікацый з „Беларуска-індзейскай бібліяграфіі” найбольш прыкладаў даецца з міжваеннага перыяду; Заходняя Беларусь існуе як унікальная зона „памежных” уяўленняў, якія выклікаюць паралелі з Амерыкай.*

***Ключавыя словы:** індзейцы, польска-беларускае супрацоўніцтва, карэспандэнцыя, персаналіі, публікацыі*

Беларуска-індзейскія сувязі (БІС) – разгалінаванае паняцце, якое ўключае ўзаемасувязі ў часе і прасторы. Польшча, несумненна, з’яўляецца вельмі актыўнай глебай для рэалізацыі індзеянісцкай дзейнасці і распаўсюджання інфармацыі, якая адносіцца і да Беларусі, кампаратывістыкі, а таксама прамых кантактаў з індзейцамі, у т.л. тымі, што прыбылі на яе тэрыторыю.

Магчыма прадставіць выбарку некаторых фактаў, публікацый – паказальных, але не ў строгай рэlevantнасці, якія адлюстроўваюць дзейнасць найбольш значных асоб з каранямі ў адной або, што часцей, адразу ў дзвюх з краін і ў намаганнях, якія асабліва выразна ўказваюць на дыялог беларускай і польскай культур у прадстаўленні культур індзейскіх – г.зн. мазаікі з трыяды „Польшча – Беларусь – індзейцы”. Хацелася б найперш даць прыклады навуковай і калянавуковай дзейнасці, а таксама некаторыя яскравыя прыклады з іншых сфер, такіх як поп-культура.

Агульных аглядаў у выглядзе гатовых артыкулаў па беларуска-індзейскіх сувязях, дзе было нямала фактаў перакрываванняў польскага і беларускага матэрыялу і ўдзелу, створана па сутнасці толькі тры за ўсе дзесяцігоддзі нашага вывучэння БІС. З 1987 г., з пачаткам станаўлення Беларуска-індзейскага таварыства, гэтае вывучэнне атрымлівала канцэптуальна-арганізацыйную аснову.

Першы агляд (1986) быў крытычна ўспрыняты С. Дубаўцом, па прапанове якога і быў напісаны. Другі агляд (1989) прачытаны на Заслаўскіх чытаннях, а тэзісы надрукаваны ў зборніку канферэнцыі (1990) (Hil'manovič, 2014, s. 134). Трэці агляд (2004, на англійскай мове) быў падрыхтаваны па прапанове часопіса „Belarusian Review” („Беларускі агляд”), але не з’явіўся ў ім, як і ў „European Review of Native American Studies” („Еўрапейскі агляд карэнна-амерыканскіх даследаванняў”). У іх акцэнтавалася неабходнасць беларусізацыі як расійскага, так і польскага індзеянісцкага матэрыялу. Агляды расійска- і польска-беларускіх індзеянісцкіх сувязей да гэтага моманту заставаліся толькі ў выглядзе фрагментаў, уключаючы біяграмы па краінах, у чарнавой версіі нашай манаграфіі па БІС. Наш даклад на серыі канферэнцый Міжнароднай акадэміі вывучэння нацыянальных меншасцей „Культура беларускага пагранічча” быў прысвечаны індзейскай „прысутнасці” на няпэўным беларуска-польскім этнічным памежжы (Âskevič, 1997). Адначасовая прысутнасць дзяспар Беларусі, Польшчы, Украіны, Расіі і Аляскі – істотная характарыстыка шматнацыянальнага і шматканфесійнага асяроддзя, у якім знаходзіліся ў Сан-Францыска протаіерэй Мікалай Грынкевіч, доктар Мікалай Русель, жыхары Аляскі і Каліфорніі з каранямі ў названых краінах (Simakoi, 2021a; Simakoi, 2022d). Выхадцамі з Любліншчыны сярод іх былі Мартышы, з якімі звязаны студэнт з Холма, пазней аляскінскі клірык Павел Шадур (Mazurek, 2018; Simakoi, 2017). Водгукам на сучасныя выклікі, звязаныя з праблемамі беларуска-польскай граніцы, з’яўляецца артыкул у „Ніве” (Simakoi, 2021b).

Некаторыя персаналіі і факты былі распрацаваны намі ў асобных артыкулах, прысвечаных дзеячам, арыентаваных на Польшчу, – а. А. Расадоўскаму (Simakoi, 2021), А. Галынскаму (Simakoi, 1989b), А. Бяляцкаму (Simakoi, 1989b), Т. Касцюшку (Simakoi, 1998b), І. Дамейку (Simakoi, 1989a; Simakoi, 1996; Simakoi, 2000b; Simakoi, 2002). Таксама артыкулы былі пра антраполага Т. Худзінскага (Simakoi, 1994), кіраўніка езуітаў у ЗША Ф. Дзеражынскага і іншых каталіцкіх дзеячаў беларускага паходжання (Simakoi, 2022a; Simakoi, 2022c; езуіты – сярод нашых прыярытэтных тэм, асабліва ў ранні перыяд даследаванняў: Simakoi, 2000a), журналіста У. Куліцкага (Simakoi, 2019).

У якасці цэнтральнага матыву цяперашняга кароткага (і больш сімвалічнага, чым сапраўды насычанага наяўнымі фактамі) паведамлення прапануем агляд-успамін нашых уласных ранніх і самых плённых кантактаў з Польшчай (канец 80-х – пачатак 90-х). Яго можна пачаць з пераліку абмену лістамі і публікацыямі паміж намі і даследчыкамі гісторыі ведаў пра Амерыку перыяду першай Рэчы Паспалітай, а таксама 19 ст. Гэта найперш Януш Тазбір, якому мы абавязаны і кантактам з іншымі – ён, у прыватнасці, даслаў нам адрасы Марыі Парадойскай (Познань) і Рамуальда

Урублеўскага (Лодзь). Ад Я. Тазбіра атрыманыя ўсяго 5 лістоў з красавіка па верасень 1991 г. і шэраг друкаваных матэрыялаў. Ад М. Парадоўскай – 6 лістоў (з улікам паштовак) 1991-1993 гг. У яе работах пра палякаў у Лацінскай Амерыцы нямала тых, што мелі беларускія карані. Сярод тых, каго яна згадвала, – і Рышард Суднік, ураджэнец Варшавы з галіны беларускага роду на Сувалшчыне, які быў урачом у ваеннай кампаніі супраць індзейцаў у Аргенціне. Адзіны ліст Р. Урублеўскага, у амерыканістыцы вядомага найперш кнігай („Веданне Амерыкі ў Польшчы перыяду Адраджэння” („Znajomość Ameryki w Polsce okresu Odrodzenia”), 1977), публікуем цалкам.

Лодзь, 1.VII. 1991 г.

Вельмі шаноўны спадар Алесь

Сёння я атрымаў ад вас ліст, які – хоць мы і не знаёмыя – прынёс мне асабістае задавальненне. Сапраўды, я родам з зямель былога Вялікага Княства Літоўскага і паранейшаму душэўна прывязаны да іх, цікаўлюся мінулым і сучаснасцю людзей з-над Віліі, Нёмана і Дняпра. У наш час існуе вялікая магчымасць падтрымання адносін паміж землямі і народамі былой Рэчы Паспалітай, у склад якой некалі ўваходзілі і землі верхняга Дняпра. Больш за дваццаць гадоў таму я быў у Гомелі, і ў мяне засталіся вельмі добрыя ўспаміны пра тое знаходжанне, хаця яно доўжылася ўсяго тры дні і я памятаю толькі невялікія фрагменты горада і твары людзей.

Пераходзячы да тэмы, якая цікавіць нас абодвух, я хацеў бы праінфармаваць, што чакаю выдання маёй кнігі аб заваяванні Амерыкі пад назвай „Іспанскія канкістадоры”, якая будзе апублікаваная перад датай адкрыцця Амерыкі. Акрамя таго, я дасылаю вам некалькі артыкулаў на падобныя тэмы, мяркуючы, што яны могуць вас зацікавіць. Таксама хачу прапанаваць вам надрукаваць свой артыкул па амерыканскай ці індзеяніскай тэматыцы, бо я з’яўляюся рэдактарам тома даследаванняў з нагоды 500-годдзя адкрыцця Амерыкі. Калі ў шаноўнага пана ёсць гатовы або ўжо апублікаваны ў вашых часопісах тэкст, калі ласка, дашліце яго на мой адрас як мага хутчэй /аб’ём 20-30 старонак машынапісу – ён будзе ў нас перакладзены і выдадзены на англійскай мове/.

Калі вы хочаце наведаць Польшчу, калі ласка, дашліце мне наступныя дадзеныя – прозвішча, імя, імя па бацьку, дату нараджэння, месца жыхарства і месца працы, а таксама ўкажыце, калі і на які тэрмін вы хочаце прыехаць у Польшчу. Я буду рады дапамагчы вам у гэтым.

З найлепшымі пажаданнямі

Рамуальд Урублеўскі.

Таксама адбыліся абмены з польскім Міністэрствам замежных спраў у сувязі адзначэннем 500-годдзя адкрыцця Амерыкі і з той жа нагоды – у форме звароту да

дамейкаўскай тэмы – з таварыствам лацінаамерыканістычных даследаванняў са штаб-кватэрай Кракаве.

Наша перапіска з польскімі індзеяністамі – дастаткова працяглая і значаная па змесце, хаця ў яе, на жаль, не ўключыліся некаторыя знакавыя дзеячы. Гаворка пра асоб, якія маюць адносіны да польска-беларускіх індзеянісцкіх сувязей на практыцы, часта носячы пры гэтым прозвішчы, якія гучаць як беларускія або ўкраінскія, або і дакладна маючы беларускія месцы нараджэння – ад Барыса Малкіна, які меў велізарны вопыт зносін з індзейцамі ў месцах іх пражывання ў розных краінах, да Марэка Валодзькі, які гадамі жыў сярод індзейцаў бора ў Амазоніі. Павел Баравік з Падляшша – вывучаў культурную антрапалогію, г.зн. этнаграфію, і шмат падарожнічаў, фатаграфаваў у рэзервацыі ў Арызоне.

Спіс асоб у Польшчы, з якімі абмяркоўваліся пытанні індзеяністыкі, уключае некалькі дзясяткаў індзеяністаў: Яцэк Гаўронскі, Марэк Гаўронскі, Марыя Галембіёўская (Люблін), Даміян Жухоўскі, Гжэгаж Заёнц, Богдан Здановіч, Даміян Кахляк, Аркадыюш Кіляноўскі (пазней у Вялікабрытаніі), Марэк Мацёлек, рэдактар часопіса „Тавачын”, Лешак Міхалік, Славамір Міхалік, Марэк Навоцень, Габрыэля Процналь (Хэлм), Марэк Ціхомскі і інш. З індзеяністаў, што пераехалі ў Заходняю Еўропу і Амерыку, варта адзначыць Вітальда Яцажынскага (Мексіка), Зоф’ю Казімар (Францыя), Анджэя Валю (ЗША).

Асабістыя сустрэчы аўтара з польскімі індзеяністамі адбыліся ў 2015 г., у т.л. на агульнапольскім злёце каля Супрасля. Геаграфія пражывання індзеяністаў – самая шырокая, з іх беластоцкія – Ежы Талочка ((sâ), 1988), які застаўся, на жаль, польскім этнографам-прафесіяналам, але толькі радзімазнаўчым, краязнаўчым, Барбара Жукоўская, Барташ Глябовіч, які, аднак, працуе на польскую індзеяністыку з Італіі, Марэк Гыек, Міраслаў Богуш, Ізабэла і Пётр Зялінскія, Адам Тамашук.

Педагог Марэк Гыек, продкі якога па маці і бацьку мелі і беларускае паходжанне, напісаў кнігі пра наваха, шашонаў, хайда, шлюб і сям’ю ў індзейцаў, шматлікія артыкулы. Прапанаваў адзін матэрыял пра індзейцаў прэрыі і ў наш „Веснік БІТ”. Дасылаў друкаваныя выданні пра індзейцаў у Беларусь. Адзін з удзельнікаў фотапраекта „Мост над акіянам” – прыгожы жэст палякаў у бок беларусаў.

Лацінаамерыканісты ў нашым спісе – Аляксандр Позерн-Зялінскі і Катажына Дэмбіч, навукоўцы і дыпламаты – Анджэй Кшаноўскі (пасол у Венесуэле), Здзіслаў Ян Рын (пасол у Чылі, памёр у 2022 г. – вядомы бібліёграф і папулярнызатар І. Дамейкі) (Рун, 2008), Анджэй Урубель (пасол у Аргенціне), навуковец і чыноўнік Антоні Куклінскі, археолаг Анджэй Вярцінскі, амерыканісты Радослаў Палёнка,

Марэк Парыж, Ганна Парафяновіч, географ Збігнеў Вуйцік, пісьменнікі Аляксандр Амільяновіч, Нора Шчапанская. Ад многіх мы мелі кнігі, экзэмпляры перыёдыкі, выразкі, ксеракопіі і іншыя матэрыялы. У сваю чаргу мы дасылалі матэрыялы польскім калегам, напрыклад, публікацыі па БІС, ваеннай гісторыі, а таксама прысвечаныя ідэалагічным пошукам (Simakой, 1991), – Я. Тазбіру, некаторыя з якіх ён выкарыстаў у сваіх працах.

Цяпер у „Беларуска-індзейскай бібліяграфіі” маем каля 950 запісаў на польскай мове – з агульнай колькасці ў каля 12 з паловай тысяч. Як адметныя вехі адзначым некаторыя публікацыі на тэрыторыі Беларусі або ў сувязі з дыядай Беларусь-індзейцы, стараючыся назваць і некалькі з тых, што яшчэ не згадваліся ў нашых публікацыях у друкаваных і электронных выданнях.

У 16-18 стст.: Будны С. Аб галоўных артыкулах хрысціянскай веры (Лоск, 1576); Сапега Я. Эпіталама на вяселле... Льва Сапегі (Вільня, 1599); Даняйковіч-Астроўскі Я. Свада польская і лацінская... (1745); Копець А. Падзяка... Уладзіславу Чацвёртаму (1745); Розныя лісты... з Азіі, Афрыкі і Амерыкі ад місіянераў S. J. на розных мовах... у перакладзе на польскую мову (Варшава, 1756-1767); Карпінскі І. Геаграфічны лексікон (Вільня, 1766); Вальтэр. Альзіра ці амерыканцы. Трагедыя з французскай мовы ў перакладзе для Слонімскага тэатра... (Варшава, 1780); Глінская Т. Перуанскі гімн смерці. З прозы „Інкаў” пана Мармантэля выняты і на верш перакладзены (1785).

У гэты перыяд Радзівілы, Сапегі, Пацы, Хадкевічы і іншыя вядомыя роды паказваюць сваю прасунутасць у рамках нашай тэмы сваімі калекцыямі, маскарадамі, прысутнасцю звязаных з імі людзей у амерыканскіх справах.

У 19 ст.: „Амерыканка ў Польшчы” А. Тышынскага (створаная ў Беларусі пісьменнікам без беларускіх каранёў) – эпахальны твор крэсаў; „Араўканія і яе жыхары” І. Дамейкі выклікала і шмат публікацый пра падарожжа Дамейкі (Ignasy Domejko in Belarusian press, 2002; Ignat Damejka ў belaruskim druku, 2002; Mahnaś, 2012; Ignatas Domeika, 1802-1889, 2002); розныя творы А. Міцкевіча, уключаючы лекцыі па „славянскай літаратуры” ў Французскім каледжы 1840–1842 гг. (Simakой, 1998a); Падбярэскі Р. Новае Эльдарада ў Каліфорніі (Паводле амерыканскіх дакументаў) (1849); кнігі і артыкулы А. Галынскага па французскай мове пра розныя краіны Амерыкі; кароткі, але выразны зварот да тэмы алкагалізму ў індзейцаў у кнізе У. Каратынскага „Выпіў Куба да Якуба. Нараджэнне, спакуса і сухоты гарэлкі” (1859); Нарбут К. Успаміны пра знаходжанне ў Амерыцы (1875); Нарбут К. У Амерыцы. Аповесць на фоне грамадскага жыцця ў Злучаных Штатах (1875) (Simakой, 2020); Карловіч Я. Нарысы з філадэльфійскай выставы 1876 г. (1877);

Гарайн Ю. Лісты з Каліфорніі („Газета Польская”, 1877-1880) і „Сімвалічная карта амерыканскай гісторыі ў ста рубрыках (1883); шмат публікацый „Лятарніка” Г. Сянкевіча на дзясятках моў (т.л. „Ніва”, 1881); Мізэра М. У Амерыку за золатам: з апавядання вандроўніка Мацея Свідра (1888; надзвычай рэдкая кніга, патрабуе алічбоўкі).

У 20 ст.: Крушка В. Польская гісторыя ў Амерыцы (т. 1, 1905); Казлоўскі У. М. Побыт Касцюшкі і Нямцэвіча ў Амерыцы (1797-1798) (1906) (і іншыя публікацыі пра сустрэчу Касцюшкі з правадыром Літл Тэртл); Брухнальскі У. Віленскія „Дзяды” Міцкевіча ў адносінах да аповесцей Шатабрыяна, „Атала” і „Рэнэ” (1925); Сын правадыра індзейцаў патрыётам і польскім жаўнерам. Нязвыклых зменлівасці жыцця амерыканскага паляка („Гонец Надвісянскі” (1926) і варыянты ў іншых выданнях) (Simakой, 2020); Ваньковіч М. У касцёлах Мексікі (1927); Марціноўская Я. У неамерыканскай Амерыцы. Напеў ветру на ўзвышшах Новай Мексікі [Нью-Мексіка] (1927) (Simakой, 1992); Марліч Е. Паляўнічыя за прыгодамі (1932, 1-е выд.) і розныя яе пераклады Дж. О. Кэрвуда, у прыватнасці „Дзяўчына з-за дарогі” (1935); Карэва М. Атагельпа. Першы індзейскі правадыр, 1947; Путрамонт Е. Два глыткі Амерыкі. Рэпартажы (1956); Драздоўскі Б. Вігвам (1966; раман, прысвечаны складаным праблемам пасляваеннай польскай рэчаіснасці); Тазбір Я. Польскія сябры і ворагі канкістадораў (1967).

Многія важныя кнігі маем у Бібліятэцы БІТ: „Услед за індзейцамі. Анталогія польскіх тэкстаў пра паўднёваамерыканскіх індзейцаў” пад рэдакцыяй М. Парадоўскай (1979) – купленая ў букіністыцы на варшаўскай станцыі Срудмесце; „Прытулак у джунглях” (1989) А. Амільяновіча – прысланая нам у падарунак у выніку ветлівай увагі аўтара; „Араўканія і яе жыхары” І. Дамейкі (1992, пад навуковай рэдакцыяй М. Парадоўскай і А. Кшаноўскага) – польская і іспанская версіі дасланыя нам з Кракава А. Кшаноўскім (Simakой, 1996); „Атлантычны акіян – Ціхі акіян” (1967) і ўся трылогія „Па слядах Калумба” М. Ваньковіча – кнігі ўніверсальна важнага аўтара, набытыя асабіста намі ў розных месцах Польшчы – Варшаве, Радаме, Кракаве, Кельцах і інш.; сакратарка Ваньковіча А. Зюлкоўская-Боэм даслала нам з ЗША свае кнігі, уключаючы прысвечаныя М. Ваньковічу і іншым крэсавякам, – частка іх перададзеная намі ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі (у скрыні ад яе было польскае і англійскае выданні яе кнігі пра індзейцаў, у якой згаданы і гомельскі індзеянісцкі „Веснік БІТ”, – у кнігу ўвайшло інтэрв’ю, якое з’явілася і ў некалькіх іншых выданнях (Johansen, 2007a; Johansen 2007b; Johansen, 2008; Johansen, 2009)). Маем шмат дублетаў кнігі нашых калег з Польшчы: польска-беларуска-індзейскі фатаграфічны праект „Мост над акіянам” (Nowa Wola po prostu. Oczami dzieci = Simply Nowa Wola. By its children = Новая Воля па-просту. Вачамі дзяцей, 2008).

Да „кур'ёзна-цікавых” прыкладаў, калі рэчаіснасць назіраецца вачыма дзяцей, з творчасці асоб, уключаных намі ў беларускую частку „Беларуска-індзейскага біяграфічнага слоўніка”, адносіцца, напрыклад, даволі спрэчная па сваіх якасцях апавесць для моладзі „І ты станеш індзейцам” Віктара Варашыльскага, у якой бандыты ўцягваюць дзяцей у свае злачынныя справы з дапамогай індзейскай рамантыкі. Першае выданне кнігі выйшла ў 1960 г. („Клуб сямі прыгод”), шматразова перавыдавалася. Была ажыццёўленая таксама экранізацыя, мастацкую і выхаваўчую няўдачу якой адзначала крытыка.

Кампактна можна прадставіць „Дух граніцы”: „індзейскае жыццё” Заходняй Беларусі і беларускай дыяспары Польшчы таго перыяду ў лютэрку друку. Галоўныя міжваенныя „індзеенізаваныя” польскія дзеячы, звязаныя з беларускімі землямі: А. Асяндоўскі („Паляшук лепш за канадскіх індзейцаў ведаў” бабра), Г. Баравік (Е. Марліч; перакладчыца і аўтар „па Кэрвуду”, якая пазней пераехала ў Бразілію), М. Ваньковіч (у т.л. „Шчанюковыя гады” з „індзейскім крыкам”), А. Гарун (магчыма, першым увёў вобраз індзейца ў беларускую паэзію – „Мае коляды”, 1920), Т. Даленга-Мастовіч (індзейцы ў „Кар'еры Нікадыма Дызмы”, „Трэцім поле”, „Пракуроры Аліцыі Горн”, у т.л. паралель з „тутэйшымі”), М. Здзяхоўскі (даследаваў амерыканскае ў Г. Сянкевіча), Я. Марціноўская (ураджэнка Гомельшчыны, якая падарожнічала па Арызоне і Нью-Мексіка, жыла ў некалькіх гарадах на Усходзе і Захадзе ЗША) (Сімакой, 1992), А. Патоцкі (перавыданні яго кнігі „Пра Хрыстафора Калумба і адкрыццё Амерыкі”), М. Радзевіч (індзейская прысутнасць у творах: „Блакiтныя”, „Возера”, „Гняздо Белазора”, „Дзевайціс”, „Іерыхонская ружа”, „Лета лясных людзей”, „Непрыручаныя птушкі”, „Пажары і папялішчы”, „Рагнарок”, „Фларыян з Вялікай Глушы”), Ф. Умястоўскі (Дзядзька Пранук, адно з першых з'яўленняў індзейцаў у беларускай прозе – „Стася”, 1921), М. Цвірка-Гадыцкі (антраполог, таксама як К. Сталыгва, з беларускім каранямі), М. Шымялевіч (Ліда, „бытавая” „беларуска-індзейская антрапалогія”).

„Разавыя з'яўленні” – у С. Пясецкага (канквістадоры ў бытавым, „пяшчотна-каціным” выглядзе ў „Каханку Вялікай Мядзведзіцы” і ў цытаце: „Я выпіла за здароўе канквістадораў” з украінца М. Хвylёвага („Пяты этап”).

Пераклад „Лятарніка” Г. Сянкевіча, публікацыі пра індзейцаў-паўстанцаў, пра нібыта метыса, які пасяліўся як ваенны асаднік пад Баранавічамі (Сімакой, 2020), – гэта маглі чытаць і пісьменнікі, што нарадзіліся і / або часткова фарміраваліся як асобы ў Заходняй Беларусі і раней або пазней адлюстравалі індзейскую тэму.

У перыёдыцы па-польску з'явіліся: „Белае дзіця ў лагеры індзейцаў” (Dziennik Kresowy, 1935), „Пра бізонаў” (Wieczorny Kurjer Grodzieński, 1935), „Казіно "Белы Правадыр”” (Wieczorny Kurjer Grodzieński, 1933), „Індзейцы ў Канадзе” (Życie

Nowogródzkie, 1931), „Старажытная Мексіка. Там, дзе зліліся расы і мовы” (Życie Nowogródzkie, 1929), „Не хочучь быць бледнатварымі чырванаскурыя індзейцы” (Głos Nadniemeński, 1939), „Знаходка легендарных скарбаў індзейцаў” (Kurjer Nowogródzki, 1931), „Шлюбны пацалунак у індыйскай [індзейскай] вёсцы” (Wieczorny Kurjer Grodzieński, 1934), „Навуковец забіты камянямі індзейцамі / нібыта за забойства дзяцей” (Przegląd Kresowy, 1930).

На беларускай: „Каля вайны” (Гоман, 1918: з Берна: „У Францыі зышлі на бераг першыя дружны чырванаскурых індыец, каторыя будуць біцца ў радах амерыканскіх войск”), „Не паспеў нарадзіцца, як памірае” (Грамадзянін, 1928), „Нявольніцтва ў XX веку” (Сялянская ніва, 1928), „Паўстанне індэяцаў у Балівіі і Чылі” (Беларускае слова, 1927) і „Паўстанне чырванаскурых” (Наша праўда, 1927), „Удзячнасць дзікага” (Заранка, 1929).

Заходняя Беларусь выклікала шматлікія эпітэты, што нагадвалі адносіны паміж абарыгенамі Амерыкі і каланістамі: У. Калесніка, І. Палуяна, шэфа МЗС Ю. Бека, Т. Даленгі-Мастовіча і многіх іншых. М. Танк лічыў, што польская грамадскасць „хіба знае больш пра амерыканскіх індэяцаў, чым пра нас” (Simaкой, 2022b). А. Чэстэртан („Мая руская авантура”, 1931) знайшла ў шынках Нясвіжа некаторыя элементы „Дзікага Захаду”. Нягледзячы на перасцярогу польскага афіцэра, што за мяжой жывуць „ледзь не дзікуны”, яна рызыкнула і ўбачыла людзей, „якія трымалі сябе горда – як нашчадкі і ўладальнікі новай краіны” (прынамсі так цытаваў А. Мальдзіс), але ўсё ж „гордасць” гэтая далей усё больш адпавядала паняццю „Дзікі Усход”, дзе ў якасці „віджылянтаў” выступалі партыйныя ідэолагі (як вядома, на Захадзе ЗША ў актыўны перыяд заваявання і каланізацыі ствараліся камітэты пільнасці).

„Рэгіянальныя” аўтары далі прыклады арыгінальнага мыслення. У сувязі з гэтым, напрыклад, можна прыгадаць выказванне, якое зрабіў Тэадор Нарбут у Шаўрах, цяпер Воранаўскі раён („Старажытная гісторыя літоўскага народа”, 1837):

Няма такога народа, які б у кароткі перыяд свайго росквіту не глядзеў бы з гонарам на дзікія пустыні, якія ён проста разумее, што адкрыў, і з якіх, магчыма, незлічоныя часы раней, першы зародак яго ўласнай сілы выйшаў. Еўрапейцы адкрылі Амерыку 300 гадоў таму, паселішчамі яе засялілі і сапсавалі. Хто ведае, ці шмат тысячагоддзяў назад амерыканцы не адкрылі Еўропу і не глядзелі на нашы берагі з такім жа гордым жалем, з якім іспанцы на іх.

Аўтар з Радама М. Тшэцяк, які гасцяваў у горадзе-пабраціме Гомелі, знайшоў характарыстыкі індэяцаў у становішчы польскай меншасці ў Беларусі („Крэсы мінулыя і думы”, 2004), у той час як на Падляшшы гавораць пра падабенства паміж

індзейцамі і беларусамі. Фенаменальна частыя апеляцыі да індзейцаў з мэтай параўнання адзначыліся ў публікацыях Сакрата Яновіча. З Падляшша – настаўніца сярод інуітаў і індзейцаў А. Я. Кандрацюк, місіянер Я. Пахадовіч, якія апісалі свае ўражанні, у якіх, несумненна, не магло абысціся без кампаратывістыкі.

У наш час беларуска-польскае (па „этнічнасці”) супрацоўніцтва ў самой Беларусі, сімвалізуе, напрыклад, аўтарскі дуэт з прадстаўніка польскай дыяспары і беларуса. Т. Кручкоўскі і Г. Васюк (Гродна) – суаўтары, якія падрыхтавалі першы ў Беларусі дапаможнік для студэнтаў па індзейцах „Древнейшие цивилизации Латинской Америки” (1998). Асобы з польскай самасвядомасцю з Беларусі ўнеслі ўклад у амерыканістыку краін бліжняга і далёкага замежжа. Але адзіны член нашага Беларуска-індзейскага таварыства, які вызначаў сваю нацыянальнасць як польскую, – іншаземец, які працягвае актыўныя намаганні ў індзеяністыцы не ў Польшчы і не ад імя БІТ.

На жаль, пры сотнях амерыканістаў у Польшчы налічваем адзінкі такіх у Беларусі, а пры наяўнасці каля тысячы індзеяністаў-аматараў у Польшчы – толькі адзінкі падобных хабістаў у Беларусі.

Імёны польска-беларускіх пісьменнікаў, якія звярталіся да індзейскай тэмы, гучалі ў нашым дакладзе на канферэнцыі 1995 г. (Simakой, 1995). Мастацкіх твораў са значанай прысутнасцю індзейскага матэрыялу, перакладзеных з польскай на беларускую, знаходзім вельмі мала. Сярод іх вылучаецца „Востраў-ключ” М. Шэйнерт (Arche, 2014). З беларускай мастацкай літаратуры не перакладзена нічога „цалкам” індзейскага. Да выключэнняў можна аднесці такія невялікія творы, як верш М. Танка „З берагоў Амазонкі” (Simakой, 2022b). Можна гаварыць толькі пра ўключэнне невялікіх індзеянісцкіх фрагментаў у некаторыя публікацыі. Выданні на рускай мове ў Беларусі (цалкам пра індзейцаў) прадстаўленыя найперш аповесцямі Сат-Ока, А. Шклярскага.

Хаця мы лічым пераклады мастацкай літаратуры менш важнымі, чым дакументальнай, белетрыстыка сама па сабе аб'ядноўвае беларусаў і палякаў – як гэта адбываецца ў выпадку з Дж. Ф. Куперам, прызным да народаў Усходняй Еўропы і даволі крытычным у адносінах на сваёй радзімы і заходняй цывілізацыі (Simakой, 2021c).

Перспектывы выяўлення беларуска-польска-індзейскіх фактаў самыя неабсяжныя. Безумоўна, на першым месцы стаяць дакументы з дзяржаўных, грамадскіх і асабістых архіваў, апошнія з якіх патрабуюць асаблівага клопату ў сувязі з меншымі гарантыямі іх захавання (ёсць прыклады страты калекцый індзеяністаў 1970-1980-х

гг., больш або менш цяжкіх у параўнанні з лёсам соцень уваходных лістоў энтузіяста з псеўданімам Шалёная Рысь у Бярозе, які быў у немалой ступені арыентаваны на Польшчу: нават сваю перапіску ён называў „індыянскай”). Рукапісы і маргіналіі, што маюць адносіны адразу да Польшчы, Беларусі і індзейцаў выяўляюцца часам праз стагоддзі, публікуюцца праз значны час пасля іх стварэння. Да тэмы ранніх польска-беларускіх ведаў пра Амерыку адносіцца мовазнаўчы факт, звязаны з Саламонам Рысінскім. Лацініст Якаў Парэцкі выявіў рукапісны дадатак да апублікаванай кнігі С. Рысінскага пра „польскія прыказкі”, з якога вынікае і ідэя пра неабходнасць вывучэння моў і індзейцаў (у Рысінскага гаворка ідзе пра „мексіканцаў”, „перуанцаў” і нават „магеланаў” – жыхароў крайняга поўдня Паўднёвай Амерыкі). Каментарыі пра адзін з першых выпадкаў мовазнаўчай індзеяністыкі – у лісце нам ад Я. Парэцкага ад 4.11.1989 г.:

“На жаль, з часу працы над Рысінскім мінула шмат гадоў /кніга была выдадзена ў 1983, але я над ёй працаваў у пачатку сямідзесятых/ і мае запісы не захаваліся. Магу толькі аднавіць па памяці, што ў Літоўскай акадэмічнай бібліятэцы /Вільня/ я знайшоў асобнік кнігі *Proverbiorum Polonicorum a Solomone Rysinio collectorum Centuria decem et octo. Lubecae ad Chronum, MDCXVIII*, да якой быў падшыты рукапісны тэкст уводзін, адрасаваных Віганду Карнелію, і там згадваліся мексіканская і перуанская мовы.

Лічу мэтазгодным звярнуць вашу ўвагу, што на 15 старонцы маёй кнігі ёсць спасылка на Дзяржархіў БССР Ф. 694, спр. 450, арк. 58. Там ёсць спіс кніг, якія належалі С. Рысінскаму і ў іх ліку згадваюцца працы па „экзатычных мовах”.

Безумоўна, мэсідж С. Рысінскага можна было адрасаваць і тым, ад каго залежала, каб і беларуская мова захоўвала свае пазіцыі ў Вялікім Княстве Літоўскім. Так індзеяністыка ўздываецца да высокіх стратэгічных мэт, важных у міжнацыянальных адносінах.

БІБЛІЯГРАФІЯ / REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Âckevič, Sârgej. (1997). Belaruska-pol'ska-litoŭskae pamežža: prablemy gistoryi, movy, adukacyi, kul'tury. *Vesci ANM. Nacyânal'nyâ menšasci na Belarusi i ŭ svece* (Brèst), № 3, s. 44-48. [Яцкевіч, Сяргей. (1997). Беларуска-польска-літоўскае памежжа: праблемы гісторыі, мовы, адукацыі, культуры. *Весці АНМ. Нацыянальныя меншасці на Беларусі і ў свеце* (Брэст), № 3, с. 44-48].

Hil'manovič, Uladzimir. (2014). Zaslaŭski sled. U: Hil'manovič, U. *Belaruskae zolata*. Białystok: Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Białoruś, s. 134-135. [Хільмановіч,

Уладзімір. (2014). Заслаўскі след. У: Хільмановіч, У. *Беларускае золата*. Białystok: Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Białoruś, с. 134-135].

Ignacy Domeyko in Belarusian press (2002). W: *Ignacy Domeyko (1802-1889) – mineralog, geolog, ojciec nauk górniczych w Chile = Ignacy Domeyko (1802-1889) – mineralogist, geologist and father of mining sciences in Chile = Ignacy Domeyko (1802-1889) – minerólogo, geólogo, padre de las ciencias de minas en Chile: międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków 12. 12. 2002*, [red. Z. M. Krzak, A. Paulo, P. Wyszomirski]. Kraków: Polskie Towarzystwo Mineralogiczne.

Ignotas Domeika, 1802-1889 = Ignacy Domeyko, 1802-1889: gyvenimas, darbai ir indėlis į mokslą: tarptautinės mokslinės konferencijos darbai, 2002 m. rugsėjo 10-12 d., Vilnius (2002), red. A. Grigelis. Vilnius: Utenos Indra.

І́гнат Дамейка ў беларускім друку: бібліаграфічны паказальнік (2002), склад. Т. М. Магнач. *Літасфера*, № 1, с. 164-168. [І́гнат Дамейка ў беларускім друку: бібліаграфічны паказальнік (2002), склад. Т. М. Магнач. *Літасфера*, № 1, с. 164-168].

Johansen, Bruce E. (2007a). Indianie nauczyli mnie cenić własne i innych pochodzenie, rozmowa A. Ziółkowskiej-Boehm. *Nowy Kurier* (Toronto), 15-29 lut., s. 12, 18.

Johansen, Bruce E. (2007b). Indianie nauczyli mnie cenić własne i innych pochodzenie, rozmowa A. Ziółkowskiej-Boehm z Bruce E. Johansen Profesorem „Communication and Native American Studies” z Uniwersytetu w Omaha w Nebrasce. W: Ziółkowska-Boehm, A. *Otwarta rana Ameryki*. Bielsko Biala: Wyd. Debit, s. 207-211.

Johansen, Bruce E. (2008). O demokracji i Indianach, rozmawia A. Ziółkowska-Boehm. *Odra*, № 2, s. 123-125.

Johansen, Bruce E. (2009). Native American friends have taught me to value my own ancestry, and those of other peoples, too: an interview with Bruce E. Johansen, a professor, writer. In: Ziolkowska-Boehm, A. *Open Wounds: a Native American Heritage*. Pierpont, SD: Nems Books, pp. 219-224.

Магнач, Таццяна. (2012). І́гнат Дамейка ў беларускіх выданнях (1945-2007 г.): бібліаграфія. У: *Карэліччына: людзі, падзеі, час: зборнік навуковых артыкулаў*, уклад.: А. А. Скер’ян [і інш.]; рэдкал.: А. А. Каваленя [і інш.]. Мінск: Беларуская навука, с. 429-449. [Магнач, Таццяна. (2012). І́гнат Дамейка ў беларускіх выданнях (1945-2007 г.): бібліаграфія. У: *Карэліччына: людзі, падзеі, час: зборнік навуковых артыкулаў*,

уклад.: А. А. Скеп'ян [і інш.]; рэдкал.: А. А. Каваленя [і інш.]. Мінск: Беларуская навука, с. 429-449].

Mazurek, Katarzyna. (2018). *Życie i działalność księdza Bazylego Martysza: droga do świętości*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Ryn, Zbigniew Jan. (2008). *Ignacy Domeyko: bibliografia*. Krakow: Polska Akademia Umiejętności, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Górniczo-Hutnicza.

(sâ) [Sakrat Ânovič]. (1988). Naša pošta. A. Simakoŭ, Gomel', BSSR. *Niva*, 21 lût., s. 6. [(ся) [Сакрат Яновіч]. (1988). Наша пошта. А. Сімакоў, Гомель, БССР. *Ніва*, 21 лют., с. 6].

Simakoŭ, Ales'. (1989a). Da ŭbileŭ Īgnata Damejkì. *Lìtaratura i mastactva*, 14 lìp., s. 7. [Сімакоў, Алесь. (1989a). Да юбілею Ігната Дамейкі. *Літаратура і мастацтва*, 14 ліп., с. 7].

Simakoŭ, Ales'. (1989b). „Nevâdomy saldat”. *Bârozka*, № 10, s. 21. [Сімакоў, Алесь. (1989b). „Невядомы салдат”. *Бярозка*, № 10, с. 21].

Simakoŭ, Ales'. (1990). Za âdnanne narodaŭ. *Bârozka*, № 10, s. 32. [Сімакоў, Алесь. (1990). За яднанне народаў. *Бярозка*, № 10, с. 32].

Simakoŭ, Ales'. (1991). Eŭracentryzm i neeŭrapejskaâ al'tèrnatyva. *Lìtaratura i mastactva*, 2 žn., s. 6-7. [Сімакоў, Алесь. (1991). Еўрацэнтрызм і нееўрапейская альтэрнатыва. *Літаратура і мастацтва*, 2 жн., с. 6-7].

Simakoŭ, Ales'. (1992). Âdvìga Marcìnoŭskaâ i âe darožnyâ natatkì. *Gomel'skaâ praŭda*, 27 žn., s. 4. [Сімакоў, Алесь. (1992). Ядвіга Марціноўская і яе дарожныя нататкі. *Гомельская праўда*, 27 жн., с. 4].

Simakoŭ, Ales'. (1994). Pan prèparatar. *Zarâ* (Brèst), 5 lìp., s. 3. [Сімакоў, Алесь. (1994). Пан прэпаратар. *Заря* (Брэст), 5 ліп., с. 3].

Simakoŭ, Ales'. (1995). Vobrazy indzejcaŭ u belaruskaj litaratury i mastactve. U: *Belarusika = Albaruthenica. Kn. 5. Kul'tura belaruskaga zamežža; Belaruskamerykanskiâ gìstaryčna-kul'turnyâ ŭŭaemadačynennì*, rėd. U. Konan, A. Mal'dzìs. Mìnsk: Navuka i tėhnika, s. 318-327. [Сімакоў, Алесь. (1995). Вобразы індзейцаў у беларускай літаратуры і мастацтве. У: *Беларусіка = Albaruthenica. Кн. 5. Культура беларускага*

за межжа; Беларуска-амерыканскія гістарычна-культурныя ўзаемадачыненні, рэд. У. Конан, А. Мальдзіс. Мінск: Навука і тэхніка, с. 318-327].

Šimakoŭ, Ales'. (1996). „Araŭkaniâ” niâk ne vernecca na radzimu aŭtara. *Naša niva*, 19 žn., s. 11. [Сімакоў, Алесь. (1996). „Араўканія” ніяк не вернецца на радзіму аўтара. *Наша ніва*, 19 жн., с. 11].

Šimakoŭ, Ales'. (1998a). Adam Micevič i indzejskaâ Ameryka: ambivalentnasc' i gumanizm. У: *Adam Micevič i nacyanal'nyâ kul'tury: materyâly Mižnarodnaj navukovaj kanferencyi* (Minsk, 7-11 verasnâ 1998 g.), [rèdkal.: A. Mal'dzis (gal. rèd.) i inš.]. Minsk: Belaruskì knìgazbor, s. 369-377. [Сімакоў, Алесь. (1998a). Адам Міцкевіч і індзейская Амерыка: амбівалентнасць і гуманізм. У: *Адам Міцкевіч і нацыянальныя культуры: матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі* (Мінск, 7-11 верасня 1998 г.), [рэдкал.: А. Мальдзіс (гал. рэд.) і інш.]. Мінск: Беларускі кнігазбор, с. 369-377].

Šimakoŭ, Ales'. (1998b). „Indzejskaâ vajna” Tadëvuša Kascûškì. *Belaruskì gìstaryčny aglâd*, sš. 1 (čèrv.), s. 112-115. [Сімакоў, Алесь. (1998b). „Індзейская вайна” Тадэвуша Касцюшкі. *Беларускі гістарычны агляд*, сш. 1 (чэрв.), с. 112-115].

Šimakoŭ, A. (2000a). Ezuity na Čačërščyne. У: *Pamâc': gìstoryka-dakumental'naâ hronika Čačëřskaga raëna*. Minsk: BELTA, s. 114. [Сімакоў, А. (2000a). Езуіты на Чачэршчыне. У: *Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Чачэрскага раёна*. Мінск: БЕЛТА, с. 114].

Šimakoŭ, Ales'. (2000b). Nabližaecca ŭbilej ĭgnata Damejkì. *Kantakty i dyâlogi*, № 11-12, s. 19. [Сімакоў, Алесь. (2000b). Набліжаецца юбілей Ігната Дамейкі. *Кантакты і дыялогі*, № 11-12, с. 19].

Šimakoŭ, Ales'. (2002). Damejka, Araŭkaniâ i mapučè: stèrèatypy belaruskaj damejkìâny. У: *Ignat damejka – svetač susvetnaj cyvilizacyi: Materyâly VI Karèlickih čytannâŭ* (g.p. Mìr, 12 veras. 2002 g.), rèdkal.: L. Uladykoŭskaâ-Kanaplânìk (gal. rèd.) i inš. Minsk: Ėncyklapedyks, 2002, s. 108-120. [Сімакоў, Алесь. (2002). Дамейка, Араўканія і мапучэ: стэрэатыпы беларускай дамейкіяны. У: *Ігнат Дамейка – светач сусветнай цывілізацыі: Матэрыялы VI Карэліцкіх чытанняў* (г. п. Мір, 12 верас. 2002 г.), рэдкал.: Л. Уладыкоўская-Канаплянік (гал. рэд.) і інш. Мінск: Энцыклапедыкс, с. 108-120].

Šimakoŭ, Ales'. (2017). Holmskaâ grupa: krynica aptymizmu. W: *Cerkiewny Wiestnik*, № 2, s. 45-62. [Сімакоў, Алесь. (2017). Холмская група: крыніца аптымізму. W: *Cerkiewny Wiestnik*, № 2, s. 45-62].

Šimakoŭ, Ales'. (2019). Z Garydzenâtaŭ, na „Mustangu” da ĭndzejcaŭ. *Kraâznaičaa gazeta*, № 6 (lût.), s. 3. [Сімакоў, Алесь. (2019). З Гарыдзенятаў, на „Мустангу” да ĭндзейцаў. *Краязнаўчая газета*, № 6 (лют.), с. 3].

Šimakoŭ, Ales'. (2020). Syn Karžakavataj Rysi, al’bo ĭndzejskiâ slâdy ŭ Belarusi. *Litaratura i mastactva*, 15 maâ, s. 10. [Сімакоў, Алесь. (2020). Сын Каржакаватай Рысі, альбо ĭндзейскія сляды ў Беларусі. *Літаратура і мастацтва*, 15 мая, с. 10].

Šimakoŭ, Ales'. (2021a). Belarusy na Alâscy – pracâg razmovy. *Naša slova*, 2 snež, s. 7-8. [Сімакоў, Алесь. (2021a). Беларусы на Алясцы – працяг размовы. *Наша слова*, 2 снеж., с. 7-8].

Šimakoŭ, Ales'. (2021b). ĭndzejcy na pol’ska-belaruskim pamežžy. *Niwa*, 7 listap., s. 5. [Сімакоў, Алесь. (2021b). ĭндзейцы на польска-беларускім памежжы. *Ніва*, 7 лістап., с. 5].

Šimakoŭ, Ales'. (2021c). Naš Kuper (ĭndzejskaâ scežka praz Belarus’). *Tèrmapily*, № 25, s. 61-68. [Сімакоў, Алесь. (2021c). Наш Купер (ĭндзейская сцежка праз Беларусь). *Тэрмапілы*, № 25, с. 61-68].

Šimakoŭ, Ales'. (2021d). Nedalëka ad apačau i ŭ vajne z seminolami: nebâspečnyâ misiï vyhadca z Navagrudčyny francyskanca Antoniâ Rasadoŭskaga ŭ Flarydze i Têhase. *Kraâznaičaa gazeta*, № 41 (listap.), s. 6. [Сімакоў, Алесь. (2021d). Недалёка ад апачаў і ў вайне з семаіноламі: небяспечныя місіі выхадца з Навагрудчыны францысканца Антонія Расадоўскага ў Фларыдзе і Тэхасе. *Краязнаўчая газета*, № 41 (лістап.), с. 6].

Šimakoŭ, Ales'. (2022a). „ĭndzejskaâ sprava” ŭ pytannâh i adkazah: adlûstravanne tèmey katalickih misiï sârod ĭndzejcaŭ u dasledčaj perapiscy. *Naša vera*, № 4, s. 26-31. [Сімакоў, Алесь. (2022a). „ĭндзейская справа” ў пытаннях і адказах: адлюстраванне тэмы каталіцкіх місій сярод ĭндзейцаў у даследчай перапісцы. *Наша вера*, № 4, с. 26-31].

Šimakoŭ, Alâksandr. (2022b). ĭndzejskae ŭ dzënnikah, èpistalârnaj i paëtyčnaj spadčyne Maksima Tanka. U: *Trynaccatyâ tankaŭskiâ čytanni: zbornik navukovyh artykulaŭ*: [matèryâly Mižnarodnaj navukovaj kanferèncyi, 16 verasnâ 2022 g., rëdkal.: V. D. Saryčonak (adk. rëd.), ĭ. M. Miščančuk, N.V. Zaâc]. Minsk: BDPU, s. 297-300. [Сімакоў, Аляксандр. (2022b). ĭндзейскае ў дзённіках, эпістальнай і паэтычнай спадчыне Максіма Танка. У: *Трынаццатыя танкаўскія чытання: зборнік навуковых артыкулаў*: [матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, 16 верасня 2022 г., рэдкал.: В. Д. Старычонок (адк. рэд.), І. М. Мішчанчук, Н. В. Заяц]. Мінск: БДПУ, с. 297-300].

Siłakou, Ales'. (2022c). Sustrëchy belaruskich ezuïtaŭ z indzejcamì. *Naša vera*, № 1, s. 50-53. [Сімакоў, Алесь. (2022c). Сустрэчы беларускіх езуітаў з індзейцамі. *Наша вера*, № 1, с. 50-53].

Siłakou, Alâksandr. (2022d). Vyhadcy z Vicebskaj guberni ŭ Ruskaj Amerycy (Alâska i Kaliforniâ). U: *Vicebski kraj: materyâly VII Mižnarodnaj navukova-praktyčnaj kanferencyi „Vicebski kraj”, prysvečanaj Godu narodnaga adzinstva, 25 listapada 2021 g., Vicebsk, rëdkal.: T. M. Adamân (gal. rëd.) [i inš.]. Minsk: Nacyânal'naâ bibliâtëka Belarusi, s. 217-223.* [Сімакоў, Аляксандр. (2022d). Выхадцы з Віцебскай губерні ў Рускай Амерыцы (Аляска і Каліфорнія). У: *Віцебскі край: матэрыялы VII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі „Віцебскі край”, прысвечанай Году народнага адзінства, 25 лістапада 2021 г., Віцебск, рэдкал.: Т. М. Адамян (гал. рэд.) [i інш.]. Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, с. 217-223].*

Aliaksandr Simakou: 500 years together: Polish and Belarusian Indian studies at the crossroads

(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 156-171, www.sakavik.net)

Abstract. Some of the most distinctive examples of addressing to the Indian theme by Belarusians and Poles, including representatives of diasporas, when the Belarusian-Polish dialogue takes place, are considered. Contacts between Indianists and Americanists of the two countries are presented primarily by the Gomel correspondence. In the short chronology of important publications from the „Belarusian-Indian Bibliography” most examples are given from the interwar period; Western Belarus exists as a unique zone of „border” ideas that evoke parallels with America.

Keywords: Indians, Polish-Belarusian cooperation, correspondence, personalia, publications

Александр Симаков: 500 лет вместе: польская и белорусская индеанистика на пересечениях

(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 156-171, www.sakavik.net)

Аннотация. Рассматриваются некоторые из наиболее характерных обращений к индейской теме белорусами и поляками, в т. ч. представителями диаспор, при которых происходит белорусско-польский диалог. Контакты между индеанистами и американистами двух стран представлены прежде всего гомельской перепиской. В краткой хронологии важных публикаций из „Белорусско-индейской библиографии” большинство примеров дается из межвоенного периода; Западная Беларусь существует как уникальная зона „пограничных” представлений, вызывающих параллели с Америкой.

Ключевые слова: индейцы, польско-белорусское сотрудничество, корреспонденция, персоналии, публикации

Aliaksandr Simakou: 500 lat razem: polskie i białoruskie studia nad Indianami na rozdrożu

(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 156-171, www.sakavik.net)

Abstrakt. Rozważono niektóre z najbardziej charakterystycznych odwołań do tematyki indiańskiej przez Białorusinów i Polaków, m.in. przedstawicieli diaspor, w których toczy się dialog białorusko-polski. Kontakty między indianistami i amerykańskimi obu krajów przedstawia przede wszystkim korespondencja homelska. W krótkiej chronologii ważnych publikacji z „Bibliografii białorusko-indiańskiej” najwięcej przykładów podano z okresu międzywojennego; Zachodnia Białoruś istnieje jako wyjątkowa strefa idei „granicznych”, które przywołują podobieństwa z Ameryką.

Słowa kluczowe. Indianie, współpraca polsko-białoruska, korespondencja, osobowości, publikacje

ЛітаратураПаэзія**Сяргей Панізьнік: БОГ ВЯСНЫ ЖЫВЕ Ё ПАЛЯХ**

*Там у Жыцця свой Шлях.
Я расту з ім, выпяваю,
песціць рыфмы паспяваю.
Кожны верш – нібыта Птах!*

Сварог

Верхні бог усіх славянаў -
бог-каваль. Стаў на парог
і вітае: Я – Сварог:
мой Агонь Нябесны – бог.

Лютня

Пішуць: “Лютня – акарына”...
Муза Лютні - пакарыла
і на танец павяла.
Без натхнення не была:
мне і вершы падарыла!

Быць у роднасці

“Святкаваць нядотыкі” -
у радні не знацца?
І не прызнавацца:
- Я з сямейнай Готыкі?
Буду я старацца:
Род мець – гэта Праца!

У сугуччы

Літы, Ра і Туры -
складнікі Літаратуры,
дзе арыўцы-еўрапейцы
наглыталіся мікстуры...
Мову пачалі нам гладзіць
Беларусь – і спевы ладзіць!

На Каўчэгу

Віціны, стругі, каравэлы...
Я – на Каўчэгу. Вельмі смелы!
А Ною выдам брыганціну:
хай ловіць – брагадзірам – ціну...
З палякам украінец, чэх
уеўрапеяць мой Каўчэг!

Смаката

Камы з душами – “Цэпеліны”.
- Іх мама вылушчыла з гліны?
- О не! Сняданак – смаката!
З іскрынкай вочы і ў ката...

Каложа

Барыса-Глебская Каложа...
На бераг Нёмана іду.
Царкву я ў Горадні знайду.
О, век Дванаццаты! Прыгожа!
Святыні і ў Архітэктуры.
Вунь з Быкавым – Бічэль. Натуры!

Дзякло

Падатак ад сялян – дзякло.
Расла з Вялікім Княствам слава!
... Багацце ў ручаёк сплыло...
Нажытак знік? Пустая лава?

Упёрся!

Жыхар мясцовы – аўтахтон.
Ды чую віленчука я стогн;
у дзісненца нямец шанец...
Але – упёрся! – мёрскі малец
і захаваны продкаў тон!

Фрэска

Быў ліпень. Пахаладала рэзка.
Мастацтва – у такой трактоўцы:
ёсць жывапіс на сырой тынкоўцы...
Тлумачаць мастакі: - Там – фрэска!

Сузор'е

Вялікая Мядзвездзіца з Каўшом...
Гляджу я на Нябеснае Сузор'е...
А што ж я захаваю пад Крыжом?
... Ды выжыў наш Ісус і галышом...
На Беларусі лёзнае надвор'е!

Свята Ураджаю

Спас Яблычны, Мядовы, Хлебны!
На Свяце Ураджаю я патрэбны:
прытулак пчолак, яблыні дагледзіць
і смачнай скібай сябрука прывеціць!

“На палешню”

Пайшоў Коцік на палешню!
А я ўткнуўся у яешню.
Кот і мышкі не злавіў...
Я яешняй нос абвіў,
а жаўтком – суседа клешні.

Буська

Вяпла – у літоўцаў, латышоў.
Я – з Раззіняю пайшоў.
Пацалуначак на вусны
мне паклала вельмі згусны!

Плытагоны-сякі

Ганкі гналі з-пад Смаленска
вельмі хуткія “сякі”.
І цякла смала з паленцаў,
бо ўпіваліся ў каленцы
вылюдкамі – кіякі.
(кіякі – неадухоўленыя асобы)

Дахрысціянскае

Нашы продкі мелі Мары.
Не драбіны, не мажары, -
тых адвозіць (хто сканаў),
у агонь паміж канаў...
P.S.
Дрыжэў, хоць я і быў цвярозы,

тады, калі пачаў чытаць:

“Як мары, белыя бярозы

Пад сінявой начной стаяць”.

(З верша *Максіма Багдановіча “Зімой”, 1911 г.*)

Карма і Карма

Я - сукупнасць абавязкаў.

Вынік ёсць для ўсіх здзяйсненняў.

Карма – моцная завязка,

вузел маіх творчых звенняў!

(*Карма – частка судна з рулявым вяслом*).

На папары

Аракулы? Былі!

Аратыя – у спешцы

папарамі ішлі...

Я крэмзаў штось на сцежцы ...

...А рыфмы не гулі

над агуркамі ў дзежцы.

“Сьлёзкі”

У кіпені крахмал... Там круцяцца палоскі...

Забелена яда. Гатовы мамы “Сьлёзкі”.

Вясна

На Волце – карагод:

успол Дзвіны гайдаўся.

Мой верш пачаў паход:

ён скрыжніцай натхняўся!

(*успол – крыгалом, скрыжніца – ледаход*).

Тэт-а-тэт: галава да галавы

“Класьціся намітусь”—галавой да ног...

Легчы так у ложку толькі ранкам змог.

Спаў шчакою да шчакі – толькі асцярожна.

Жыць прытульна, як шпакі, можна? І заможна!

“Лясы тачыць”

“Точаць лясы”... Я не буду:

хопіць балбатаць!

Адвучу сябе, няўклюду,

кяўкаць, гагатаць.

Прамаўляць – Нябёсаў змога.

Буду слухацца я Бога -
Праведнікам стаць...

Кату Васю...

Гвалт, анархію, разброд
выкіну за агарод.
Куралессе, катавасію
перадам лепш кату Васю я.
Ён жа знае: з суматохаю
поўзаць - як са скібкай крохкаю...

Пуга без пуха

Старэцкая пуга – пуга пастуха.
Калі не хапуга – неслуху туга:
з пугі для папраўкі вырасце дуга.

“Босая вада”

А ў крыніцы – “босая” вадзіца.
Нахініся долу падзівіцца.
Кожная там кропля – чараўніца
Ад крыніцы хочацца натхніцца?
Досыць і таго, што змог напіцца...

Каптур

Першабытным Быкам – Тур.
Ён, мой браце, вежы ўзводзіў!
Ты ў сядзібе ўзвёў каптур.
Грэў каптур, каб ты лагодзіў
В е с н і ц ы, але не мур...

Помнік Ведаў

Стань пад Пергамент – спрадвечны помнік Ведаў!
Успомні, а каго яшчэ наведваў:
Вампіра, ці Шайтана, ці Русалку?
А можа з Ваўкалакам ты абедаў?
- Русалку ведаў змалку. З Пергаментам дружу...
на той паперы Веры - Вам “Дзякуй!” напішу!
*(Вампір высасвае кроў, насылае прывіды.
Шайтан – сатана, злы дух. Ваўкалак – злыдзень-абібок).*

Не ў крыўдзе

На прамілы бог прашу:
- Будзь не ў крыўдзе.

Мо я словам саграшу, -
на тваю, маю душу
Праўда прыдзе.
Каб “На цырлах не хадзіць” -
фанабэрыстым не быць
І пагардзе не служыць, -
бегай на карыдзе.
(Карыда – бой быкоў).

Бахусу—богу-віначэрпію
Дыфірамбы не складаю:
веру ў гімны, оды...
Бахуса як напаткаю, -
вышлю да прыроды:
(палоць агароды).

Добры знак
“Затрубіў ён у кулак...”
Веру: галадае.
Гэта ўсім нам добры знак:
- Жонка - маладая!

Пад вязьмом
Жыў “Ні ў Міру, ні ў Сібіру”,
быў безадрасны, пакуль
не сустрэўся канваіру:
той вязьмо скруціў – і ў куль...
...Доўга мы чакалі ліру,
а яна чакала руль...

З грэкаў міма варагаў
Сын бога Гермеса - ахоўнік прыроды,
у міфалогіі грэчаскай - Пан.
Пан зьнік? Панізьнік з другое пароды.
Ля дома Сяргея стаіўся Цюльпан.
А рыфмы паэту шукае Арган.

Кліч
Асана! Урачыстая падзяка,
малебнага ўхвалення кліч!
Не, не стала мая Долечка бадзяўкай:

знайшоў Крывіч свой беларускі Зьніч.

(Зьніч – святы агонь, першавыток святла, цеплыні).

На пасадзе

Той скрытны Вісус на галаву не сядзе.

Я самы бойкі на сваім пасадзе.

І не папусцяцца мой чуб і нос:

на продкавым маўленні я узрос!

Весела!

- У хаце зноў вяселейка гудзе,

а мы ў сянёх сабраліся ў дзве вяткі.

Пяём паперамена без аглядкі...

...У свата тост з віном на барадзе.

На пахмелку

Сусед з настольніка і кроплі ўсе злізаў.

Гавенную натуру паказаў...

А я не збрыдзіўся – і адказаў:

- Да сківіц свой язык ты падвязаў?

Гарэлік

Навошта чорта згадваць кожны раз?

Хай ляпне хтось: “Гарэлік!” Я ў адказ:

- “Гары ён гарам!” той кудлач мацёры!

Паеду за натхненнем я ў Міёры...

Парасткі

Ёсць отмаладзь у новым пакаленні.

Кумекае – у баявым натхненні!

А што было, калі я падрастаў?

Чытаць старыя кніжкі перастаў...

Блізняты

Нарадзіліся парнісьцікі!

Не Бог тут вінаваты...

У суседкі – лісцікі:

прыгожыя блізняты!

Сяргей Панізьнік: БОГ ВЯСНЫ ЖЫВЕ Ў ПАЛЯХ

(вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 172-179, www.sakavik.net)

Анатацыя. Паэт дзеліцца вершаванымі эцюдамі, якія нарадзіліся з яго назіранняў за людзьмі, прыродай, жыццём. Вершы насычаны мноствам прыгожых слоў з народнай мудрасці і традыцый.

Сергей Панизник: БОГ ВЕСНЫ ЖИВЕТ В ПОЛЯХ

(веб-журнал «Культура. Нация», вып. 32, ноябрь 2023, 172-179, www.sakavik.net)

Резюме. Поэт делится поэтическими зарисовками, рожденными из его наблюдений за людьми, природой и жизнью. Стихи наполнены множеством красивых слов из народной мудрости и традиций.

Siarhei Paniznik: SPRING GOD LIVES IN THE FIELDS

(web-magazine «Culture. Nation», issue 32, November 2023, 172-179, www.sakavik.net)

Abstract. The poet shares poetic sketches born from his observations of people, nature, and life. The poems are filled with many beautiful words from folk wisdom and traditions.

Пераклады**Міхась Кенька: Пераклады расказаў**

Анатацыя. Прапаную чытачам часопіса падборку навел – апавяданняў, якія вызначаюцца кароткасцю, напружаным сюжэтам, паглыбленым псіхалагізмам і нечаканай развязкай. Аўтары – Марыё Бенедэці (1920-2009) – уругвайскі пісьменнік, Гайто Газданаў (1903-1971) – рускі пісьменнік-эмігрант, Віктар Пронін (1938-2023) – рускі пісьменнік, Дзіна Рубіна (нар 1953) – руская пісьменніца, Генрык Сянкевіч (1846-1916) – польскі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі 1905 года.

- Марыё Бенедэці “**Чырвоная філіжанка**” (Mario Benedetti: Los pocillos, з рускай)
- Гайто Газданаў “**Лёс Саламеі**” (Гайто Газданов: Судьба Саломеи, з рускай)
- Віктар Пронін “**Нешта ды будзе...**” (Пронин В. А.: Что-то будет..., з рускай)
- Дзіна Рубіна “**Абсяг асляпляльнага святла**” (Рубина Д. И.: Область слепящего света – з рускай)
- Генрык Сянкевіч “**Дазорца маяка**” (Henryk Sienkiewicz: Latarnik, з польскай)

Марыё Бенедэці “Чырвоная філіжанка” (пераклад Міхася Кенькі)

Філіжанак было шэсць: дзве чырвоныя, дзве чорныя, дзве зялёныя. Усе замежныя, прыгожай мадэрновай формы, трывалыя. Іх калісьці падаравала Мар’яне Энрыкета на дзень народзін. Філіжанкі рознага колеру яны кожны раз ставілі на такія ж рознакаляровыя сподачкі. Гэта стала традыцыяй.

– Чырвонае з чорным – гэта так эфектна! – захоплена ўсклікала Энрыкет. Але з часам Мар’яне гэта перастала падабацца, і яна неўпрыкмет перастаўляла філіжанкі ў сподкі адпаведнага колеру.

– Кава заварылася. Можна падаваць? – спытала Мар’яна ў мужа, але глядзела яна не на яго, а на ягонага брата. Той кінуў галавой, нічога не сказаў. Замест яго адказаў муж, Хасэ Клаўдыё:

– Не спяшайся. Давай крыху счакаем. Хачу дакурыць цыгарэту.

Мар’яна перавяла позірк на Хасэ Клаўдыё і падумала ўжо ў тысячны раз, што ягоныя вочы не падобныя на вочы сляпога.

Рука Хасэ Клаўдыё намацвала канапу.

– Што ты шукаеш? – спытала яна.

– Запальнічку.

– Яна з правага боку ад цябе.

Рука падалася ў другі бок і знайшла запальнічку. Вялікім пальцам, які дрыжаў ад пастаянных пошукаў, ён некалькі разоў крутануў колца, але полымя не паявілася. Левая рука з даўно выверанай адлегласці марна спрабавала ўлавіць цяпло ад полымя. Альберта прыйшоў на дапамогу, дастаў пачак запалак, паднёс адну з іх да цыгарэты.

– Чаму ты яе не выкінеш? – спытаў ён з усмешкай, пра якую сляпы мог толькі здагадацца, як і пра ўсе іншыя ўсмешкі, па інтанацыі.

– Таму што яна мне дарагая. Гэта падарунак Марыяны.

Мар’яна раскрыла рот і правяла кончыкам языка па вуснах. Гэта дапамагала ёй, як дапамагала і шмат што іншае, успомніць мінулае. У сакавіку 1953 года яму споўнілася 35 гадоў, тады ён яшчэ бачыў. Яны абедалі ў доме бацькоў Хасэ Клаўдыё, у Пунта-Горда, елі рыс з мідыямі, а потым пайшлі гуляць па пляжы. Ён абняў яе за плечы, і яна ўжо не адчувала сябе такой безабароннай. Магчыма яна была тады нават шчаслівай, ва ўсякім разе, гэта было вельмі падобна на шчасце. Яны вярнуліся ў хату, і ён пацалаваў яе, павольна, марудліва, як цалаваў заўсёды. Яны абнавілі купленую ў гэты дзень запальнічку і разам выкурылі адну цыгарэту. Цяпер запальнічка ўжо не працуе. Яна не вельмі верыла ў прыкметы, але што яшчэ захавалася з тых часоў?

– У гэтым месяцы ты зноў не хадзіў да ўрача, – прамовіў Альберта.

– Не хадзіў.

– Хочаш, я скажу табе шчыра?

– Давай.

– Мне здаецца, ты паводзіш сябе проста недарэчна.

– А навошта мне да яго хадзіць? Толькі для таго, каб зноў пачуць, што я здаровы як бык, што мая печань функцыянуе выдатна, сэрца працуе нармальна, а страўнік - цудоўна? Дзеля гэтага я павінен ісці? Мне ўжо абрыдла маё выдатнае здароўе без зроку.

У свой час, відушчы Хасэ Клаўдыё не ўмеў знешне праяўляць свае пачуцці, але Мар'яна не забылася, якім быў яго твар раней, да таго як набыў гэты выраз напружанасці і затоенай крыўды. У іх жыцці з Хасэ Клаўдыё былі добрыя хвіліны, яна не магла і не жадала хаваць гэта. Але калі адбылося няшчасце, ён не захацеў прыняць яе падтрымку, не захацеў шукаць у яе прытулку. Увесь яго гонар засяродзіўся ў гэтым жahlівым упартым маўчанні, якое не парушалася нават тады, калі ён штосьці гаварыў. Хасэ Клаўдыё перастаў гаварыць пра сябе.

– І ўсё ж табе трэба было б пайсці да ўрача, — падтрымала Марыяна. - Успомні, што табе казаў Менендэс.

– Як не памятаць: “Для Вас Не Усё Страчана”. Ах так, яшчэ адна знакамітая фраза: “Навука Не Верыць У Цуды”. Я таксама не веру.

– А чаму ты не спадзяешся? Гэта ж так уласціва людзям.

– На самай справе?

Цыгарэта дымілася ў яго ў куче рота. Хасэ Клаўдыё унурыўся ў свае думкі. А Мар'яна была не з тых, хто дапамагае, проста дапамагае. Яе тактоўна трэба было навесці на гэта. Такая ўжо была Мар'яна. Праўда, зрабіць гэта было б няцяжка: яна лёгка паддавалася на ўгаворы. Вядома, страціць зрок – гэта няшчасце, але ж не самае вялікае. Значна страшней было тое, што ён усяляк, як толькі мог, імкнуўся ўнікаць дапамогі Мар'яны. Пагарджаў яе апекай. А яна хацела б апекавацца ім – ад усяго сэрца, ласкава, спагадліва. Але гэта было раней. Цяпер – не. Паступова ўсё змянілася. Спачатку знікла пяшчота. Клопат, увага, падтрымка, якія раней былі прасякнуты ласкай, зараз сталі механічнымі. Без усялякага сумнення, яна заставалася клапатлівай і ўважлівай, але гэта больш не цешыла яе. Потым з'явіўся страх выклікаць хоцьбы маленькую спрэчку. Хасэ Клаўдыё стаў агрэсіўным, ён заўсёды гатовы быў параніць словам, сказаць што-небудзь крыўднае, праявіць жорсткую няўступлівасць. Калі менш за ўсё можна было гэтага чакаць, ён раптам пачынаў сыпаць вытанчана трапнымі абразамі, якія краналіся самай глыбіні яе душы, з'едлівымі заўвагамі, якія палілі як агонь. І ўсё быццам здалёк, быццам схаваўшыся за сцяной сваёй слепаты, якая агароджвала яго ад прыкрай дурасці іншых.

Альберта падняўся з канапы і падышоў да акна.

– Якая брыдкая восень, - сказаў ён. – Бачыш? – пытанне было да Мар'яны.

Але адказаў Хасэ Клаўдыё:

– Не. Паглядзі ты за мяне.

Альберта зірнуў на Мар'яну. Яны моўчкі ўсміхнуліся адно аднаму. Не зважалі, што Хасэ Клаўдыё стаіць побач.

Мар'яна ведала, што зараз яна папрыгажэла. Яна заўсёды прыгажэла, калі глядзела на Альберта. Ён сказаў ёй гэта ўпершыню ў мінулым годзе, увечары дваццаць трэцяга красавіка, роўна год і восем дзён таму, пасля таго як Хасэ Клаўдыё са злосцю накрычаў на яе і яна плакала, прыгнечаная, бездапаможная, плакала доўга, пакуль не адчула побач з сабой плячо Альберта, не адчула, што яе зразумелі, і супакоілася. Адкуль у Альберта гэтая здольнасць разумець? Яна размаўляла з ім ці проста на яго глядзела, і ёй адразу рабілася лягчэй. “Дзякуй”, - сказала яна яму тады. Але і сёння ўдзячнасць паднімалася прама з яе сэрца, не абцяжараная карыслівымі думкамі. Спачатку каханне да Альберта была хутчэй падзякай. Але гэта – яна ясна бачыла – не прыніжала яго. Для яе кахаць заўсёды азначала ў нейкай ступені быць удзячнай камусьці і ў нейкай – выклікаць гэтае пачуццё ў каханага. У лепшыя часы яна была ўдзячная Хасэ Клаўдыё за тое, што ён, такі бліскучы, разумны, прадбачлівы, спыніў свой выбар на ёй, такой непрыкметнай. Але пацярпела няўдачу, разлічваючы на яго падзяку нават у такім недарэчна спрыяльным выпадку, калі ён, здавалася, павінен быў асабліва ў ёй мець патрэбу. Альберта яна была ўдзячная за першыя пары, за бескарыслівую дапамогу, якая ратавала яе ад уласнага бязладдзя ў душы і, галоўнае, дапамагала быць моцнай. Але і ён адчуваў яе падзяку, у гэтым яна не сумнявалася. Няхай у Альберта быў роўны характар, няхай ён паважаў брата, няхай больш за ўсё на свеце даражыў сваім спакоем, але перш за ўсё ён быў адзінокім. Доўгія гады Мар'яна і Альберта падтрымлівалі адносіны, дзе пяшчота была толькі павярхоўнай, і з інстынктыўным разважлівасцю не ішлі далей роднаснай фамільярнасці; толькі зрэдку можна было ўлавіць намёк на іх глыбейшыя пачуцці. Магчыма, Альберта крыху зайздросціў шчасцю брата, якому добразычлівы лёс паслаў жанчыну, на яго погляд, зусім чароўную. Зусім нядаўна Альберта прызнаўся Мар'яне, што, мяркуючы па ўсім, ягонаму халастому жыццю нішто не пагражае, бо ні адна прэтэндэнтка не вытрымлівае нявыгаднага для сябе параўнання з ёю.

– Учора прыходзіў Трэльес, – працягваў Хасэ Клаўдыё. – Праславуты візіт ветлівасці, якім персанал фабрыкі ашчасліўлівае мяне раз у тры месяцы. Уяўляю, як яны кідаюць жэрабя і той, хто прайграў, адпраўляецца да мяне, праклінаючы свой лёс.

– Але, можа, яны цябе сапраўды паважаюць, – сказаў Альберта, – у іх застаўся добры ўспамін аб тым часе, калі ты кіраваў імі, і яны на самой справе турбуюцца пра тваё здароўе. Не заўсёды людзі такія нізкія, як табе здаецца з некаторых часоў.

– Вельмі цікава! Кожны дзень даведваешся што-небудзь новае.

За ўсмешкай пачулася кароткае чмыханне, падкрэслена іранічнае. Звярнуўшыся да Альберта па абарону, параду, ласку, Мар'яна вельмі хутка зразумела, што і яна абараняе свайго абаронцу, што, гэтак жа як яна, ён мае патрэбу ў падтрымцы, што ён раздзіраецца згрызотамі сумлення, а можа быць, і нясмеласцю, распаччу, у чым

яна адчувала сябе вінаватай. І менавіта за тое, што яна не патрабавала пэўнасці, за тое, што дазваляла акружаць сябе пяшчотай, якая назапасілася за доўгія гады, і дазволіла суаднесці з непрадбачанай рэальнасцю свой вобраз, які без надзей і ілюзій цягнуў па вузкіх цяснінах тужлівай бессані, – менавіта за ўсё гэта ён быў ёй удзячны. Але ўдзячнасці неўзабаве стала цесна ў сваіх межах. Усё нібы знарок склалася так, каб падштурхнуць іх да прызнання: хапіла аднаго позірку ў вочы адзін аднаму – і кожны ўжо ведаў, чаго прагне іншы, за некалькі дзён самае галоўнае было як бы сказана, і таемныя сустрэчы сталі больш частымі. Мар'яна адчула раптам, што сэрца яе расхінулася і ў свеце не засталася нікога, акрамя яе і Альберта.

– Паспрабуй падагрэць каву, – прамовіў Хасэ Клаўдыё, і Мар'яна нахілілася над нізенькім столікам, каб запаліць спіртоўку. На нейкае імгненне яе позірк рассеяна затрымаўся на філіжанках. Яна прынесла толькі тры, усе рознага колеру. Ёй спадабалася, што яны ўтвараюць трыкутнік. Потым яна прысела на канапу і адчула на шыі, як і чакала, гарачую далонь Альберта. Якое шчасце, божа! Рука стала асцярожна рухацца, доўгія тонкія пальцы пагрузіліся ў яе валасы. Калі Альберта ўпершыню адважыўся гэта зрабіць, Мар'яну ахапіла трывога, мышцы застылі ў пакутлівым напружанні, і гэта не давала атрымліваць асалоду ад ласкі. Але цяпер яна была спакойная, і нішто не перашкаджала асалодзе. Нават слепата Хасэ Клаўдыё ўяўлялася ёй падарункам лёсу. Хасэ Клаўдыё, які сядзеў насупраць іх, заставаўся спакойным. З часам ласкі Альберта сталі свайго роду рытуалам, яна напамінаць ведала кожны рух яго рукі. Цяпер рука гладзіла шыю, злёгка дакранулася да правага вуха, павольна дакранулася да шчакі і падбародка.

І нарэшце рука затрымалася на вуснах. І тады яна, як і кожны вечар, моўчкі пацалавала далонь Альберта і на імгненне закрыва вочы. А калі адкрыла, твар Хасэ Клаўдыё быў ўсё тым жа. Чужым, замкнёным, далёкім. І ўсё ж у гэтую хвіліну яна заўсёды адчувала лёгкі страх. Страх беспадстаўны, хаця б таму, што яны ў дасканаласці засвоілі навуку бяшумна абменьвацца сваімі пяшчотамі.

– Не давай каве кіпець, – сказаў Хасэ Клаўдыё.

Альберта прыбраў руку, і Мар'яна зноў нахілілася над столікам. Адсунула спіртоўку, накрыла агонь шкляным вечкам, напоўніла філіжанкі проста з кававаркі. Нікому яна не падавала філіжанкі аднаго колеру два дні запар. Сёння зялёная была для Хасэ Клаўдыё, чорная – для Альберта, чырвоная для яе. Яна ўзяла зялёную філіжанку, каб перадаць яе мужу. Але не паспела, як бы спатыкнулася, убачыла яго дзіўную, крывую ўсмішку. А потым ён сказаў:

– Прабач, дарагая. Але сёння мне хочацца піць з чырвонай.

Гайто Газданаў “Лёс Саламеі” *(пераклад Міхася Кенькі)*

Я пазнаёміўся з Андрэем яшчэ ў часы студэнцтва, у Парыжы. Ён быў досыць здольным чалавекам: некаторыя з ягоных малюнкаў былі вельмі высока ацэнены дасведчанымі ў літаратуры людзьмі, якія звычайна ў сваіх ацэнках не памыляліся і якія прадракалі Андрэю бліскучую будучыню. Тыя дзве ці тры паэмы, якія ён напісаў за некалькі тыдняў, былі не менш выдатнымі, чым яго малюнкi. Толькі ў яго нестала творчай або духоўнай сілы давесці хоць што кольвечы да канца, і час паказаў, што і тыя, хто ацаніў яго малюнкi, і тыя, хто лічыў цудоўнымі яго паэмы, жорстка памыліліся, але не ў сваіх развагах пра іх эстэтычныя вартасці, а ў тым, што Андрэю была наканавана бліскучая будучыня ў жывапісе ці літаратуры. Але ў тыя далёкія часы мы ўсе верылі ў будучыню, і Андрэй у гэтым сэнсе не быў выключэннем. Развагі пра мастацтва ігралі ў ягоным жыцці вельмі значную ролю. Ды ўсё ж галоўнае месца ў яго існаванні займалі тыя бурлівыя пачуцці, якія ён быў схільны перажываць і якія адцянялі пытанні мастацтва на другі план.

Прыблізна ў гэтыя ж часы ў Лацінскім квартале і на Манпарнасе стала бываць жанчына, якой было наканавана сыграць у жыцці Андрэя вельмі важную ролю. Калі яна аднойчы праходзіла па кафэ, падняўшы галаву і прама глядзячы перад сабой, адзін з нашых сяброў сказаў, што яна падобная на Саламею. З тых часоў ніхто з нас яе інакш і не называў. Між іншым, у гэтай прыкмеце было нешта вельмі дакладнае: збоку выдавала, што гэтая жанчына сапраўды нясе ў руках нябачны паднос. Яна была вельмі прыгожая. Яна была прыгожая настолькі, што нават яе недарэчны грим (замест броваў ў яе былі дзве тонкія лініі, намаляваныя чорным алоўкам, яны рэзка загіналіся ўгору), вусны яна фарбавала кармінам, у якім пераважаў фіялетавае колер, нават гэты грим не ствараў таго жудаснага ўражання, якое ён павінен быў бы ствараць. Валасы ў яе былі пафарбаваны ў бледна-жоўты колер. Пазней, пазнаёміўшыся з ёй бліжэй, я даведаўся, што кожную раніцу яна шчыравала над сваім тварам не менш, чым акцёр, які грывіруецца перад выхадам на сцэну. Гэта, зрэшты, не перашкаджала ёй паўтараць, што знешнасць яе зусім не цікавіць. Але вядома, калі б усё абмяжоўвалася толькі яе выглядам, яна ніколі не мела б таго поспеху, які суправаджаў яе ўсюды, дзе яна з'яўлялася. Прозвішча яе была Martin (Марцін), па-французску яна гаварыла з памылкамі і акцэнтам. Martin яна была па мужу, якога мы ніколі не бачылі і пра якога дагэтуль нічога не ведалі. Калі гаворка заходзіла пра яго, яна казалася, што яго больш не існуе, менавіта так – il n'existe plus, – хоць гэта зусім не значыла, што ён памёр. Сама яна па нацыянальнасці была румынкай, у дадатак, здаецца, з прымесьямі цыганскай і яўрэйскай крыві. Яна паступіла на гісторыка-філалагічны факультэт Сарбоны ў якасці вольнаслухачкі, таму што, паводле яе слоў, у яе былі нейкія непаразуменні з атэстатам сталасці. Праз некаторы час я зразумеў, што гэтага атэстата ў яе ніколі не было і не магло быць,

хоць яна і казала, што скончыла нейкую сярэдняю навучальную ўстанову ў Румыніі. Яна не ведала такіх рэчаў, як хуткасць святла, розніца паміж арыфметычнай і геаметрычнай прагрэсіяй, лагарыфмы або закон прыцягнення. Але ў галіне мастацтва ў яе былі пазнанні гэткія ж шырокія, як і нечаканыя. Зрэшты, яе цікавіла толькі гэта, усё астатняе здавалася ёй не вартым увагі. Грошай у яе было вельмі мала, жыла яна ў невялікай гасцініцы Лацінскага квартала. Адкуль яна атрымлівала тыя бедныя сродкі на жыццё, якія ў яе былі, таксама доўга было невядома, і толькі аднойчы зусім выпадкова высветлілася, што некаторую суму кожны месяц ёй дасылаў той самы былы муж, якога, як яна казала, не існавала. Ёй было ў гэтыя часы дваццаць два ці дваццаць тры гады.

Я думаю, адзінае, чаго яна зусім, здавалася, не выносіла, гэта была прастата. Прастата ў мастацтве або ў чалавечых адносінах ёй здавалася чымсьці зневажальна прымітыўным. Гэта выяўлялася нават у самых звычайных размовах – яна, напрыклад, ніколі не адказвала на пастаўленае ёй пытанне: "Ты будзеш заўтра ва ўніверсітэце?"

Яна, як быццам, была проста няздольная прама адказаць – так, буду, – ці не, не буду. Яна казала: "Чаму гэта цябе можа цікавіць?" альбо: "Ці не ўсё роўна табе?" Таму колькі-небудзь доўгі час, праведзены з ёй, з ёй, стамляў, нягледзячы на тое, што яна нярэдка бывала цікавай суразмоўніцай.

У яе былі вялікія шэрыя вочы з нязменна сярдзітым выразам, і нават у яе смеху заўсёды чулася адценне нейкага незразумелага і, па сутнасці, беспрадметнага гневу. Мноства яе учынкаў вызначалася раздражняльнай непаслядоўнасцю. Яна дамаўлялася з кім–небудзь ісці ў кінематограф, па яе заходзілі ў гасцініцу, а яе не аказвалася дома, ці яна пакідала запіску – я перадумала. Яна абяцала прыйсці і не прыходзіла. Але іншым яна ніколі не даравала ні непаслядоўнасці, ні недакладнасці. Ёй жа гэта часцей за ўсё даравалася – таму што ні ў каго з нас не ўзнікала сумнення ў тым, што за ўсёй гэтай раздражняючай яе знешняй непрымальнасцю павінен існаваць ці не можа не існаваць цэлы свет, эмацыянальная напружанасць якога была адначасова бяспрэчная і нястрымна спакуслівая. Трэба было толькі пераадолець гэтыя знешнія перашкоды. І дзеля таго, каб пранікнуць нарэшце ў гэты свет, гэта, вядома, варта было зрабіць.

Калі ў гэтым былі перакананыя не ўсе ці, дакладней, не ўсе былі перакананыя да канца, то Андрэй дзеля гэтага быў гатовы на любое выпрабаванне. Збоку можна было падумаць, што ён быў створаны менавіта для таго, каб стаць яе ахвярай. З самага пачатку ўсталявалася тое, што вызначыла іх адносіны: ёй было дазволена ўсё, яму не даравалася ні адна памылка. Прычым памылкай магло быць усё: не тая інтанацыя, недастатковая хуткасць або дакладнасць адказу, недарэчны жэст – усё, што заўгодна. Ён аднойчы прыйшоў да мяне, увесь ззяючы, і сказаў, што Саламея нарэшце пагадзілася прыняць ад яго ў падарунак кнігу вершаў, выбар якой яна

даверыла яму. Але калі я сустрэў яго на наступны дзень, ён быў змрочны, засмучаны і маўклівы.

– Якую кнігу ты купіў і як яна была прынята? – спытаў я. Ён паціснуў плячыма, уздыхнуў і адказаў, што ён купіў ёй Верлена. Яна вярнула яму кнігу, сказаўшы, што яна ёй не патрэбна, і папрасіла яго пры гэтым больш не прыходзіць да яе. Ён пайшоў ад яе ў распачы, зусім не разумеючы прычыны такога раптоўнага і невытлумачальнага раздражнення. Кожны раз, калі ён званіў ёй па тэлефоне, яна, пазнаўшы яго голас, тут жа вешала трубку.

– Ды пашлі ты яе да чорта, – сказаў я яму, калі ён распавёў мне гэта.

– Гэткай эмацыянальнай магчымасці ў мяне няма, – адказаў ён. – Калі б ты ведаў яе лепш, то зразумеў бы чаму.

Мне было яго шкада, і я спытаў Саламею, чаму яна так жорстка абышлася з ім.

– Я хацела, каб ён купіў мне Heredia (*Ж. Эрэдзія – французскі паэт*), – сказала яна, – а ён, дурань, не мог здагадацца.

Я перадаў яму гэта. Тады ён купіў ёй некалькі кніг, у тым ліку Heredia, і пакінуў ёй пакет у гасцініцы. Праз два дні ён рашыўся зноў пазваніць ёй па тэлефоне. Ён стаяў каля апарата, глытаючы ад хвалявання сліну і чакаючы яе адказу. Яна сказала:

– Што ж ты так даўно не званіў і не быў? Я па табе сумавала.

Калі ён першы раз абняў яе, яна дала яму аплявуху і сказала, што такой подласці яна нават ад яго не чакала і што паміж імі ўсё скончана. Пасля гэтага ён не спаў дзве начы. На трэці дзень увечары яна прыйшла да яго. У яго была невялікая кватэра каля Булонскага лесу, у якой ён жыў адзін. Яна ўвайшла, глянула на яго сваімі гнеўнымі вачыма і прагна яго пацалавала. Яна правяла ў яго ўсю ноч, і раніцай ён адвёз яе на таксі ў гасцініцу. Пасля гэтага, п'яны ад захаплення, ён з'явіўся да мяне, разбудзіў мяне і стаў крычаць, што я ніколі не разумею, што я не магу сабе ўявіць, што гэта ... Я позна лёг напярэдадні, мне вельмі хацелася спаць, акрамя таго, я сапраўды не разумеў, што магло прывесці яго ў такі стан. Калі ён нарэшце растлумачыў мне, у чым справа, я толькі сказаў яму:

– Ну, жадаю табе далейшага шчасця, мілы дружа, – і заснуў. Калі я прачнуўся, яго не было, але попельніца была поўная недакуркаў – ён, відаць, прасядзеў у маім пакоі гадзіны дзве, усё аднаўляў у памяці тое, што адбылося, і думаў аб сваім асляпляльным шчасці.

Шмат пазней, імкнучыся сабе ўявіць, што, па сутнасці, вызначала тое непаслядоўнае жыццё, якое вяла Саламея і якое яна, калі магла, прымушала весці іншых, я прыйшоў да высновы, што гэта было жаданне не прымаць таго, што адбывалася, а ствараць тое, што павінна было адбывацца. Той, з кім яна пачынала нейкую размову, пра каго яна раней думала, павінен быў адказваць так, як яна сабе гэта загадзя ўявіла. Тое, што здаралася, павінна было адбывацца менавіта так, як гэта ўжо адбылося ў яе ўяўленні. У гэтым быў нейкі абсурдны і невылечны эгацэнтрызм:

і для таго, каб ўчынкi і паводзіны чалавека адпавядалі яе ўяўленням, трэба было б, каб ён перастаў быць самім сабой і стаў бы чымсьці накшталт кнігі, якую яна напісала. Гэтак, вядома, быць не магло, яна гэта выдатна ведала і разумела, але гэта нязменна прыводзіла яе ў шаленства. Акрамя таго, яна ўпарта адмаўлялася ад адказнасці за свае ўчынкi і ад высноў, якія з іх маглі быць зроблены. Калі Андрэй, прыйшоўшы да яе на наступны вечар, паклаў ёй руку на плячо, яна скінула яе рэзкім рухам і сказала яму, што просіць ніколі больш гэтага не рабіць. Ён зноў упаў у адчай, стан, у які ён прыходзіў вельмі часта і вельмі лёгка. На гэты раз так працягвалася пяць дзён, пасля гэтага паўтарылася тое, што было ў яго на кватэры. Праз некаторы час ён зусім страціў уяўленне аб рэчаіснасці, нічога не ведаў і ні ў чым не быў упэўнены, акрамя таго, што без Саламеі яго жыццё не мае ніякага сэнсу. Гэта было ў пэўнай ступені дакладна: без Саламеі яго жыццё сапраўды не мела сэнсу. Але і з Саламеяй таксама – з чым ён, аднак, ніколі не пагадзіўся б.

– Ты, вядома, не той чалавек, які мне патрэбны, – сказала яна яму аднойчы. – Ты разумееш, той, каму я аддала б сябе ўсю, павінен быў бы быць перш за ўсё вышэйшы за мяне ва ўсіх адносінах. Я павінна была б увесь час адчуваць над сабой яго разумовую і фізічную перавагу. Яго разуменне мастацтва павінна было б быць бяспрэчным. Яго душэўныя рухі павялі б мяне за сабой. Гэта павінен быў бы быць чалавек, які вылучаецца сярод усіх астатніх. Ты разумееш? А што ты сабой уяўляеш? У цябе ёсць некаторыя здольнасці, але гэта і ўсё. Гэтага для мяне недастаткова.

Праз некаторы час Андрэй атрымаў вестку пра тое, што ягоны бацька, які жыў у Тулузе, цяжка хворы. Андрэй паказаў Саламеі тэлеграму ад доктара і сказаў, што ён павінен ехаць у Тулузу і прыйшоў з ёю развітацца. Яна зірнула на яго сваімі сярдзітымі вачыма і сказала:

– Няўжо ты думаеш, што ў такія хвіліны я пакіну цябе аднаго? Няўжо ты мог сумнявацца ў тым, што я паеду разам з табой? Ты прадставіш мяне твайму бацьку як сваю нявесту.

Яна сапраўды паехала з Андрэем у Тулузу і правяла там два месяцы, на працягу якіх бацька Андрэя паміраў ад раку печані. Яна праявіла незвычайную самаадданасць, не адыходзіла ад ложка хворага, не спала ночамі – і калі, пасля пахавання, яна вярнулася ў Парыж, Андрэй, па першаму яе слову, быў гатовы зрабіць усё, што яна запатрабавала б. Я падумаў тады, што ён праўдзіў, сказаўшы мне аднойчы, што Саламея здольная на ўсё і учынкаў яе нельга прадбачыць.

Ён неяк сказаў ёй, набраўшыся адвагі: – Ты лічыш сябе разумнейшай за ўсіх, каго ты ведаеш? – Не, – сказала яна. – Сябе я не лічу асабліва разумнай. Я толькі лічу дурнымі іншых, ва ўсякім выпадку – многіх.

– Акрамя таго тэрэтычнага чалавека, які табе быў бы патрэбны?

– Акрамя гэтага чалавека, – сказала Саламея.

– Яна заўсёды лічыць, што паступае правільна і жыве менавіта так, як трэба, – сказаў мне пасля гэтага Андрэй, – і пераканаць яе ў іншым нельга.

Я ведаў пра яе тое, чаго не ведаў Андрэй. Тое, што адбылося ўчора, ні да чаго не абавязвала яе сёння. Нейкая значная частка душэўнага жыцця ў яе была проста атрафіраванай. У яе не было ўспамінаў. Сённяшні дзень, з надыходам цемры, сыходзіў у нябыт, і тое, што адбылося за гэты дзень, пераставала існаваць. Яна вельмі любіла музыку, хоць была цалкам пазбаўлена музычнага слыху і не магла адрозніць адну мелодыю ад другой. Паслядоўнасць гукаў прыводзіла яе ў стан незвычайнага душэўнага ўзбуджэння. Але запомніць гэтыя гукі яна не магла. Яна забывала іх гэтак жа, як яна забывалася на свае пачуцці і сваё ўласнае жыццё і жыццё тых, хто быў з ёй звязаны і хто сыходзіў у мінулае, у якім у яе не заставалася ўспамінаў.

Саламея і Андрэй пражылі разам некалькі гадоў. Яна шмат разоў з'язджала і сыходзіла ад яго, ён пасылаў ёй тэлеграмы, доўгія, як лісты, затым яна вярталася, і ўсё пачыналася спачатку. Потым пачалася вайна, і Андрэй быў мабілізаваны ў войска.

Перад тым як нямецкая армія заняла Парыж, Саламея знікла. Андрэй быў у палоне, у Германіі. Я чуў ад аднаго з нашых таварышаў, што Саламея апынулася на поўдні, прыняла актыўны ўдзел у партызанскім руху, выйшла быццам бы ў час вайны замуж за яўрэйскага банкіра, адмовілася выехаць з ім з Францыі – і аказалася забітай падчас бою партызанскага атрада з французскай міліцыяй. Яе пахавалі ў брацкай магіле, недзе недалёка ад Манпелье. Андрэй даведаўся пра гэта, вярнуўшыся з палону.

Я не бачыў яго каля дзесяці гадоў. Калі я выпадкова сустрэў яго ў Парыжы, я не адразу яго пазнаў: ён пастарэў, злысеў, змяніўся. Але ён пазнаў мяне. Мы ўвайшлі з ім у кафэ, гэта было на Вялікіх бульварах. Ён адразу загаварыў пра Саламею, сказаў, што ездзіў шукаць яе магілу і не знайшоў яе.

– Нават гэтага суцяшэння ў мяне няма, – сказаў ён. – Як яна загінула, пра што яна думала ў апошнія хвіліны, чыё імя яна сказала?

– Ты быў на вайне, – сказаў я. – Як ты можаш ставіць такія пытанні? Ты ведаеш, што ў гэтых абставінах людзі часцей за ўсё не паспяваюць ні пра што падумаць і не згадваюць ніякіх імёнаў.

– І мяне не было побач з ёй!

– Гэта не твая віна.

– Навошта я цяпер існую, я не вельмі ведаю.

Каб перамяніць размову, я спытаўся ў яго, што ён робіць. На яго твары з'явіўся выраз агіды.

– Што такое? – спытаў я.

– Я шчыра шкадую, што не загінуў там, як загінула яна, – сказаў ён. – Я вяду ганебнае жыццё.

– Гэта на цябе мала падобна.

– Разам з тым гэта так. Калі б ты ведаў, што я раблю, ты б адмовіўся падаць мне руку.

– Ты заўсёды быў схільны да перабольшання, – сказаў я. – Я гэтаму паверыць не магу. Што ў тваім жыцці ганебнага?

Ён патлумачыў мне, што ў час вайны ён страціў усё, што ў яго было, і цяпер вымушаны зарабляць на жыццё. Ён доўга шукаў працу, пісаў артыкулы пра мастацтва і рэцэнзіі на кнігі, але грошай, якія ён гэтым зарабляў, ледзь хапала на ежу. І тут яму зрабілі прапанову, на якую ён пагадзіўся.

– Гандаль жанчынамі, ці што?

– Не, – сказаў ён, – яшчэ горш. Тыя, хто гандлююць жанчынамі, ты разумееш, гэта прафесійныя мязотнікі. Я не хачу сказаць, што я іх апраўдваю. Але яны жывуць у сваім уласным пракажоным свеце, ім кожную хвіліну пагражае турма, допыты ў паліцыі, грамадская пагарда і гэтак далей. Я раблю працу не менш подлую, чым яны, але з той розніцай, што мне нішто не пагражае.

– Што ж ты робіш, у рэшце рэшт?

Ён зноў зморшчыўся ад агіды і сказаў:

– Я пішу словы для песенек і куплеты для аперэтак. Ты разумееш? Успомні нашы ўніверсітэцкія гады, Малармэ, Валеры, Рыльке. І пасля гэтага ...

– Але акрамя гэтага ты што-небудзь пішаш? для сябе?

– Я спрабаваў, я не магу, – сказаў ён. – Я настолькі пранікся зараз гэтай аперэтакнай пахабшчынай і гэтым ідыятызмам, што адчуваю сябе хронічна атручаным.

Потым ён паглядзеў на мяне з адчаем і сказаў: – Ты ўяўляеш сабе, што сказала б Саламея, калі б яна была жывая?

Пра гэта ён, вядома, шмат думаў, – што сказала б Саламея.

Але для яго цяперашняга жыцця, акрамя пражытых гадоў і неадступных ўспамінаў пра Саламею, было характэрна тое, што і раней было адной з галоўных яго асаблівасцяў: ён жыў не так, як хацеў, і не рабіў нічога, каб змяніць сваё жыццё. Па сутнасці, нішто не прымушала яго абавязкова займацца тым рамяством, якое ён лічыў ганебным. Але зрабіць намаганне, неабходнае для таго, каб пазбавіцца ад гэтага, ён не мог.

У яго, увогуле, нічога не засталася: ні тых смутных спадзяванняў на нейкую будучыню ў мастацтве, якія былі ў яго ў маладосці, ні таго сэнсу жыцця, які перадвызначала для яго Саламея. І, вядома, для чалавека з яго эстэтычнымі

поглядамі тое, чым ён вымушаны быў займацца, здавалася апошняй ступенню падзення. Цяжка было спадзявацца, што зараз, у ягоным узросце, ён раптам пачне іншае жыццё, У гэтым яму перашкаджалі, у прыватнасці, успаміны пра Саламею: ніякая іншая жанчына не магла заняць яе месца. І паколькі прайшлі гады і гады з таго дня, калі яны рассталіся, і ўспаміны пра яе заставалася такімі, якімі яны былі ў самым пачатку, то здавалася відавочным, што гэта ўжо не магло змяніцца. Я даведаўся праз некаторы час, што ён напісаў пра яе цэлую кнігу. Ні адно выдавецтва не прыняло яе, таму што Саламея была апісана так наіўна рамантычна і так фальшыва, што гэта рабіла ўсю кнігу пра яе зусім непераканаўчай.

Я думаў, вядома, і пра Саламею. Што засталося ад яе? Нашы ўспаміны пра яе і гісторыя яе трагічнай гібелі, пра якую ў свой час пісалася ў газетах, але якая цяпер была забытая, як амаль усё, што адбывалася ў гады вайны. Але ўсё ж такі, думаючы пра Саламею, можна было тэарэтычна меркаваць, што толькі смерць спыніла яе на тым шляху, які ёй быў наканаваны, і які, быць можа, быў бы бліскучым. І вядома, калі б яна была жывая, то і жыццё Андрэя склалася б інакш.

Праз год пасля маёй сустрэчы з ім, у час падарожжа па Італіі, я пасяліўся на некаторы час у Фларэнцыі. Я жыў на Via del Proconsulo, у маленькім пансіёне, з гаспадаром якога вечарамі вёў доўгія размовы. Ён быў пажылы італьянец, які гаварыў са мной на той мове, які ён шчыра лічыў французскай, але якая на самай справе уяўляла сабой вынік яго асабістага творчага намагання і была аднолькава далёкая і ад італьянскай, і ад французскай, нагадваючы, аднак, і тую і другую адначасова. Ён распавядаў мне пра сваіх суседзяў – уладальніка кніжнай крамы, гаспадара кафэ, пра сваіх пастаяльцаў, пра жыхароў Фларэнцыі наогул; ён казаў пра лёс Італіі і нават пра мастацтва, якое, на яго думку, перастала існаваць прыблізна ў першай палове сямнаццатага стагоддзя. Ён загаварыў аднойчы аб тым, што вайна прымусіла многіх фларэнтыйцаў пакінуць родны горад, з якога пры іншых абставінах яны ніколі не паехалі б, не захацелі б ісці рызыкаваць сваім жыццём у чужых краінах – у халоднай Расіі, у гарачай Афрыцы, у Францыі. Ён распавёў мне пры гэтым гісторыю таго шаўца, які жыў недалёка ад яго пансіёну і ў якім ён быў сталым кліентам. Шавец гэты нарадзіўся і вырас у Фларэнцыі, і яму ніколі не ўступала нават у галаву думка, што ён можа пакінуць сваю вуліцу і свой горад. Такі выдатны шавец і такі добры чалавек. І вось, падчас вайны, ён быў мабілізаваны і трапіў у тыя атрады італьянскай арміі, якія акупіравалі поўдзень Францыі. Пасля паражэння Італіі ён паступіў у нейкі французскі партызанскі атрад, дзе быў цяжка паранены. Толькі праз некалькі гадоў, калі вайна скончылася, ён, нарэшце, вярнуўся ў Фларэнцыю. З Францыі, паміж іншым, ён прывёз з сабой французжанку, гэтага таксама было яму не трэба, у Фларэнцыі досыць італьянак. Але ён ажаніўся на сваёй французжанцы і вярнуўся да той шавецкай справы, якую ніколі не павінен быў бы кідаць. Жонка яму дапамагае. Яна старэйшая за яго, раней шавецкага рамяства зусім не ведала, але цяпер навучылася добра працаваць.

А што ж яна рабіла ў Францыі?

– Была, відаць, бедная адзінокая жанчына, – сказаў ён. – Ёй пашанцавала, яна знайшла чалавека з добрым рамяством, ён нядрэнна зарабляе, у мінулым годзе яны нават ездзілі на мора ўлетку. Вось, глядзі, як склаўся лёс гэтых людзей. Ён мог бы ніколі адсюль не выязджаць, яна б дажывала сваё самотнае жыццё ў Францыі. Яму б не хапала яе, ёй не хапала б яго. Але ад таго, што Мусаліні ўступіў у вайну таму, што лічыў сябе нейкім італьянскім Напалеонам, наш шавец апынуўся ў Францыі і яна прыехала ў Фларэнцыю, пра якую да гэтага яна, можа быць, нічога не ведала. Верагодна, я быў значна менш схільны да філасофскай рэфлексіі, чым гаспадар майго пансіёну, таму што гісторыя фларэнтыйскага шаўца не зрабіла на мяне асаблівага ўражання. Любая дэталі ў скульптуры Мікеланджэла, у бронзе Данатэла або Бенвенута Чэліні здавалася мне бясконца больш важнай у гісторыі чалавецтва, чым тая ці іншая вайна, смерць таго ці іншага дыктатара і доля іх сучаснікаў, у тым ліку фларэнтыйскага шаўца і яго жонкі. Я думаў тады пра іншыя рэчы і, у прыватнасці, пра тое, што кожны раз, калі я вырываўся з таго жыцця, якое вёў і якое была абмежавана колам нязначных, у сутнасці, ідэй і ўяўленняў, і вярнуўся да сузірання карцін Цінтарэта або Бацічэлі або статуй Мікеланджэла, я ўпадаў у стан звышнатуральнага і трагічнага захаплення, у параўнанні з якім усё астатняе здавалася зусім нязначным.

Я ішоў аднойчы ўвечары па горадзе, без пэўнай мэты, думаючы пра гэта, і раптам успомніў адну з размоў, якая ў мяне была з Андрэем шмат гадоў таму назад. Мы ішлі з ім тады па бульвары St. Michil, была празрыстая вераснёўская ноч. За некалькі дзён да гэтага ён вярнуўся з Венецыі, дзе быў першы раз, і распавядаў мне пра свае ўражанні. З усяго, што ён бачыў, яму больш за ўсё запамніліся тады – Ян Хрысціцель Данатэла і "Узнясенне" Цінтарэта.

– Высокі жабрак ў бронзавых складках сваіх лахманаў, якога нельга забыць, – казаў ён. – І "Узнясенне". Ты разумееш: мноства крылаў анёлаў, якія ляцяць ўверх, і ў сярэдзіне гэтага нястрымнага руху Хрыстос, якога ўносяць на неба. Якім жудасным геніем трэба было быць, каб стварыць такія рэчы. Пасля гэтага пачынае здавацца, што жыць так, як ты жыў да гэтага часу, больш нельга.

– Мне заўсёды здаецца, што жыць так, як мы жывем, нельга, – сказаў тады я. Можна быць, тое, што ты бачыў у Венецыі, толькі падкрэслівае гэта, робіць гэта разуменне больш выпуклым, калі хочаш, Але калі ты ўспомніш аб тым, што ты думаў да паездкі ў Італію, ты ўбачыш, што ты ведаў гэта ўжо раней.

– Так, але і не так, – сказаў ён, – і не тое. Тое, што мяне забівае, ты разумееш, гэта адначасовае і паралельнае існаванне такіх розных светаў і гэтая нясцерпная разнастайнасць адчуванняў, якіх ніякая сіла ўяўлення не можа злучыць у адно. Кожны з нас вядзе некалькі існаванняў, і тая велізарная адлегласць, якая іх падзяляе, для мяне неспасціжная і страшная. Я не магу сябе ў гэтым знайсці.

Ён спыніўся і апусціў галаву – і збоку атрымлівалася ўражанне, што ўначы на бульвары стаіць чалавек, які ўважліва глядзіць на свае ногі. Потым ён падняў галаву і сказаў:

– Я не магу зразумець, што чалавек, які сочыць за разлівам сімфоніі, за тым, як ён расце і пашыраецца, потым раптам цудоўна звужаецца і вяртаецца да тых двух нотаў, з якіх ён нарадзіўся, – я думаю цяпер пра Пятую сімфонію Бетховена – гэты чалавек, які на працягу доўгіх хвілін жыве ў гэтым свеце і ў якога назаўсёды ўвайшоў гэты незвычайны рух гукаў – як можа гэты чалавек пасля гэтага, выйшаўшы з канцэртнай залы, спакойна вярнуцца да таго, што было да гэтага часу.

– Я не бачу ў гэтым непрымірым супярэчнасці, – сказаў я.

– Я не кажу пра супярэчнасць, я не супастаўляю зразуменне мастацтва з іншымі чалавечымі пачуццямі, – сказаў ён. – Але мяне палохае адлегласць, што раздзяляе на розныя светы тую прастору, у якой я згубіўся калісьці даўным-даўно і ў якой я больш не магу знайсці сябе.

– Можа быць, геній, у прыватнасці, валодае здольнасцю адначасовага спасціжэння ўсіх гэтых розных светаў – той здольнасцю, якой арганічна пазбаўлены простыя смяротныя. Не пабудовы тэарэтычнай канцэпцыі, у якую з аднолькавым правам пайшлі б усе чалавечыя пачуцці ў іх неверагоднай разнастайнасці, – а нечага іншага – стыхійнага і беспамылковага разумення усяго гэтага.

– Можа быць, – прамовіў ён. – Але ў такім выпадку варта сказаць, што разуменне генія нам недаступнае. Не яго правы, а яго прыроды.

Я ішоў цяпер па доўгай і вузкай фларэнтыйскай вуліцы. Была позняя ноч з нерухомым паведам і зорным небам. Чвэрць стагоддзя таму назад, у Парыжы, калі мы гаварылі з Андрэем, тыя ж невырашальныя пытанні займалі маю ўвагу. Калі б мне казалі тады, што мы пражывем дваццаць пяць гадоў, пройдзем праз разбуральную вайну, будзем сведкамі гібелі мільёнаў людзей – і пасля ўсяго гэтага зноў вернемся да тых жа пытанняў, я б не паверыў. Я б сказаў, што гэтага не можа быць, што нас чакае павольнае і натуральнае душэўнае здранцвенне, праз якое мы так жа павольна будзем ісці да смерці, усё будзе паступова губляць сваё значэнне – і пачуцці іншых людзей, і творы мастацтва, і прырода генія. Але гэта аказалася не так. Кожнаму з нас быў дадзены яго асаблівы свет, законы якога не змяняліся ад часу. Таму цяпер у Фларэнцыі я думаў пра тое ж, пра што думаў тады ў Парыжы – з той жа бясплённай і безнадзейнай настойлівасцю. І якраз пагэтаму Андрэй вёў цяпер такое жыццё, адчуваючы агіду да таго, што ён рабіў, і думаючы пра тое, што сказала б Саламея.

Аднойчы ўдзень я ішоў спачатку па via Ghibellina, а затым звярнуў ў вузенькую вуліцу, што адыходзіла ад яе пад прамым вуглом. Тут жылі вельмі бедныя

людзі, якія займаліся збіраннем жалезнага хламу. Першы, каго я ўбачыў, быў смуглы хлопчык гадоў пятнаццаці, які з выразам наіўнай радасці на твары нёс у руках некалькі заржавелых пружын з нейкай разламанай канапы. Праз вузкія ўваходы ў дамы былі часам бачны двары, заваленыя іржавым жалезам самага рознага паходжання. Дайшоўшы да сярэдзіны вуліцы, я ўбачыў майстэрню таго самага шаўца, пра якога мне распавядаў гаспадар майго пансіёну. Гэта быў шыракаплечы чалавек са смуглай скурай: у недастатковым асвятленні – вуліца была цёмная – нерухомы яго твар мне здаўся падобным на бронзавы профіль. Насупраць яго сядзела ягоная жонка, тая самая жанчына, якую ён прывёз з Францыі. Калі я спыніўся каля яго акна, яна падняла галаву і зірнула на мяне – і я павінен быў зрабіць намаганне, каб не крыкнуць ад здзіўлення. Я сустрэў знаёмы, абсалютна без змен, погляд шэрых сярдзітых вачэй і пазнаў Саламею.

Я павярнуўся і хутка пайшоў да свайго пансіёна. Там я выклікаў пакаёўку і папрасіў яе аднесці запіску жонцы шаўца. У гэтай запісцы я прасіў Саламею прыйсці на наступны вечар, у сем гадзін, на вакзал, дзе я спадзяюся яе спаткаць.

Калі пасля вайны мне казалі, што яна забітая, я вельмі смуткаваў. Але гэта было нішто ў параўнанні з тым халодным адчаем, якое ахапіла мяне ў той вечар, калі я чакаў яе на вакзале. Паўз століка, за якім я сядзеў, праходзілі турысты, немцы, англічане, амерыканцы, французы, да мяне даходзілі іх словы, якія я чуў, не разумеючы іх сэнсу. Я бачыў перад сабой твар Андрэя – не таго злыселага чалавека, які пісаў цяпер словы для песняк і адчуваў агіду да самога сябе і сваіх кліентаў, а Андрэя дваццаць пяць гадоў таму, з яго далёкімі і захопленымі вачыма, і чуў яго словы: – Не, ты не можаш зразумець, ты ніколі не зразумееш. Не, гэта было занадта жорстка. Калі б Саламея была жывая ...

Я думаў, што яна не прыйдзе. Але яна прыйшла. Калі яна наблізілася да майго століка і я ўстаў і падсунуў ёй крэсла, яна пільна паглядзела на мяне – так, быццам чагосьці баялася. Я не ведаў у яе гэтага выразу вачэй. Праглынуўшы сліну ад хвалявання, я спытаўся ў яе:

– Як усё гэта магло адбыцца?

– Не адказаўшы на маё пытанне, яна спытала:

– Ён жывы?

– Жывы. Ён думае – гэтак жа, як думаў я да ўчорашняга дня, – што цябе забілі. Ён гэтак жа мала падобны цяпер на таго, якім быў да вайны, як ты не падобная на ранейшую Саламею.

– Ты знаходзіш, што я вельмі змянілася?

Не, вонкава яна змянілася менш, чым можна было чакаць. Яе твар ацяжэў, над ротам з'явіліся маршчыны, але яна была яшчэ прывабная.

– Я не меў на ўвазе знешнія змены. Але ты мне не адказала, як усё гэта адбылося. Паўтараю, мы ўсе былі ўпэўненыя, што цябе забілі на поўдні Францыі ў час вайны.

– Я была вельмі цяжка параненай, – сказала Саламея. – Я думала, што я памру, я ў гэтым не сумнявалася. Потым адбылася звычайная сусальная гісторыя, ведаеш, як пішуць у дурных сентыментальных кнігах: мяне падабраў малады італьянец, данёс мяне да шпіталь і потым прыходзіў да мяне кожны дзень. Праз тыдзень доктар сказаў мне, што я застануся жывая.

Яна дастала цыгарэту і закурыла. Я ўспомніў, што раней яна не курыла.

– Ты памятаеш, што было ў час вайны? Для многіх людзей, у тым ліку для мяне, усё складанае знікла. Засталіся самыя простыя рэчы: голад, небяспека, страх смерці, холаду, болю, стомленасць і несвядомае разуменне таго, што ўсё ў жыцці проста і страшна. А тое, пра што можна марыць, гэта толькі цяпло, сон, ежа, бяспека, дах над галавой – што яшчэ?

– Так, так, я разумею, – сказаў я. – Але каменны век канчаецца.

– Калі мы потым прыехалі з ім у Фларэнцыю, – сказала яна, – вайна скончылася, небяспекі больш не было. Маленькія дзеці гулялі на вуліцах, свяціла сонца, было цёпла. Але ўсё, што было раней, перастала існаваць. Хіба ты не заўважыў, што таго свету, які быў да вайны, больш не існуе?

– Гэта можна было б сказаць, нават калі б вайны не было. Вядома, таго свету больш не існуе. Але той, які змяніў яго, не абавязкова павінен быць абмежаваны акном шаўца на вузкай вуліцы, якая выходзіць на via Ghibellina, і тым, што ўяўляе цяпер тваё жыццё. Варта было пражыць такое жыццё, прайсці праз такія выпрабаванні і ацалець – каб усё скончылася так? Мне здаецца, што ты заслугоўваеш лепшага.

– Ты ўпэўнены, што тое, пра што ты думаеш, лепш?

– Не, – сказаў я. Можа быць, гэта недахоп ўяўлення, але мне ўсё ж такі здаецца, што нельга больш скалечыць сваё існаванне, чым так, як ты гэта зрабіла. Я памятаю, што ў ранейшыя часы ты марыла пра іншае.

– А можа быць, шчасце ў тым, што табе ўдаецца абмежаваць сябе і зразумець, што галоўнае – гэта некалькі нескладаных рэчаў?

– Так живуць дзясяткі мільёнаў людзей. Але ёсць іншыя, якім гэтага недастаткова.

Я паглядзеў ёй у вочы і раптам са здзіўленнем убачыў, што ў іх стаяў спакойны і абыякавы выраз, з тым лёгкай адценнем перавагі, які я ведаў раней, але які цяпер мне здаваўся недарэчным і незразумелым. Ранейшы адчай ахапіў мяне, я падумаў, што так гэта пакінуць нельга. Я сказаў: – Я прапаную табе наступнае. Зараз мы выйдзем адсюль. Мая машына стаіць за вуглом. Я заеду на некалькі хвілін у пансіён і расплачуся. У цябе ёсць якое-небудзь пасведчанне? Заўтра мы будзем на французскай мяжы. Заўтра вечарам ты будзеш у Парыжы, а яшчэ праз тыдзень ты забудзешся пра усё, што папярэднічала твайму вяртанню.

– Не, – сказала яна. – Ты паядзеш з Фларэнцыі і вернешся ў Парыж без мяне.

– Ты катэгарычна адмаўляешся ехаць?

– Што я буду рабіць – у гэтым далёкім чужым горадзе?

Толькі ў першую хвіліну размовы з ёй я пачуў у яе голасе хваляванне, гэта было тады, калі яна спытала, ці жывы Андрэй. Увесь астатні час яна была спакойная – стан, які ёй быў цалкам неўласцівы раней.

– Ты забываеш пра час, мой дружа, – сказала яна, устаючы. – Тое, у чым ты жывеш, гэта рух ценяў. Ад таго, якім ты быў раней, не засталася самага галоўнага, і ты ўпарта адмаўляешся гэта прыняць. Ты хочаш павярнуць час назад – гэтага не можа нават Бог. Калі б я паслухала цябе і з'ехала з табой у Парыж, я б страціла тое, што ў мяне ёсць цяпер, і засталася б у пустаце, якую нельга запоўніць ніякімі ўспамінамі. Правядзі мяне дадому. Таму што цяпер у мяне ёсць дом, ты ведаеш? Раней у мяне яго не было, я не ведала гэтага паняцця.

Мы выйшлі з вакзалу. Я некаторы час ішоў моўчкі. Потым я сказаў, паўтараючы яе словы:

– "Страціла б тое, што ў мяне ёсць". Іншымі словамі, суседства чалавека, які не разумее адной дзесятай таго, што разумееш ты?

– Калі я ўбачыла цябе ў акне, гэта мяне ўразіла, – сказала яна. – І я ведала, што ты не зразумееш таго, што я табе скажу. Можа быць, ты зразумееш гэта пазней. Але для гэтага трэба, каб ты ўявіў сабе зусім іншы свет, якога ты не ведаеш і ў якім я жыву.

– Гэта нейкая літаратура.

– Не, літаратура ў мяне скончылася, – сказала яна. – Літаратура – гэта ў цябе. І да таго часу, пакуль ты ад яе не адкараскаешся, ты не зразумееш таго, што трэба.

Мы дайшлі з ёй да вугла *via Ghibellina*.

– Ты яшчэ памятаеш назвы французскіх вуліц? – сказаў я. – *Rue de Vaugirard, rue Monsieur le Prince, rue de Tournon, rue de Buci, boulevard St. Germain, rue de Saints Peres?*

– Так, успамінаю, – сказала яна. – Але тых, хто там жыў у гэтыя часы, больш не існуе. Да пабачэння.

Яна прайшла некалькі крокаў, потым вярнулася і сказала:

– Я не так з табой развіталася.

Яна прыціснула на секунду свае чужыя вусны да маіх вуснаў і пайшла. Я глядзеў ёй услед – яна захавала сваю прамую гнуткую хаду, за якую яе назвалі Саламеяй. Потым я вярнуўся на вакзал. Затым прыехаў адтуль у свой пансіён і праляжаў да поўначы, не засынаючы, упарта сочачы за тым, што яна назвала рухам ценяў, – без якога яна жыла цяпер, а я не мог сабе ўявіць свайго існавання.

Калі я вяртаўся ў Парыж, я ўсё успамінаў размову з Саламеяй. Усё, што яна казала, не магло вытлумачыць таго непапраўнага ператварэння, якое з ёй адбылося. Тое, што я лічыў яе недахопам, гэта адсутнасць успамінаў, цяпер ратавала яе: калі б яна памятала тое, што было раней, яна не магла б так жыць. Яе ператварэнне, як мне здавалася, адбылося таму, што яна ўбачыла перад сабой смерць. Дайшла да яе і потым адчула жывёльную радасць вяртання да жыцця. І вось адзіныя абставіны, пра якія яна не забылася, былі менавіта тыя, калі яна зразумела гэты зварот да жыцця,

якім яна была абавязана маладому італьянцу. Апошні твар, які яна бачыла перад сабой, калі думала, што памрэ, гэта быў ягоны твар. І першы, які яна ўбачыла ўжо іншымі вачыма, калі яна адчула, што будзе жыць, гэта быў ягоны твар. І гэта быў самы моцны і адзіны ўспамін, які вызначыў і яе ператварэнне і яе цяперашняе жыццё. Інстынкт самазахавання заслаў перад ёй усё, што было раней, і вось чаму маё з'яўленне ў вітрыне яе так ўзрушыла, як яна сказала. Тое, што я ёй прапанаваў – вярнуцца ў Парыж, – вядома, было немагчыма, таму што гораду, дзе яна раней жыла, у яе цяперашнім жыцці не заставалася месца. Я думаў і пра тое, што Андрэю, вядома, нельга будзе распавесці пра Саламею; ён вырашыў бы, што гэта вынік трагічнага непаразумення або здрады. Але гэта не было ні непаразуменнем, ні здрадай. Гэта была смерць. Не Саламеі, якая жыла цяпер на маленькай вуліцы, што выходзіць на via Ghibellina, а таго свету, часткай якога яна была для нас, якога больш сапраўды не было, але без таго прывіднага ўспаміну, без якога мы не ўяўлялі сабе нашага існавання.

Я сустрэў Андрэя зімой у невялікім кафэ на рагу rue le Buci і Boulevard St. Germain, куды я зайшоў, каб выпіць кавы. Ён быў такі ж сумны, як заўсёды, і цяпер мне было яго асабліва шкада, таму што я так выразна памятаў тую вераснёвую ноч у Фларэнцыі, калі я расстаўся з Саламеяй. Мы размаўлялі з ім пра розныя рэчы, потым ён зноў вярнуўся да таго, што было да вайны, зноў загаварыў – гэта было непазбежна – пра Саламею і сказаў:

– Табе гэта, можа быць, здасца сентыментальнасцю, але я б усё ж проста хацеў ведаць, дзе яе магіла. Ты ведаеш, што я шукаў яе і не знайшоў.

– Мабыць, таму, – сказаў я, – што ў цябе пра гэта былі няправільныя звесткі і ты шукаў яе не там, дзе трэба.

Віктар Пронін “Нешта ды будзе...” *(пераклад Міхася Кенькі)*

Як і многае ў маім жыцці, падзеі гэтыя адбыліся ў раёне Беларускага вакзала. Вы ведаеце гэта месца – калі ад гадзіннікавага завода праехаць адзін прыпынак на тралейбусе, то вы апынецеся ў самым пачатку вуліцы Праўды. А як пройдзеце па гэтай самай вуліцы хвілін пяць, нетаропка гуляючы, крокам шпацырным і бестурботным, можаце спыніцца – Вы каля дома, у паўпадвале якога і размяшчалася майстэрня мастака Юрыя Іванавіча Рагозіна. Маскоўскі саюз мастакоў у даўнія, яшчэ савецкія гады вылучыў яму гэты поўпадвал, карыстаючыся бескарысліваасцю і поўнай жыццёвай бесталковаасцю ветэрана Вялікай Айчыннай вайны. А ён, дурны, быў гэтаму склепу невымоўна рады, ён быў шчаслівы, што мае хоць гэткае прыстанішча для майстэрні. Нягледзячы на тое, што час ад часу, а ўжо штотомсяц напэўна, суседзі зверху залівалі яго майстэрню кіпенем, часам, праўда, і халоднай вадой – гледзячы які кран яны пакідалі адкрытым. А знізу... О, гора мне, гора... Не ведаю, як і сказаць аб тым, што паступала ў майстэрню знізу...

У выніку гэтых мілых выпадковасцяў майстэрня паступова і незваротна рабілася сыраватай, са столі адвальвалася ўсё, што магло адваліцца, сцены пакрыліся ўстойлівай злёнай цвіллю, што надавала майстэрні змрачнаватае зачараванне склепа.

Але ўсе мы любілі гэтае памяшканне, ледзь не кожны вечар збіраліся там, каб перавесці дух пасля нялёгкіх выпрабаванняў, якімі песціла нас Масква. І Юрый Іванавіч, гасцінная душа, насіўся па майстэрні, заварваў чай, яго вочкі зіхацелі, яго румяныя шчочкі, як наліўныя яблычкі, свяціліся з сіваватай склычанай барады. Ён похапкам апалоскваў кубкі, разліваў кіпень, нёсся ў суседнюю булачную за пернікамі і крэндзелямі. – Ты чайку махані! вітаў ён чарговага госця. – Ты махані чайку, сагрэйся!

Ну як жа было адмовіцца!

Тады яшчэ быў жывы Міша, сын Юрыя Іванавіча, захоплена брыклівы часам кучаравы жывапісец, і дагестанскі князь Сурхайнаў быў не гэтак значны, не гэтак, і Ірачка, першая прыгажуня праўдзінскага дома прэсы, яшчэ песціла нас сваімі нячастымі наведваннямі.

Госпадзе, тады яшчэ была жывая Зіна... да таго часу яна ўжо ўяўляла сабой напаўпразрыстую фіялетавую цень, пры добрым асвятленні скрозь яе можна было разглядаць эцюды Юрыя Іванавіча, але яна не заўсёды была напаўпразрыстым ценем з мышыным галаском – лепшыя барды краіны прысвячалі ёй свае песні ў Дамбайскіх снягах, на Закарпацкіх рэках, на Цяньшаньскіх схілах... памятаеце:

*Лыжы пры печы стаяць,
Захад сацьмеў за гарой,*

*А снег пачаў раставаць.
Хутка паедзем дамоў...*

Памятаеце? Ёй прысвечана, Зіне. Яна сама пра гэта казала. Мабыць, не ўсім дадзена вытрымаць турыстычны лад жыцця і бардаўскія захапленні, не ўсім. Не вытрымала і Зіна. Але ніводнага разу мы не папракнулі яе слабінкай, і яна гэта цаніла.

Значыць так, у Юрыя Іванавіча была не тое каб звычка, а як бы звычай, можа быць, нават рытуал – абыходзіць раніцамі навакольныя сметніцы, дакладней, месцы збору смецця, якіх дастаткова ў кожным маскоўскім двары. Быў нядоўгі час, калі масквічы азартна кінуліся ўпрыгожваць свой побыт, бяздумна пазбаўляючыся ад рэчаў, якія, на іх думку, побыт не ўпрыгожвалі. І бязлітасна выкідвалі самавары, старыя прасы, сацьмелыя ад часу люстэркі, этажэркі, ложка, буфеты разьбянай працы і іншыя скарбы. А Юрый Іванавіч, ведаючы сапраўдную цану гэтаму “барахлу”, як бы збіраў даніну з чалавечага глупства і пыхі.

Зараз аб галоўным.

Неяк Юрый Іванавіч, змораны ад чаявання, значаваў у майстэрні, з ім гэта здаралася, ды чаго цямніць – з многімі гэта здаралася. У гэтую раніцу Юрый Іванавіч падняўся рана і ў перадсвятальных прыцемках, пераходзячы ад адной смеццевай скрыні да іншай, выявіў гэтую самую рэч... Ён ужо прайшоў каля жалезных скрынь, ужо абмінуў іх, але нешта прымусіла яго азірнуцца краем свайго натрэніраванага вока, ён не столькі ўбачыў, колькі адчуў невыразны рух за спіной.

І павярнуўся. І ўбачыў, як нешта цьмяна пабліскае, нешта засунутае ў шчыліну паміж двума сплюшчанымі, іржавымі, агіднага выгляду смеццевымі скрынямі.

І знайшоў у сабе сілы вярнуцца.

Вярнуцца. Прыгледзецца. Ён працягнуў руку, узяў гэтую рэч. І міжволі войкнуў ад прадчування ўдачы. У яго руках была цалкам дыхтоўная рама, нібы самая звычайная, у якія ўстаўляюць карціны, рэпрадукцыі, або пад шклом размяшчаюць россып фотаздымкаў сваякоў – і такія звычай ёсць, хоць сустракаецца ён часцей у вёсках, чым у ганарлівых маскоўскіх кватэрах.

І яшчэ адну падрабязнасць разгледзеў Юрый Іванавіч у святле цьмянага ліхтара – рама была пакрыта бронзавай фарбай. Што яго здзівіла – гіпсавая ляпніна была амаль цэлая, хоць бронзавае пакрыццё захавалася не ўсюды, мабыць, рама многія гады пылілася за нейкай шафай, а можа і на балконе, ці і на гарышчы, або ў яшчэ больш зневажальным для яе месцы.

Спехам абышоўшы яшчэ два-тры двары і не знайшоўшы нічога вартага, Юрый Іванавіч вярнуўся ў майстэрню, замкнуў за сабой дзверы. Ён заўсёды замыкаў за сабой дзверы, паколькі, здаралася, яго трывожлівы ранішнія бамжы – ці не знойдзецца чым пахмяліцца. Пасля гэтага паклаў сваю знаходку на стол, уключыў святло і, надзеўшы акуляры, ужо ўважліва разгледзеў раму.

Чым больш ён углядаўся ў яе, тым больш яна яму падабалася, ён знаходзіў у раме ўсё новыя вартасці, якіх не мог убачыць там, каля смеццевых скрынь.

Першае ўзрушэнне Юрый Іванавіч адчуў, выявіўшы, што рама пакрытая не паскуднай бронзавай фарбай, а фарбай залатой, годнага колеру, мяккай глухой танальнасці, а яшчэ праз некалькі хвілін ён зразумеў, што гэта зусім і не фарба – па адваленай лускавінцы здагадаўся, што гэта самая сапраўдная пазалота і таму раме ўжо ніяк не менш як сто гадоў.

– Так, – сказаў Юрый Іванавіч і, змахнуўшы з ілба пот, знясілена сеў на табурэтку. І, ужо седзячы, зрабіў яшчэ адно адкрыццё – узоры на раме былі зусім не ляпнінай з медыцынскага гіпсу, змешанага з клеем, масцікай і іншымі смуроднымі рэчывамі. Узоры на раме былі разьбяныя, пад адваленай лускавінкай Юрый Іванавіч разгледзеў структуру дуба.

– Разьбяны дуб, – прашаптаў ён, апасліва азірнуўшыся па кутах майстэрні – ці не застаўся хто з учорашніх знясіленых гарэлкай гасцей.

Не, у майстэрні, акрамя яго, нікога не было.

І Юрый Іванавіч, як чалавек практычны, чыё дзяцінства прайшло ў бандыцкіх кварталах Мар'інай рошчы, падышоў да акна і зашмаргнуў штору, добра зашмаргнуў, шчыльна, каб надзейна была перакрытая шчыліна паміж палотнішчамі ільнянога палатна.

– Гэта што ж атрымліваецца, – мармытаў ён, знаходзячыся ўжо на мяжы шчаслівага вар'яцтва, – гэта што ж атрымліваецца... ды гэтай раме цаны няма... так нельга, ты, Юра, павінен чайку махануць, а то няўзнак яшчэ і розумам кранешся.

Далейшыя дзеянні мастака былі выразнымі і выверанымі. Напоўніў чайнік вадой з-пад крана, паставіў яго на электрычную плітку і уключыў яе. Потым, атрымліваючы асалоду ад кожнага свайго руху, дастаў новы пэндзаль, які даўно зберагаў для працы нечаканай, для карціны годнай, выставачай, для палатна новага. Бязлігасна садраў цэлафанавую абгортку з пэндзля, страсянуў яе, напаўняючы паветрам, і пачаў цнатліва чыстым пэндзлем вымятаць пыл з узораў рамы. І, дзіўная справа, прама на яго вачах рама нібы ажывала, ўспыхнула цьмяна і значна, прымусіўшы назаўжды забыцца пра бронзавую фарбу, ад якой мітусіцца ў вачах і на якую так ахвотна гадзяць мухі. З-пад пласта пылу паступова праступалі раслінныя ўзоры незвычайна тонкай працы. Адчуваўся разец не проста стараннага рамесніка, гэта была рука сапраўднага майстра, ён не залізваў ўласныя агрэхі наждачнай паперай, а як бы атрымліваў асалоду, Калі асобныя лісцікі і адрозніваліся адзін ад аднаго, то так могуць адрознівацца толькі сапраўдныя лісты. Акрамя лісця, на раме размяшчаліся і жалуды, і галіны – падуладныя руцэ, ломкія, спрацаваныя рукой дзёрзкай і упэўненай.

Калі ў тую першую раніцу ён выпіў свой чай, воддаль выпіў, каб, не дай Бог, ні адна кропля не ўпала на раму, дык вось, калі ён падышоў да стала і зірнуў на раму... хлопцы, перад ім ляжала новая рэч. Ні адзінай заганы ён не выявіў, ні адной драпіны,

ні аднаго памутнення... Рама нібы сама, па ўласнай волі, прывяла сябе ў парадак, прыхарашылася, каб спадабацца яму і аддзячыць за клопат і добрае стаўленне да сябе.

Калі я ў тую раніцу зайшоў у майстэрню, у чарговы раз падзівіўшыся зялёным водарасцям, якія звисалі са столі мудрагелістай цвіллю, што раскідалася па сценах, то заспеў Юрыя Іванавіча каля стала – ён разглядаў дзіўную раму, якая ў гэтым змрочным памяшканні была падобная на сонечнага зайчыка.

– Уяўляеш, – сказаў ён, не адрываючы позірку ад стала, – сёння раніцай рамачку знайшоў. Каля смеццевых скрынь. Хтосьці выкінуў з-за непатрэбнасці.

– Ні фіга сабе рамачка! - чамусьці шэптам усклікнуў я.

– Гэта яна цяпер так глядзіцца, а знайшоў я яе ўсю ў пыле, цёмная такая была, можна сказаць, непрывабная. А цяпер гляджу, падобна на тое, што яна як бы ўся ўспыхнула агнём... Трэба ж...

– Старадаўняя?

– Падобна на тое, - адказаў Юрый Іванавіч.

Калі я збегаў у суседнюю краму і вярнуўся ў майстэрню, то заспеў жывапісца ў поўнай разгубленасці. На мальберце ва ўсім сваім харакстве стаяла залатая рама, а на падлозе было раскідана не менш за паўтузіна карцін.

– Нічога не разумею, – мармытаў Юрый Іванавіч, і вочкі яго з зараснікаў барады, якая пачыналася ад броваў, лыпалі з амаль дзіцячай бездапаможнасцю. – Ніводная мая праца не падыходзіць. Уяўляеш?

– Па памеры? – удакладніў я.

– Ды не, з памерам усё ў парадку, памер як раз вельмі ўдалым апынуўся, усе працы кладуцца ў раму без зазораў... што таксама дзіўна, між іншым ... карціны па памерах розныя, а ў раму кладуцца ... так не бывае, Віця, так не бывае ... паглядзі ... ці то карціны скурчваюцца, ці то рама раздаецца...

Першай Юрый Іванавіч уставіў у раму "Вясну на рацэ Анезе" – карціну яркую, сонечную, з зіготкім снегам, вясёлкавымі ільдзінамі крыгаходу... Дык вось, прама на нашых вачах уся рознакаляровасць у раме памеркла і зрабілася амаль графічнай, аднакаляровай, быццам у алоўкавым выкананні.

– Не разумею, нічога не разумею, – Юрый Іванавіч няўцешна прысеў на табурэт.

– Давай іншую! - рашуча сказаў я. – хто гэтая прыгажуня? Чый партрэт?

– Дзяўчынку мама прывяла ... Школу заканчвае ... жывуць яны побач, у гэтым жа доме... семнаццаць гадоў дзяўчынцы, – дадаў Юрый Іванавіч, з жахам гледзячы на раму.

– Давай партрэт! Дзяўчынка, я гляджу, уся накіраваная насустрач будучыні, шчасліваму жыццю! – гучным голасам і жыццесцвярджальнымі рухамі цела я спрабаваў страсянуць Юрыя Іванавіча і вывесці яго са стану збянтэжанасці.

Выняўшы з рамы анежскі пейзаж, я з уздрыгненнем краем вока ўбачыў – ён зноў стаў налівацца фарбамі. Узяўшы сябе ў рукі, я зрабіў выгляд, што нічога не адбываецца, і, устаўшы дзявочы партрэт у раму, усталяваў яго на мальберце і адышоў у бок, каб палюбавацца і аддаць належнае таленту майстра.

Але калі павярнуўся да Юрыя Іванавіча...

Ён глядзеў на мяне і вочы яго былі заплаканыя. Дзве адзінокія слязінкі выкаціліся з яго раптам пачырванелых вачэй, сарваліся ўніз і патанулі ў бяздоннай барадзе.

– Ну? – выціснуў ён з сябе. – Што скажаш?

– Выдатная праца! – ляпнуў я, не ўгледзеўшыся яшчэ толкам у карціну на мальберце.

Але калі, падпарадкоўваючыся яго погляду, паглядзеў на партрэт школьніцы...

Сказаць, што я працверазеў, гэта нічога не сказаць, у мяне было такое адчуванне, што я працверазеў назаўжды. З партрэта на мяне глядзела спелая жанчына з бясконца стомленым позірам. А пастава... у яе позе было нешта асуджанае, рукі не проста ляжалі на каленях... так могуць ляжаць толькі рэйкі... як бы прыціснутыя ўласным непад'ёмным цяжарам.

– Вось мне цана, – галасіў Юрый Іванавіч, заліваючыся слязьмі. – Вось мне сапраўдная цана, гамбургскі рахунак, маці яго... я зразумеў – рама агаляе, рама ўсё ставіць на свае месцы... я прывык афармляць працы ў кардонныя паспарту, у неапрацаваны багет ў сучках і задзірынах, я нават наждаком яго не драіў... вядома, у такім багэце што заўгодна будзе глядзецца цукеркай з Трацякоўкі...

Я моўчкі дастаў партрэт дзяўчынкі з рамы і адставіў яго ў бок. І ўбачыў, хлопцы, проста ўбачыў, як на маіх вачах партрэт пачаў змяняцца. Здавалася б, нічога не змянілася, засталася ўсё тое ж самае, тыя ж фарбы, тая ж прадуманая нядбайнасць майстра, але перада мной зноў сядзела дзяўчынка, поўная радасных памкненняў у шчаслівае жыццё, якое пачыналася адразу за школьным парогам. Яе лёгкія паветраныя рукі гатовыя ўзяцца з каленяў, яны яшчэ нікога не абдымалі, яны яшчэ будуць абдымаць, яны ўжо хочуць, ужо цягнуцца, каб абняць, яе вочы прамяніліся надзеяй, а яе пастава... здавалася, яна праз секунду сарвецца з месца і выпырхне з гэтай майстэрні, абвешанай зялёнай цінай, вырвецца насустрач вясноваму сонцу, насустрач сонечным зайчыкам, насустрач птушкам, коткам, сабакам, насустрач людзям, у рэшце рэшт!

Усё ж такі Юрый Іванавіч быў добрым мастаком, толькі добрыя мастакі могуць плакаць ад уласнай бездапаможнасці, як яны яе разумеюць.

Прышла Зіна. Моўчкі паглядзела на нас, акінула позірам майстэрню і, вядома, убачыла галоўнае – чакушку на сталі. І адразу невымоўная грацыя зайграла ў яе постаці, у выразе твару паўстала годнасць, у яе з'явілася шыя, рукі. Яна села на край канапы, і пад ёй, у глыбінях гэтай зашмальцаванай, праціснутай пачвары як надыходзячы абвал у Дамбайскіх гарах грывнулі пустыя бутэлькі.

– Посуд-то... здаць бы, – абьякава прамовіла Зіна.

– Здай, – адказаў я.

– Не данясу.

– А ты не нясі ўсю адразу.

– А гэтую... можа, разліць? – яна кіўнула на чакушку.

– Вядома, Зіна... чаго там пытацца.

Юрый Іванавіч глядзеў прасветленымі пасля слёз вачыма ў акно і, было падобна на тое, што ён не чуў нас. І толькі на апошніх словах, усё гэтак жа гледзячы ў акно, вымавіў нягучна:

– Я яе выкіну.

– Каго? Зіну?

– Раму.

– Ведаеш, Юрый Іванавіч... і Левітан будзе для яе не самай лепшай рамай. Яна Куінджы хоча.

– Ха! Як кажа Зіна, я для яе дрэнны?

– Проста ў яе іншыя густы. Можа, у ёй Рэмбрант вісеў дзве-тры сотні гадоў.

– А Рэмбрант, між іншым, не вельмі і добры! – вымавіў Юрый Іванавіч, дзёрзка ускінуўшы бараду.

– Але яна гэтага не ведае, – адказаў я, надрэнна адказаў, з гэтым дыпламатычным выкрутасам.

– Пра каго гаворка? – спытала Зіна з падазрэннем у голасе.

– Ды тут адна... Адна.

– Гэта я, ці што?

– Зіна – працягнуў я дакорліва, – ну што ты нясеш ... Ты свой хлопец.

– Дык мне схадзіць?

– Крыху пазней...

Схадзіла ўсё ж Зіна, схадзіла, настаяла на сваім. Юрый Іванавіч быў маўклівы, прыгатаванне гарбаты даверыў Зіне, з кожнай чаркі выпіваў толькі да паловы і касіў вокам, касіў, як пародзісты жарабец, у шчыліну паміж стэлажамі, куды заштурхнуў залатую раму, засунуў яе папярэдне ў чорны цэлафанавы мяшок для смецця. Учысты, новы мяшок, ён проста прызначаны быў для смецця. Праходзячы міма, я быццам бы няўзнак дакрануўся да рамы, і у мяне паўстала нясцерпнае жаданне закрануць яе. Ну што сказаць, лёгкая вібрацыя, ведаеце, як дрыжыць у кішэні пры выкліку мабільны тэлефон з адключаным гукам. У мяне нават узнікла адчуванне, што і гук можа прагучаць, рама як бы з велікадушнасці не падала голасу, а магла, я зразумеў – магла.

Ішоў час.

Прышоў Равіль, вядзьмак, маг і экстрасэнс, калі не хлусіць, вядома, прыйшоў беглы пракурор з Казахстана – падобна, як бы ён у вышук абвешчаны, зазірнуў на агенчык былы камандзір падводнай лодкі па мянушцы Муслім Магамаеў, ён з тых краёў, з Каўказскіх, следам за ім – прэзідэнт Сусветнай шашачнай Федэрацыі Віця

Крамарэнка, з ім чэмпіён Маўрытаніі па шашках Алі Абідзін. Апошнім, задыхаўшыся, прыбег Міша, сын Юрыя Іванавіча, шумны, вясёлы...

І Зіне ў той вечар было добра з намі, ніхто яе не крыўдзіў, яна хмялела, папісквала радасна галаском сваім мышыным, бястрашна сыходзіла ў бязмежную цемру і вярталася з бутэлькай, выклікаючы агульную радасць і захапленне. Больш ёй нічога і трэба не было, больш ні на што ў яе і сіл не было, хіба што вырашыць некаторыя жыццёвыя справы Юрыя Іванавіча – гэта яна заўсёды рабіла ахвотна, паколькі сам ён да падобных заняткаў не быў прыстасаваны, ну зусім.

– Юры Іванавіч! – азарыла мяне ў той вечар. – А ты ж некалі пісаў партрэт Зіны!

– Ну?

– І быццам нядрэнна атрымалася...

– І што? - Юрый Іванавіч ужо ўсё зразумеў.

– А як будзе глядзеца, калі...

– Думаеш, варта? - засумняваўся арабелы жывапісец.

- А чаму б і не?

– Страшнавата...

Не пашкадаваў Юрый Іванавіч, не пашкадаваў бедную Зіну – напісаў усё як ёсць. І мяшкі пад вачыма, і фіялетава адценне твару, і бясконцую галечу, і закінутасць атрымалася яму на гэтым партрэце ўвасобіць. У Зіны сапраўды была дзіўная прыхільнасць да фіялетавага колеру – куртка, падабраная каля смеццевых скрынь, кімсьці падораны шалік, зацыраваны бледна-ліловы світэрак...

Што казаць – сумны партрэт атрымаўся, да таго ж бязлітасны нейкі, негуманны. Зрэшты, за добрымі майстрамі гэта водзіцца, падабаецца ім даводзіць сваё мастацтва да бязлітаснасці. А мы ж праставатыя, а мы ж захопленыя спяшаемся назваць гэта майстэрствам, разуменнем чалавека, яго радасцяў і нягод, псіхалагізмам, даруй нам, Госпадзе.

Калі Юрый Іванавіч, хмурачыся і бурчучы пад нос нешта пра перабітыя, паламаныя крылы, уставіў партрэт Зіны ў раму, а падрамнік увайшоў так лёгка і падагнана, быццам рама была спецыяльна зроблена для гэтага партрэта, дык вось, калі Юрый Іванавіч, уставіўшы партрэт у раму, усталяваў яго на старым сваім, расхістаным і заляпаным фарбай мальберце, раптам там у майстэрні шум змоўк сам па сабе. Змоўк беглы пракурор, не скончыўшы квяцісты ўсходні тост, змоўк на паўслове Сурхайханаў, забыўшыся пра свае княжацкія дамагані на дагестанскі трон, нават Равіль перастаў распяваць містычныя замовы на арабскай мове...

Зіна глядзела на сваю выяву, апраўленую ў імператарскую раму з нейкім здранцвеннем, і хмельныя яе вочы павольна напаўняліся, набрынялі слязьмі, пакуль, нарэшце, не праліліся яны праз край і не пацяклі па шчоках, змываючы знойдзеную дзесьці пудру.

З партрэтам відавочна нешта адбывалася.

Фіялетапасць тону заставалася, але ён мяняўся, набываючы высакароднасць пэндзля Мадэльяні, а атрутная жаўцізна па сіле і стрыманасці ўжо магла супернічаць з жаўцізнай на палотнах Эль Грэка, якія мне давялося неяк убачыць у горадзе Мадрыдзе, у музеі Прада, змрочным і велічным... а пастава... у Зіне з'явілася годнасць красуні Крамскага, тая ж недаступнасць, тая ж паблаглівасць...

Не заўсёды, не заўсёды бегала Зіна за бутэлькамі ў апраметную цемру двароў вуліцы Праўды, бегалі і для яе, і не за гарэлкай – за шампанскім і марціні, за херасам і кабернэ. І ўсе раптам убачылі яе на Дамбайской сцежцы, на той самай, на якой гадоў трыццаць назад стаяла яна з выклікам, і не мог, не мог не выклікнуць знакаміты бард – “што ж на сцежцы стаіш”...

А ўзрост...

На партрэце Зіне было ніяк не больш за дваццаць!

Лыжы пры печы стаяць,

Захад сацьмеў за гарой.

А снег пачаў раставаць.

Хутка паедзем дамоў... – нараспеў прагаварыла яна і, нібы засаромеўшыся, змоўкла. Яна пазнала сябе тую, з песні, якую спявала калісьці ўся краіна.

– Я, мабыць, схаджу, – сказала Зіна і, падняўшыся, хутка выйшла, нават не заўважыўшы грошай, якія я паспеў ёй працягнуць.

Пакуль Зіна блукала дзесьці ў сырых поцемках двароў, размова не клеілася, усе словы здаваліся пустымі і непатрэбнымі. А на партрэце ў залатой раме працягвалі адбывацца перамены. Удакладняліся мазкі, мяняўся малюнак, танальнасць. Зіна ўжо стаяла на сцежцы ў блакітнаватай кашулі, тонкай загарэлай рукой прытрымлівала рэмень заплечніка, а на яе безыменным пальцы раптам паўстаў пярсцёнак з маленькім фіялетавым каменьчыкам – вось, аказваецца, адкуль у яе прыхільнасць да фіялетавага...

– Гэта александрыт, – пачуўся ад дзвярэй голас Зіны, ніхто нават не чуў, як яна ўвайшла. – Юра падараваў.

– Той самы? - спытаў я.

– Той самы, - кіўнула Зіна.

– Ён табе яшчэ што-небудзь падарыў?

– Не ... не паспеў. Ён памёр. А неўзабаве памерла і я.

– Не зразумеў? Ты ж перад намі!

– Гэта не я... я памерла неўзабаве пасля Юры. Ранняя вясной. У сакавіку. Не магу пераносіць сакавік. А тое, што вы бачыце, – Зіна перасмыкнула худзенькім плечыкам, абцягнутым ліловым швэдаракам. – Гэта так... рэха ў гарах... водгук... цень ... добра так паддаецца цень. Што рабіць, кожны памірае па-свойму – і яна паставіла на стол прынесеную бутэльку.

– Дзе ж ты грошай узяла?

– Часам мне так даюць ... напавер.

– Хто?!

– Выбаўляюць хлопцы... жыццё там, у мокрых кустах пад дажджом, працягваецца, – яна махнула рукой кудысьці за спіну. І я раптам убачыў, што на партрэце менавіта яе рука, яе лінія, якая захавалася нядбайнасць ўзмаху. І падумаў – калі б нам па цяперашніх бандыцкіх часах спатрэбіўся пісталет, гранатамёт, фугас, Зіна сапраўды гэтак жа выйшла б у ноч і вярнулася праз дзесяць хвілін. І гэтак жа моўчкі паклала б на стол пісталет, гранатамёт, фугас. І нядбайна махнула б тонкай загарэлай рукой – хлопцы выбаўляюць.

Вядома, мы выпілі гэтую бутэльку пад маладым і пагардлівым Зініным поглядам, якім яна глядзела на нас з партрэта. Вядома, загаманілі зноў, і прыйшла мне ў галаву дурная думка – сфатаграфавачь хлопцаў у залатой раме. Ведаеце, як гэта робіцца? Бярэ чалавек раму двума рукамі і размяшчае яе перад сабой так, каб яна апраўляла ягоную фізіяномію.

Юрый Іванавіч дастаў партрэт з рамы, і мы па чарзе сфатаграфаваліся – тады я без фотаапарата не выходзіў з хаты. Не трэба нам гэтага рабіць, я ўжо потым зразумеў, што гэта дрэнная задума. Але гэта ўжо потым, калі ўсё абярнулася жартам не проста дурным, а нават злавесным. Не ўсе сфатаграфаваліся, ужо тое было добра. Хто ўсміхаўся, трымаючы раму перад сабой, хто высільваўся, дурасліва вырабляў з сябе нешта значнае, хто працягваў размаўляць за пакінутым сталом...

І я таксама сфатаграфаваліся, не памятаю ўжо, хто мяне пстрыкнуў маім "Ніканам". Але добра запамніў, што ў той момант не было ўсмішкі на маім твары і размаўляць не хацелася. Ужо пачало прасочвацца ў мяне разуменне – дурной мы заняліся справай, як бы чаго не выйшла. І добра памятаю, як вібравала рама ў маіх руках. Як мабільнік пры выкліку.

Зіна адправілася дадому, яна жыла ў гэтым жа доме, толькі ўваход быў з двара. Махнула развітальна напаўпразрыстай сваёй далонькай і выслізнула за цяжкія дзверы. Больш жывой яе ніхто і не бачыў – у тую ж ноч родная дачушка, плод даўняга Дамбайскага шчасця, забіла яе да смерці цяжкімі турыстычнымі чаравікамі, якія Зіна і падаравала ёй у вар'яцкай надзеі, што дачка пройдзе па яе сцежках.

Не атрымалася.

Дачка пайшла па іншых дарожках – нешта пакурвала, чымсьці паколвалася ... шэсць гадоў дзяўчынцы далі. Яна патлумачыла свой учынак тым, што маці, маўляў, п'яная была. Дзяўчынка хлусіла, пад чаркай – так, але п'янай Зіна не была ніколі.

І потым... што ж гэта атрымаецца, калі мы пачнем забіваць усіх, хто пад хмяльком, хто нам падасца п'яным... хто ў Расеі жыць застанецца? На каго яе пакінем, Расею нашу?

Ладна, гаворка не пра гэта...

Размова пра іншае – пра здымкі, якія ўручылі мне на наступны дзень у праявочным пункце... Здымкі я атрымаў. Расплаціўся. Фірмовы канверт, у якім была і плёнка,

сунуў у сумку. І не зазіраючы ў канверт, які таксама чамусьці завагаўся ў маіх руках, зашмаргнуў для вернасці маланку і павольна пакрочыў у бок вуліцы Праўды.

Юрый Іванавіч быў, як заўсёды, бадзёры, вясёлы, румяныя яго шчочкі, як райскія яблычкі, свяціліся з сіваватай барады, гарэзлівыя вочы зіхацелі юным запалам.

– Ну што? - пранікліва паглядзеў ён на мяне. – Перабітыя скрышаны крылы? Няма ў матарах былога агню?

– Ох, Юрый Іванавіч, нікага агню няма, – шчыра прызнаўся я, нават не разумею ў чым справа.

– А ты чайку махані! Чайку ўсё ж махані!

– Махану, – і я цяжка апусціўся на канапу, зноў пачуўшы глухое вуркатанне пустых бутэлек. – А дзе рама? - Я азірнуўся па баках.

– Ха! Рама! Сваюліць рама! – весела сказаў Юры Іванавіч. - Уяўляеш, калі ўсе разышліся, калі ты ўжо спаў салодкім сном, я, стары пень, вырашыў зрабіць яшчэ адну спробу наладзіць з рамай якія-ніякія адносіны. І ўстаў у яе пейзаж з Грывы. Ты памятаеш вёску Грыва?

– Ну? - я чамусьці захваляваўся.

– Устаў, палюбаваўся і аднёс у кладоўку, каб не дражніць гусей. Што я бачу сёння раніцай? Што я бачу?!

– І што ж ты бачыш?

– Я бачу ў раме чыстае палатно! Віця, загрунтаванае, падрыхтаванае да працы палатно! Я так грунтаваць не ўмею. Так грунтавалі, напэўна, гадоў трыста таму... усякія Леанарда і іншыя. Гэта не палатно, Віця, гэта не палатно...

– Што ж гэта?

– Гэта... Гэта... Яечка. Віця, палатно прагне пэндзля і фарбаў, яно гарлапаніць, гледзячы на мяне! Яно заклікае!

– І ніякіх слядоў грывенскага пейзажу?

– Ніякіх! А палатно ледзь шурпаценькае... а звініць! Як шаманскі бубен! Віця, яно хоча фарбы, – жаласна прамовіў Юрый Іванавіч.

– А колер? - спытаў я, быццам гэта мела нейкае значэнне.

– Кажу ж – яечка! Яно ж не белае, яно цёплае... па колеры цёплае! Белы колер халодны, нежывы. А тут, - Юрый Іванавіч бездапаможна азірнуўся, акінуў поглядам майстэрню ў пошуках параўнання. - А тут... а тут... аголенае жаночае плячо на балі пры свечках!

– Юрый Іванавіч, – збянтэжана вымавіў я, – не тым ты займаўся ўсё жыццё... табе б вершы пісаць, а не карціны... Ты так ніколі не казаў.

– Скажаш нешта! - ён кінуўся ў каморку і вынес адтуль ужо знаёмую мне раму. У яе было устаўлена чыстае палатно. Так, колеру здаровага курынага яйка. І, мяркуючы па ўсім, гэтая курыца кармілася зярняткамі, а не камбікормам нішчымнага зялёнага колеру.

– І што ты хочаш на ім адлюстравіць?

– Не ведаю, Віця. Баюся дакрануцца да яго. Усе мае задумкі здаюцца нявартымі. Бачыш, як рама абыйшлася з маім грывенскім пейзажам!

– І правільна зрабіла! – бязлітасна вымавіў я, усё яшчэ не адважваючыся зазірнуць у сваю сумку і выцягнуць пакет з праявачнага пункта. – Цяпер ты зразумеў, што да гэтага часу проста дурня строіў, а не займаўся сваёй справай па-сапраўднаму?

– Ты так думаеш? – засмуціўся Юрый Іванавіч.

– Напішы на гэтым палатне аўтапартрэт. Калі што не так – рама паправіць.

– А што – прамармытаў Юрый Іванавіч, здаючыся, – хоць у мяне і перабітыя крылы, ды і агню мінуўшчыны ў маторах амаль не засталася... чым чорт не жартуе! – ён бліснуў вачыма. – Чым чорт не жартуе! – паўтарыў ён, і гэтым разам я пачуў у яго словах металічны водгук, не ягоны гэта быў тон, не ён гэта вымавіў. Ды Юрый Іванавіч і сам гэта адчуў, сумеўся, пабег да чайніка, уключыў яго у разетку. – Чайку маханеш? – спытаў ён, павярнуўшыся.

– Махану, махану, – адказаў я.

У мяне заўсёды ўзнікае адчуванне, што прамоўленае другі раз слова як бы перакрэслівае і першае, і самае сябе. "Ты мяне кахаеш?" – пытаецца дзяўчына. "Кахаю, кахаю!" – адказвае яе хлопец, і ёй становіцца ясна, што не кахае. Вось і ў мяне гэта так жа прагучала, міжволі, не хацеў я адрабляцца ад прапановы Юрыя Іванавіча. Каб схваць няёмкасць, я палез, усё ж палез у сваю сумку па здымкі. Выняў канверт, сунуў у яго руку, намацаў здымкі і выцягнуў іх, нарэшце, на свет Божы.

Першым быў здымак Зіны. Я пазнаў яе па худаватых, ссохлых ужо нагах, абцягнутых шэрымі джынсамі. І пальцы яе з фіялетавым манікюрам былі цалкам вядомыя на залатой раме. З двух бакоў былі пальцы, з чаго можна было зрабіць выснову, што раму хтосьці трымае. І размоклыя боцікі таксама былі мне знаёмыя... Я выразна распавядаю?

Боцікі на месцы, і штонікі, якія ні ёсць, і пальчыкі з фіялетавымі пазногцікамі таксама прысутнічалі на раме ў адпаведным месцы, вытанчана нават атрымаліся...

Хлопцы!...

У раме было пуста! Не было ў раме Зіны! Унутры можна было ўбачыць засаленую штору, краты на акне, у нярэзкасці, ужо за акном, бачылася жоўтае лісце ў святле ліхтара, нечы змазаны контур...

А Зіны не было.

– Зіна сёння заходзіла? – спытаў я.

– Ведаеш... Няма яе. А абяцала. Загуляла дзесьці Зіна...

– І не тэлефанавала?

– Накшталт таго...

Я працягнуў Юрыю Іванавічу здымак. Ён узяў, угледзеўся, падышоў да акна, каб лепш бачыць, здзіўлена падняў на мяне вочы, але ў іх было больш смеху, чым здзіўлення.

— Во дае!— сказаў ён амаль захоплена. — Як гэта ёй удалося?

На наступным здымку быў сам Юрый Іванавіч. Я пазнаў на раме яго цяжкія, моцныя пальцы, ніжэй былі знаёмыя мне нагладжаныя штонцы, восеньскія чаравікі, ён і цяпер быў у гэтых чаравіках.

А ў раме...

У раме быў усмешлівы хлопец у гімнасцёрцы з расхлістаным каўняром і гарэзнымі вачыма — яны ў яго і ў шэсцьдзсят гадоў заставаліся такімі ж. Юрый Іванавіч доўга ўглядаўся ў здымак, як разумны сабака, схіляючы галаву то ў адзін, то ў другі бок і, нарэшце, радасна паглядзеў на мяне.

— Дык гэта ж я, Юрка, — сказаў ён, ззяючы.— Сорак чацвёрты год, Латвія... а я якраз нямецкі самалёт збіў! З вінтоўкі! Хайнкеля, між іншым, гэта табе не хухры-мухры! Выдатна атрымалася!

Я ведаў гэтую гісторыю. Юрку толькі прызвалі ў войска, у сорак чацвёртым, ён яшчэ не ведаў, наколькі небяспечныя нямецкія самалёты, якія з бяспечнай для іх вышыні палівалі нашы пазіцыі свінцом з кулямётаў. І калі ўсе яго таварышы дружна бухнуліся на дно акапа, прыкрыўшы галовы рукамі, ён са сваёй вінтоўкі працягваў страляць па хейнкелю, які ляцеў проста на яго. Адстраляў абойму, схапіў вінтоўку, якая ляжала побач, і пачаў цяць з яе, а потым ужо і з трэцяй вінтоўкі.

А вы ведаеце, якая прыцэльная далёкасць у нашых старых вінтовак? Тры кіламетры! Гэта вам не шмайсеры нямецкія, з якіх з пяцідзсяткі метраў у акно не патрапіць. Вось з трэцяй вінтоўкі і атрымалася Юрку ўлупіць у бензабак. Трасіруючымі кулямі, між іншым. Хейнкель завыў, нібы звер, паспрабаваў набраць вышыню, але рана ягоная была смяротнай. Дацягнуў небарака да бліжэйшага ўзлеску, нырнуў за лясок і знік з вачэй. А праз секунду грукат выбуху і чорны дым у сінія нябёсы.

Нічога Юрку не далі, ні ордэна, ні медаля, хоць на Героя цягнуў хлопец.

Назаўтра яго атрад перавялі ў іншае месца, потым расфармавалі, потым пачалося наступленне, а гэта наогул Коткін дом і поўная катавасія.

А магло ўсё скласціся інакш, і іншая было б жыццё.

На трэцім здымку быў я. Сябе я пазнаў па вельветаваых штанах і чорных макасінах. І ўнутры рамы я быў цалкам вядомым — бедная расліннасць, сівая барадзёнка... Ну і гэтак далей. Але што дзіўна ... Я быў у чорным смокінгу, белай кашулі і, самае галоўнае, хлопцы, самае галоўнае — пры гальштуку-матылька. Я ніколі ў жыцці ніводнага разу не надзяваў матылька. Мабыць, мне гэта яшчэ трэба будзе. Побач са мной стаяў у такім жа ўрачыстым убоды невядомы мне дзядок, але аднекуль я ведаў — гэта шведскі кароль, і ён у сваім палацы ўручаў мне дыплом, пасведчанне аб нейкай узнагародзе...

Жарт, хлопцы, жорсткі жарт! Розыгрыш.

На самай справе ўсё было прасцей. На здымку я сапраўды быў не адзін, побач стаяў яшчэ адзін чалавек, вы добра яго ведаеце. Так, Так, Так! Зноў яна. Але мы не побач, паміж намі добры такі прасвет і, гледзячы на здымак, я, здаецца, адчуваў, які халодны скразняк дзьме ў гэтым чорным прасвеце. На здымку мы абодва прыгожыя сабой, але глядзім неяк дзікавата – не то развітваемся, не то не пазнаем адзін аднаго...

Усё як у жыцці, хлопцы, усё як у жыцці. Калі гэта можна назваць жыццём.

– Я толькі не разумею, – Юрый Іванавіч не мог адарваць погляду ад здымка, на якім ён быў такі малады і прыгожы. – Пры чым тут сорок чацвёрты год? Мы даўно ўжо ў новым стагоддзі...

– Для гэтага ты і нарадзіўся.

– Для чаго?

– Думаеш цябе запусцілі ў гэты свет, каб ты пісаў карціны? Ні фіга! Аднойчы пад вечар у сорок чацвёртым годзе васемнаццаці гадоў ад роду ты павінен быў збіць хейнкеля. І ты яго збіў. Усё. На зямлі табе рабіць больш няма чаго. Але паколькі заданне выканана ў тэрмін і якасна, табе дазволілі яшчэ трохі тут пабоўтацца. Хочаш карціны пісаць – пішы, – сказалі яны.

– Хто яны?

– Хлопцы, якія за намі прыглядаюць.

– Мы іх не ведаем?— шэптам спытаў Юрый Іванавіч, быццам баяўся, што гэтыя самыя хлопцы могуць яго пачуць.

- Іх нельга ведаць, іх можна толькі адчуваць, калі яны ўмешваюцца ў наша жыццё.

– А Зіна?

– Ты бачыў яе ў раме з запlechнікам на сцяжынцы і з александрытам на безыменным пальцы? Вось з тых часоў усё астатняе жыццё з той вяршыні яна і спускалася, дакладней, апускалася. Інакш і быць не магло – яна выканала ўсё, для чаго яе і запусцілі сюды ненадоўга.

– А для чаго яе запусцілі?

– Каб той, яе Юра, напісаў песню, ад якой бы краіна здрыганулася, даведаўшыся аб іх трапяткіх пачуццях. Ён напісаў такую песню. І неўзабаве сышоў.

– А ты? – спытаў Юры Іванавіч.

– І я, – адказаў я і нічога больш не дадаў, таму што мне больш не было чаго дадаць.

– А ўсё ж я збіў гэтага паганага хейнкеля! – сказаў Юрый Іванавіч і грывнуў па сталю цяжкім сваім сялянскім кулаком. І я ўбачыў, хлопцы, убачыў, як пад барадой варухнуліся яго жалезныя жаўлакі. І падумаў: трэба будзе – яшчэ саб'е.

А залатая рама да гэтага часу валяецца дзесьці ў бакоўцы пры майстэрні Юрыя Іванавіча сярод старых палотнаў, эцюдаў, гіпсавых бюстаў Старажытнай Грэцыі і

Рымскай імперыі. Кажа, што пабойваецца ён да яе дакранацца. Схаваў яе так, каб нават выпадкова не ўбачыў чалавек старонні, чужы.

А дарэмна.

Што рабіць, аказалася, што так ужо яна была наладавана – паказваць чалавеку нешта галоўнае ў яго жыцці, што чакае яго ці што здарылася калісьці. Імкненне, увагуле добрае, правільнае – каб не памыляўся ён, не цешыў сябе дробязямі, не прымаў пустое за ідала.

Дзіна Рубіна “Абсяг асляпляльнага святла” (пераклад Міхася Кенькі)

Яна не паспела на адкрыццё міжнароднай канферэнцыі, пра якую павінна была даць матэрыял у “Весці ўніверсітэта”. Прайшла ў цёмную залу. Ужо ішоў першы даклад. Выступоўца суправаджаў яго слайдамі, злева ад экрана яна ўбачыла ягоны невыразны сілуэт, голас бубніў, запінаўся, дакладчык, магчыма, быў лёгкім заікай. Калі вочы прывыклі да святла, прайшла бакавым праходам да сцэны. Села ў крэсла на другім радзе.

“Ну вось, трэба ж было спазніцца – дакарала сябе ў думках і без поспеху спрабавала разабрацца ў схеме на экране. Выступленняў на адкрыцці хапіла б для таго, каб скляпаць матэрыял, а цяпер вось давядзеца выслухоўваць яшчэ і даклады, накітаваныя вась гэтай бесталкоўшчыны. Дзе б гэта расшукаць праграму, па ёй можна хоць неяк зарыентавацца ў тэмах, імёнах, хто, напрыклад, гэты нудотнік?”

А дакладчык паказваў штосьці на экране, хіснуўся ўлева, і ў прасторы святла нечакана паявілася ягонае аблічча, дакладней, палова твару. Профіль заўжды бывае больш выразны, чым банальны фас. У яго была высокая скула, правільная дуга брыва і адзінокае, нацэленае нібы на адну яе, вока, у якім нібы свяцілася нейкая скарга. Затым аблічча адхіснулася і згасла.

Гэты імгненны бліц месяцовага поўтвару асляпіў яе такой успышкай тугі па каханню, нібы раптам ёй паказалі з-за шырмы таго, каго яна даўно ўжо не чакала, зараклася чакаць.

Яна адхіснулася і сляпымі рукамі пачала намацаваць ручкі крэсла, нібы спадзявалася ўхапіць сэнс таго, што з ёй зараз надарылася. І некалькі хвілін спрабавала суняць стоеныя дрыжкі ў каленях, мармытала: “Ды што ж гэта? Ды што ж гэта такое?” пакуль не ўцяміла, што яна не мае сіл, што не мае значэння, хто ён, чым займаецца, вольны ён ці не, і куды знікне пасля таго, як у зале запаліцца святло.

Святло запалілася, аб’явілі перапынак.

Ён аказаўся невысокім, някідкім чалавекам сярэдніх гадоў. Усё гэта ўжо не мела ніякага значэння, гэтак жа, як і яе здзіўленне з нагоды яго сціплай знешнасці, такой непадобнай на той трагічны паўвоблік, які быў прад’яўлены ёй у цемры.

Яна пайшла туды, дзе яго атачылі, нешта ўдакладнялі і даспрэчвалі па дакладу калегі, задавала паспешліва скроенае пытанне. Ён рассеяна кіўнуў ёй, пры гэтым размаўляў пра штосьці з маленькім таўстуном аспірантам, і раптам рэзка азірнуўся, пачаў лавіць злоўленым позіркам яе твар. Яна пайшла да выхаду, а сама спіной адчувала, як ён паспешліва складае ў папку матэрыялы даклада, ссыпае слайды ў карабок і кідаецца ёй услед.

І з гэтай хвіліны ўсё пакацілася сімфанічнай лавінай, якая змяце на сваім шляху іх ранейшыя лёсы, прывязаннасці і каханні – усё тое, чым набітыя заплечныя пляцакі ўсякага лёсу.

Ён дагнаў яе ў фае, каля гардэроба:

- Даруйце, н-не пач-чуў як след, што Вы...
- Неважна, я толькі хацела ўдакладніць...
- Д-дазвольце, я дапамагу Вам паліто...
- Ды не трэба, дзякуй, пачакайце, там шалік у рукаве, шалік... Яе разгубленыя рукі не пападалі ў рукавы пададзенага ёй паліто, а ягоныя безнадзорныя рукі бязладна дакрануліся (ах, даруйце! – абодва ў здранцвенні) да яе грудзей.

Калі яна не спяшаецца, ён мог бы бы адказаць на яе пытанне пра... На жаль, яна спяшаецца, і вельмі, у яе абсалютна неадкладная справа абяцала маці сёння ж наладзіць кран на дачы, ён падцякае...

- Кран? Ды я зараз жа... Божа ж мой, я вобмегам ўсё зладжу...
- А у Вас ёсць (нясмела-шчаслівая) час...
- Час? А колькі на гэта можа спатрэбіцца?
- Ды не менш за дзе гадзіны.
- Якія дробязі!

Потым – хвілін дваццаць у тамбуры грывучай электрычкі, адрывістыя, праз чыгуначны бразгат, воклічы і ягоныя вочы з прыпухлымі, нібы калмыцкім павекамі – адурманена блізкія, калі яго кідала да яе на стыках рэк.

Далей – пятнаццаціхвілінная бегатня па зледзянелай пасялковай дарозе да зачыненай на зіму дачы, ваядзіна з замком, які не жадаў паддавацца змерзламу ключу у яе дрыготкіх пальцах, ягонае перарывістае:

- Д-дазвольце ўжо мне... усё ж які-ніякі мужчына...

Нарэшце замок пераможаны, дзверы са скрыпам разверзліся, яны ўваліліся на зашклёную веранду, дзе ён тут жа абняў яе, сутаргава хліпнуўшы...

Скарыстаем жа гэтую хрыпату, задыхлівую паўзу для кароткай біяграфічнай даведкі: *Ён - доктар навук, гісторык, спецыяліст па хазарах, аўтар двух кніг, якія карысталіся вядомасцю, жанаты, дзве дачкі – сямнаццаці і дванаццаці гадоў.*

Яна, журналістка, аўтарка сцэнарыяў двух нікому не вядомых дакументальных фільмаў, два няўдачных шлюбы, дзяцей няма, сытая напоўніцу, пакіньце мяне ў спакоі...

Але ж, калі ўздумаць – якая ўсё ж радасць у гэтых выпадковых усплёсках незнаёмых лёсаў, не прыбраных з лета прасцінах на дачнай канапцы, у дотыках ледзяных пальцаў да гарачага цела! У нашым узросце ад пасцельных сцэн патрабуеш наяўнасці па крайняй меры прыстойнага ложка. Гэтак жа і прастуду схапіць нядоўга... Дарэчы, шалёны падлеткавы жар, які трос іх абодвух, быў хутчэй за ўсё

звязаны з тэмпературай. Пазней высветлілася: захварэлі яны абодва – у тыя дні па Маскве гуляў заморскі вірус.

– Горла сохне, сказаў ён, зморшчыўшыся, – дзе тут кран?

– На кухні...

Ён ўсхапіўся, па-старэчаму накінуў на плечы плед, пабрыў на кухню.

– А і сапраўды падцякае! – крыкнуў адтуль.

І пасля гэтага кран быў забыты назаўжды і падцякае, відаць, і сёння. Вярнуўся, хвілін з пяць стаяў каля дзвярэй, глядзеў, як яна ляжыць у пярлінах поту, у абсягу асляпляльнага зімовага святла, што біла праз вокны вяранды.

Калі дзвюма гадзінамі пазней яны нарэшце апрануліся і выйшлі, ён сказаў: – Праз тыдзень я ад'язджаю...

Яны стаялі на платформе ў чаканні электрычкі. Воддаль шпацыравала стараватая цётка са злінялай да жаўцізны балонкай.

– А вернешся калі? – спытала яна. Ён хацеў адказаць “ніколі”, і, па сутнасці, гэта было б праўдай. Але сказаў:

– Н-не ведаю. Можа быць, праз год. Я з'язджаю з усёй сям'ёй на пастаяннае жыхарства ў Ізраіль, у Хайфу.

Ну вядома ж, яна так і думала.

Ды нічога такога яна і не думала, якога д'ябла! Усё гэта абрынулася на яе сёння ўранку, калі яна ўвайшла ў цёмны канферэнц-зал, і там з-за шырмы лёсу ёй паказалі карнавальную палову твару з нацэленым на яе вокам.

– Чаму ты ўсміхаешся? – спытаў ён хмура.

– А вунь, з-за яе... сказала яна, – з-за дамы з сабачкай.

Цэлы тыдзень яна правалялася ў ложку з грышам. Ён, верагодна, таксама. Ну вось і чудоўна, і добра, бывай мая слаўная прыгода!

Калі паводле яе разлікаў, самалёт “Масква – Тэль Авіў” павінен быў ужо набраць вышыню, зазваніў тэлефон і ягоны голас паспешліва прамовіў:

– Я ў Шарамецева, на хвілінку... Дамовіўся, што цябе запрасяць у снежні на канферэнцыю ў Іерусалім... Што?! – крыкнуў – Н-не чую!

– Што ты сказала?

Тут сувязь перарвалася, і яна заплакала – ад шчасця.

Праз некалькі тыдняў яна вывалілася ў аэрапорце “Бен-Гурыён” – у расхлістанай дублёнцы, з калматай шапкай у руцэ – наўпрост у у сонечны сяродземнаморскі снежань.

Ён стаяў асобна ад пярэста-цыганскага натоўпу тых, хто сустракаў самалёт – незнаёмы, малады, у джынсах і нейкай лёгкадумнай куртцы. Стаяў воддаль, узяў у угору абедзьве рукі, нібы здаваўся неадольнай сіле. Калі ж яна наблізілася, павольна апусціў ёй рукі на плечы, намацваў іх, нібы сляпы.

У аўтобусе яны паступова ўспомнілі адзін аднаго, ён стаў ажыўлены і, похапкам паказваў штосьці ў акне, тое, што, відаць, было цудоўным і вартым захаплення, і некалькі разоў паўтарыў, як усё здорава склалася – а галоўнае, што канферэнцыя якраз у Іерусаліме, і гэта дазволіла яму вырвацца з дому, з Хайфы, на ўсе гэтыя тры дні.

– У мяне даклад толькі заўтра раніцой, – дадаў ён, – а далей цішыня...

Яна прагна глядзела, як варушацца ягонныя вусны, нібы прапусціць баялася нешта галоўнае, што ён зараз вымавіць і тым самым выратуе абодвух назаўжды.

У велізарным холе раскошнага атэля яны атрымалі ў парцье ключы ад нумара, потым тройчы адбіліся ў люстрах хуткаснага ліфта іх твары ў напоўздранцвенні, і – на ўсе тры дні канферэнцыі з невядомай для нас назвай – мы пакінем іх, бездапаможных уладароў адзін аднаго, разглядаць дахі Іерусаліма з-за штор атэля “Халідэй Інн”, з вышыні дванаццатага паверху.

Толькі аднойчы ён сказаў, калі стаяў каля акна за яе спіной і назіраў, як горная ноч па адным, нібыта свечкі, гасіць чарапічныя дахі, якія гарэлі ў водблеску сонца:

– Гэты горад заслужыў, каб яго разглядалі не з такой вышыні...

Праз тры дні яны зноў стаялі ў аэрапорце “Бен -Гурыён” у чаканні кантролю, вельмі тут строгага.

– Там, у Маскве, васемнаццаць м-марозу! – казаў ён. Гэта кашмар – такія перапады тэмператур!

Яна пачала апраўдвацца, што інакш яе шэф нізавошта не дазволіў бы ёй прыляцець, яна змагла так хітра завітаць сюды толькі дзякуючы руціннай камандзіроўцы. І, бог дасць, такое ўдасца яшчэ. Калі-небудзь... Калі, напрыклад? Ніколі, – раптам зразумела яна. Але сказала лёгка:

– Ну, у сакавіку, скажам... Або ў красавіку...

– У красавіку тут дзьме хамсін – злы гарачы вецер, – сказаў ён.

Яна ступіла на эскалатар, памахала сваёй растрапанай, як балонка, шапкай, і штосьці прамовіла.

– Што? Н-не чую.

Эскалатар павалок яе ўгору – рука з шапкай, крысо дублёнкі, боцікі...

Увазнеслася...

Ён узяў у бары філіжанку кавы, плітку шакаладу і як некалі ў юнацтве, пасля разгульнай п’янай начы, тут жа прагна яе з’еў. Заказаў яшчэ сто грамаў каньяку і, зусім шчаслівы, сядзеў яшчэ хвілін сорок на высокім нязручным стульчаку, пакуль яго не пацясніла чарга. “Быццам малады” падумаў ён.

Усхапіўся і выйшаў.

Насустрач яму пераходзілі дарогу тры армянскія святары пад вялікім парасонам. Той, які быў пасярод, караценькі і тоўсты, перасягаў лужу і пры гэтым прытрымліваў сутану рухам жанчыны, якая прыпаднімае падол сукенкі.

І па ўсім шляху да Хайфы, і пазней, калі ён у жаданні аддаліць вяртанне дадому, пехатой даў неверагоднага кругалю, каб пастаяць над затокай, над кранамі і мачтамі ў порце, – і спрабаваў хаця б у думках сабраць і наладаваць сваё жыццё, узарванае і разнесенае ў шматкі трыма гэтымі днямі ў паднябесным нумары “Халідэй Інн”. Пакуль ён цёгся да дому, успінаўся па лесвіцы, адмыкаў ключом дзверы, увесь час думаў, што рабіць, што рабіць, і як пражыць хаця б гэты, першы вечар?

У кватэры было цёмна, толькі на кухні гарэў таршэр падводным зеленаватым святлом, пахла ягонымі любімымі сырнікамі, лілася вада і бразгаў посуд. Ён хлопнуў дзвярыма, каб хоць такім чынам абазначыць сваё з’яўленне.

– Ну, нарэшце! Паслухай, які жах! – крыкнула з кухні жонка. – Толькі што перадалі: над Чорным морам узарваўся самалёт “Тэль-Авіў – Масква”, яшчэ невядомая прычына – тэракт ці аварыя... Як уявіш сабе гэтых няшчасных... іх сем’і... А хіба нашы маглі правароніць тэрарыста?

Перад яго вачыма паплыў вогненны шар іх кароценькага вышыннага жыцця, лёгка ўзляцеў, завіс у абсягу асляпляльнага святла і – успыхнуў над морам.

Яна зірнула з кухні ў цемру пакоя, дзе муж па-ранейшаму стаяў і чамусьці не запальваў лампу, сказала:

– Ну, раз ты яшчэ не распрануўся, то вынесі смецце.

Генрык Сянкевіч “Дазорца маяка” *(пераклад Міхася Кенькі)*

Так здарылася аднойчы, што дазорца маяка ў паселішчы Аспінваль, што непадалёк ад Панамы, недзе прапаў. Гэта сталася ў час шторму, таму палічылі, што няшчасны мусіў падняцца на самы край скалістай выспы, дзе стаяў маяк, і яго змыла хваляй. Гэта была досыць праўдападобная згадка, тым болей, што назаўтра не знайшлі ягонай лодкі, якая звычайна стаяла ў затоцы сярод скал. Месца дазорцы маяка стала вольным, трэба было хутчэй знайсці новага, бо маяк меў вялікае значэнне для руху па моры ў гэтым месцы, а таксама для караблёў, што плылі з Нью-Йорку ў Панаму.

У заліве Маскітаў мноства меляў і рыфаў, плысці сярод якіх цяжка нават удзень, а ўночы, асабліва калі над морам, нагрэтым паўднёвым сонцам, навісае густы туман, пракласці шлях і зусім немагчыма. І тады адзіным арыенцірам для шматлікіх суднаў застаецца святло маяка. Паклапаціцца пра тое, каб знайсці новага дазорцу маяка, выпала консулу Злучаных штатаў Амерыкі, акрэдытаванага ў Панаме, і клопат той быў не прасты. Па-першае, змену трэба было знайсці за дванаццаць гадзін, па-другое, наступнік павінен быць надзвычай сумленным чалавекам, абы каго не прымеш; а да таго ж і кандыдатаў на гэтую пасаду не было. Жыць на маяку не так проста, асабліва леным і валацужным жыхарам поўдня. Той, хто жыве на маяку — амаль што вязень. Ён можа пакінуць сваю скалістую выспу хіба толькі ў нядзелю. Штодня прыплывае човен з Аспінваля, прывозіць запас ежы і свежую ваду, а потым на выспе, што складае не болей морга, не застаецца нікога, апрача дазорцы маяка. Ён павінен жыць на маяку, падтрымліваць яго ў належным стане: удзень развешвае разнакаляровыя сцяжкі, якія паведамляюць маракам паказанні барометра, а ўвечары запальвае ліхтар. Не такая то і вялікая праца, здавалася б, аднак, для таго, каб запаліць агонь на вяршыні вежы, трэба падняцца наверх па крутой лесвіцы, у якой больш чатырох соцень ступенек, а дазорцу часам бывае патрэбна прарабіць гэты шлях некалькі разоў на дні. Словам, гэта жыццё мніха, нават больш таго, жыццё пустэльніка.

Не дзіўна таму, што містэру Ісаку Фальканбрыджу было не так і проста знайсці таго, хто мог бы надоўга заступіць на месца нябожчыка, і можна было зразумець ягоную радасць, калі нечакана такі прэтэндэнт з’явіўся ў той самы дзень. Гэта быў ужо стары чалавек, гадоў пад семдзесят, а можа і болей, але худы, рухавы, з паставай вайскоўца. У яго былі зусім белыя валасы, твар смуглы, як у крэолаў, але сінія вочы яскрава сведчылі, што ён не жыхар поўдня. Ягоны твар выглядаў невясёлым і засмучаным, але пачцівым. Ён адразу спадабаўся Фальканбрыджу. Але яго трэба было яшчэ праэкзаменаваць, і паміж імі завязалася размова.

— З якіх вы мясцін родам?

- Я паляк.
- Што рабілі дагэтуль?
- Бадзяўся па свеце.
- Дазорца маяка павінен любіць сядзець на адным месцы.
- Я хачу адпачыць.
- Вы служылі дзе-небудзь? Можа, у вас ёсць якія небудзь дакументы з мінулых месц працы ці службы?

Стары выцягнуў з-за пазухі скрутак палінялай шаўковай тканіны, які нагадваў кавалак старога сцяга. Разгарнуў яго і прамовіў:

- Вось мае дакументы. Гэты крыж я атрымаў у трыццатым годзе. А вось другі, іспанскі, з часоў вайны карлістаў; трэці – французскі, Ганаровага легіёна; чацвёрты мне далі венгры. Потым я ваяваў у Злучаных Штатах супраць паўднёвых, там крыжоў не давалі, але вось пасведчанне.

Фальканбрыдж узяў паперу і пачаў чытаць.

- Скавінскі? Гэта пра вас тут пішуць? Ого! Два сцягі, уласнаручна захопленыя ў часе штыкавой атакі! Вы былі добрым салдатам!

- Пастараюся быць і добрым дазорцам на маяку.

- Вам спатрэбіцца штодня па некалькі разоў залазіць на вежу. Ці здаровыя ў вас ногі?

- Я пехатой прайшоў амерыканскую пустэлю.

- *All right!* А з марскай справай вы знаёмы?

- Я тры гады праслужыў на кітабойным судне.

- Відаць, вы паблукалі па свеце.

- Толькі спакою не зведаў.

- Чаму?

- Такі ўжо лёс...

- Мне здаецца, што для дазорцы маяка вы стараваты.

– *Sir* – раптам усхвалявана перапыніў прэтэндэнт, – я вельмі стаміўся і спакутваўся. Самі бачыце, колькі мне давялося ўсяго перажыць. Гэтае месца якраз адно з такіх, якое мне вельмі хацелася б заняць. Я стары, мне хочацца спакою! Мне пара ўжо сказаць сабе: тут тваё месца, тут твой порт. Ах, *Sir!* гэта залежыць толькі ад вас! Другі раз падобнай аказіі можа не надарыцца. Якое шчасце, што я аказаўся ў Панаме... Прашу вас... У імя ўсяго святога... Я нібыта карабель, які патоне, калі не дасягне прыстані... Калі вы хочаце ашчаслівіць старога... Клянуся, што буду старацца, але... мне абрыдла бадзяцца па свеце...

Нябесныя вочы старога выказвалі такую палкую просьбу, што Фальконбрыдж, у якога была добрая, простая душа, расчуліўся.

- *Well!* – сказаў ён. Я бяру вас на работу. Вы будзеце дазорцам маяка. Твар старога заззяў невыказнай радасцю.

- Дзякую.

– Вы можаце ўжо сёння паехаць на маяк?

– Магу.

– Тады – *good bye!*... І яшчэ адно: за любое парушэнне на службе вы будзеце звольнены.

– *All right!*

У той самы вечар, калі сонца схілілася да гарызонту і пасля яснага дня наступіла ціхая ноч, новы дзорца сапраўды быў ужо на месцы, бо, як звычайна, маяк кідаў на хвалі снапы зыркага святла. Ноч стаяла на дзіва спакойная, ціхая, сапраўды паўднёвая ноч, прасякнутая шыдай туманнай імглой, праз якую свяціў месяц, вакол якога туман утварыў тонкі круг з мяккімі неакрэсленымі берагамі. Толькі мора было неспакойнае, бо пачынаўся прыліў. Скавінскі стаяў на балконе, якраз каля вялікага агню, знізу ён выглядаў маленькай чорнай кропкай. Ён збіраўся з думкамі, спрабуючы ўсвядоміць сябе ў сваім новым стане. Але ягоныя думкі нібы нешта гняло, і яны снаваліся бязладна. Ён адчуваў сябе загнаным зверам, якому ўдалося ўрэшце рэшт схвацца ад пагоні на якойсьці непрыступнай выспе або ў пячоры. Наступіў усё ж і для яго час роздыху. Адчуванне поўнай бяспекі напаўняла ягоную душу глыбокай асалодай. Нарэшце ён можа на гэтай выспе на час забыцца пра доўгія гады бадзяння, мноства няшчасцяў і няўдач.

Ён і сапраўды нагадваў карабель, пашкоджаны бурай, яна паламала яму мачты, парвала снасі, ветразі, кідала яго ад падхмар'я на самае дно мора, біла хвалямі, пырскала пенай, а ён усё ж ацалеў і дабраўся да берага. Відарысы той буры імкліва праплывалі ў ягонай памяці і тым болей спакойнай уяўлялася яму будучыня, якая наступіць цяпер. Пра некаторыя са сваіх дзівосных прыгод стары раскажаў Фальканбрыджу, але ён не ўспомніў пра тысячы іншых. Яму не шанцавала ў жыцці, варта было яму разбіць дзе-небудзь свой намёт і раскласці цяпельца, збіраючыся асталявацца надоўга, як нібыта нейкая злая віхура вырывала калкі намёту, гасіла агонь, а яго самога несла некуды, нібы на пагібель. Пазіраючы з пляцоўкі маяка на асветленыя ліхтаром хвалі, ён успамінаў аб тым, што яму выпала перажыць.

Ён жа паспеў паваяваць аж у чатырох частках свету, бадзяючыся па розных краінах, паспеў навучыцца вельмі многім справам. Як чалавек працавіты і сумленны ён ужо неаднойчы назапашваў грошай, ды нечакана зноў яны знікалі, як ён не ашчаджаў іх і не баяўся траціць. Даводзілася яму капаць золата ў Аўстраліі, шукаць алмазы ў Афрыцы, служыць у войску ва ўсходняй Індыі. Калі ён неяк заснаваў ферму ў Каліфорніі, увесь ураджай загубіў сухмень, калі паспрабаваў гандляваць з дзікімі плямёнамі, што жывуць сярод бразільскіх джунгляў, то ягоны плыт разбіўся на Амазонцы, а ён сам, безабаронны, амаль голы блукаў некалькі тыдняў па лясах, спажываючы толькі сырыя плады, баючыся драпежных дзікіх звяроў. Заняўся кавальскай справай у Гелене, што ў Арканзасе, але кузня згарэла ў час пажару, які

ахапіў увесь горад. А потым ён трапіў да індзейцаў у Скалістых гарах, цудам застаўся жывы, яго выратавалі канадскія стралкі. Давялося яму плаваць матросам на караблі, які рабіў рэйсы паміж Багіяй і Бардо, а потым гарпуншчыкам на кітабойным судне: абодва разбіліся. Трымаў фабрыку сігар у Гаване, злёг з цяжкай хваробай, а яго ў гэты час абрабаваў кампаньён.

І вось ён аказаўся ў Аспінвалі, здавалася – тыя ягоныя пакуты нарэшце скончацца. Ну што ўрэшце яшчэ магло здарыцца з ім на гэтым скалістым востраве? Няма пагрозы ні ад вады, ні ад агню, ні ад людзей. Якраз ад людзей ён зазнаў сама меней злога. Яму часцей трапляліся добрыя людзі, чым паганяныя. Затое ўсе чатыры стыхіі не адставалі ад яго нідзе. Людзі, якія ведалі яго, казалі, што яму проста не шанцавала, так яны тлумачылі ўсё, што з ім здаралася. Ён і сам урэшце стаў крыху прымхлівым. Верыў, што нейкая магутная помслівая прыхамаць знаходзіць яго, дзе б ён ні быў, на сушы ці на вадзе. Але расказваць пра свае прымхі ён не любіў, толькі часамі, калі яго дужа ўжо бралі на роспыт, цікавіліся, чыя ж рука шкодзіць яму, таямніча паказваў на Палярную зорку і тлумачыў, што зло ідзе адтуль...

Сапраўды, адно няшчасце ішло за другім, яны маглі каго хочаш збіць з толку, асабліва таго, хто іх шмат зведаў. Ды ўсё ж ён быў цяроплівы, як індзеец, валодаў вялікай спакойнай сілай супраціўлення, якая ўласціва толькі чыстым душам. Некалі ў Венгрыі ён атрымаў пятнаццаць штыкавых ран толькі таму, што не хацеў здавацца і супраціўляўся да канца. Вось гэтак жа нязломна трымаўся Скавінскі і ў нягодах лёсу. Як працавітая мурашка, лез на гару. Сто разоў яго скідвалі з гары, а ён спакойна караскаўся на яе ў сто першы раз. Ён увогуле быў дзіваком. Стары ваяка, прайшоў праз жудасныя вогненныя віхуры, загартваўся ў нягодах, зазнаў столькі бедаў, а душой – чыстае дзіця. Калі на Кубе касіла людзей эпідэмія, ён раздаў хворым увесь свой немалы запас хініну, не пакінуўшы сабе ані грама. Яшчэ і тое дзівіла ў ім, што пасля столькіх нястач ён не губляў надзеі, быў упэўнены, што настануць яшчэ для яго і добрыя часы. Кожную зіму ён ажыўляўся і спадыяваўся на нейкія перамены ў лёсе. З нецяропліваасцю чакаў іх, жыў надзеяй усё лета...

Але адна зіма змяняла другую, а Скавінскі дачакаўся толькі таго, што пасівеў, пастарэў, стаў не такі жвавы, як раней. Ягоная цяроплівасць зараз нагадвала ўжо хутчэй пакорлівасць лёсу. На месца колішняга спакою заступіла празмерная чуллівасць, загартаваны салдат стаў больш нагадваць плакслівае дзіцянё, гатовае ліць слёзы з любой нагоды. Да таго ж час ад часу яго стала вельмі ўжо даймаць туга па радзіме, яна раз-параз ахоплівала яго з самай рознай нагоды: то ластавак ўбачыць або яшчэ якіх птушчак, падобных на вераб'ёў, то снег на гарах, то пачуе якуюсьці мелодыю, што нагадае яму песню, чутую раней... І ўрэшце ён стаў апантаны толькі адной думкай – думкай пра адпачынак. Яна цалкам авалодала душой старога і

прыглушыла ў ім усе астатнія жаданні і надзеі. Вечны бадзіня, ён ужо не мог прыдумаць для сябе нечага больш жаданага, чым знайсці які-небудзь спакойны куток, у якім ён змог бы адпачыць і ціха чакаць скону. Можа якраз таму, што ўвесь час нейкія дзівацтвы лёсу насілі яго па розных марях і краінах, не даючы роздыху, яму пачало здавацца, што самае лепшае шчасце для чалавека – не бадзіцца. Сапраўды, яму і жадалася ад лёсу такога ціхага шчасця, але ён столькі папакутваў, што ўжо і не спадзяваўся на яго, думаў аб ім, як аб нечым недасяжным. Нават думаць ад ім баяўся. А вось жа не прайшло і дванаццаці гадзін, як атрымаў пасаду, якая падыходзіць яму як нельга лепей. Таму не дзіўна, што ён быў нібыта не ў сабе, калі ўвечары запаліў на маяку пражэктар, і як бы хацеў спытаць, ці праўда ўсё гэта, і баяўся адказаць: так.

А тым часам усё навокал давала яму доказ гэтага, і ён моўчкі сядзеў на балкончыку; гадзіна ішла за гадзінай, а ён усё глядзеў на мора, маўчаў, упэўніваўся. Здавалася, нібы ён упершыню бачыць мора: ужо на вежы ў Аспінвалі прабіла дванаццаць, а ён усё сядзеў на балконе, і не мог налюбавацца. Унізе, пад ягонымі нагамі плёскала хвалямі мора. Пражэктар кідаў у цемру вялізны прамень святла, за межамі яго позірк старога губляўся ў абсалютна чорнай, таямнічай і страшнай далечы. Але гэтая далеч нібыта гарнулася да святла. Доўгія, на паўвярсты, хвалі траплялі ў паласу святла, з шумам падступалі да самай мяжы астраўка, іх грэбні ігралі ружовымі водбліскамі ў промні пражэктара. Набліжаўся прыліў, заліваючы пясчаную водмель. Таямнічая гаворка акіяну далятала з цемры ўсё гучней і чутней, часам здавалася, што недзе блізка страляюць гарматы, шумяць дрэвы магутных пушчаў, то нібы недзе далёка гучаць людскія галасы. Потым акіян заціхаў на некалькі хвілін. Да вушэй старога даляталі ў гэты час толькі цяжкія ўздыхі, потым нібыта нечы плач, і зноў грымелі грозныя гарматныя раскаты. Неўзабаве наляцеў вецер, ён разагнаў туман, але папрыганяў чараду чорных абарваных хмар, яны патушылі месяц. З захаду наляталі парывы буры. Хваля за хваляй падалі з вышыні на востраў і пырскалі пенай на падмурак маяка. Аднекуль здалёку насоўваўся шторм. Сярод цёмных марскіх хваль заблішчалі зялёныя ліхтарыкі, якія запаліліся на мачтах караблёў. Гэтыя зялёныя агеньчыкі то высока ўзляталі, то ападалі на дол, то ківаліся ў розныя бакі, Скавінскі спусціўся ўніз, зайшоў у свой пакой. Шторм ужо завываў на поўны голас. Там, знадворку, людзі на караблях змагаліся з ноччу, з цемрай, з хвалямі; а ў пакоі было ціха і спакойна. Нават выццё буры слаба прабівалася праз тоўстыя сцены, а раўнамернае цік-так гадзінніка навывала на спакутаванага старога ціхі сон.

II

Паплылі адна за другой гадзіны, дні і тыдні. Маракі кажуць, што часамі, калі мора разбушуецца, то нехта нібы кліча іх у начной цемрадзі. Калі бясконцасць мора здольна так клікаць, то можа быць, у старасці людзей можа клікаць і іншая

бясконцасць, яшчэ больш цёмная і таямнічая, а яны, столькі напакутваўшыся за сваё жыццё, ахвотна прыслухоўваюцца да тых галасоў. Але каб слухаць іх, патрэбна цішыня. Да таго ж старасць любіць заставацца сам-насам, нібы ў прадчуванні труны. Маяк якраз і быў для Скаўронскага амаль што труной. Няма нічога больш аднастайнага, чым жыццё на маяку. Маладыя, згадзіўшыся папрацаваць дзорцамі маяка, звычайна хутка кідаюць гэтую службу. Ці не таму часцей дзорцамі маякоў бываюць людзі паважнага веку, панурыя, здумёныя. Калі ж часам хто з іх на нейкі час сыйдзе са службы і апынецца сярод людзей, то ходзіць між іх нібыта яшчэ не ачомаўшыся пасля глыбокага сну. На маяку мала здараецца дробных уражанняў, якія ў звычайным жыцці прывучаюць усё прымерваць на сябе. Усё, з чым сутыкаецца дзорца маяка, выглядае велічным і пазбаўленым пэўных, акрэсленых межаў. Неба – адна бясконцасць, вада – другая, і паміж гэтых дзвюх стыхій губляецца спакутаная чалавечая душа! Так і цячэ на маяку жыццё, у якім думкі наводзяць на забыццё, і з гэтага забыцця чалавека нішто не выводзіць, нават ягоная праца. Адзін дзень робіцца падобным на другі, як падобныя адна на адну пацеркі ў ружанцы; толькі часам, калі мяняецца надвор'е, бывае хоць нешта адметнае. Скавінскі між тым адчуваў сябе такім шчаслівым, якім яшчэ ніколі ў жыцці не быў. Уставаў на досвітку, снедаў, прачышчаў шкло ліхтара, а потым гадзінамі сядзеў на балкончыку, углядаючыся ў марскую далеч, і ягоныя вочы ўсё ніяк не маглі наталіцца вобразамі, якія ўсплывалі перад імі. Часта на бязмежнай блакітнай прасторы можна было бачыць статкі распушчаных парусоў, якія свяціліся ў промнях сонца так ярка, што трэба было прымружваць вочы ад іх зыркага бляску; часам караблі плылі, карыстаючыся спадарожным ветрам, які называецца пассат, выцягнуўшыся доўгім ланцужком, адзін за другім, нібы чайкі або альбатросы. Чырвоныя бакены, якія абазначалі бяспечны шлях, калыхаліся на хвалях лёгкімі, плаўнымі рухамі. У паўдзён кожны раз сярод парусоў неўпрыкмет узнікаў густы дым, падобны на сівы туман. Гэта параход з Нью-Йорку вёз падарожнікаў і тавары ў Аспінваль, за ім цягнуўся доўгі пеністы след. А з другога боку перад Скавінскім адкрываўся як на далоні і сам Аспінваль з яго ажыўленым портам, там віднеўся лес мачтаў, стаяла мноства караблёў; воддаль бялеліся белыя хаціны і вежы горада. З вышыні дамы здаваліся падобнымі на гнёзды чаек, караблі – на жукоў, а людзі, што снавалі па белым каменным набярэжжы, нагадвалі маленькія кропкі. Раніцой лёгкі ўсходні ветрык даносіў аддалены шум гарадскога жыцця, яго заглушалі гудкі параходаў. Апоўдні надыходзіла пара абеду. Рух у порце прыпыняўся, чайкі хаваліся між расселін скалаў, нават хвалі цішэлі і рабіліся нейкімі лянівымі, паўсюдна на караблях, на моры і на маяку ўсталёўвалася пара нічым не парушанай цішыні. Жоўтыя пяскі, ад якіх адхлынулі хвалі, блішчэлі гэтак жа, як залатыя плямы на марскіх хвалях; вежа маяка выразна адбівалася ў блакіце заліва. Патокі сонечных праменняў ліліся з неба на ваду, на пясок і на скалы. У гэтую пару і старога агортвала нейкае здранцвенне, напоўненае слодыччу. Ён адчуваў душой, ўжо гэта і ёсць той

спачын, якога яму хацелася, калі ж успамінаў, што гэта надоўга, то болей яму ўжо нічога не хацелася. Скавінскі цешыўся сваім шчасцем, але чалавек хутка асвойваецца з лепшым лёсам, і ў яго паступова ўмацоўвалася вера і ўпэўненасць, што раз ужо людзі будуць прытулкі для інвалідаў, чаму Бог урэшце не мог паклапаціцца пра аднаго са сваіх інвалідаў? Час ішоў і пераконваў яго ў тым. Стары прывык да вежы, да ліхтара, да скалаў, да берагавога пяску і да самоты. Ён пазнаёміўся і з чайкамі, якія жылі ў раселінах скалаў, а вечарамі бавілі час на даху маяка. Стары прызвычаіўся прыносіць ім рэшткі ежы, і так прыручыў іх, што неўзабаве птушкі зляталіся і каля яго бушавала сапраўдная бура белых крылляў, стары хадзіў сярод чаек нібы пастух сярод авечак. У час адліву ён спускаўся ўніз, ішоў на пясчаную водмель, збіраў там смачных смаўжоў і прыгожыя жамчужныя ракавіны, якія мора пакідала на пяску. А ўночы, пры святле месяца і маяка, лавіў рыбу, якой было многа ў заліве паміж скалаў. Урэшце ён палюбіў свой бязлесны востраў, на якім прыжыліся толькі дробныя мізэрныя расліны, на якіх выступала ліпучая жывіца. Скупая расліннасць вострава ўрэшце па-свойму нават адцяняла далягляды.

У самы паўдзён, калі паветра здавалася незвычайна празрыстым, адкрываўся від на ўвесь пакрыты пышнай расліннасцю бераг аж да самага Ціхага акіяну. Часам Скавінскаму нават здавалася, што там квітнее адзін суцэльны сад. Купкі какосавых пальмаў і бананавых дрэў, што раслі адразу ж за дамамі Аспінваля, нагадвалі пышныя бухматыя букеты. А далей, паміж Аспінвалем і Панамай, можна было ўбачыць вялізны лес, над якім уранку і надвячоркам навісаў чырванаваты туман выпарэнняў – гэта быў сапраўды трапічны лес, ён рос прама ў вадзе, зялёны, пераплецены ліянамі, шумеў верхавінамі пальмаў, ятрышніку, малочных, жалезных і гумавых дрэў. Стары мог разгледзіць у падзорную трубу не толькі дрэвы, не толькі шырокае лісце бананавых дрэў, але нават і натоўпы малпаў, вялікіх марабу і стаі папугаяў, якія часам узляталі над лесам нібы разнакаляровая хмара. Скавінскі ведаў гэтакія лясны не толькі назіраючы, пасля караблеразбіцця на Амазонцы ён некалькі тыдняў блукаў у такіх зялёных скляпеннях і чашчобах. Бачыў, як пад цудоўнай вясёлай зелянінай хаваецца небяспека і смерць. Начамаі, якія ён правёў там, чуў зблізку жудаснаяе выццё пумы і рык ягуара, бачыў вялізных вужак, якія гойдаліся паміж дрэў, нібы ліяны; бачыў сонныя лясныя азёры, у якіх плавалі скаты, а кракадзілы аж кішэлі. Бачыў, як цяжка жывецца чалавеку ў тых непраходных гушчарах, дзе сярод вялізных лісцяў, многа большых, чым ён сам, хаваюцца кравапіўцы маскіты, драўнінныя п'яўкі і вялічэзныя ядавітыя павукі.

Усё ён сам спазнаў, сам пабачыў, перацярпеў; таму і падабалася яму цяпер глядзець на ўсё гэта з вышыні, на тое прыгоства, любавання ім, але ў той жа час не быць у небяспецы. Маяк ахоўваў яго ад усіх бедаў. Стары пакідаў яго толькі нядзельнымі ранкамі. Аправаў цёмна-сіні мундзір дзорцы з сярэбранымі гузікамі, надзяваў усе

свае ўзнагароды, і тады, выходзячы з касцёла, ён горда ўзнямаў сваю сіваю галаву, калі чуў, як мексіканцы гаварылі: “У нас дужа добры дзорца маяка: не ерэтык, хоць і амерыкос”. Пасля імшы стары вяртаўся на востраў, вяртаўся шчаслівы, бо ўсё яшчэ не верыў у тое, што з ім сталася. У нядзелю ён яшчэ чытаў іспанскую газету, купленую ў горадзе, або Нью-Йоркскі “Геральд”, пазычаны ў Фалканбрыджа, і прагна шукаў там весткі з Еўропы. Беднае старэчае сэрца! На гэтым маяку, у другой палове зямнога шара яно ўсё білася для роднага краю... Іншы раз, калі карабель прывозіў яму штодзённы запас ежы і вады, ён спускаўся ўніз і заводзіў размовы з партовым стражнікам Джонсам.

А потым ён стаў уважавідкі апускацца. Перастаў бываць у горадзе, чытаць газеты, спрачацца аб палітыцы з Джонсам. Мінаў тыдзень за тыднем, а яго ніхто не бачыў, ён таксама. Адзіным сведчаннем таго, што стары жывы, была забраная з берага правізія і святло маяка, якое загаралася штовечар з той дакладнасцю, з якой у тых мясцінах сонца ўстае з вады раніцой. Відаць, старому ўвогуле збрыдзеў увесь свет. І нават не настальгія была таму прычынай, і яна ўжо цяпер змянілася пакорай лёсу. Увесь свет старога цяпер пачынаўся і канчаўся на ягоным астраўку. Ён прывык да думкі, што пакіне маяк толькі тады, калі памрэ, і проста забыўся на тое, што нешта яшчэ існуе ў свеце. Да таго ж ён стаў містыкам. Яго ласкавыя блакітныя вочы сталі вачыма дзіцяці, нечым заклапочаныя, устроеныя ў далеч. У сваёй адзіноце, без якога-небудзь акружэння, хоць бы самага простага, стары пачаў губляць адчуванне сваёй існасці, перастаў адчуваць сябе асобай, што далей, то болей зліваючыся з тым, што было вакол яго. Ён ужо ні аб чым не думаў, толькі бяссэнсоўна адчуваў, што і неба, і вада, і скалы, і залаты бляск пяску, і напятае ветразі, і чайкі, і прылівы з адлівамі, усё гэта зліваецца ў адну таямнічую душу. Так гэта яму выдавала, і ён сам пагружаўся ў гэтую таямніцу, і адчувае кожную душу, якая жыве і існуе на свеце. Пагрузіўся, закалыхаў сябе, забыўся пра ўсё, і ў гэтым абмежаванні асабістага, уласнага быцця, у гэтым паўіснаванні-паўсне ён знайшоў свой спакой, такі вялікі, нават як бы падобны да паўсмерці.

III

Але неўзабаве настала абуджэнне. Аднаго дня, калі карабель прывёз ваду і запас ежы, Скавінскі спусціўся гадзінай пазней уніз і ўбачыў, што, апрача звыклага грузу, яму прывезлі нейкі пакунак. На ім былі маркі Злучаных Штатаў і адрас: "Skawiński Esq.", напісаны на тоўстай парусіне. Зацікавіўшыся незвычайнай пасылкай, Скавінскі надарваў палатно і ўбачыў кніжкі. Узяў у рукі адну з іх, зірнуў на вокладку і тут жа паклаў, ягоныя рукі раптоўна задрыжалі. Ён зноў угледзеўся ў вокладку, нібы не верачы вачам, яму здавалася, што нешта наснілася: кніжка была на польскай мове. Што гэта магло значыць? Хто мог даслаць яму кніжкі? У першую хвіліну ён і не ўспомніў нават, што яшчэ ў самым пачатку працы на маяку вычытаў у “Геральд”

пра заснаванне польскага таварыства ў Нью-Йорку і тады ж паслаў на яго адрас палову сваёй штомесячнай пенсіі, якой ён увогуле цяпер ні на што не меў патрэбы траціць. Аказваецца, Таварыства ў знак падзякі прыслала кніжкі. Так што, з'яўленне іх тут было зусім натуральным, але стары спачатку ніяк не мог даўмецца, адкуль яны ўзяліся. Польская кніжка ў Аспінвалі, у яго на маяку, у гэтым самазабыцці, была для яго нечым надзвычайным, нібы подых даўнейшых часоў, нават нібы нейкі цуд. Яму нават выдалася, як тым маракам на парусніках у начной цемры, што нехта нібы паклікаў яго, назваў па імю дужа знаёмым, толькі забытым голасам. Некалькі хвілін ён пасядзеў з заплюшчанымі вачыма і нават быў упэўнены, што вось расплюшчыць вочы і сон скончыцца. Але не! Раскрытая пасылка ўсё гэтак жа ляжала, асветленая промнямі пасляпаўднённага сонца, а на ёй ужо выцягнутая з яе кніжка. Калі стары зноў працягнуў да яе руку, то пачуў у цішыні, як б'ецца ягонае сэрца. Глянуў: гэта былі вершы. На вокладцы вялікімі літарамі была выдрукавана назва: "Пан Тадэвуш", ніжэй імя аўтара – Адам Міцкевіч. Гэтае прозвішча было добра знаёма Скавінскаму; ён ведаў, што належыць яно вялікаму паэту, нават і творы ягоныя ўжо чытаў раней, калі быў у Парыжы ў трыццатых гадах. Потым, калі ён ваяваў у Іспаніі і Алжыры, не раз чуў ад адсуайчыннікаў пра ўсё больш растучую славу вялікага вешчуна, але тады часцей браў у рукі вінтоўку, чым кніжку. У тысяча восемсот сорок дзевятым годзе ён выехаў у Амерыку і ў сваім поўным прыгод жыцці рэдка сустракаў землякоў, а кніг на польскай мове ўвогуле не бачыў. Таму ён з вялікай нецярплівасцю і хваляваннем перагарнуў вокладку. Яму адразу здалася, што на ягонай самотнай скале пачынаецца нешта святочнае. Наступіла хвіліна вялікага спакою і цішыні. Гадзіннік на вежы ў Аспінвалі прабіў пяць гадзін пасля паўдня. На ясным небе не было ніводнай хмурынкі, толькі некалькі чаек плавалі ў блакіце. Акіян злёгка гойдаўся. Прыбярэжныя хвалі ціха цурчалі, ласкава кранаючыся пясчанага берага. Удалечыні весела бялелі дамы Аспінваля, зелянелі пышныя пальмы. Сапраўды ў прыродзе было нешта ўрачыстае, спакойнае і велічнае. І ў гэтай цішыні пачуўся дрыжачы голас старога, ён чытаў услых, каб лепей зразумець:

*Нібы здароўе ты, мая айчына.
Яно, пакуль ліхой бяды не чыніць,
Не цэніцца. Цяпер красу тваю жывую
З тугой згадаў я, бо якраз яе маюю...*

У Скавінскага адняло мову. Літары заскакалі перад вачыма; у грудзях нешта абарвалася і нібы хваля, пачало ўзнямацца ўсё вышэй і вышэй, сціскаючы горла, не даючы вымавіць хоць слова... Прайшла хвіліна, ён авалодаў сабой і стаў чытаць далей:

*Святая Дзева! Ты і ў светлай Чанстахове,
І ў Вострай Браме з'яеш! Пад тваёй аховай*

*І наваградскі замак з яго верным людам!
Ты мне здароўе некалі вярнула цудам
(Калі ад заплаканай маці пад Тваю апеку
Аддадзены, зноўку расплюшчыў павекі).
І сёння я пешшу магу да твайго парога
Ісці, каб за лёс свой падзякаваць Богу,
Так, ты нас цудам вяртаеш на ўлонне айчыны...*

Сэрца перапоўнілася хваляваннем, не было сіл цяпець. Стары ўскрыкнуў, як ад болю, і ўпаў на зямлю, яго белыя валосы асыпаў марскі пясок. Ужо ж сорок гадоў мінула, як ён не бачыў радзімы, і толькі Бог ведае, чаму не чуў роднай мовы, а тут тым часам мова сама прыйшла да яго, пераплыла акіяна і знайшла яго, гаротніка: на другім баку зямнога шара, такая дарагая, такая любімая, такая прыгожая! Ён плакаў, але не ад болю, а толькі ад нечакана абуджанай вялікай любові, перад якой усё іншае – нішто... Ягонныя слёзы былі нібы прабачэннем перад гэтай любоў’ю, акая аказалася так далёка, што ён паспеў састарэць, зжыцца з адзінокай скалой, настолькі забыкавеў, што нават і туга пачала забывацца. А цяпер ён “цудам вярнуўся”, і гэта цвяліла сэрца. Адна хвіліна змяняла другую, а ён усё ляжаў. Чайкі праляцелі над маяком, крычалі, нібы непакоячыся пра свайго старога сябра. Якраз настаў час, калі ён карміў іх рэшткамі сваёй ежы, таму некаторыя з іх зляцелі з вежы маяка ўніз. Потым іх зляцелася да яго яшчэ болей, некаторыя пачалі злёгка дзяўбсці яго, махаць крылямі над ягонай галавой. Шум крылаў абудзіў яго. Наплакаўшыся, ён стаў выглядаць спакойным і засяроджаным, у вачах ззяла натхненне. Ён лёгкадумна аддаў птушкам, якія кружлялі над ім, усю сваю вячэру і зноў узяў у рукі кніжку. Сонца ўжо не стаяла над садамі і над трапічным лесам Панамы, пераваліла перашыек, апускалася ў другі акіян, ён яшчэ ззяў пад яго промнямі, у паветры панавала ціша. Ён чытаў далей:

*І зноў цяпер ляціць душа мая смутная,
Туды, дзе луг зялёны, дзе ўзгорак з гаем...*

Раптам змрок асланіў літары на белай паперы, змрок кароткі, як імгненне. Стары прыхіліўся да выступу скалы і заплюшчыў вочы. І адразу ж тая, што “ў светлай Чанстахове, і ў Вострай Браме ззяе”, ўзяла ягоную душу і перанесла ў той край, “да тых палёў прыгожых, з жытам серабрыстым”. На небе яшчэ палалі доўгія чырвоныя і залатыя палосы, а ён у іх святле пераносіўся ў родны край. У вушах зашумелі сасновыя лясы, зацурчалі родныя рэкі. І убачылася яму ўсё, што было. У яго ўсё пыталася: “Памятаеш?” О, ён памятае! І нават бачыць: шырокія палі, межы, лугі, лясы і вёскі. Ужо ноч. Такой парой маяк ужо разганяў святлом марскі морак – але зараз стары быў у роднай вёсцы. Ён схіліў галаву на грудзі і сніў. Вобразы з мінулага праносіліся перад яго вачыма шпарка і крыху бязладна. Ён не ўбачыў роднай хаты,

бо яе сцёрла з твару зямлі вайна, не ўбачыў ні бацькі, ні маці, бо яны памерлі, калі ён быў зусім маленькі, ды ўсё роўна вёска выглядае так, нібы ён толькі ўчора развітаўся з ёй: шэраг хатак з агеньчыкамі ў вокнах, грэбля, млын, два ставы, адзін і побач другі, і ў іх цэлую ноч грымязь хоры жаб. Аднойчы ён быў з войскам на начлезе ў сваёй вёсцы ў час вайны, ён адразу ўваскрасіў у памяці шэраг відзенняў. Вось ён зноў улан, стаіць на варце: зводдаль нібы вачыма, ззяе вокнамі карчма і спявае, і шуміць сярод начы, чутны тупат, голас скрыпак і басэтлі, крыкі: “У-га! У-га!” Гэта танцуюць уланы, высыкаючы іскры падкоўкамі ботаў, а яму на кані так адзінока і смутна! Гадзіны цягнуцца так марудна, нарэшце святло згасе, і васьм усюды, як кінучь вокам, імгла, густая імгла, відаць, пара ўзнямаецца з лугоў і ахоплівае ўвесь свет блакітным туманам. Ён вельмі нагадвае акіян. Але не, гэта лугі, васьм-васьм у цемры можа азвацца дзяркак і закрычаць бугаі ў трыснягу. Ноч спакойная і халодная, сапраўды мясцовая ноч! Воддаль сасновы лес шуміць нават без ветру... нібы марская хваля. Нарэшце світанак выбеліў усход: васьм ужо і пеўні спяваюць на плоце. Адін другому яны падаюць галасы ад хаты да хаты; а васьм ужо буслы крычаць з вышыні. Улану так лёгка, бадзёра пачуваецца. Напярэдадні пагаворвалі, што чакаецца бітва. Эх, ён пойдзе і на бітву, як пойдучь іншыя, пад воклічы і шапаценне сцягоў. Маладая кроў грае ва ўсю, яе не студзіць нават халодны начны вецер. І васьм світае, нарэшце світае! Ноч пабялела: выступаюць са змроку лясы, кусты, шэрагі хатак, млын, таполі. Скрыпіць студня, нібы бляшаны сцяжок на вежы маяка. Якая ж яна цудоўная, родная зямля ў ружовым перадсвітальным бляску! О родная, адзіная зямля! Але што гэта? Пільны вартавы чуе, што нехта набліжаецца да яго. Напэўна, то ідзе змена. Раптам над галавой Скавінскага пачуўся нечы голас: – Гэй, старына! Уставайце! Што гэта з вамі?

Скавінскі расплюшчыў вочы і са здзіўленнем глянуў на чалавека, які стаяў перад ім. Рэшткі сну яшчэ раіліся ў ягонай галаве, быталіся з рэчаіснасцю. Нарэшце ягоныя відзенні развееліся і зніклі. Перад ім стаяў Джонс, партовы стражнік.

– Вы што, захварэлі? – спытаў ён.

– Не.

– Вы не запалілі святло. Вас звальняюць са службы. Карабель з Сан-Джэрона сеў на мель, на шчасце, ніхто не патануў, іначай вы пайшлі б пад суд. Сядайце ў лодку, пра ўсё астатняе вам скажуць у консульстве.

Стары пабляднеў: ён сапраўды гэтай ноччу не запаліў святло на маяку. Праз некалькі дзён Скавінскага бачылі на палубе парахода, які плыў з Аспінваля ў Нью-Йорк. Няшчасны стары пазбавіўся сваёй пасады. Перад ім адкрываліся новыя шляхі бадзянняў; гэты ліст зноў падхапіў вецер, каб кідаць яго па сушы і па моры, удосталь паздзекавацца з яго. Не дзіва, што стары праз тое моцна асунуўся і прыгорбіўся, толькі вочы блішчэлі на твары. У новае жыццё ён нёс схаваную на грудзях кніжку, якую час ад часу мацаў рукой, нібы баючыся, што і яна прападзе...

Mikhas Kenka: Translations of stories

(web-magazine "Culture. Nation", issue 32, November 2023, 180-228, www.sakavik.net)

Abstract. I offer the readers of the magazine a selection of short stories - stories that are defined by their brevity, tense plot, deep psychology and unexpected denouement. Authors – «Los pocillos» - Mario Benedetti (1920-2009) - Uruguayan writer, "The Fate of Salome" - Gaito Gazdanov (1903-1971) - Russian émigré writer, "Something will happen..." - Viktor Pronin (1938-2023) - Russian writer, "Scope of blinding light" - Dina Rubina (born 1953) - Russian writer, "Lighthouse Watcher" - Henrik Sienkevich (1846-1916) – Polish writer, laureate of the Nobel Prize in 1905.

Михась Кенка: Переводы рассказов

(веб-журнал "Культура. Нація", вып. 32, ноябрь 2023, 180-228, www.sakavik.net)

Резюме. Предлагаю читателям журнала подборку рассказов, которые отличаются краткостью, напряженным сюжетом, глубоким психологизмом и неожиданной развязкой: «Красная чашка», Марио Бенедетти (1920-2009) - уругвайский писатель; «Судьба Соломеи, Гайто Газданов (1903-1971) - русский писатель-эмигрант; «Что-то будет...», Виктор Пронин (1938-2023) - русский писатель; «Край ослепляющего света», Дина Рубина (род. 1953) - русский писатель; «Страж маяка», Генрих Сенкевич (1846) -1916) – польский писатель, лауреат Нобелевской премии 1905 года.

Ніна Янсоне (пераклад з латышскай мовы)

Саўлцэрытэ Віесэ “Лета ў Рандэнэ” (Казка пра дзяцінства паэта)

Каментары Сяргея Панізьніка, кавалера ордэна Трох Зорак Латвійскай Рэспублікі

У дзяцей успамінаў не бывае. Шостая вясна іх жыцця такая ж непасрэдная, як і першая. Памклівая істота нібы з крыніцы зачараванай наталяецца празрыстасцю раніцы, сонечнасцю дня, вечаровай насычанасцю колераў. Навакольны сусвет імкнецца насустрач яму з раскрыленымі рукамі. Узірайся і дзівіся! Заглядай і выяўляй! Вунь пад лесвіцай валюхаюцца пісклівыя, пушыстыя кураняты. А з закуцця высоўваюць галовы цяляты з вырачанымі цёмнаватымі вачыма. Чаромхавы куст спазаранку ўпрыгожыўся белымі ўквечанымі падвескамі.
- І куды імчышся, саколік?

- На раку, на мурог! На лужок-беражок!

Жаныныш з разбегу кульнуўся ў зялёны мурог поймы. Калівы зёлкі-палявіцы ўжо дастаюць яму да носа, шчакочуць ноздры, а пыльца аж у вочы лезе. Хлопчык распачаў даўнюю дзіцячую гульню, у якую гуляюць сябрынай, а можна і аднаму. Заплюснуўшы вочы, хапаюцца за палявіцу і, скруціўшы ў далоньках мяцёлку, запытваюць:

- Пеўнічак ці куранятка?

- Пеўнічак! - Упэўнена гучыць у адказ.

Вось тады адкрываюць вачаняты... У Жаныня з пучка мяцёлкі ніводная сцяблінка не агалілася.

- Куранятка..., - ацішэла прамаўляе хлопчык і нахіляецца над чарговай палявіцай. Але на ёй бачыць божую кароўку, якая карабкаецца ўверх па гнуткай сцябліне. Укленчыў і стаў назіраць за яе рухам. Надта ж танюсенькія ножкі – напэўна іх з дзесятак – акуратна пераступаючы рухаюцца наперад. Вышэй... Яшчэ вышэй і вышэй... Пад казюлькай у палявіцы затрапятала грыўка: узбегла нарэшце босенькая казурка. Павярцелася ў мятлушцы, пагайдалася, развінула шоўкавыя крылцы. Малюсенькія, празрыстыя. І адляцела.

Жаныныш сваімі лапаткамі торгаецца, лежачы на траве дагары носам. Як здрава! Каля самай шчакі, палыхаючы водарам, лагодзяцца дзятлавінкі. Над галавой схіліўся святаяннік. Мацярдэшкі звліся расточкамі і ляютна хістаюцца пад ветрам. Чуць

далей густа пераплёўся суквеццямі цэлы ахапак чабору. Высока над галавой нібыта тыя кроны бярозаў выглядаюць у неба палявіцы і баркуны. Некаторыя вострымі, а некаторыя шырокімі і мяккімі мяцёлкамі. У мяцёлках стаіліся амаль непрыкметныя званочкі кветак. Хлопчык спрабуе захапіць мяцёлку ў жменю і выглядзець, а што ў яе пасяродку. Нават язычкі ёсць у тых званочкаў, падумаць толькі...

А неба блакітнае, блакітнае. На ўсю глыбіню. Стамляюцца вочы ўзірацца ў гэтую сінечу і бязмежжа. І вось тады з-за палявіцы вынырнула белая галава аблачыны. Павольна яна рухаецца наперад і запаўняе неба. Заслонена сонца. Цёплая засень набягае на ўсю пойму. Аблачына ж не можа вытрываць сонечную спякоту. Яна растае, збываецца як снег, які занеслі ў вітальню. Сонца зноў вылучае плынь святла на луг і на Жаныня. Хлопчык уздымае галаву — няўжо аблачына паддалася? Абніякавала яна. Але наступае нешта больш цёмнае і агромністае. Чорная зашлёпка закрывае шчаку сонца. Прыцемак на прахалоднай мураве гусцее. У кветках нікне зыркота. Шугануў халодны выдых вятрыска. Палявіцы, прыгінаючыся, засланяюць лежачок Жаныня. Хлопчык у здзіўленні пазнае, што ў кожнага воблака — свой цень. Раней ён гэтага не заўважаў.

Жаныныш абхапіў сцябліны палявіц і звязаў іх над сабой. Ого, ён ляжыць цяпер нібыта ў шалашы ці гроце. Зноў прарэзалася сонца. Праз рабрыстую ім створаную стрэшку промні перасылаюць сотні зыrkіх зайчыкаў. Кожная зёлачка, кажнае суквецце вылучаюць свой колер і водар.

Каля самага Жаныня зямлю ўзрушыў крот. З горбіка высунулася чорная пысачка і, адчуўшы небяспеку, зараз жа знікае. Загудзеў чмель. Ці не за кратовым горбікам прыхаваная яго вуза з мёдам. Але Жаныныш не варушыцца і не шукае. Па голым прадплеччы сноўдаецца руды мураш. Жаныныш не скідвае яго долу. Ён ніякавее ад незвычайнага сонца, якое ўсутыч з Рандэнскім домам, людзьмі і іх працай наталяецца сваёй самавітасцю ў бясконцым побыце.

Жыццё не агромністае, і ўсё ж насычанае і бязмежнае. Ціхуткае, але напоўненае гулам, жужуканнем, шчабятаннем. Супакойнае, і ўсё ж несупынна-бурлівае, ахвочае, мітуслівае.

Калісьці мама распавядала Жаныню казку пра малойчыка, які ў пушчы некаторы час наталяўся песнямі птушак, назіраў за буяннем кветак. І вось калі павярнуўся дадому, сам малойца анікога не пазнаў, і яго таксама ніхто не прызнаў, не ўзгадаў. Толькі дзядулі распавядалі пазней пра тое, што калісьці, даўным-даўно адправіўся ў пушчу маладзён і адтуль ужо ніколі не вяртаўся.

Хлопчык не мог зразумець, чаму якраз цяпер узгадалася яму тая маміна казка. Ён аж уздрыгнуў, нібы апрытомнены. А як доўга яму давялося праляжаць на гэтай пойме?

- І дзе гэта мой кудзель лёну прытаіўся? – кліча мама, шукаючы Жаныня.

- Я тут, я тут! – азваецца ён, уздымаючы галаву над кветкамі.

Не, ён не праяжаў сто гадоў. Мама вунь спынілася пасярод сцяжыны, і яна ніколі не пастарэла. Дом выглядае такім самым, як і раней. І ўсё ж ён быў дзесьці далёка-далёка, адсутнічаў доўга-доўга. Жаныня ўздымае хваля радасці. Знянацку нешта прабубнеўшы, ён падлятае да мамы і як растапыр верціцца каля яе.

- Што з табой? – здзіўляецца мама.

- Жыў у траве-мураве! – прамаўляе Жаныныш, і яму ўяўляецца, што яго ўсе разумеюць.

Часта сцяжынка Жаныня кіруецца ў бок Даўгавы. У яе рэчышча былі ўплецены ўсе патугі гаспадаркі: на Даўгаву ранічкаю бегалі вочы прамыць, а вечарам пот сцерці. У Даўгаве замочвалі для карыстання кублы і цэбры, паласкалі бялізну. У Даўгаве растаўлялі сеткі, нераты, бучы. Па асаблівасцях плыні Даўгавы (вясной па ўзроўню вады) вызначалі пачатак сяўбы, прадказвалі засушлівае або мокрае лета. Паданні і небыліцы вандравалі каля ракі. Калыхаліся ў імгле душы спачылых. Часам з віроў паказвалася выява Вадзяніцы – і тады ёй, каб задобрыць, кідалі кветкі.

У плыні ракі ні на хвіліну не заціхаў плёскаць жыцця. Пасля ўсполу, як толькі ападала паводка, паказваліся цугі плытоў і стругаў. Залоўленыя быстраком, яны праносіліся нібыта стрэлы. Паветра напаўнялася галасамі стырнавых:

- На-пра-ва! На-ле-ва! Ра-зам!

У непарыўнай звязцы платы-ганкі слізгацелі па плыні ракі. Ого, як ахвотна Жаныныш разам з платагонам адправіўся б у далёкі шлях! Накірунак быў добра знаёмы з расповядаў таткі. Побач Яблычнага вострава. Каля сасняковых крэслаў-парогаў. Міма Крыжовай затокі, куды не пераксціўшыся і ўтыкнуца нельга. Пад вечна слязлівым Стабурагам і сярдзітым Кегумскім вадаспадам – у Рыгу. Рызе патрэбны былі лес, лён, зерне, бульба. З Рыгі везлі цукровыя бублікі, найноўшыя плугі, шоўкавыя хусткі, чысленнікі-календары. І розныя чуткі-плёткі пра Рыжскае паньства, пра дарожныя прыгоды – такія забаўныя, што, заслухаўшыся тату, часам забываўся і пра надкусаны пернік у руцэ.

Платагоны ўяўляліся Жаныню самымі шчаслівымі людзьмі на свеце. Цэлымі днямі яны гойдаліся ў зірку плыні. Ніхто не бачыў, ці мокрыя ў іх ногі. Ніхто не прыклікаў іх раней часу дадому. Нібыта запевак песні гучаў кліч:

- На-пра-ва! Га-ні!

З паніжэннем узроўню вады прыціхае разгон плытоў. Вечарам на беразе ўспыхвае агеньчык платагона. Калі асначы спыняліся на начлег непадалёку ад Рандэнэ, да іх прытуляўся гуд Нядзвецкі. Нядзвецкі быў дзядзькам незвычайным. Спакойны і задумлівы. Знаўцы мовілі, што на радзіннай старонцы пан выкраў яго жонку,

пакінутыя дзеці памерлі з голаду. У гасподзе Нядзвецкі амаль што не з'яўляўся. Трэба было ці не трэба, ён заўсёды апекаваўся коньмі. Чорны жарабок – гонар Пліекшанаў – ахвоціўся ўслед за гудам з ціхім іржаннем, размахваючы пышным хвостом. Белая кабылка, калі пасвілася, асцярожна ўскладвала галаву на плячо дзядзькі і мяккімі губамі хапалася за яго шчокі. Нядзвецкі начамі часцяком спаў у канюшні, раскінуўшы рэзгіні саломы.

А тут, злавіўшы між плятагонаў беларускае маўленне, супакойны чалавек памкнуўся да людзей, як хмель за шастом. Высокі, але чуць сутулены яго карак выглядаў яшчэ больш угарбеўшым, калі ён абыходзіў вогнішчы, нібыта некага вышукваючы. Жаныныш пільнаваўся за ім. Мужчыны спакойна сядзелі вакол цяпельцаў. На асмужаныя абліччы полымя накідвала бронзава-чырвоныя пасмы. Нядзвецкі з прысутнымі зачынаў гаворку на мове гудаў. Па тварах прабягаў зыркi водбліск полымя. Круг седакоў рассоўваецца, даючы месца Нядзвецкаму, а Жаныню – прытулак ля вогнішча. Паволі, нібы перакладаючы цяжкое каменне, гуд пачынае гутарку са сваімі суайчыннікамі. Гэтак жа паволі, нібы перакладаючы цяжкое каменне, адказвалі яму мужыкі. Між гаворкі час ад часу наступала цішыня, і тады можна было чуць, як у прыбярэжным кустоўі сваю песню ладзіў салавей. Час ад часу Нядзвецкі тлумачыў Жаныню, пра што ідзе бяседа:

- Там, у вярхоўі ракі, зараз вялікае няшчасце. Было сухое лета. Так, горка цяпер, хлопца, у нашай старонцы...

Аснач выбірае з торбачкі чорную, зачарсцвелую буханку хлеба. Паважна разразае яе на аднолькавыя ссохлыя скібачкі. Нядзвецкі узяў адну з іх пакаштаваць, пакруціў галавой і перадаў акрайчык хлопчыку:

- Хлеб бедных людзей...

Мякінны ломцік – горкі як альховая кара – ці не захрас у горле Жаныня. Хацелася яго выплюнуць, але ж было сорамна – плятагоны скібачкі пасыпалі соллю, не даючы і крошцы ўпасці. Нядзвецкі ўскочыў і памкнуўся дадому. Вярнуўся ён з кошыкам бульбы і вялізнай квартай сыраваткі. Мужыкі падбадзёрыліся, сталі грамчэй гаварыць, бульбу засыпалі вуголлем. Калі яна спяклася, асначы асцярожна здмухвалі з кожнай бульбіны попел і елі не аблупленую, папіваючы з кварталы, ласкава паглядваючы на Нядзвецкага і Жаныня.

Села сонца. Вада пасяродку ракі яшчэ паблісквала светлай сінечай, але каля самага берага цені былі колеру дзёгця. На тоўстых хвалях пакалыхваліся зеленеватыя і ружовыя водбліскі вячэрняй зары. Пах чаромхі стаў крапчэйшым, голас салаўя грамчэйшым. Дзядзька гуд развязаў у кайстры шнурок і дастаў невялікі скураны мех з трубкамі на канцах. Мужыкі праз сапель пачалі ўдзімаць у пазыр паветра, аж пакуль ён не прыняў патрэбны памер. Тады дзядзька прыткнуў мех пад паху і губамі

сашчаміў жалейку. Загучала жаласлівая мелодыя, якую суправаджалі рознымі перагудамі астатнія трубка-гукі.

- Гэта мая дуда, - прашаптаў Нядзвецкі.

Слухачы застылі, як тыя камяні на беразе ракі. Мелодыя вілася, узвышалася вышэй і вышэй, устрапянулася і раптам асеклася, нібыта ў задыху. Малады аснач з высмаленымі сонцам валасамі заспяваў нізкім, шырокім голасам:

*Ой ты, дудка мая,
Весьялушка мая!
Весьяліла ты мяне
На чужой старане.*

Жаныныш сам пераўтварыўся ў слых. Больш дагадваўся, чым разумеў, пра што распавядае песня. А голас напачатку гучаў нібыта праз стогн, потым больш імкліва, але маркотна:

*Былі ў бацькі тры сыны,
І ўсе яны Васілі.
Адзін коні пасець,
Другі лапці пляцець.*

З прырэчных лугоў уздымаўся белы, густы туман. Салавей прыціх. Ад чаромхі пайшоў яшчэ гарчэйшы пах. А песня ляцела над вадой і туманам, адзінокая і павольная, нібыта птушка з прытомнымі крыламі.

*Трэці сядзіць на камені,
Дзяржыць дуду на рамені.
Ой ты, дудка мая,
Весьялушка мая...*

Пасівела вуголле спарахнелага вогнішча. Мама гукала Жаныня дадому. Падняўшыся, яны абое з Нядзвецкім паволі тупалі ўсё далей ад берага. Плытагоны, паслаўшы на мурог свае транты, клаліся спаць.

- А чаму яны ўсе Васількі?—развітваючыся з гудам, спытаў Жаныныш.

- Бедныя людзі. У бедных людзей нават імёнаў мала. Бацька Васіль, сыны Васілі, дачка Васіліна...

У Жаныня спіснулася сэрца. Нібыта цяжар зямлі лёг на грудзі. А гуд усё тлумачыў і тлумачыў:

- Усё падмінае пад сябе пан-баярын. Ураджай забірае, скаціну. Дзяўчат чужых

валачэ. Ох, давядуць асначы свае плиты да Рыгі, баярын зноў падмане. Добра, калі хоць палову заробку выдасць. Корчмы на кожным скрыжаванні, зноў не без баярына пастаўлены. Пакуль які-небудзь стырनावы трапіць дадому – кішэні пустыя.

Выпрастаўшыся ў ложку, Жаныныш доўга ўглядаўся ў цемень. У радасную прастору сусвету нехта расхінуў непрыкрытыя дзверы. Насустрач нібыта з-пад скляпенняў навальвалася гушчэча прахалоды.

Зранку Жаныныш прыбег на лугавіну ракі. Але каля прыберага ўжо нікога не было. Сонца гарцавала над зыркай чысцінёй ракі.

- На-пра-ва! Пра-ма!—раздаваліся каманды стырनावых, гулкія, нібыта са званіцы.

Кукавала зязюля. Ёй на супрацьлеглым беразе азывалася другая. Як быццам зусім не было вечара, азоранага, упоўніцу налітага шчымлівай песняй. Як і таго расповяду пра Васількоў з радзімы гудаў. Толькі вось на месцы агнішча чарнеў ад галавешак прыбярэжны пясок.

Каментары Сяргея Панізьніка

Саўлцэрытэ Віесэ (2.8.1932 – 24.9.2004) – празаік, літаратуразнаўца. Пасля сканчэння вучобы ў Латвійскім універсітэце доўгі час працавала ў Музеі гісторыі, літаратуры і мастацтва імя Яніса Райніса. Даследавала творчасць Райніса і Аспазіі. Мела высокія ўзнагароды, у тым ліку і ордэн Трох Зорак Латвійскай Рэспублікі. Апавяданне “Лета ў Рандэнэ” было надрукавана ў 1965 годзе ў выдавецтве “Ліесма”.

Гэты твор пераклала з латышскай мовы Ніна Янсанэ. Нарадзілася Ніна, дачка Сцяпана Панізьніка, 21.11. 1933 года на хутары Бабышкі. Пасля сканчэння сямігодкі ў м. Лявонпаль Мёрскага раёна Віцебскай вобласці з 1951 г. жыла, вучылася і працавала ў Рызе. З 1998 г. грамадзянка Латвіі. Жыве ў Юрмале. Аўтар падрадкаўнікаў для кнігі “Ян Райніс. Выбранае”, “Скарбы сусветнай літаратуры” (1993). Пераклала асобныя творы Яніса Райніса, Андрэя Веянса, Айі Лацэ для кнігі “Крывіцкія руны: Беларускія пісьменнікі Латвіі” (2003). Чакаюць публікацыі нарыс Матыльды Езавітавай “Кароткі агляд старажытнай беларускай культуры і літаратуры” (1929), брашура Вілбертса Краснайса “Беларусы як адгалінаванне народа латышкага” (1938), старонкі ўспамінаў Яніса Ніедрэ... Бібліяграфічныя звесткі пра Ніну Янсанэ падае энцыклапедычны даведнік “Сузор’е беларускага памежжа” (2014).

У апавяданні “Лета ў Рандэнэ” галоўны герой *Жаныныш* – хатняе імя Яна, будучага народнага паэта Латвіі Яніса Райніса (11.9.1865 – 12.9.1929). З дзяцінства ён ведаў мову і народныя песні латгальскіх беларусаў. У 1921 г. пры яго падтрымцы створаны

Беларускі адзел пры Міністэрстве асветы. Абараняў у Сойме інтарэсы беларусаў Латвіі. Садзейнічаў адкрыццю беларускіх гімназій у Даўгаўпілсе і Лудзэ. У 1922 г. абраны сябрам культурна-асветнага таварыства беларусаў у Латвіі “Бацькаўшчына”. У 1926 г. быў запрошаны ў Беларусь. Мама Жаныня – Дарта Пліекшанэ з роду Грыкоўскіх (1828—1899). “Па паданні продкі маці з вольнае Літвы баяры”, - пісаў Райніс. Пахавана на Стара-Сямёнаўскіх могілках у Віцебску.

Нядзвецкі – начны вартаўнік сядзібы Пліекшанаў, выхаванец (дзядзька) Жаныня. Гуды – майстры, умельцы. Так на латвійска-літоўскім памежжы называлі даўней і беларусаў.

Дуда – беларускі духавы музычны інструмент -- касмалагічны, рытуальны, вядомы з глыбокай даўніны.

Ніна Янсане (*пераклад з латышскай мовы*): **Саўлцэрытэ Віесэ “Лета ў Рандэнэ”**
(казка пра дзяцінства паэта Яніса Райніса)
(*вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 229-236, www.sakavik.net*)

Анатацыя. У апавяданні “Лета ў Рандэнэ” (аўтар Саўлцэрытэ Віесэ) галоўным героем з’яўляецца Жаныныш – гэта хатняе імя Яна, будучага народнага паэта Латвіі Яніса Райніса (11.9.1865 – 12.9.1929). У апавяданні і яго перакладзе, зробленага Нінай Янсанэ, выключна прыгожа апісваецца прырода - з амаль фантастычным сцэнарам. Напрыканцы змешчаны каментар Сяргея Панізніка.

Nina Jansane (*translation from Latvian*): **Saulcerite Viese "Summer in Randene"**
(*tale about Janis Rainis childhood*)
(*web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 229-236, www.sakavik.net*)

Abstract. In the short story "Summer in Randene" (by Saultserite Viese), the main character is Zhanyynsh - this is the family name of Jan, the future national poet of Latvia Janis Rainis (September 11, 1865 - September 12, 1929). In the story and its translation by Nina Jansane, nature is described exceptionally beautifully - with an almost fantastic scenario. At the end, there is a comment by Sergey Paniznik.

Нина Янсоне (перевод с латышского): Саулцерите Виесе "Лето в Рандене"
(повесть о детстве поэта Яниса Райниса)

(веб-журнал "Культура. Нация", вып. 32, ноябрь 2023, 229-236, www.sakavik.net)

Аннотация. В рассказе «Лето в Рандене» (автор Саулцерите Виесе) главным героем является Жаныньш — это семейное имя Яна, будущего народного поэта Латвии Яниса Райниса (11 сентября 1865 — 12 сентября 1929). В рассказе и его переводе Ниной Янсоне исключительно красиво описана природа с почти фантастическим сюжетом. В конце приведен комментарий Сергея Панизника.

Інтэрв'ю**Вераніка Панізьнік: Зямныя скрыжалі**

(Размову з бацькам, Сяргеем Панізьнікам, для Беларускага радыё вяла Вераніка Панізьнік, студэнтка першага курса факультэта журналістыкі БДУ)

Вераніка Панізьнік

Суразмоўніца: У Якуба Коласа ёсць такія радкі “Таемны вы, зямлі скрыжалі! Чаго ў сябе вы не ўпісалі!” Звычайна над скрыжальямі мы разумеем: калі гэта пліта з напісаным на ім свяшчэнным тэкстам, то гэта нешта такое духоўнае. Я звяртаюся да паэта Сяргея Панізьніка з пытаннем, як ён разумее такое слова з біблейскай міфалогіі, як скрыжаль?

Сяргей Панізьнік: Уся наша зямля – Скрыжаль. Я ўяўляю Беларусь вялізнай, мо і даволі патрушчанай, заімшэлаю тою біблейскаю дошкай з заветаў, на якой пазначана наша гістарычная памяць – падзеі, даты, імёны і, самае галоўнае, ідэі.

Суразмоўніца: Як можна прачытаць такія радкі са скрыжальёў?

Сяргей Панізьнік: А трэба толькі ўважліва ўглядацца. Вось такі прыклад. Я нарадзіўся каля мястэчка Лявонпаль у Міёрскім раёне. Гэта на Прыдзвінні. Там і зараз стаіць калона ў гонар Канстытуцыі 3 траўня 1791 года. Дзеяць царква, закладзеная як уніяцкая ў 1774 годзе, і касцёл, дзе так вусцішна правіць службу на нашай роднай мове ксёндз Валдас Пятрайціс.

Сядзіба графа Лапацінскага – гэта тая ж самая скрыжаль. Я даведаўся, што адзін з Лапацінскіх быў пісарам Вялікага Княства Літоўскага. Прадстаўнікі гэтага

графскага роду ўдзельнічалі ў паўстаннях Тадэвуша Касцюшкі, Кастуся Каліноўскага, у Варшаўскім паўстанні 1794 года... Дзякуючы Лапацінскім на берагах Прыдзвіння, у маіх родных мясцінах, ля палаца на берагах Дзвіны-Рубона быў створаны цывілізаваны акрайчык еўрапейскай, а праўдзівей – сусветнай культуры. У мястэчку з пяцівекавой зафіксаванай ў дакументах гісторыі, якое спачатку належала Сапегам, Агінскім, граф Мікалай Лапацінскі, пісар ВКЛ, 250 гадоў назад пачаў гаспадарчую і культурную дзейнасць. Са славытага мясцовага лёну выпускалі каберцы, сурвэты, абрусы. Працавала тут капялюшная і суконная фабрыкі, дзве фабрыкі для вырабу паперы.

У маёнтку былі 4 арыгіналы Рубенса, фламанскія нацюрморты, англійскія карціны-марыны, антычныя ўзоры мастацтва, венецыянскае шкло. Пры шыкоўнай бібліятэцы знаходзілася друкарня, доследна-навуковыя кабінеты. У аранжарэі французскага парка раслі лаўры, фігавыя дрэвы, ананасавыя, лімонныя і гранатавыя. Працавала складаная сістэма фантанаў. Яшчэ і зараз па абсадах векавых ліпаў можна дагадацца, дзе былі алеі і бяседка, у якой гралі музыкі.

Суразмоўніца: Пазнаёміўшыся з запісамі пра сядзібу Лапацінскага, я магу ўслед за цытаваным там даследчыкам Отанам Гедэманам сказаць, што цэнтрам культуры можна лічыць не толькі Менск ці Вільню, Мёры, Друю ці Дрысу, а і невялікі куточак вось гэтага раю на беразе Дзвіны, дзе дзейлі Лапацінскія?

Сяргей Панізьнік: Цэнтрам культуры зможа стаць кожны асяродак, дзе, як адзначай на прыкладзе Лявонпаля пан Отан Гедэман, адбываліся частыя і людныя сходы, дзе будзілася думка, кіпелі дыскусіі. Лапацінскія і іх сябры імкнуліся жыць культурай усечалавечай. Ці не прыклад гэта і для ўсіх нас? Бо ўсе нашыя ўчарашнія справы ўжо сёння становяцца гісторыяй. Мы ўсе з вамі пішам свае скрыжалі і пакідаем свае адзнакі на скрыжальных нацыі, калі нашы дзеі – стваральныя, творчыя...

Суразмоўніца: Значыць, як гаварыў Купала, “Не ўсё ў капцах паснула, зеллем парасло”?

Сяргей Панізьнік: Не, не і не! Варта толькі ўмець угледзецца ў аколле, як найхутчэй прамінуць тундру гістарычнага безпамяцтва.

Суразмоўніца: А як адгукнулася сядзіба Лапацінскага ў асабістай творчасці? Дапамог натхненню вобраз графа, які быў зусім нядаўна толькі сімвалам прыгнятальніка, эксплуатацара, а калі ж да таго такі чалавек аказаўся каталіцкага веравызнання, то і душыцелем ісцінай веры..?

Сяргей Панізьнік: Пачынаючы ад першага зборніка “Кастры Купалля” я адчуваў уплывы біяполя, назапашанага гэтым культурным асяродкам:

БЕРАГ

*Каля Дзвіны ў крынічанцы лазовай
аскому лета юнага гасіў.
І цяжка выпявала ў сыне слова,
нібы імя, якое Край насіў.
Але калі ўжо наязджаў са свету,
наслухаўшыся, як пня сусед, -
між землякоў я адкрываў паэтаў,
і сам я пачуваўся, як паэт.
Мяне гукалі леты, каб на ўлоне,
я летапісы дзвінскія бярог...
Як Усяслаў, дасюль я у палоне
на Бацькаўшчыну выбраных дарог.
І калі дні Радзімы палымнеюць,
Дзяржаўны Сцяг трапечыцца ўгары,-
тады й на мой маленькі прапар веюць
Прыдзвіння радаводныя вятры.
І Беларусь крывіцкая аберуч
узважае сыноўняе крыло:
маю Любоў,
маю Addанасць,
Веру,-
усё, што вывела мяне
за родны бераг,
і што назад на бераг прывяло.*

Праз тыдзень-два выйдзе мая новая кніжка пад назвай “А пісар земскі...”. Гэта нагадвае радок са Статута Вялікага Княства Літоўскага 1588 года. Але ж, як я адзначаў, пісарам быў і граф Лапацінскі...

1994 год

Ілюстрацыі да інтэрв'ю

Абярэг Параскі Белавус.

Памяць русалляў з XI-XII ст.ст. Ідыяграма вады — знак з эпохі неаліту.

Партрэт Янкі Купалы. Мастак Рыгор Фралоў (1966)

Сяргей Панізньнік — заснавальнік у 1999 годзе Музея Радзімазнаўства ў Лявонпалі.

“Кастусь Каліноўскі”, малюнак Пётры Сергіевіча.

“Агонь у жмені”.

*І Беларусь крывіцкая аберуч узважае сыноўняе крыло:
маю Любоў, маю Addанасць, Веру,-
усё, што вывела мяне за родны бераг,
і што назад на бераг прывяло.*

Вераніка Панізьнік: Зямныя скрыжалі

(вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 237-242, www.sakavik.net)
Анатацыя. Вераніка Панізьнік вяла размову з бацькам, Сяргеем Панізьнікам, для Беларускага радыё. У сваіх адказах ён распавёў адкуль, з якіх родных глыбін, ён чэрпаў сілы для творчасці. Прыкладзены ілюстрацыі.

Вероника Панизник: Земные скрижали

(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 237-242, www.sakavik.net)
Резюме. Вероника Панизник беседовала со своим отцом Сергеем Панизником для Белорусского радио. В своих ответах он рассказал, откуда, из каких родных глубин он черпал силы для творчества. Приложены иллюстрации.

Veranika Paniznik: Earth crossroads

(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 237-242, www.sakavik.net)
Abstract. Veranika Paniznik had a conversation with her father, Sergei Paniznik, for Belarusian Radio. In his answers, he told from where, from what native depths, he drew strength for creativity. Few images are attached.

Краязнаўства

Сяргей Панізьнік: КРЫНІЦА З БОСАЙ ВАДЗІЦАЙ (зборнік вершаў для дарослых і дзяцей)

(вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 243-271, www.sakavik.net)

Анатацыя. У вершаванай, часам жартаўлівай форме, аўтар даводзіць чытачу свае думкі-мудрасьці, кароценькія казкі з народнага календара, згадкі-загадкі, “карацелькі”, якія яднаюць уважлівых чытачоў - дарослых і малых - з веліччу беларускага края, з багатай роднай мовай, з цудоўнай любімай прыродай. Здаецца сама душа паэта патанае ў разнастайным багацці нашага края, заўзятым знаўцам і стваральнікам якіх безумоўна ёсць Сяргей Панізьнік.

“Босая” вада – тое самае, што і “святая” вада.

“Босая” вада – вада з першабытнай чысцінёй, гаючая вада - лічыцца незвычайнай, магічнай, бо лечыць і душу, і цела.

Першы раздзел. МЫ -- ГРАМАДЦЕІ !

А ў крыніцы – босая вадзіца.

Нахіліся долу падзівіцца.

Кожная там кропля – чараўніца.

*Ад крыніцы хочацца натхніцца,
патаемай ведаў наталіцца.*

Год Ведаў

Клунак думак прынёс Дзед Мароз

і ад Зайкі – усе зычэнні.

Віншаванні нам Студзень паднёс;

пачастуначкаў – поўныя жмені.

Чырванее і ў Зайкі нос.

Пачынаем вучобы крос

З Годам Ведаў мы – у злучэнні!

Грамадзяне-Грамацеі!

Для сябе мы ўсе хацелі
Грамату! Каб школьны клас
быў адзначаны. Заслуга
павялічыць сілу духа.
Будзем граматна ствараць
новых сачыненняў раць!

Знайду !

Калі вазьму сяброў за рукі,-
знайду надзею для зарукі,
што будзе ў школьнай дружбе лад
для вершаў, песняў і балад...
І высвяцяцца – у памнажэнні
усіх задач усе рашэнні.

Ці многа нас?

О, Беларусь! Твой зоўны лёс – дарога.
Ты сто разоў пытаеш на вяку:
- Ці многа нас? Ці многа нас? Ці многа
знаходзіцца на кожным балышаку?

Бязмежжа

На планеце ля дзяржаўных цвержаў
весніцца сваяцкая душа.
І няма – у роўнасці – Замежжа,
бо знікае ў роднасці – мяжа.

Спадчына

Падбеглі да мяне з этнічнай сцежкі
Выслоўі, Павучанні і Пацешкі...
Прысуды, Водзыўкі з-пад чублаў думак
збіраў я, школьнік, у бацькоўскі клунак.
Быў Прыбабунькаў поўны мех...
Ён, Продак, ад мяне не збег.
Вучыў: - Вам Спадчыну збіраць не грэх!
...О, розум Продка – мудрасці арэх!

Наказ вучням

І самі мы -- Радзімы вецце:
адно з другім штодня бліжэй...
За Бацькаўшчыну няма на свеце
радней, шчымлівей, даражэй!

У гатоўнгасці

Раніца. У школу мкнуся:
там надзея ўся мая,
там Айчыне памалюся,
да Святыняў дакрануся -
і адразу падужэю я ўдвая.

Без упыну

Я і ты – два берагі. Нам Край Прodkaў – дарагі.
Няма ў крыніцы донца
Нам дадзена жыццё, як вечару – касцёр,
як зорка – ветлай зорцы.

Хай “босая” вада цячэ для нас бясконца.

Пад рукой – падручнік

Чытаю я ў вячэрнім гудзе: “Тут як было -- наўвекі будзе!”
Зямля з азёрамі-вачыма і са змагарнай доляй людзі,
з высокай славаю – Ай- чы- на ! “

Важна

Каб з новай патрэбай жыць
і шчыраму сэрцу парадзіць,-
нам трэба сябе адкрыць
Веку, Радзіме, Праўдзе.

Заклік

Хто ахвочы, каб сустрэліся на ўзвысці?
Вочы ў вочы! Сэрца ў сэрца!
Мысльі ў мысльі!

Мы – Грамадзі!

Тут у школьнай грамадзе мы -
шчыранькія Грамадзі!
Бо на веды багацелі ад нядзелі да нядзелі:

на настаўнікаў глядзелі.
З гістарычнае кудзелі постаці натхнялі.
Ведаем: яны хацелі, каб нашчадкі пераймалі
мову іх, Любоў пазналі,
пра Крыніцы Продкаў зналі.
Мы ў надзеі, Грамацеі!

Асобы Славы

А Нацыя – аркестр! Пра гэта чуў і Нестар,
з Міндоўгам Рагвалод і Усяслава род,
Цвікевіч, Некрашэвіч, Гарэцкі, Тарашкевіч,
Гадлеўскі і Цвікевіч, Ластоўскі – наша веліч...
Славуты наш народ!

Хадзілі дзеці каля кляці

Нясліся зыкі песень здольных...
...І радасць біла ў песнях вольных.
Якуб Колас “Новая зямля”

О не! - Узбунтавала кляць:
- Узбагачацца трэба ўмець.
Чытайце “Новую зямлю”!
Там Якуб Колас не ў арудзе
трымаў Любоў, а нёс у людзі.
Узбагаціліся ў натхненні
адроджаныя пакаленні.

Светац-полымя Спадчыны

У нас душа не заскарузла,
напоўнілася духоўным грузам
са скарбаў Коласа, Купалы...
Лягчэй з іх спадчыным абрусам
быць сёння ў свеце непрапалым
Паэтам, Сынам, Беларусам.

Аер

“Татарскае зелле” – пахучы аер.
Стаіць прыгажун – лугавы кавалер.
Звілася лістота ў тугую касу...
... Зялёную шаблю ў паход панясу.

Умелая котка

Ёсць у коткі ногі. А ёсць у коткі рукі?
Памяркуйце трохі: котка, сала з'еўшы,
чым жа пыску мые, на парозе сеўшы?

Пачастунак

І Матылькам ёсць чым жывіцца!
Але ж хітрушчая Жы-ві-ца
не толькі пахкая – і клейкая.
Каб Матылёк не стаў наклеякаю, -
прыгожаму ля рыжай шышачкі
Нектарык паднашу я з лыжачкі.

Грамацей-дабрадзеі

З вамі побач -- Грамацей.
Ён для граматных людзей,
для надзей іх і падзей
служыць, смелы дабрадзеі.

А ля школы салавей
праспяваў для ўсіх дзяцей:
- Хто на веды багацей,-
той найлепшы чарадзеі!

Канікулы

“Калацілі вераб’я” -
каля школы мерзлі.
А цяпер сусед і я
ля шпакоўні весняй.
Дачакаемся вясны
і да Друі, да Дзісны,
да Багдановіча – у Крым
даплывем і даляцім!

Дадатак да казак

Там, дзе сцежкі пратаптаў нядзікі Дзік,
нашу Жабку будзе слухаць Маладзік.
А захочацца гукнуць ёй у паўтор,-

прыбярэмся мы ў жабо – і будзе хор!

(жабо – элемент для ўпрыгожання вопраткі)

Не гультаіцца!

“Святкаваць нядотыкі”? Стану гультаём...

Без маёй прытульнасці пасівец дом.

Працу мамы, таты я буду паўтараць.

Каб нам стаць багатымі, ляноту – пакараць!

Быць напaгaтoвe

Падручнік просіць: - Вучань, загляні!

Ляноту са сваёй спіны згані,

бо як бы не гудзела зіма ў сваёй гайні,-

успомні: быў дзядуля на баявым кані!

Вoпыт вaкoў

Раёны ветлівых бабуль!

Ад абласцей вы, ад сталіцы

далёка-блізка, ды пакуль

скрыпяць масніцамі святліцы,

нам прыдзецца да вас туліцца:

праз вашы Веды час імчыцца.

З вaсны дa вoсeні

Прырода хай адгукаецца: крыніцы, лугі, лясы...

Папар і пралесак духмяняцца:

быць прсяць ля іх красы.

Я слухаю з самай раніцы да вечаровай расы:

куюцца чатырохгранныя, стозёрнавыя каласы!

На экcкypcіі

Сёння з продкамі стаў я ў шэраг.

Бачу: у Дабраславенні іскрыш,

Полацак – радаводны наш бераг,

нацыі скарбаў - спарыш,

Вечны, як і Еўфрасінеўскі Крыж.

(Еўфрасінеўскі Крыж створаны Лазарам Богшам у 1161 годзе.

Еўфрасіння-Прудслава –унучка полацкага князя Усяслава Чарадзея)

Пaсля зaняткaў

Мы Айчыны сыны, мы сябры, грамада.

Свой пачэсны пасад нам Любоў адшукала.

Хай жыве Беларусь – як Агонь, як Вада!

У адвечнай хадзе Беларусь і Купала.

(Іван Дамінікавіч Луцэвіч – Янка Купала: 7.VII.1882—28.VI.1942)

Каля сядзібы мамы

Вунь падрасла арэшына-ляшчына.

Тут голас мамы – голас ручая...

Была сцяжына - яе сцяжына,

а сёння – заповітная мая.

Каля школы ў Лявонпалі

Мае там вёсны адгулі,

забыць жа не даюць:

мяне пад восень салаўі

у Магілёў вядуць -

рэцэпты разгарнуць.

(Я там вучыўся на фельдшара...)

На сёння і назаўсёды

Запалены кадзільні над спадчынай жытла.

Была “малой” радзіма, а з намі – узрасла.

І стане абнадзейнай, зямлёй не на пастой,-

Айчынай непадзельнай,

Вялікаю, Сьвятой!

Выслоўі

Дзе карань нашай нацыі? У песні!

Вучуся весліць, хачу і Прыбабунькі я стварыць:

- Узнесціся – не ўпасці!

- Вярнуцца – не прапасці!

- І нельга мову скрасці – яна ў крыві гарыць!

Ударым у званы!

Ключы ад гарадоў на крылах маладосці

Айчыне паднясём! Са школьнае сцяны

ударым у званы – гаспадары, не госці!

Навучаныя мы: ударыць у званы.

На дабрыдзень!

Заўтра, веру, дзень шчаслівы прыдзе,

бо прашу я з радасцю: - Прымі,

каб агучыць Слова “На дабрыдзень!”-
для сустрэчы з новымі людзьмі!

Пра зельнік

Мацярдую пакладу я пад падушку:
- Будзь лагоднай – і не толькі вушку.
Ты парадуй сябрука, яго дачушку.
Заўтра зёлкі я збяру ім у кадушку.

Купалле

Вы слаўцеся, Ноч і Бор,
Вогнішча, Вусны, Словы!
За вершам іду на ловы.
Па х н е ч а б о р...

На Прычасце

Прыходзіць час, хорошыя сябры,
з крыніцаў босых продкаў прычасціцца:
у іх звіняць іскрыначкі зары,
каб з будучыняй Бацькаўшчыны зліцца.

У падарунак

Не замежная, а заможная.
Не сумежная – падарожная.
Прыналежная – не парожная,
непарушная і не скрушная...
З кожнай вестачкай асцярожненька
як нявестачка – ідзе пожанькай...
Мову зоўную даў нам Божанька.

На дыце

І зноў у пакойчыку цішыня.
На Вечар накідваю хустачку.
З выпечанага вучобаю Дня
Ноч адкусвае крохкую лустачку...

Босыя дзівосы

Вясною Радзіма – неразгаданае Дзіва:
разлівы стагоддзяў па вечназялёнай траве.
Зіму мы прасілі: - Не будзь ты пыхлівай:
хай з босай вадою і Май прыплыве!

Весніцы Вясны

Каб сябраваць, суседзіца
і славіць родны дом,-
Душа, будзь не Мядзьведзіцай,
а веснім Салаўём!

Прыпас

Будзем памятаць мы –
будуць помніць і нас.
І ў дзівосах зімы
не заблудзіцца Час.
Кожны новы урок -
гэта ведаў прыпас.

Надзеяй жыць!

Жыві надзеяй! Для надзеі жыць -
паверыць: і Падзея маладзее!
І як такім жыццём не даражыць?
Нам Беларусь – штодзённая надзея.

Радасць

Наша радасць не блукае:
зноў да шчасцейка вадзіла,
бо пагода была такая:
- І Сонца па зямлі хадзіла!
(Лірычны вобраз Сонца – з верша сястры Ніны Янсанэ).

У прыгодзе

Чытаю – і я ў прыгодзе:
мо кублы гудуць стагоддзі.
І заўтра чытво не стоміцца:
падзеямі дзень напоўніцца.

Зноў мяне выкаціць сонца
на боскую гаць:
і прыдзеца з ім бясконца
Беларусь цалаваць.

Будзіцель

Чытаючы, спыніў старонак рух.
І Словы папрасіў: усім гудзіце!

Уваскрасае Гераічны Дух,
калі гадуе нацыю Будзіцель.

Спаўняць!

Продкі павучалі ўсіх бацькоў калісьці:

- Вочы ў вочы!

- Сэрца ў сэрца!

- Мысьлі ў мысьлі!

Запаветы мудрасці над жыццём навіслі,

бо ў рукі мне ляцелі ахоўныя ключы -

ад продкаў па кудзелі,

ад продкаў па мячы.

Ку-Ку!

Зязюлька ўчапілася за вушка:

- Вось дзе ўсіх маіх песняў

лавушка!

Поўніца

У небе прыгожая Зорка

сачыла да раніцы зорка:

ці лушчыць арэхі Вавёрка?

Вавёрка старалася вёртка:

лушпак сабралася горка

І мне ў падарунак ёсць пёрка,

Пішу – і на вуснах не горка,

бо ў хаце мамулі - гаворка!

Просьба Ўсявышняму

- Свяціся Імя Тваё!

- Прыйдзі Валадарства Тваё!

- Будзь Воля Твая

як у Небе, так і на Зямлі!

Вераю, Сілай і Праўдай

усіх наталі!

У прытульнасці

Весняцца не лесвіцы,

ля сядзібы – весніцы.

А хто ласкай свеціцца,

і ў застоллі змесціцца.

Паратунак

Ставіць кропку трэба ў час -
ратаваць і сказ, і нас.
Заўтра будзе поўны клас -
косак ажыве Парнас.
Мы сябрам складзем наказ:
- Усе Клічнікі – ў запас,
а Пытальнікам – адказ.
Кропка выратуе сказ.

Перакус

Я прыдумаў смачны пір:
- Да кефіра вам – “магір”,
малачко ёсць, вунь пламбір...
Сёння ваш я камандзір:
- Ешце, падрастайце,
бацькам надзею дайце!
- З перамогай наш турнір!
(“магір” — сухарык)

Шпакоўня

Маладзёк між зорак бег
і святых нябесных лех...
Мне ён рыфму зняў са стрэх:
- Ахоўная Поўня -
для Зорак – шпакоўня!

На вырост!

Дрэвы растуць галінамі,
людзі растуць Радзімаю...
У мацярык урастацца -
наша к л а с н а я праца!

З вясенніх разорак

Per aspera ad astra --
“Праз цэрні да зорак”...
Каб нам не лайдачыць
гадоў і праз сорак -
свой шлях узнатзеім
з вясенніх разорак!

Годзе!

- Хто жыў пад кронаю Надзей?

- Я – Верабей і Салавей!

І ў самым першым школьным годзе

стаў пакланяцца я лістоце:

на дрэве ліст, у сшытку ліст...

А на маім алоўку – свіст.

Настаўнік супыняе: - Годзе!

Ты сёння ў нас – Эквілібрыст!

(эквілібрыст – цыркавы артыст)

Веды – продкаў запаветы

Прачытай ты зранку вершы,

дзе ёсць рыфмы для дзяцей.

І калі ты - Грамацей,

на планетнай станеш цвержы

і Калумбам самым лепшым.

Том чытай і – узлятай!

Веды – дня заверша.

Юныя аўтары

І ранкам, і вечарам

мы рыфмай лірычнаю

калышым спрадвечную -

Айчыну крынічную.

Рупліўцы

Я новаю вучобай ганаруся.

Адкрыю для сябе чароўны Свет:

Першадрукар, Святар, Ратай, Паэт -

усе рупліўцы вечнай Беларусі!

Любоў-Айчына

Глядзелі ў натхненні на Поўню.

О, Неба, святым для нас будзь!

Хай нашу Айчыну – Любоўю,

напоўненай Скарбам - завуць!

Пажаданні

Сто летаў, зімаў, вёснаў

і новых творчых вёслаў:

наведаць кожны востраў,

Планету павярнуць,
у Космас зазірнуць:
а Нашы там жывуць?

Суайчыннасць

Для згоды-выгоды, для светласці-чыннасці
няма на Зямлі даражэй Суайчыннасці.

У бабуліным агародзе

А вунь і зёлак вузялок:
Надсаднік, Блёкат, Казялок,
Гарчыўка з Чысьцікам, Калган...
Народных лекаў – поўны жбан!

Чэрвень-Полымя

Чэрвень – месяц-чараўнік.
Ён да кветчак прынік,
і не ўзяць рукамі голымі
язычок чырвоны Полымя.
Валадарыць чырвань чэрвеня -
без густой атруты Чэмера!
(чэмер – ядавітая расліна)

Позва

Мянушка, прызыўка і прозва...
І вось на паперы – позва:
з'явіцца туды, дзе многа
іх – праведнікаў ад Бога.
Ёсць там для сяброў Грамады
Прычасце Сьвятой вады.

Дбайны Раёк

Хадзіў Раёк па ўсім полі, збіраў Раёк па жменічцы,
па жменічцы да снапочка, каб раслі сыноч і дочка.
Выраслі сыноч, дачушка. Шэпча мне Багач на вушка:
- Дабрабыту з ураджаю! Вам я шчасце памнажаю!
Хай налета вам Раёк залаты нясе снапок!
(Раёк – апякун жніва. Багач – святая асенняя ўраджаю)

Так і будзе!

Пасля ўрокаў быў абед.
Нам сказаў вясёлы дзед:

- Уступі на продка след -
пойдзе рэха на ўвесь свет!

Другі раздзел: “ЖЫЦЕНЬ”

Жыцень

- Хто, скажыце, з намі жыў у жыце?

- Жыцень! Ім нам трэба даражыць

на зямельку палажыць,

каб снапамі акружыць.

І не прыдзецца тужыць:

будзем па жніву хадзіць,

ураджай з ім старажыць !

(Жыцень – дух палёў, багацця і дабрабыту, бог урадлівасці, гаспадар поля)

Статус-кво

Дзень хавае пад брыво

Бацькаўшчыны “статус-кво”.

Вечарэе хараство.

Не, не будзе працы страта:

тыдню новы дзень – даплата,

каб займеў я першыństwo:

сярод вучняў “статус- кво”,

з “босаю вадой” – пітво!

(“статус- кво” – існае становішча справы)

Кальчуга Слова

Я не мечнік ваяўнічы,

не крыжак напору злага.

Мне пасуе да аблічча

светлая кальчуга Слова.

Хто прамоўца – абаронца

ад самоты-непагоды.

Слова – промнічак лагоды,

Мова – месячык і сонца.

Гукамі вясны лячуся --

і глядзіць Айчына горда.

Я ў кальчузе, ты ў кальчузе:
мы – сумоўная кагорта.

З трапным словам

Рэчка была з мосцікам.
Вуда была з Косьцікам.
Рыбка была з хвосцікам...
 Быў і я там госцейкам -
 частваўся досціпам:
Валуноў тут хоць забісся,
а вады ну хоць залісся...
Там з настроем – можна жыць,
 рэчаньку прываражыць,
 з вучнямі кружыць, дружыць...
 Памяць бегам асвятляць...
І не ўловам – трапным словам
галаву ўсім ўскружыць!

Гатовы мост

Дзень не вырас у поўны рост.
Яшчэ тлее ў кастры вуголле.
 Бачыць Зайка: гатовы мост -
 новы, зыбкі: злучае поле.
Успацеў Дзед Мароз, кажух
на спіну сваю смела ўскінуў.
 І без шапкі ў сумёты – шух! -
 Завірухі таўчэ мякіну.

Стрэчанне

Стрэчанне. Кранае ранак
ледзяшовы метраном.
 ...Хто падвесіў абаранак
 на галінцы за акном?
Певень! Бо няма вадзіцы:
 неадліжныя Грамніцы.
 Абараначак іскрыцца.
 На Грамніцы – паўзіміцы.
Пойдзе стынь-мароз на злом.
*(Стрэчанне, або Грамніцы – хрысціянскае свята, якое
адзначаюць 15 лютага. Зіма з летам сустракаюцца)*

На Парнасе наш Тарас

Ставіць кропку трэба ў час:

Ратаваць і сказ, і вас.

Кропка – гэта сіла!

Грамацея папрасіла

ёй знайсці папар.

Вучняў поўны клас.

Заўтра – на Парнас.

там чакае нас

Вераніцына Тарас

(аўтар паэмы “Тарас на Парнасе” -

Канстанцін Вераніцын. Парнас – гара ў Грэцыі)

Дзея Грамацея

Ад падзеі да падзеі Грамацеі – у надзеі!

- Зноў мы будзем выступаць,

Дзень выдатніка вітаць,

юбілеі слаўных продкаў

і шчаслівых аднагодкаў

у сябрыне адзначаць.

Што такоеі Грамацей – нам раскажа Карыфей:

- Гэта ў парку – салавей,

гэта ў садзе – чарадзеі,

гэта ў школе дабрадзеі...

Хто на веды багацей -

той найлепшы Грамацей.

(Карыфей – правадыр, кіраўнік, асоба з выдатнымі поспехамі ў мастацтве, навуцы)

Дарогі

Ты едзеш у госці ў пасёлак далёкі,

нясеш пісямко незнаёмай дзяўчыне...

Калі вызначаеш напрамак нялёгка,

або па якой яшчэ іншай прчыне -

усюды сустрэнеш перш-наперш дарогі:

дарогі сцяжыны, дарогі-шляхі...

Бывае, што месячык свеціць двурогі,

або ураган наярэймы круты.

Дарогі, дарогі... Хто думкай багаты -

імкне ў далячынь, патаемнасці поўны...

Бывае, што ў распачы я каля хаты,
ды вабіць прастор патаемна-чароўны.

Ох, кожнай дарозе вянок на парозе:
на ім пажаданкі ад мамы і таты.

Навыперадкі

Сніцца: ў лесе свята: там – алімпіяда.
Пні -- баксёры-таўкачы, з імі дужацца карчы.
Крушацца бар'еры!
А пад кронай крумкачы:
ў іх секундамеры.

Ох, такое лепш не сніць.
Папрашу ў сястрычкі піць: вып'ю кружку.соку.
Ранкам выбегу на крос. Трэнер у мяне – Мароз.
Пераможны горды Прыз я вазьму з наскоку.

Урачысты!
Наш Сашуля – урачысты.
Тварык мые і вішчыць:
- Ура! Чысты! Я вячысты
і бліскучы, як скульптура!

Адгукнуўся тата хмура:
- Маска рымскага Амура
непамытаю ляжыць, -
і чаму, сыночак Саша,
там з ілба не знікла сажа?

Ты памый яго і Рым,
з ім пабачыш, п і л і г р ы м.

- Лепш я, тата, траплю ў Крым:
Багдановіч там, Максім.
У ягонай Ялце
пастаю на варце:
Шчыра ўдзячны! – я скажу.
Верш паэту напішу.

*(Максім Адамавіч Багдановіч: 9.XII.1891—25.V.1917;
Амур – анёл; Пілігрым – паломнік, падарожнік)*

Па цальніку

Стаяць гаі ў зіме, нібыта людзі -
спакойныя ад мудрасці зямлі:
але завеі іх не замялі,
марозы не застудзілі грудзі.
О, белая – у іскрах – далячынь,
дзядзінцаў самавітая зубчастасць...
Зноў каля нас натхнёная сучаснасць
і будучыні стоены зачын.
На пошукі натхнення, адкрыцця
Зіма, вядзі па светлым цальніку, -
каб увабраць нам на сваім вяку
прасторы заповітнага жыцця.

Зёлкі на папары

Ад Калужніцы Рамуль
нёс Падбелу жоўты куль.
Ля Мятлушкі жыў Скрыпень:
з ёй дружыў ён кожны дзень.
 Быў з Чаротніцай – Мятлюк,
 шнітку-сныць жаваў вяпрук...
 Шчамяліца ж не баіцца
 з Абдуванчыкам круціцца.
У пахопках зёлак – Зябер:
зубру даў пучок травы.
Ярнік для Вяргіні – швагер:
і Зуброўка з ім “на вы”.
 Дзятлу Дзяцэлеўнік – свой.
 Ла Мачэўніка з мячом
 служба крочыць на пастой:
 сорамна быць палачом.
Вунь Вятроўнік і Урэчнік.
Носіць зелле – Жаўтазель:
ім Чарнобыльнік – падсвечнік,
каб з Груднічнікам Шчавельнік
 змайстраваў на пожні млын.
 .Райскі сад мы без прычын
 не пакінем на спачын:
 Васілёк – наш успамін!
(швагер – брат жонкі)

У садзе – на пасадзе

Супакоіў Яблык вішні:

- Гэта з вамі і я спею!

З вамі ў садзе я – увішны:

Лета даганю! Паспею!

Узбяруся на страмніну,
на прасторы смела гляну -
параўнаць сваю раўніну
і суседнюю паляну.

А хто лашчыцца спякотай,
хто красуецца работай,-
той і спее-выспявае,
Гімны годнасці спявае.

Узрасла!

Запалены кадзільні
над спадчынай жытла.

Была малой радзіма,
а з намі - узрасла.

І стане абнадзейнай,
зямлёй не на пастой -
Айчынай непадзельнай,
Вялікаю, Святой.

Рамонкавы сырадой

Да зары прыцішаны каровы:
у загоне быць ім – не на сквары.
Праплывуць каля азёрнай стромы
па спатнелым ранішнім папары.

І за дзень, высокі і шырокі,
шар зямны абойдуць крутабокi,
каб, нарэшце, вечарам спыніцца,
з возера духмянага напіцца.

Ох, як пахне вечар сырадоем,
прыазер'ем, борах недалёкім!
Б'ецца ён у звонкія даёнкі,
дыхае рамонкавым настоем...

Змог нектар, які нам разам піць,
сілаю прыроднай наталіць!

(рамонак – рамон, рамуль...

Расце ўздоўж дарог, на лугах, пашнях, палях. Лекавая расліна, зёлка)

Ёсць і лебедзі!

Бабуля наша спяваць умела.
Быў і дзядуля для спеваў смелы.
І мы, нашчадкі, усе іх спадкі
пе-ра-
гле-
дзе-лі...

І праспявалі без аглядкі:
“Дзе ўсе гусі, дзе ўсе гусі,--
ёсць і лебедзі!”

(спадкі – спадчына)

Камарыная калыханка

За камарынае сяло мяне пад вечар павяло.
А Поўня выплыла ў дазор, святлом запаланіла бор.
І на арэлях у бары
мяне калышуць камары.
Гляджу – і мне ўжо не да сну – на серабрыстую сасну -
Лунацікі ці кажаны вісяць на макаўцы сасны?
Іх на арэлях, як сябры,
са мной калышуць камары.
Заварушылася святло – і праплыло савы крыло.
Сава мяне аж да сяла чароўным поклічам вяла.
Хай на арэлях да пары
саву калышуць камары.

На варце Ведаў

Ведаў Варта –
каб вучыліся за партай
мы – упарта.
Варта там, дзе я з Сярожам.
Мы ляготу пераможам!
Ды няма найлепшай Варты,
чым турботы мамы, таты.
Варта Ведаў!
Мы – на старт,
каб вучобе даць азарт.
З вамі я -- ваш аднакласнік,
між выдатнікаў брыльянт,

Ведаў будучы Атлант!

*(беларускае слова Веды так гучыць і на санскрыце -
старажытнаіндыйскай мове. Атлант – у грэчаскай міфалогіі
тытан, які трымае на сваіх плячах купал небы)*

На дождж – макінтош

У двары ў нас сёння дождж.

Апранаю макінтош...

Смела пройдземся – усе! -

па папары, па аўсе,

каля жыта, ля пшаніцы -

каласкамі пажывіцца...

І папросім: - Мілы Бай!

Словы ласкі нам прыдбай!

Пойдзе Бай наш па сцяне

у чырвоным каптане...

Беражлівасць

Мой сябрук, скажы на міласць:

Што такое Беражлівасць?

- Ты не гні мяне ў дугу.

Адказаць я не магу:

“Беражлівасць” берагу!

Так, шкадую я твой бераг,

не спужаю качак шэрых,

зайчаннятак смелы шэраг...

Беражлівасць любіць кожны:

сярод іх я - асцярожны..

Злучыць!

На аблачыну нельга мне ўзабрацца.

Шкада і з лугавінай развітацца.

Мо іх злучыць

і пасяродку быць,

каб лекаваю зёлкаю назвацца?

Трэці раздзел “ПРОДКАЎ ДАР–КАЛЯНДАР”

Песня Снегавіка

Новы Год пад елкаю
святкаваць прывык.

І таму завуся я -

Вольны Снегавік:

- Сею-сею, пасяваю,
з Новым Годам вас вітаю!

Снегавік аколідай -
скрып, скрып, хрусь...
У снягах запомніцца
наша Беларусь.

Лесавік – мой стойкі брат,
а Скавыш – свістун.
Сівер – гэта хітры сват -
майстра зімніх струн.

Сёстры ў нас: Круцеліца -
(днём не супыніць).
Скача з ёй Вярцеліца:
(і ў начы не спіць).
З імі я - Зімовы Грыб:
хрусь, хрусь, скрып.

Новы Год з ігліцамі
пойдзе на пастой.
І з бяроз нам выльецца
Стрэчання настой.

Каляда - і моліцца
з намі Беларусь.
Новы Год запомніцца:
скрып, скрып... Хрусь...
(Стрэчанне: Грамніцы народнага календара)

Продкаў дар – каляндар

А Верас не сканаў
паміж пустых канаў,
бо пасадзіў Макрыцу
на жоўтую кастрыцу.

І наш лужок гуліва
яшчэ расою сцелецца.
Ой, рада Вераценіца:
-Мне – сонейка прылівы!

Мы, школьнікі-атлеты,
прайшлі Дзявоцкім летам,
каб на святы Пакроў
сустрэць і Млынароў,
а ў родным Пантэоне
схіліцца - у паклоне
перад Прыродай Пана...

Руплівы грамацей
успомніць і Юльяна -
ахоўніка дзяцей.

Мы не забудзем дар -
Народны каляндар!

*(Макрыца – невялікая ракападобная жывёлінка.
Вераценіца – від бязногай, падобнай на змяю, яшчаркі.
Дзявоцкае лета – так да 21.X. называлі пару года.
Пакроў – свята заканчэння працы ў полі.
Пан – міфалагічны абаронца прыроды)*

Прыходзяць адлігі

Прыходзяць адлігі гукаць жаўрукоў:
сунічныя выпсы без іх пасінелі...
Між крыламі выраю промні вякоў
блакітна-чырвоную песню запелі.

Прайшла і ў карэнні яна, і ў лісты -
мелодыя вечная і маладая.
...Праз тысячу вёсен сунічны, густы
праталінак водар да нас далятае.

На гронцы уселася Сонца

Зіма у ранішняй дрымоце

люляе неба. Дым – вянком.

Сівее на альховым плоце

бульбоўніка замшэлы ком.

Смяюцца дзеці, шэрань ловяць.

Срабрысты інею палёт!

Сівее ля лыжні ядловец

і храбусціць калючы лёд...

А там, дзе белая раўніна

звініць імклівай шырынёй -

стаіць кашлатая яліна,

і Сонца ўселася на ёй.

Зубрава трава

Ходзім нетаропка мы.

Прамаўляе вёска:

- Поўня – гэта кропка,

ну а Месяц – коска.

Маладзік – зазубрынка,

тут у нас не страшна?

- Страшна... Толькі з Зубрыкам

мне сустрэцца важна.

Зубрык грыву гушкае:

рушыў у сталоўку.

Добра знанай пушчаю

пойдзе па зуброўку.

Толькі Зубрык ведае,

дзе знайсці нам зёлкі.

І вядзе нас ветліва

у пралесак золкі.

Асаку пахучую,

вострую, калючую

паказаў, хітрушчы,

і прапаў у пушчы.

.....

Дзе б ні быў далёка я -

пушча мне галёкае...

Зубрык адгукаецца,

з Белавежскай раніцы.

(зуброўка – зубрава трава, цяпалоць.

Духмяную асаку ахвотна паядаюць зубры)

Гур-Гор

Самы страшны звер – Гур-Гор

у снягах высокіх гор.

Тыя горы – да нябёс.

Там Гур-Гор на выспе рос.

І цяпер яго клыкi – як сукі,

кіпцюры на кожнай лапе -

як спружыны у канапе.

Грыва – чорны вадаспад.

І гарам Гур-Гор як брат...

Можна зверу прыручыць.

Намалюйце горы --

І Гур-Гор да вас прымчыць.

Будзе - у пакоры.

Бо і люты звер дабрэе,

на паперы – весялее.

Толькі трэба малаваць

“на пяць”!

P.S. Толькі так трэба і перакладаць: на пяць!...

Сонечныя атуросткі

“Не я б’ю – вярба б’е:

Праз тыдзень – Вялікдзень!”

Галінка з вербачкі не б’е -

Пяшчотай гладзіць.

Ты ўкарані яе, хай п’е

Вадзіцу ў садзе.

Паверыць мамачка-вярба:

З любоўю зліта!

Нядзелькі-Вербніцы мальба

Расце з блакіта.

І сілу ў парасткі ўвядуць

Сваволы-промні:

- Тут коцікі вярбы цвітуць,

Ты іх запомні !

*(гэты верш кіеўскай паэтэсы Аксаны Шалак, народжанай 14.01.1966, я пераклаў з
украінскай мовы 21.04.2019)*

Свята Вербніцы адзначаюць напярэдадні Вялікадня ў красавіку)

Вожык у недашытым жупане (Іван Бурсаў)

Хай жупан не калатня, -

Ён для Вожыка – браня,

Бо наўкруг абновачкі -

Вострыя іголачкі.

- Я ў жупан, пан, апрануся,

І Страшыдлы не збаюся!

Прыказка пра Ката,

які ў гарлачыкі грукатаў (Іван Бурсаў)

- Дзе ты, Коцік, уначы быў?

- У каморы сырадой піў.

- І куды цябе ранак веіць?

- Гарлачыкі тыя клеіць...

*(два вершы Івана Бурсава перакладзены з рускай мовы; Іван Бурсаў нарадзіўся ў
Клімавічах на Магілёўшчыне 19.XII.1927. Развіталіся з ім у Маскве 12.XI.2019)*

Чацьвёрты раздзел “ЗАГАДКІ—ЗДАГАДКІ”

xxx

Семера семярэй,

семера свіней,

свінка, свінчын брат,

семера парасят...

(падлічыце, колькі парасят у Колькі... /65?/)

xxx

Чатыры чатырнічкі,

пятая лубушачка,

шостая жывушачка.

(вяроўкі, лубка-калыска, дзіцё)

xxx

Ляцелі тры галіцы,

селі на мяліцы,

адна ў адной пытаюцца:

- Калі каму лепей?
Адна кажа - Мне зімой.
Друкая кажа - Мне летам.
Трэцяя - А мне ўсёроўна.
(сані, калёсы, конь)

xxx
Круглае, малое
вакол свету ходзіць,
аблачынкі разам
за сабою водзіць.
Паглядзі ў ваконца:
хто прачнуўся?
(сонца)

xxx
Ляціць - вые,
сядзіць – рые.
Не кідай яго на брук,
бо карысны кожны... (жук)

xxx
Каля носа ўецца,
а ў рукі не даецца.
На крылатым свеце
самы вольны... (вецер)

xxx
Дзень ідуць і ноч ідуць,
а на месцы стаяць.
На падушку не кладуць,
бо ... (гадзіннікі) не спяць.

xxx
Між двух дубоў
вісіць цяля без зубоў.
А бажніца не загон:
там – званіца, а ў ёй ... (звон).

xxx
Ёсць няхітрая загадка.
Пад яйком разбітым - гладка:

там алей, прыправы жменя...
На агні стаіць... *(патэльня)*.

xxx

Кароўка-бурка выйшла з-пад турка:
каменныя ножкі, залатыя рожкі...
Адгадае і дзятва:
на гары стаіць ... *(царква)*.

xxx

Дзіўна глядзіцца:
дзюба як спіца...
Толькі сядзеш на твар, -
цябе стукну, ... *(камар)*.

xxx

Ішоў Бай па сцяне у чырвоным каптане.
Нёс сямёра лапцей: і жане, і сабе,
І дзіцёнку па лапцёнку.
Колькі дзяцей у Бая? *(пяць?)*.

КАРАЦЕЛЬКІ

xxx

Падлічылі пяты,
хто бег першы,
а хто – пяты.

xxx

Пераможам мы агулам:
і не крыкамі, а гулам.

xxx

Калі вазьму сяброў за рукі, -
няма надзейнейшай зарукі.

xxx

На святло мы сталі.
Усе нібыта са сталі!

xxx

Вярблюд аслаб...

Яму асла б...

xxx

Куды памяло

казла павяло?

xxx

Рыфму - утрымаў,

бо... не задрамаў!

Карацелькі-пяцелькі ад Сяргея Панізніка

Siarhei Paniznik: THE SOURCE WITH "BAREFOOT WATER" (*a collection of poems for adults and children*)

(web magazine "Culture. Nation", No. 32, November 2023, 243-271, www.sakavik.net)

Abstract. In poetic, sometimes humorous form, the author conveys to the reader his thoughts-wisdoms, short tales from the folk calendar, allusions-riddles that unite attentive readers - adults and children - with the greatness of the Belarusian land, with the rich native language, with wonderful beloved nature. It seems that the very soul of the poet is drowned in the diverse wealth of our region, of which Siarhei Paniznik is an avid connoisseur and creator.

Сергей Панизник: РОДНИК «С БОСОЙ ВОДИЦЕЙ» (*сборник стихов для взрослых и детей*)

(веб-журнал «Культура. Нація», №32, ноябрь 2023, 243-271, www.sakavik.net)

Резюме. В стихах, иногда в юмористической форме, автор доносит до читателя свои мысли-мудрости, короткие сказки из народных календарей, аллюзии-загадки, объединяющие внимательных читателей – взрослых и детей – с величием белорусской земли, с богатым родным языком, с чудесной любимой природой. Кажется, что душа поэта утопает в многообразных богатствах нашего края, заядлым ценителем и творцом которых, безусловно, является сам Сергей Панизник.

Новыя кнігі, агляды

У 32-м нумары часопіса “КН” падаецца інфармацыя пра ТРЫ новыя кнігі:

- Кніга з серыі “**Беларуская мова як замежная**”, №6 за 2022 год, рэдактар Радаслаў Калета;
- Лявон Карповіч: **Апавяданьні марак пра Вялікае Княства**;
- Пётра Мурзёнак: **Ля возера Сьвідна. Размовы з мамай**.

Кніга з серыі “**Беларуская мова як замежная**”, № 6 за 2022 год (ISSN 2544-6789; e-ISSN 2544-5448). Заснавальнік і рэдактар серыі прафесар Радаслаў Калета з Варшаўскага ўніверсітэта. Ніжэй мы падаём чальцоў навуковай рады гэтай серыі і чальцоў выдавецтва, а таксама змест нумара з пералікам артыкулаў на беларускай і англійскай мовах. Вы зможце дэталёва пазнаёміцца са зместам кнігі па указанаму лінку:

https://wuw.pl/data/include/cms//Jezyk_bialoruski_jako_obcy_6_Kaleta_Radoslaw_red_2022.pdf

БЕЛАРУСКАЯ МОВА ЯК ЗАМЕЖНАЯ

BELARUSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

JĘZYK BIAŁORUSKI JAKO OBCY

2022 nr 6, 62 pp.

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 02-678 Warszawa, ul. Smyczkowa 5/7
www.wuw.pl; Паліграфія і друк / Druk i oprawa / Printing Totem.com.pl

Заснавальнік і рэдактар/ Założyciel i redaktor/ Founded and Edited by Радаслаў Калета
/ Radosław Kaleta – Польшча, Варшаўскі ўніверсітэт / Polska, Uniwersytet Warszawski
/ Poland, University of Warsaw

Навуковая рада / Rada naukowa / Advisory Editorial Board

Генадзь Цыхун / Hienadź Cychun – Беларусь, Нацыянальная акадэмія навук Беларусі
/ Białoruś, Narodowa Akademia Nauk Białorusi / Belarus, National Academy of Sciences

Лідзія Сямешка / Lidzija Siamieszka – Беларусь, Нацыянальны інстытут адукацыі /
Białoruś, Państwowy Instytut Edukacji / Belarus, National Institute for Education

Сяргей Важнік / Siarhiej Ważnik – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт /
Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Людміла Сінькова / Ludmiła Sińkowa – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт /
Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Таццяна Рамза / Tacciana Ramza – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт /
Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Ларыса Пісарэк / Larysa Pisarek – Польшча, Уроцлаўскі ўніверсітэт / Polska,
Uniwersytet Wrocławski / Poland, University of Wrocław

Аляксандр Кіклевіч / Aleksander Kiklewicz – Польшча, Вармінска-Мазурскі
ўніверсітэт у Ольштыне / Polska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie /
Poland, University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Алена Пацехіна / Helena Pocięchina – Польшча, Вармінска-Мазурскі ўніверсітэт у
Ольштыне / Polska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / Poland, University of
Warmia and Mazury in Olsztyn

Аляксандр Скапенка / Oleksandr Skorpenko – Украіна, Нацыянальная акадэмія
навук Украіны / Ukraina, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy / Ukraine, National
Academy of Sciences

Зінаіда Пахолак / Zinaida Paholok – Украіна, Луцкі інстытут развіцця чалавека
Універсітэта “Украіна” / Ukraina, Łucki Instytut Rozwoju Człowieka Uniwersytetu
“Ukraina” / Ukraine, Lutsk Institute of Human Development at the University “Ukraine”

Джым Дынглі / Jim Dingley – Вялікабрытанія, Беларуская бібліятэка імя Францішка
Скарыны ў Лондане / Wielka Brytania, Białoruska Biblioteka im. F. Skaryny w Londynie
/ UK, Francis Skaryna Belarusian Library in London

Арнольд Макмілін / Arnold McMillin – Вялікабрытанія, Лонданскі ўніверсітэт /
Wielka Brytania, Uniwersytet Londyński / UK, University of London

Курт Вулхайзер / Curt Woolhiser – ЗША, Брандаўскі ўніверсітэт / USA, Uniwersytet
Brandeis / U.S.A., Brandeis University

Чальцы рэдакцыі / Zespół redakcyjny / Editorial board

Вольга Барысенка / Wolha Barysienka – Беларусь, Мінскі дзяржаўны лінгвістычны
ўніверсітэт / Białoruś, Miński Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny / Belarus, Minsk
State Linguistic University

Надзея Старавойтава / Nadzieja Starawojtawa – Беларусь, Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт (моўны рэдактар, беларуская мова) / Białoruś, Białoruski Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny (redaktor językowy, język białoruski) / Belarus, Belarusian State Economic University (language editor, Belarusian)

Ангела Эспіноса Руїс / Angela Espinosa Ruiz – Польшча, Варшаўскі ўніверсітэт (моўны рэдактар, англійская мова) / Polska, Uniwersytet Warszawski (redaktor językowy, język angielski) / Poland, University of Warsaw (language editor, English)

Адрас рэдакцыі / Adres redakcji / Editorial Board Office

Майстэрня беларусістычнай глотадыдактыкі / Pracownia Glottodydaktyki Białorutenistycznej / Laboratory of Belarusian Glottodidactics Кафедра беларусістыкі / Katedra Białorutenistyki / Department of Belarusian Studies Факультэт прыкладной лінгвістыкі / Wydział Lingwistyki Stosowanej / Faculty of Applied Linguistics Варшаўскі ўніверсітэт / Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw вул. Добра 55, 00-312 Варшава, Польшча / ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa, Polska / Dobra Street 55, PL 00-312 Warsaw, Poland <http://kb.uw.edu.pl/pracownia-glottodydaktyki-bialorutenistycznej>; <http://kb.uw.edu.pl/bmz/> e-mail: rkaleta@uw.edu.pl

Праект вокладкі / Projekt okładki / Cover design Anna Gogolewska Графіка на вокладцы і першай старонцы / Grafi ka na okładce i pierwszej stronie / Graphics on the cover and title page sobakapavlova/shutterstock

Вядучы рэдактар / Redaktor prowadzący / Commissioning editor Dorota Dziedzic Карэктур / Redakcja / Editing Elena Kucheryavaya, Radosław Kaleta ISSN 2544-6789; e-ISSN 2544-5448 © Copyright by the Authors, 2022 Publication under the Creative Commons Attribution 3.0 PL (CC BY-NC-ND 3.0 PL) license (full text available at: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>) Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 02-678 Warszawa, ul. Smyczkowa 5/7 www.wuw.pl; e-mail: wuw@uw.edu.pl Dział Handlowy WUW: tel. (48 22) 55 31 333; e-mail: dz.handlowy@uw.edu.pl

Вёрстка / Skład i łamanie / Layout and typesetting Dariusz Górski Паліграфія і друк / Druk i oprawa / Printing Totem.com.pl

Змест**Артыкулы**

Марына Свістунова – Тэатын Рот-Жэброўскі і яго дапаможнікі па беларускай мове 7

Вікторыя Ляшук – Камплементарнае выкладанне беларускай мовы ў навучанні славацкіх студэнтаў 18

Ганна Валочка – Дыдактычныя ролевыя гульні ў навучанні беларускай мове як замежнай 30

Святлана Якуба – Тыпавыя вучэбна-трэніровачныя тэсты ў навучанні беларускай мове як замежнай 39

Вольга Шахаб – Чытанне ў сістэме навучання кітайскіх студэнтаў беларускай мове 48

Varia Новыя выданні па БМЗ 59

Contents

Articles Марына Свістунова – Teatyn Rott-Zhebrousky and his textbooks on the Belarusian language 7

Вікторыя Ляшук – Complementary teaching of the Belarusian language in the education of Slovak students 18

Ганна Валочка – Didactic role-playing games in teaching the Belarusian language as a foreign language 30

Святлана Якуба – Typical educational and training tests in teaching Belarusian as a foreign language 39

Вольга Шахаб – Reading in the Belarusian language at teaching system of Chinese students 48

Varia Belarusian Language as a Foreign New Edition 59

Лявон Карповіч: Апавяданні марак пра Вялікае Княства

29 верасня 2023 года, 483 старонкі, 389 ілюстрацый, ISBN: 9785006062092

Незвычайнае акно ў гісторыю – такімі словамі пачынаецца новая кніга краязнаўцы і філятэліста Лявона Карповіча. Незвычайнае, бо ў якасці ілюстрацый аўтар выкарыстаў 180 Беларускіх паштовых выданняў-марак, капэртаў, паштовак і паштовых картак, блёкаў і аркусікаў, 77- Польскіх, 50 выданняў пошты Летувы, 20 – Украіны і 50 выданняў поштаў іншых краін сьвету.

Фрагмент з кнігі публікуецца ў гэтым, 32-м, нумары часопіса “Культура. Нацыя”.

Свае адносіны да гісторыі Вялікага Княства Літоўскага Лявон Карповіч выказаў такімі словамі: «Вялікае Княства...Вялікае Княства нарадзілася на нашай зямлі ў выніку многавекавага падарожжа нашых продкаў па пакручастаму шляху Гісторыі, дасягнула найвышэйшага росквіту, стаўшы ўзорам для іншых, заняпала і зьнікла, разадраная кіпцюрамі зайздросных і драпежных суседзяў. Але ня зьнікла бяссьледна, на што разьлічвалі ворагі, а стала для сваіх нашчадкаў таямнічай папараць-кветкай Гісторыі Народу... І хто знаходзіць гэтую папараць-кветку, пачынае разумець мову сваіх продкаў, перад ім раскрываецца ўся прыгажосць роднай зямлі і сэрца напаўняецца любоў да Радзімы...».

Кніга фармату А4 мае 200 старонак. Паглядзець і палістаць чацьвёртую частку кнігі можна па спасылцы:

https://ridero.ru/books/widget/apavydanni_pashtovykh_marak_pra_vyalikae_knyastva/?book3d=true

Папяровую і электронны варыянт кнігі можна заказаць і купіць у крамах: Amazon, ЛитРес, Wildberries digital, Wildberries, Ozon і на сайце Ridero.

Узнікненне дзяржаўнасці. Полацкая гісторыя

Гістарычная дата нараджэння

Археалагічныя знаходкі пацвярджалі, што паселенне людзей на месцы Полацкага гарадзішча існавала ў VII стагоддзі да Р. Х. Датой жа першага ўпаміну Полацку можна лічыць 447 год. Над гэтым годам ангельска-беларусістка Вера Рым вывела ў скандынаўскіх сагах упамін пра аблогу Полацку гутамі Агмы: «І прыйшоў конунг Агма з усім сваім войскам да горада, які завецца Полашам (Politskum у Сасе). Горад гэты так унаважаны, што яны не ведалі, як яго ўзяць. Была тады моцная каменная сцяна, валакі нежы і паврохы і стобасы равы, а ў горадзе было некалькі войска для яго абароны, і тыя, хто ахоўваў горад, мала баяліся войска конунга Агмы».

900 років «Поимеі мінулых літ». Бліск пошты Украіны, выдадзены ў 2015

На марцы намаляваны Нестар Летапісец (аўтар Апошесыі) за працы, на палях

бліску — падзеі, апісаныя ў Апошесыі. У славянскіх летапісах упершыню Полацк згадваецца ў «Апошесыі мінулых часоў» пад 862 годам: «Пачаў Руны раздзяліць сваім людзям гарады: таму — Полацк, таму — Растоў, а таму — Белая зера».

Трагічны лёс Полацкага князя Рагвалода і яго дачкі Рагнеды

У «Апошесыі мінулых часоў» яшчэ многа звестак змяшчае пра Полацк наступнае пра нямалую і трагічную гісторыю першага вядомага Полацкага князя Рагвалода і яго дачку Рагнеду, якая атрымала назву «Крылае вяселье» ў «Шашціра» Рагнеды.

Рагвалод — князь Полацкі. Марка пошты Беларусі, выдадзены ў 1993

Трывалы хаўрус з махавой Полацкай дзяржавай быў выгадным як Ноўгараду

так і Кіеву. Шлюб быў добрай палітыкай для гэтага. Першым заснаў святар Кіеўскі князь Яраполк. Рагвалод, аддаў сваю прыхільнасць махавіцкаму, на ягоную думку, Кіеву. Па бацькавай волі дзяўчыну Рагнеду (у такім веку дзяўчына ўжо лічылася тымчасова) дала Яраполкам сваім згоду і пачала жыццё ў Кіеве.

Рагнеда — княжэна Полацкая. Марка пошты Беларусі, выдадзены ў 1993

І тут завяліліся сваты з Ноўгараду да Уладзіміра. Коль што апавядае пра гэта летапіс: «Зашаўраўся ў дачкі Рагвалод: «Ці хочаш за Уладзіміра?» Яна ж аркавала: «Не хачу разлучыцца з Яраполкам хачу». «Не хачу разлучыцца» — бо існаваў звычай, што маюцца жонка перад першым публічнай ноччу змывала з мужных ног абыты. Аднак тут не прасілі адмовы, але і змывала, бо Полацкая княжэна гучна абвясціла: жонкі — сны рабаны, а тыя бязворныя ім не трэба. Гэта паслужыла падставай для варожскага нападу войскаў Уладзіміра на Полацк, разбурэння горада, забойства княжыцкай сям'і Рагвалода, згадваўся і паланення Рагнеды, якая ў выніку зусіла стала жонкай Уладзіміра, Наўгародскага, а потым Кіеўскага князя.

Князь Уладзімір Вялікі. Бліск пошты Украіны, выдадзены ў 2000

У 2000 годзе Белпошта выпусціла сэр'ёз «Беларускі балет», інфармацыйна-мэстам Андрэем Гапенкам, якая складаецца з маркі і паштовага блёка. На блёку намаляваныя сцены з балету «Страсці» («Рагнеда») Андрэя Мядзведзі, выкапаная на фатаграфіі, на якой адлюстраваны акцёры Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатру оперы і балету Рэспублікі Беларусь.

Страсці Рагнеды. Беларускі балет. Бліск пошты Беларусі, выдадзены ў 2000

Рагнеда нарадзіла ад Уладзіміра сына Ізяслава. Ізяслава было потым называць Мудрым, Мясціслава і дачку Прыдаславу і Прыдаславу. «Аднаго разу, — сьведчыць летапіс, — калі Уладзімір прыйшоў да яго і заснуў, яна ішоў

Нараджэнне Вялікага Княства

ВКЛ-матрыца беларускай прэсаванай. Вобраз максімальна раскіданай фармы для наступных пакаленняў ідэалізацыі ідэалагічнага, эканамічнага і культурнага развіцця. Пачат Сяврынец

Пачатак 500-гадовай гісторыі Вялікага Княства

У 13 стагоддзі для нашых продкаў узніклі дзве найбольш небяспечныя пагрозы: наважыліся качуны-татара-манголы з усходу і атрусьняк Тэўтонскага ордэну з захаду. Аднак на гэтым пагрозы і ходзім гістарычнага развіцця стала стварэнне ў Паўночнай на тэрыторыі з назвай Літва дзяржавы з доўгім і слаўным і трагічным лёсам. З гэтага часу пачынаецца новы перыяд у гісторыі нашай радзімы-тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага.

Назва «Літва» ўпершыню згадана ў ксёвнубургскіх аналах у 1009, калі хрысціянскі мексінскі Бруно Баніфіцый быў забіты язычнікамі дзесьці на мяжы Русі і Літвы. Ёсць меркаванне, што месца забіцця Бруно Баніфіцыя каля Пінску. Такім чынам, пераходзіць падзея мяжа Літвы знаходзілася каля Пінску.

З нагоды 1000-годдзя яго пакуты-кай сьмерці польская Пашта выпусціла памятную паштовую марку з яго выявай — фразэнт каралі М. Залускі

1560 «Місія Святога Бруно», раз'мяшчаны ў саборы Святога Мікалая Архангела ў Ломжы.

1000-годдзе пакуты-кай сьмерці Святога Бруно з Коўфурту. Марка пошты Польшы, выдадзены ў 2009

Міндоўг — адзін з князёў Паўночна-літвы — паніраў у 1245 (1246) параду ад крывакі і разам з баярам увай у суселі Наваградку, дзе быў затрыма на камяні. Але становіцца Міндоўга застанца велікім скандзімам. У яго міндоўга варагав: мексінскі князь, Рус (Кіеўскі) і крывакі. Каб залагодзіць крывакі, Міндоўг і яго жонка 1251 прынялі каталіцтва, а 6 ліпеня 1253 у дзень Святых Пятра і Паўла (абі 29 ліпеня) па даручэнні Папы Рымскага Ішкенія IV Міндоўг і яго жонка Марыя былі каранаваныя як Кароль і Каралев Літвы.

«Літоўскія дзяржавы Таварыства («Lietuvos Valstybė») — жаноча арганізацыя, якая каапілася аб сёрах і зымках вестак, атрымала згоду прамер

міністра і Кабінета міністраў на выпуск чатырох простых і чатырох вышэйшых марак. Гэтыя маркі прадставілі ўсё сям'ю, таму гэтыя сям'і таксама называліся «сміццёным». Нерадзёжныя знікі былі перададзены грамадству, якое прадало іх калекцыярам у ЗША, а атрыманыя грошы выкарыстоўвала ў дабрачынных мэтах. Так быў зафіксаваны Дзень Нараджэння Вялікага Княства Літоўскага з сталінай, нарадзіўся, у Наваградку.

Каранаванне Міндоўга (1253). Марка пошты Літвы. Другі авіапаштовае нумар «Lietuvos Valstybė», 1932 год. Мастак Адам Барнас

Пашта Беларусі ў 2019 выпусціла марку «Наваград» з сэр'ёз «Гарады Беларусі».

Наваград. Марка пошты Беларусі, выдадзены ў 2019

На марцы скульптура Міндоўга ў На-

ваградку ля гары Міндоўга, герб Наваградка, ролікі абароннай шпэразі 13-16 ст., Барысгабэўскае шпіра 17 ст., каліні Перамышля Пана 14-18 ст.

Тадзіна каранаванні каралі Міндоўга і ягоны 6 ліпеня адзначэння ў Летуве. Дзень таксама вядомы як Дзень Дзяржавы і лічэння Нацыянальнага святам. У гэты дзень літоўцы ўсталяваюць свайго першага і адзінага Караля Літвы Міндоўга, чалавеча, які перапісваў сваю эпоху палітычнай стратэгіяй, ментальнасцю і духоўнай сілай.

750-годдзе каранаванні Міндоўга. Бліск пошты Літвы, выдадзены ў 2005

У 1910 Вацлаў Ластоўскі намаляваў і апісаў пачатку Міндоўга з выявай Пагоні, але рэліжыя налікі, які азначае «СВАЮ ПЯЧАТКУ КНЯЗЬ МІНДАУГ СТАВІЦЬ», быў прычатыны Алегам Сокалам-Курчавічам толькі ў 2006. Гэта сведчыць пра сямейнасць пачаткі і гістарычнасць Тэўтонскага Пагоні.

Апавяданні пра Вялікае Княства будучы працягвалі маркі розных краін, бо марак Рэспублікі Беларусь пра Вялікае Княства вельмі мала. Таму філатэлісты патрысты з мотай пахвараным гадзі пра Вялікае Княства і стварэння магчымасці зрабіць філатэлістычную выставу пра гісторыю краіны робілі самвыдат — канкурты з відарасамі Вялікіх

Ля возера Сьвідна : размовы з мамай / рэд. і ўкл. Пётра П. Мурзёнак. — Мінск, 2023. — 148 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны ; кн. 47). ISBN 978-985-7119-79-0.

У кнізе распавядаецца пра жыццёвы лёс Данаты Генрыхайны Мурзёнак (дзяв. Мажэйка), якая больш за сорок гадоў працавала настаўніцай пачатковых класаў у школах Пастаўскага краю ў Беларусі і ў суботнім беларускім класе ў сталіцы Канады Атаве. За сваё жыццё яна навучыла прыгожа пісаць і чытаць, танцаваць і сьпяваць каля 600 беларускіх дзетак. У кнізе ідзе размова ня толькі пра школу, але і пра дзяцінства настаўніцы, цяжкія пасыляваенныя гады і вучобу ў педвучэльні, а таксама пра быт вясковых настаўнікаў, уключаючы жыццё і працу ў вёсцы Дварчаны, дзе яна з мужам пражылі разам сорок пяць гадоў, а па прыездзе ў Канаду адзначылі дзіямантавы юбілей у шлюбе. Ідзе расказ і пра тое, як яна дае сабе раду ў пажылым веку, застаўшыся бяз мужа ў далёкай краіне. У кнізе зьмешчаны здымкі з сямейных архіваў.

By Lake Svidna : conversations with mom / Editor and contributor Piotra P. Murzionak. — Мінск, 2023. — 240 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны; кн. 47). ISBN 978-985-7119-79-0.

The book talks about the life fate of Danata Henrykhauna Murzionak (née Mazhejka), who for more than forty years worked as a primary school teacher in the schools of the Pastavy region in Belarus and in the Belarusian Saturday class in Ottawa (Canada). During her lifetime, she taught about 600 Belarusian children to write and read beautifully, dance and sing. The book talks not only about the school, but also about the teacher's childhood, the difficult post-war years, and studies at a teacher college, as well as about the life of village teachers, including life and work in the village of Dvarchany, where she and her husband lived together for forty-five years, and celebrated their diamond wedding anniversary after migration to Canada. There is also a story about how she manages herself in her senior age, left without a husband in a distant country far from her homeland. The book contains pictures from family archives.

Новые книги: В 32-м номере журнала «КН» представлена информация
о ТРЕХ новых книгах

(веб-журнал “Культура. Нацыя”, вып. 32, ноябрь 2023, 272-279, www.sakavik.net)

- Книга из серии «Беларусский язык как иностранный», №6 за 2022 год,
редактор Радослав Калета;
- Лявон Карпович: **Сказки марок о Великом Княжестве;**
- Пётра Мурзенак: **У озера Сьвидна. Разговоры с мамой.**

New books: In the 32nd issue of the "KN" magazine, information is provided about
THREE new books:

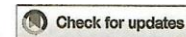
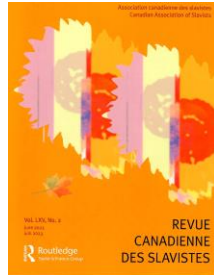
(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 272-279, www.sakavik.net)

- Book from the series "Belarusian language as a foreign language", No. 6 for 2022,
editor Radoslav Kaleta;
- Liavon Karpovich: **Tales of stamps about the Grand Duchy;**
- Piotra Murzionak: **By Lake Svidna. Conversations with mom.**

Кацярына Лозка: Агляд кнігі “*Belarus: prospects of a middle power*” by Piotra P. Murzionak, Lanham, MD, Lexington Books, 2022, ISBN 978-1-79365-491-5

Canadian Slavonic Papers, 2023, 65(2), pp. 257–258.

(взб-часопис «Культура. Нація», №32, листопад 2023, 280-281, www.sakavik.net)

Belarus: prospects of a middle power, by Piotra P. Murzionak, Lanham, MD, Lexington Books, 2022, xxxvi + 311 pp., US\$120.00 (hardcover), ISBN 978-1-79365-491-5

Where is Belarus and what is its place in Europe? The Republic of Belarus has existed on the official map of Europe for more than 30 years, yet it has remained largely absent from the mental maps of east central Europe. Often labelled “the last dictatorship of Europe,” the country is frequently perceived through the lens of its Soviet past and as nothing more than an outpost of Russia. In 2020, Belarus made headlines when hundreds of thousands of Belarusians peacefully protested against police violence and election fraud. However, international attention to the country has gradually dwindled. Ongoing state terror, the Lukashenka regime's increased dependence on Russia, and its involvement in the war against Ukraine has put the existence of Belarus on the actual map at risk.

Against this backdrop, Piotra Murzionak's *Belarus: Prospects of a Middle Power* is a timely contribution that challenges the dominant Russia-centred imperial narrative of the country's past. The book invites readers to rethink critically the geopolitical realities that have served to organize our thinking about Belarus and east central Europe. It argues that, together with Ukraine, Belarus belongs to the West, rather than to “Eurasia,” which is dominated by Russia (73). It presents Belarus as an inherent participant in European history, referring to deep historical and cultural connections that the country has with east central Europe.

The monograph is organized into four parts. It starts with a brief sketch of Belarusian history (Part I) and proceeds with a discussion of Belarus's civilizational belonging (Parts II and III) and potential scenarios for Belarus's future (Part IV). The author has also attempted to identify his country's most acute problems and dilemmas. Among other things, he discusses the persisting problems of fostering national consciousness and recognizing the importance of the national language, aggravated by the repressive authoritarian regime, which has promoted Russification for the past three decades. The book contends that a positive “involvement of the state is necessary” for Belarusians to revive their culture and language (165).

Furthermore, Murzionak shows that there are “substantial differences in the historical development of Belarus and Russia” (242). The author argues that the two countries belong to different civilizations: West-Ruthenian (part of Western) and Eurasian. The notion that

Belarus is not a country, but a historical part of Russia, appears to be deeply ingrained in the minds of the current Russian leadership. In contrast, the book insists that the Belarusian people and the Russian people have followed different historical paths and have different experiences and self-identifications. It further argues that there are great differences in their cultures and languages, geographic environments, and opportunities for political influence.

While the book makes several valuable points, its central argument is somewhat weak and not very convincing. That Belarus and Russia are two different countries is an indisputable fact. However, mentally organizing these countries as two different civilizations that clash (83) makes us oblivious to a number of complexities. First of all, epistemologically, the Huntingtonian “clash of civilizations” is rooted in political realism, which claims the inevitability of inter-civilizational clashes. It does not look into intra-civilizational diversity, and it presents each civilization as static, monolithic, and immutable. Such views ultimately ignore cultural, historical, and linguistic interpenetration among different civilizations. Moreover, Huntington’s “clash of civilizations” has been politically utilized and popularized by the Russian leadership in order to legitimize its claims. It is not clear from the monograph how helpful and necessary this framing really is.

Secondly, the “clash of civilizations” is embedded in the epistemology of deterministic othering. For example, the author refers to Russia’s immutable “nature” (178), its inherent aggressiveness (169), and claims that “European culture is genetically closer to Belarusians” (194). Such labels and generalizations are somewhat inadequate, as they do not allow us critically to reflect and discuss the current reality. There are examples of European countries imposing high moral standards in efforts to come to terms with their own pasts. However, the argument that Russia, “formed thanks to the Golden Horde” (62), is inherently aggressive appears orientalist and ultimately simplistic.

Notwithstanding these critical reflections, the book provides a good basis for a profound discussion about the orientation of Belarus and its possible future. It is clear that in order to resist Russia’s influence, Belarus needs to reclaim its Europeanness. Challenging widespread myths and simplifications about Belarus, the book offers us needed perspectives on the country, which is now facing one of the darkest periods of its history and a very unclear future.

Katsiaryna Lozka
Ghent University

✉ Katsiaryna.Lozka@UGent.be <http://orcid.org/0000-0001-8191-1137>

© 2023 Katsiaryna Lozka

<https://doi.org/10.1080/00085006.2023.2200677>

Katsiaryna Lozka *Book review* “Belarus: prospects of a middle power by Piotra P. Murzionak, Lanham, MD, Lexington Books, 2022, ISBN 978-1-79365-491-5 *Canadian Slavonic Papers*, 2023, 65(2), pp. 257–258.
(web-magazine “*Culture. Nation*”, issue 32, November 2023, 280-281, www.sakavik.net)

*3 жыцця беларускіх суполак***Валеры Грышук: АДЗІНСТВА ПА-НАД МЕЖАМІ, усе Беларусы РАЗАМ**

Канфэрэнцыя беларускай дыяспары адбылася дзякуючы Офісу нацыянальнага лідэра Святланы Ціханоўскай, у Вільні (22-23.04.2023). Крэда, ці сэнс такога згуртаваньня ў тэксьце Звароту. «Мы - беларусы, якія хочуць шукаць АДЗІНСТВА па-над межамі для РАЗЬВІЦЬЦЯ сваёй краіны, па-над межамі дзяржаўных межаў і па-над межамі разнагалосных, па палітычных матывах і мэтадам барацьбы. Толькі так мы зможам узмацніць адзін аднаго, толькі так нараджаецца сынэргія. Мы - розныя (як асобныя пэрсаналіі), але ў нас адна агульная каштоўнасьць - СВАБОДНАЯ БЕЛАРУСЬ!»

Асноўнымі мэтамі Канфэрэнцыі былі: «Арганізацыя і падтрымка гарызантальных сувязей, каардынацыя дзеяньняў» і г.д. Акрыла Канфэрэнцыю нацыянальны лідэр Святлана Ціханоўская, з вызначэньнем 4-х прыярытэтаў (Беларусь перадусім, трымацца разам, беларуская мова, культура й палітвязьні). Сутнасьць яе прамовы ў тым, што яднаньне й эфэктыўная сумесная праца розных груп дыяспараў павінна быць накіравана перадусім на ўвагу міжнароднай супольнасьці таксама і на «беларускую праблему», якая не павінна быць забытая. Таксама дыяспары павінны, у межах магчымасьці, дапамагаць актыўным беларусам, палітвязьням у Беларусі, таксама як і беларускім палітычным імігрантам. Арганізаваць інфармацыйны супраціў дыктатуры, але асабліва супраць расейскай прапаганды; папулярызаваць беларускую мову, культуру; падтрымліваць беларускія праекты. Спадарыня Ціханоўская зрабіла акцэнт на падрыхтоўку да прыцягненьня да адказнасьці (пакараньня) паслугачоў «рэжыму». Праблема палітвязьняў у комплексе.

Беларусы не падтрымліваюць расейскую вайну ва Украіне. Беларусы супраць ядзернай зброі, адпаведна, дыяспара таксама павінна паказваць міжнароднай супольнасьці такую пазыцыю беларусаў. З дапамогай відэасувязі, удзельнікі Канфэрэнцыі выслухалі віншаваньне Старшыні Рады БНР сп.Івонкі Сурвіла. Далей была праца Канфэрэнцыі, адпаведна наступным тэмам: 1. Дыскусійная панэль “Стратэгічныя прыярытэты працы дэмакратычных сілаў і беларускай дыяспары; 2. дыскусійная панэль “Разьвіцьцё і падтрымка беларускіх ініцыятываў за мяжой”; 3 дыскусійная панэль “Супрацоўніцтва палітычных цэнтраў і арганізацый беларусаў замежжа».

Удзельнікі Канфэрэнцыі згадзіліся, што патрэбна актыўнасьць для наступных праектаў: 1. Вызваленьне Беларусі ад расійскага кантролю; 2. Ціск на рэжым Лукашэнкі з боку дыяспараў; 3. Эўрапейскі выбар Беларусі; 4. Узаемадзеяньне

дыяспары з беларусамі ўнутры Беларусі; 5. Праца з лякальнымі мэдыя ў краінах беларусаў замежжа.

На другі дзень была актыўная праца для панэлі “Праблемы захавання і паглыблення беларускай ідэнтычнасці на сучасным этапе”. А потым, праца ў групах: “Беларуская культура: што цяпер яна ўяўляе сабой, якімі мэтамі разьвіваць і падтрымліваць, з якімі аўдыторыямі беларусаў неабходна працаваць”.

Вынікі працы Канфэрэнцыі былі паказаны праз прэзэнтацыю: “Прадукт, спосаб дасягнення, каналы распаўсюджвання». Таксама была асобная «Прэзентацыя прадстаўніцы па сацыяльных пытаннях АПК Вольгі Гарбуновай». У часе Канфэрэнцыі былі выступы ўдзельнікаў. Трэба адзначыць вялікую актыўнасьць (з прапановамі) спадароў Валерыя, і спадара Міколы. Спдар Валеры нагадаў «баявы заклік» пуцінскай банды: «Там гдзе руский язык – там территория России». Таму кожны беларус павінен карыстацца беларускай мовай! Вельмі ўсьцешыла тое, што канфліктаў не было, сапраўды, удзельнікі з павагай ставіліся адзін да аднаго. Выключэньнем была «праца мадэратара» Марыя Ландо, якая кіравалася толькі тэхнічным «стоперам», і не давала даць прапановы, альбо падзяліцца карысным дасьведчэньнем эмігрантаў з пасьпяховай дзейнасьці, што канешне, зьбядніла Канфэрэнцыю. З другога боку, удзельнікі Канфэрэнцыі з энтузіязмам прынялі прапановы (практыку) дасьведчанага апазыцыянэра, як дасягаць посьпеху ў зацікаўленьні «беларускай праблемай» эўрапейскімі палітыкамі, а таксама як бараніць годнасьць Нацыі беларусаў ад мясцовых чыноўнікаў-шавіністаў (прыклад з Польшчы).

Трэба адзначыць, што Канфэрэнцыя паказала, што большасьць беларусаў дыяспары (за выключэньнем у ЗША і Канадзе) толькі пачынае сваю працу для захавання беларускай ідэнтычнасьці і для дапамогі беларусам ў Беларусі скінуць дыктатуру. Так, агульна, беларусаў у іміграцыі мала, а галоўная, калі слабая беларуская свядомасьць, то нашы эмігранты, з РБ, не надта цікавіліся аб’яднаньнем у групы дыяспары. Але іміграцыя беларусаў пасьля «прыпыненай Рэвалюцыі» (зь’явілася кніга «La révolution suspendue. Les Belarusses contre l'Etat autoritaire» французскага прафэсара Ronan HERVOUET) 2020 года цалкам зьмяніла сытуацыю і нагадала беларусам, што бяз суверэннай дзяржавы «Беларусь» зьнікне і беларускі этнас. Аднак адна ёсьць надзея, што беларуская дыяспара возьме прыклад з польскай дыяспары і будзе вельмі актыўна на карысьць Беларусі дэмакратычнай беларускай, безумоўна, суверэннай. «Жыве Беларусь!» - гучала не адзін раз на Канфэрэнцыі дыяспары.

Грыцук Валеры, палітычны аналітык

Valery Hrytsuk: UNITY ABOVE BORDERS, all Belarusians TOGETHER
(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 282-284, www.sakavik.net)

Abstract. Information about the conference of the Belarusian diaspora in Vilnius (April 22-23, 2023) is provided. The conference was organized by the Office of the National leader Sviatlana Tsikhanouskaja.

Валерий Грицук: ЕДИНСТВО БЕЗ ГРАНИЦ, все белорусы ВМЕСТЕ
(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 282-284, www.sakavik.net)

Аннотация. Представлена информация о конференция белорусской диаспоры состоявшейся в Вильнюсе 22-23 апреля 2023 года. Конференция была организована Оффисом Национального лидера Светланы Тихановской.

Piotra Murzionak: Short presentation on Black Ribbon Day

Дзень Чорнай стужкі - 2023 у Атаве

August 23, 2023, in front of Russian Embassy in Ottawa

Dear friends!

We are gathered today to honor victims of totalitarianism and aggression. In the past, millions of people were victims of the Molotov-Ribbentrop pact. In nowadays, we are witnesses of more and more victims during Russian aggression against Ukraine. But not only in Ukraine. Belarus is occupied by Russian troops and many other European countries are under Rashists threat.

Eurasian Russia continues its imperial colonial policy of capturing peoples, especially its neighbors, trying to turn them into its slaves.

Putin stop the war!

It is a pity, that Lukashenka regime is on side of the Russian aggression. Moreover, criminal Lukashenka carries out a total suppression of Belarusians - more than 15 hundred of the best Belarusian sons and daughters are in prisons after Revolution 2020.

Freedom to political prisoners in Belarus.

Many Belarussians these days are fighting shoulder to shoulder with Ukrainians against Russian aggressor. We, free Belarusians, like many people of the world, express our unconditional support for Ukraine and wish a VICTORY to Ukraine.

Glory to Ukraine! Слава Україні!

Long live free Belarus! Жыве Беларусь!

Piotra Murzionak: Short presentation on Black Ribbon Day.

August 23, 2023, in front of the Russian Embassy in Ottawa

(web-magazine "Culture. Nation", issue 32, November 2023, 285, www.sakavik.net)

Пётра Мурзёнак: Краткая презентация ко Дню черной ленты.

23 августа 2023 года, перед посольством России в Оттаве.

(веб-журнал "Культура. Нация", вып. 32, ноябрь 2023, 285, www.sakavik.net)

Мемарандум і Адозва да вольных народаў свету, прапанаваных для падпісаньня на канфэрэнцыі «Шлях да Волі», арганізаванай палком Каліноўскага (Кіеў, 29 лістапада 2023 года)

Мемарандум

Звяртаючы ўвагу на выклікі, якія стаяць перад беларускім народам і краінай, разумеючы гістарычную і палітычную адказнасць перад беларускім грамадствам, канстатуючы галоўнымі нацыянальнымі прыярытэтамі беларускага народа: суверэнітэт, незалежнасць, тэрытарыяльную цэласнасць, дэмакратыю, мы, ніжэйпадпісаныя, дэкларуем:

- прымаем на сябе абавязак усебакова падтрымліваць і ўзмацняць беларускі нацыянальна-вызвольны рух;
- выкарыстоўваць усе сілы і сродкі для вызвалення Беларусі ад гібрыднай акупацыі;
- падтрымліваць усіх беларускіх дэбраахвотнікаў, якія змагаюцца з рашызмам і рэжымам Лукашэнкі;
- усебакова падтрымліваць барацьбу Украіны за свабоду, незалежнасць, тэрытарыяльную цэласнасць і еўрапейскую бяспеку;
- вітаем намаганні па кансалідацыі нацыянальна арыентаваных дэмакратычных сілаў Беларусі;
- пацвярджаем свой намер да стварэння кансультацыйнай пляцоўкі беларускіх нацыянальна-арыентаваных дэмакратычных сілаў «Шлях да волі»
- супольна распрацоўваем стратэгію вызвалення Беларусі, у адпаведнасці з якой рыхтуем сілы і сродкі.

Мемарандум уступае ў сілу з моманту падпісання і адкрыты для далучэння.

Адозва да вольных народаў свету

Мы, прадстаўнікі нацыянальна-арыентаваных дэмакратычных сілаў Беларусі, сабраліся 29.11.23 у горадзе Кіеў, каб заявіць, што беларусы ёсць адным з вольных еўрапейскіх народаў.

Мы абвешчаем адной са сваіх асноўных мэтай вызваленне Беларусі ад расійскай гібрыднай акупацыі ды ўнутранай тыраніі.

Мы сабраліся ў сталіцы вольнай Украіны для таго, каб выказаць поўную салідарнасць ды падтрымку ўкраінскаму народу ў вайне за незалежнасць. Мы вітаем кожнага беларускага ваяра і валанцера, якія змагаюцца за свабоду ва Украіне.

Беларускія ваяры ў складзе палка К. Каліноўскага ды іншых фармаванняў у шэрагах УСУ ствараюць новую старонку ў шматвековай гісторыі адносін паміж Украінай ды Беларуссю.

Нашыя краіны аб'ядноўвае прага жыць вольнымі ў еўрапейскай сям'і народаў. У свеце разгараецца барацьба паміж сіламі святла і цемры, дэмакратыі і тыраніі. Мы заяўляем, што беларусы ў гэтай барацьбе стаяць на баку «воінаў святла, воінаў добра».

Зараз за прагу беларускага народа жыць вольнымі, сваёй свабодай ды жыццём ахвяруюць тысячы палітвязняў ў лукашыцкіх турмах. Удзельнікі канферэнцыі заклікаюць урады ўсіх дэмакратычных дзяржаў свету ўзмацніць ціск на дыктатарскі рэжым Лукашэнкі для вызвалення нашых паплечнікаў.

Удзельнікі канферэнцыі заклікаюць вольныя народы свету падтрымаць нашыя намаганні па аднаўленні законнасці ды дэмакратыі ў Беларусі, выкарыстоўваючы ўсе законныя метады. У якасці апошняга сродку супраць тыраніі мы пакідаем за сабой магчымасць народнага паўстання.

Жыве Беларусь!

Меморандум и Воззвание к свободным народам мира, предложенный к подписанию на конференции «Путь к свободе», организованной полком Калиновского (Киев, 29 ноября 2023 г.)

(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 286-287, www.sakavik.net)

Memorandum and Appeal to the free peoples of the world, proposed for signing at the "Path to Freedom" conference, organized by Kalinovsky's regiment (Kiev, Nov 29, 2023)
(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 286-287, www.sakavik.net)

Пётра Мурзёнак: Прамова на ўрачыстым паседжаньні, прысвечаным 75-годдзю Згуртаваньня беларусаў Канады (2 лістапада 2023 года, 19.00, субота, он-лайн трансляцыя круглага стала)

Добры вечар паважаныя сябры! Шчыра віншую вас з юбілеем.

Маё знаёмства з ЗБК здарылася здаецца ў 2000-м годзе, калі мы са сп.Івонкай Сурвіла выправіліся ў Таронта з тым, каб ажыццявіць вандроўку да Беларускага Крыжа ў Мідлянд. Мы прыехалі спачатку у Беларускі культурна-рэлігійны цэнтр на Кларэнс - нізкі будынак з актавым залам у паўпадвальным памяшканьні, невялічкая царква пры ім – неяк напачатку зусім не ўразілі. Але што прыемна парадавала, пару дзесяткаў людзей, якія там былі - размаўлялі па-беларуску. Яшчэ пазьней прыйшло разуменьне - як здорава мець такі будынак у цэнтры Таронта.

Пазьней пашчасыціла пазнайміцца са старэйшымі беларусамі – заснавальнікамі і самога ЗБК, і грамадскага цэнтру – сп. Кастусём Акулай (першым старшынёй ЗБК), сп. М. Ганько, сп. Арсеном Монідам, Уладыкам Мікалаем. Знаёмства з імі натхніла мяне напісаць вершы-прысвечэньні сп. Раісе Жук-Грышкевіч, сп. І. Сурвіла, сп. К. Акуле, сп. А. Храноўскаму (зборнік вершаў “Крыніца”). Да прыкладу, калі я слухаў выступленьні сп. Р. Жук-Грышкевіч, то перада мной узнікаў вобраз сапраўднай беларускі-рэвалюцыянеркі. Дазвольце мне прачытаць фрагмент з верша “ЖАНЧЫНА-«ПАГОНЯ», прысвечанага ёй:

*Ў рэвалюцыі-слове адразу я бачу “Пагоню”,
І ня вершнік знаёмы – жанчына красуе ў сядле,
Востры меч у руках, сотня коньнікаў з ёй на чале,
Што як вецер ляцяць, не стрымаць нікому тых коней.*

Я лічу, што мой прыход на пасаду старшыні ЗБК быў даволі выпадковым. На з’ездзе ЗБК ў Таронта ў 2001 годзе, дзе я прысутнічаў як старшыня Атаўскага аддзела, дамінавалі дэлегаты з Таронта. Нечаканым на з’ездзе было тое, што на працягу гадзіны ці болей ніхто не хацеў балатавацца на пасаду старшыні ЗБК. Пятро ківаў на Івана, а Іван ківаў на Пятра. І ... я ўзяў на сябе такую адказнасць. Упершыню “трон” з Таронта пераехаў у Атаву. Праз два гады, у 2003 г, паўтарылася тая ж самая гісторыя.

Мне падаецца, што ў час майго старшынства з 2001 па 2005 гг. быў зроблены шэраг крокаў, які ўзмацніў ЗБК арганізацыйна і ўмацаваў яго еднасць. Так:

- вэб-сайт Атаўскага аддзела, адміністратарам якога быў сп. Юрась Шамецька – пераўтварыўся у агульна-ЗБКоўскі вэб-сайт, які дарэчы дзейнічае ў новай версіі да сёняшняга дня;

- дзякуючы сп. Віялеце Кавалёвай, ЗБК пачаў выдаваць сваю газету - 10-ты нумар газеты “Беларускае слова” выйшаў у кастрычніку 2005 года;
- былі праведзеныя змены ў Статут ЗБК, якія дазвалялі быць сябрамі ЗБК не толькі беларусам, а і людзям іншых нацыянальнасцяў, якія падзяляюць мэты і задачы ЗБК;
- мной былі зроблены спробы заснаваць беларускія асяродкі ў Эдмантане, Вініпегу і ў Ванкуверы; і мне сёння вельмі прыемна, што тыя мары рэалізаваліся сёння і мы маем новыя аддзелы ў Эдмантане і Манрэалі;
- у 2002, 2003 і 2005 гг. мы сумесна святкавалі Дні Волі ў Атаве, Таронта, Манрэалі;
- у 2004 годзе мы паспяхова правялі 26-ю сустрэчу беларусаў ПА ў Таронта;
- з 2004 года ў Атаве пачаў працаваць наколькі ведаю першы ў Канадзе беларускі суботні клас.

У гэты ж перыяд мы праводзілі палітычныя акцыі:

- у 2002 годзе (6 красавіка) звыш 40 сяброў ЗБК з трох гарадоў зладзілі шэсце-маніфестацыю ў Атаве, прысвечаную “Дню Волі” і падтрымцы акцыі “Маладога фронту”, якая называлася “Беларусь у Еўропу”;
- у 2002 годзе матэрыяльна падтрымалі абаронцаў Курапат, якія пікетавалі супраць разбурэння мемарыяла падчас рэканструкцыі кальцавой дарогі у Мінску;
- у 2005 годзе правялі сумесна дэманстрацыю каля расейскай амбасады ў Атаве – супраць расійскай экспансіі - тады Пуцін прапанаваў беларусам увайсці шасцю абласцямі ў РФ;
- праводзіліся сустрэчы з парламентарыямі Канады (Daryl McGuinty), з сябрамі гарсавета Атавы (Wendy Stuart), пісаліся пісьмы ў пасольствы дзесяткаў еўрапейскіх краін з інфармаваннем пра сітуацыю з дэмакратыяй у Беларусі.

Думаю, што сябры ЗБК, большасць якіх складаюць беларусы новай хвалі эміграцыі шмат зрабілі для падтрымкі беларускасці ў Канадзе. Гэтаму я ёсць сведкам, будучы сябрам ГУ ЗБК з 2001 года. Нельга сказаць, што ўсё праходзіла ў нас гладка. Быў перыяд калі ГУ перажыла шэраг канфліктаў па прычыне таго, што часам пытанні палітычнай мэтазгоднасці некаторымі сябрамі ЗБК ставіліся вышэй рашэнняў ГУ ці проста ігнараваліся думкі і прапановы большасці сяброў ГУ. Верх негатывных дзеянняў тых жа людзей можна была назіраць на з’ездзе ЗБК ў 2017 годзе, на якім дружная дэлегацыя дэлегатаў Атаўскага аддзела вымушана была (толькі невядома чаму) адстойваць сваё права на ўдзел у з’ездзе. Сёння ўсё ж сьвята і хочацца больш казаць пра станоўчае.

Мне падаецца, што пачынаючы з 2017 года, з новым складам ГУ, ЗБК набыло новае дыханьне і паспяхова развіваецца - праведзена афіцыйная рэгістрацыя арганізацыі, яе рэфармаваньне, створаны новыя аддзелы - з адпаведным павелічэннем колькасці сяброў ува ўсім ЗБК. Хачу адначыць, што многія імпрэзы ЗБК праводзіць поруч з БІНІМ ў Канадзе, аб чым можна чытаць на сайтах гэтых арганізацый і на сайце

часопіса “Культура. Нацыя”. Я ганаруся тым, што ў гэты перыяд, як і раней мне было прыемна працаваць з многімі і многімі шараговымі сябрамі ЗБК, і з сябрамі ГУ ЗБК, у прыватнасці: з Алёнай Лявончанка, Ірынай Саленік, Аляксандрай Логвін, Наталіяй Колас, Анастасіяй Талстой, Валянцінай і Юрам Шаўчэнкамі, Ал. Каралькевічам, Алесем Ляхам, Сяргеем Мазгавым, Філіпам Тананка.

На заканчэнне хачу пажадаць усім сябрам ЗБК асабістых поспехаў, сямейнага дабрабыту і плённай працы ў беларускіх справах на карысць нашай арганізацыі і нашай Бацькаўшчыны. **Са сьвятам! Жыве Беларусь!**

Piotra Murzionak: Speech at the solemn meeting dedicated to the 75th anniversary of the Belarusian-Canadian Association

(November 2, 2023, 7:00 p.m., Saturday, online broadcast of the round table)

(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, Nov 2023, 288-290, www.sakavik.net)

Пётр Мурзёнак: Выступление на торжественном собрании, посвященном 75-летию Белорусско-Канадской Ассоциации

(2 ноября 2023 г., 19:00, суббота, онлайн-трансляция круглого стола)

(веб-журнал “Культура. Нация”, №32, ноябрь 2023, 288-290, www.sakavik.net)

*Каляндар памятных дат***Сяргей Панізьнік: БУДЗЕМ ПАМЯТАЦЬ МЫ - НЕ ЗАБУДУЦЬ І НАС**

(дапоўнены Календар-Чысленьнік на 2023 год)

У Календары-Чысленніку творчых асобаў на 2023 год унесены даты, якія заканчваюцца на лічбы 3 і 8 - для напамінку пра юбіляраў і даты Памяці творцаў.

*Даты звонкія мы ўносім
чым? Чароўнай лічбай – 8.
Юбілярам у сябры
просіцца і лічба – 3.*

1 жніўня 2003 года паэт **Уладзімір Скарынкін** пакінуў такія пажаданні:

*Тым, хто вандруе з грэкаў у варагі,
няўрымслівасці зычу і адвагі !*

А мае зычэнні чытачам такія:

*Сто летаў, зімаў, вёснаў і новых творчых вёснаў,
каб кожны зведаць востраў,
Планету павярнуць і ў Космас зазірнуць:
мо й НАШЫ там жывуць?*

Але – што трэба найперш?

*Каб з новай патрэбай жыць і шчыраму сэрцу парадзіць --
самога сябе адкрыць Веку, Радзіме, Праўдзе.*

...Варта нам не забыцца прытуліцца да класікаў:

ЯНКА КУПАЛА: *І няма на свеце так вялікай меры,
І няма на свеце так каваных дзвераў,
Каб хоць на часіну ў будні ці нядзелю
Беларусь са мною разлучыць пасмелі.*

Таму кожны раз пры сустрэчы пытаюся:

*- Хто ахвочы, каб сустрэліся на Ўзвысці?
Вочы ў вочы! Сэрца ў сэрца! Мысльі ў мысльі!*

Сяргей Чыгрын, народжаны 24.09.1958 года, першым азваўся са Слоніма...

Глыток-радок паднёс Чыгрын: матае не на вус – на дрын...

І кожны том яго – з іскрын, каб мёрскі малец лез на тын.

Малец з Мёраў падтрымаў:

Вам зычэнні, каб шчырэць, бегчы, несціся, гарэць,

радавацца, не падавацца,

шчыра каб зычэць-гучаць, Бацькаўшчыну велічаць. /30.XI.2020/

Велічаць – пад ясну зарыцу!

2 кастрычніка 2013 года ў Празе адбылося прадстаўленне дыска маіх фальклорных запісаў “Пад ясну зарыцу” (запіс 1968—69 гадоў), дзякуючы спрыянню **Сяргея Доўгушава**, народжанага 17.04.1983 года.

Прага. Прабіліся з памяці і маркотныя даты: 21.08.1968—1981 – аперацыя *Дунай*. Акупацыя Чэхаславакіі войскамі Варшаўскай дамовы.

А суседка Чэхіі – Сербія. Там нарадзілася 12.03.1993 года **Даяна Лазарэвіч**,

Памяць – Вір пастаяны, непагаснасці Зьніч.

Дзе Гучанне Даяны, там і Сербіі кліч! / 15.X.2017 /

У 2019 г. Даяна выдала зборнік перакладзеных ёю маіх вершаў пад назвай *Вішні цвітуць*. Я апублікаваў стос перакладаў вершаў Даяны разам з перакладамі вершаў Эвы Панізінік з Польшчы ў зборніку “На падкове Дзвіны” (2019).

На планеце ля дзяржаўных межаў / весніца сваяцкая душа,--

І няма – у роўнасці – замежжа, і знікае – ў роднасці – мяжа.

Паўлычка Дмытро Васільевіч нарадзіўся 28.09.1929 года –украінскі паэт, перакладчык, літаратурны крытык, дыпламат, Герой Украіны. На яго зборніку вершаў*Гранослов* я атрымаў аўтограф у г. Мікалаеве 8.VI.1968 г. А 6.02.2009 г.. – дарчы надпіс у Мінску. Запомнілася, што Дмытро Васільевіч адрасаваў аўтограф мне, свайму беларускаму брату, * з вялікай надзеяй на заўтрашні дзень твайго жыцця і жыцця Беларусі*.

Убарадулены!

*Каму *камы-клёцкі*, а наш Алесь Камоцкі*

Заслужыў – і не ўчора – Дабраслаў ад Рыгора! 9.VI.2008.

Мірановіч Міхаіл Канстанцінавіч, народжаны 18.лютага 1948 года. Сатырык, мемуарыст, парадыст. У 2003 г. стаў лаўрэатам прэміі імя Кандрата Крапівы.

З віншаваннем Міхасю / шлю мяцеліцу – усю!

Каб круцілася фарсіста ля паэта-парадыста.

І прысядзе тоўсты Слон на яго зыбучы ўслон. (18.02.2016)

1.03.1943 г. нарадзіўся **Уладзімір Пецюкевіч**. На вершы паэта напісалі песні кампазітары М. Алешка, Дз. Даўгалёў, Я. Захлеўны, П. Ярмоленка...

Пад зоркай Мілавіцай / жыві з любоўю ты.

Хай песні з-пад званіцы / ткуць ветразь малады. (26.01.2010)

1.03.1948 г. нарадзіўся **Анатоль Сідарэвіч**. Прапанова на яго ганцавіцкі выгук:

Ёсць выхад адсуседзіца, узвысіца адлупамі...

І ў Нацыю з Насельніцтва з ахвотаю патунаем. (31.У.2012)

Эспіноза Руіс Анхэла нарадзілася ў 1993 годзе ў Гіспаніі. Паэтэса, літаратуразнаўца, перакладчыца.

Эдуард Гашынец, славацкі славіст, нарадзіўся 29.XI.1923 года.

17.01.1953 г. нарадзілася **Ірына Жарнасек**, паэтэса, прэзаік пякучай тэмы.

Ад'езджае Каляда... Для Ірыны не бяда:

І Вадохрышча спаткае. Святы Юзаф прывітае.

Ну, а я не Ледасек. Вам дарунак маю – лек

- Будзь шчаслівым, Творчы Век! (17.01.2018)

3.У.1953 г. нарадзіўся **Франц Сіўко** – прэзаік, публіцыст. Лаўрэат прэміі *Гліняны Вялес* (2015).

1998 г. Ордэнам Трох Зорак (Тріс Звайгзнэ) ад прэзідэнта Латвійскай Рэспублікі ўзнагароджаныя **Васіль Сёмуха, Рыгор Барадулін, Сяргей Панізньнік**.

25.IX.1938 г. нарадзіўся **Вячка Целеш** – мастак, педагог, выдавец, фалькларыст, краязнавец, заснавальнік Аб'яднання мастакоў-беларусаў Балтыі “Маю гонар”, Рыжскай нядзельнай школы...

Вячка! Дружа! Жменю ружаў пасылаю праз прасцяг.

Будзь жа дужы, як наш Сцяг. З верасьнёвых новых дзей

Маеш гонар! Маладзей!

27.XI.1988 г. Вячка Целеш заснаваў Латвійскае таварыства беларускай культуры

Сьвітанак. *Скарына Рыгу не забудзе --*

нам зорыстым дазорам будзе!

На дзвюх мовах выдаў Вячка Целеш анталогію *Беларускія мастакі

ў Латвіі 1920—1990*.—па-латышску і па-беларуску.

1158 год. Нямецкія купцы заснавалі гандлёвае паселішча ў вусці (рыгве) Дзвіны. Узнікла Рыга, сталіца Лівоніі. Узбагацеў гандлёвы Шлях з Грэкаў у Варагі.

1888 год. **Андрэй Пумпур** апублікаваў латышскі гераічны эпас *Лачплесіс*.

Ачнуўся люд. Адчуў ён сэрца зрух: / – З адвагаю і вернасцю жывіце!

Уваскрасае гераічны дух, / калі гадуе нацыю Будзіцель.

17 – 30.У.1988 год. Экалалагічную экспедыцыю па Дзвіне-Даўгаве правёў

Васіль Якавенка (5.05.1936—22.01.2018) – празаік, публіцыст, выдавец.

Удзельнікі – вучоныя з Латвіі, Расіі, Беларусі.

19.01.1518 г. Ubачыла свет *Премудрости Божией книга*Францішка Скарыны.

Per aspera ad astra

/ Праз цярні да зорак /.

27.02.1958 год. Рэабілітаваны **Юрка Гаўрук** (6.05.1905—18.02.1979)—аўтар першай на Беларусі анталогіі паэтычных перакладаў *Кветкі з чужых палёў* (1928).

30.06.—7.07.1968. У Мікалаеве на Украіне праходзіў Другі фестываль паэтаў братніх рэспублік. Прысутныя **Алесь Разанаў, Мікола Маляўка, Сяргей Панізьнік**.

4.X.1498 г. Полацку – сталіцы першай дзяржавы на беларускай этнічнай тэрыторыі нададзена Магдэбургскае права. Упершыню згадваецца Полацк у 962 годзе.

Веча гудзе. Сёння з продкамі сталі мы ў шэраг.

Дабраслаўнем у сэрцайку кожным гарыш,

Полацк! Ты радаводны наш бераг,

Вечны як наш Еўфрасінеўскі Крыж!

25 сакавіка 1918 года абвешчана Беларуская Народная Рэспубліка.

13.03.2018 г. у парку імя Янкі Купалы (Мінск) адкрыты памятны знак у гонар ідэлагаў беларускай дзяржаўнасці **Антон, Івана Луцкевічаў**. Спрыянне Маргарыты Сяргееўнай Пяровай – стрыечнай пляменніцы Луцкевічаў.

Тут браты спазналі

лёс:

Быць на новым старце...

І Купалу не да слёз...

Беларусь – на варце!

Эва Панізьнік-Бах жыве ў Польшчы; нарадзілася 5.01.1988 г. у Гданьску.

А Вераніка Панізьнік нарадзілася ў Мінску 9.02.1978 г., Жыве ў Канадзе.

Будзе сёння і пасля, нібы той Скарыны бохан,

Беларусь для ўсіх пад Богам – Веры, Любасьці зямля.

Крук Валянціна Іосіфаўна нарадзілася 9.XI.1958 г. 23 гады ў Верхнядзвінску працавала кніжніцай рухавай, мая музейная Хата бабкі Параскі была пад яе апекай. У Полацку часта запрашала мяне для выступленняў. На мой расповяд пра прысутнасць на чарнобыльскай зямлі мілая Валянціна Іосіфаўна напісала: “Сяргей Сцяпанавіч, жывіце доўга, даўга!” Адказаў ёй так:

*Будзем жыць як набяжыць? Нам над марамі кружыць,
Бо струна яшчэ дрыжыць! Сэрцу хочацца служыць,
Бацькаўшчынай даражыць.* (2.IY.2018 г.)

9.Y.1953 года нарадзіўся **Віктар Хурсік**.

*І не ў хроніцы-заслонцы, а пры светленькім ваконцы
Павінуую я суседа, каб тварыў для завета з Беларусі – на паўсвета.
І пры Поўні, і пры Сонцы – сёння, заўтра і бясконца!* (9.Y.2019).

Мой зборнік для дзяцей *Літары ў расе* у 2011 г. з’явіўся ў выдавецтве Віктара Хурсіка. У тым жа годзе і зборнік *На ўсе вякі...”—па-беларуску і ў перакладзе на англійскую мову Дагмар Волкат, на французскую – Ніны Дзявольскай.

6.IY.2013 г. **Барыс Уладзіміравіч Кіт** пакінуў такі запіс *...Шкада толькі, што сярод беларусаў ніколі не было паяднання*.

*Ёсць наказ любіць не на наказ...А мо лепей, каб упыры вывесілі цэтлікі
*Неяднанцы-растапыры, выправім хрыбетнікі!** (30.Y!!2013).

Еўфрасіння Полацкая (1104—23.Y. /5.Y!/ 1173).

У 1883 г. прылічана да ліку святых. У 1931 г. копія Крыжа заступніцы і асветніцы, народжаная Прадславай, была ўстаноўлена ў Яўнлатгальскай царкве (цяпер Абрэнэ на тэрыторыі Расіі).

У 1938 г. **Сяргей Сахараў** выдаў у Рызе кнігу * Преподобная Евфросинія, княжна Полоцкая*.

*Мне не суджана пакахаць. / Буду веру аберагаць
ад грахоў. / Цераз полымя гарадоў
Прыплыву да сваіх братоў / па любоў.*

(Песню *Сповідзь* на мае словы стварыў кампазітар Віктар Войцік).

15.02.1943 г. – пачатак Асвейскай трагедыі пад назвай *Зімовыя чары*.

Стварылі кнігі на гэтую тэму Ірына Жарнасек, Сяргей Панізьнік.

2003 год. Сяргею Панізьніку нададзена званне Ганаровага грамадзяніна Асвеі.

*І не мружацца Асвеі / зацярушаныя веі, і не вылюблена вые...
Шэрым воўкам Доля вые... (3 *Рэквіяма па ахвярах Асвейскай трагедыі*).*

22.03.1943 г.--трагедыя ў Хатыні. Загінула 149 чалавек, з іх 76 дзяцей.

Даты жыцця Камінскага Іосіфа Іосіфавіча: 1887—1973.

*А дзе той каваль жыве, / што каваў падковы?
Над Хатыню звон плыве / вечнасці суровай.*

Дзямешка Генадзь Паўлавіч (5.XI.1918–17.01.2017) нарадзіўся на Дзісеншчыне, зямляк Белавус Параскі з дома Пірага Івана, стваральніцы твора гістарычнага мастацтва --рушніка-абярэга.

У творчым жыцці пісаў вершы і песні, маляваў, вёў дзённік. Выдаў два зборнікі вершаў: «Вераснёвы вырай», 2003 г. і «Жыцця бруістая крынічка», 2007 г. Жыў у Дзісне.

Быў удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны. 34 гады аддаў службе ў міліцыі. Як даўняга жыхара мястэчка яго запрасілі ў 2000-м годзе на святкаванне 1000-годдзя майго роднага Лявонпаля ў Міёрскім раёне. У сеціве быў выстаўлены здымак: Генадзь Дзямешка, Ірына Жарнасек, Франц Сіўко і я на ўрачыстым мерапрыемстве стаяць каля палаца Лапацінскага.

«Вада бруіцца» (здымак *Сяргея Панізньніка*)

Валяніна Казлоўская - Лясная Кветка (19.У111.1907 – 31.03.1938) – расстраляная як шпіёнка латвійскай разведкі.

*Яснейшых дзеён у Бога дачакаем, / і пройдзе час нялюбасі і зла.
О, знай тады, што для цябе, мой Краю --
Мой шматпакутны, для цябе жыла.
Каб стала Домам Дружбы -- уся Зямля!*

Эдуарду Зарыцкаму (9.02.1946—6.У1.2018)— кампазітару, Народнаму артысту Рэспублікі Беларусь, Заслужанаму дзеячу мастацтваў, майму сутворцу:

*Габой. Валторна. Пастараль. / Капрычыю і канцэрціна.
Там фартэп’яна, тут – раэль... Зарыцкі – айсберга ільдзіна. (9.02.2010).*

Уладзіміру Сакалоўскаму (10.XII.1930—20.VI.2013)—навукоўцу, перакладчыку.

*Я пры жыцці яго падзяку / насіў, бо знаў не дзіваком,
Калі ён Веду і Пазнаку /валок з Еўропы ў мінскі дом.
Падносіў скарб не для бадзягі, а на падоймы тыражу...
Я пры жыцці насіў падзякі,-- наклон і сёння паднашу. (20.VI.2013).*

Ліс Арсень Сяргеевіч (4.02.1934 – 28.V.2018)—літаратуразнаўца, доктар філалагічных навук, адзін з укладальнікаў акадэмічнага збору “Беларуская народная творчасць”, аўтар кніг пра Я. Драздовіча, М. Гарэцкага... У 2008 г. выдаў кнігу *Gloria viktis*. Імя Арсена Ліса – у кнізе гонару “Рупліўцы твае, Беларусь”.

Янка Купала. Мінск, Маладзечна, Вільня -- / Як жа знаёмы шлях гэты!
Змерыў яго я калісьці, / Як шукаў шчасця па светах.

Вольга Грыцук, дачка Васіля Дуброўскага (29.X.1923—22.IV.2019)—грамадзянка Канады, аўтар вершаў, успамінаў ...

*Жыла ў Дзісне з Дуброўскімі, Ластоўскімі. / Там чула Жаўняровіча псалмы.
Дасюль Дзісна ні крыгамі, ні войскамі / не змецена: там Адзігітрыя і мы.
(6. IX.2013)*

10.V.1968 года **Уладзімір Караткевіч** мне параіў правесці Дзень народзінаў у двары дома на вуліцы Веры Харужай, 26, дзе ён меў кватэру. Тады і пазнаёміў мяне з Вацлавам Жыдліцкім, Аляксандрам Баршчэўскім. З **Алесем Барскім** я сустракаўся часта. Запомніўся яго жарт у тэлефоннай размове з паненкай: “О, як вы сёння хораша выглядаеце!” Чуўся вясёлы хохат задаволенай слухачкі. Алесь нарадзіўся на Беласточчыне 2.XI.1930 года. Беларускі паэт, літаратуразнаўца, публіцыст, перакладчык, Ганаровы доктар БДУ (1993), развітаўся з польскімі прасторамі 28.03.2022 года.

Ніна Янсэ – Панізьнік (21.XI.1933 – 11.IX.2019) – перакладчыца з латышскай мовы твораў Яніса Райніса, Саулцэрытэ Віесэ, Андрыса Веянса, Матыльды Езавітавай, Вілберта Краснайса, Айі Лацэ... Мая родная сястра падрыхтавала для мяне падрадкоўнікі вершаў многіх латышскіх паэтаў. Пакінула лірычныя ўспаміны і вершы пра айчынную зямлю, дзе і Сонца па зямлі хадзіла...
*Сястра, зажурынка мая, / і мне ты кладачкі масціла.
Вясной накармім салаўя, / каб Сонца па зямлі хадзіла.*

Леанід Маракоў (15.IV.1958 – 17.XI.2010)—пісьменнік, журналіст, энцыклапедыст, даследчык гісторыі рэпрэсій на Беларусі. Аднавіў біяграфіі больш як 20 тысяч грамадскіх і культурных дзеячаў.

*Імёны катаў акаяных / на свет выводзіў Леанід.
Боль Беларусі – акіяны, / але пад намі ёсць граніт.*

Нудзьга Грыгорый Антонавіч (21.01.1913—14.03.1934)—украінскі пісьменнік, фалькларыст, крытык. Аўтар даследавання “Беларуская песня за мяжой”. (Часопіс “Полымя”, №4, 1967 г.)

У 1923 годзе арыштаваны ў Расіі па справе філаматаў **Адам Міцкевіч** (24.XI.1798 – 26.XI.1855). Яго жыццёвы шлях ад Завосся каля Наваградка -- да Кракава ў Польшчы. Польскі паэт беларускага паходжання, публіцыст, асветнік. У 1818 г. стварыў першы верш “Гарадская зіма”. Яго вызначалі як аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, беларускім польскамоўным паэтам. Прафесар славянскай славеснасці на кафедры славянскіх літаратур у Каледж дэ Франс у Парыжы прамовіў: “На беларускай мове, якую называюць русінскай, гавораць каля дзесяці мільёнаў чалавек, гэта самая багатая і самая чыстая гаворка, якая ўзнікла даўно і цудоўна распрацавана.”

Кастусь Каліноўскі /Вінцэнт Канстанцін / (2.02.1838 – 22.03.1864) – нацыянальны герой Беларусі, кіраўнік вызваленчага паўстання 1863—64 гадоў. Публіцыст, паэт, выдавец, аўтар “Лістоў з-пад шыбеніцы”, “Мужыцкай праўды” (1862) – першай у гісторыі газеты на беларускай мове.

*Хай жа будзе заўжды пры нас / З добрым імем, каляным, носкім,
Як вось гэты гранітны сказ: “Кастусь Каліноўскі”. (5.IV.1967)*

Абала Мірдза Эдуардаўна (23.02.1923—24.02.2007) – доктар філалагічных навук, перакладчыца, даследчыца беларуска-латышскіх сувязяў, стваральніца “Беларуска-латышкага і латышка-беларускага слоўніка” (з дапамогай Ніны Янсэна).

*О, Мірдза Абала, пішы: / З рыгва Даўгавы латышы
Купалу звалі на прыём... - Laj dzivo! Ёў дружбе мы жывём! (28.VIII.2021)*

Белакоз Алесь Мікалаевіч (11.XI.1928 – 1.XII.2016) – стваральнік Літаратурна-этнаграфічнага музея ў Гудзевічах Мастоўскага раёна. Пасля сустрэчы там з вялікай сябрай апантаных творцаў напісаўся ўзнёслы верш. Вось некалькі радкоў, народжаных у 1984 годзе:

*Слова там на вусенках журкоча, / гоіць і зачарствелы ірам...
Дзе вы, Гуды? Крочу не на ўзбочча, / а на шлях у выратавальны Храм.*

Талерка Мікалай Нікандравіч (4 /17/ X11.1898—3.04.1984) – педагог, паэт, мастак, празаік, фалькларыст, беларускі культурна-грамадскі дзеяч у Латвіі.

Сартакоў Сяргей Венядзіктавіч (26.03.1908—1.V.2005)—рускі пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1970). У Віцебску на літаратурнай сустрэчы прамовіў: - А я, браткі, напалавіну беларус. У мяне мама беларуска... (На літаратурнай вечарыне ў Верхнядзвінску прысутнічала дачка Сяргея Сартакова. Адбылося і наведанне вёскі каля старажытнай Дрысы).

“На радзіме і дождж сушэйшы!” – прамовіў **Васіль Быкаў** у Пуцілкавічах 16.УІ.1985 года, калі мы аглядалі Дом-музей Петруся Броўкі. Незабыўныя сустрэчы адбыліся з ім ў Горадні, на Кургане Дружбы каля Верхнядзвінска... Васіль Уладзіміравіч Быкаў (19.УІ.1924 – 22.УІ.2003) - у сваю дывізію пайшоў, як і Аляксей Пысін. Таму і жыве абаронная раць удзельніка баёў у Румыніі, Венгрыі, Югаславіі, Аўстрыі... Пад час Кіраваградскай аперацыі яго паранілі (памылкова імя запісалі на абеліску загінуўшым 7.01.1944 года).

Але як пісьменніка, грамадскага дзеяча Васіля Быкава не забываюць на мацерыках планеты, памятаюць у нас народнага дэпутата, Ганаровага грамадзяніна Ушацкага раёна... А найперш Васіль Быкаў – Герой Сацыялістычнай працы, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, Народны пісьменнік Беларусі. З 1966 года у Васіля Быкава часта былі непярэліўкі. З яго гродзенскіх успамінаў вычытаў “...многа мы перажылі ўдвух з Карпюком”. Першы верш, які я прысвяціў Васілю Быкаву пасля ўзрушанай сустрэчы ў чэрвені 1969 года, пачынаўся радком “Трубілі трубачы ў Гародні”. Дазнаўся, чаму сцены гродзенскія стаяць? А каб не ведаць нападу і згубы...

Для чысленніка з яркавымі лічбамі 3 і 8 далучаю і такія весткі:пра лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР (1978), лаўрэата Ленінскай прэміі (1988), у 1988 г. Васіль Быкаў стаў адным з заснавальнікаў Беларускага народнага Фронту (прыслухаўся да парады Рыгора Барадуліна). 1968 год быў асвечаны выхадам кнігі Быкава “Праклятая вышыня”, а 1998 год – выхадам кнігі “Крыжовы шлях”.

А я ў кнізе паэзіі “Чало і век” (1979) Васілю Быкаву прысвяціў верш “У Гродні”. Там ёсць такія радкі:

*Як ваяцкая булава / паднялася над горадам сонца.
І жыве абаронная раць, / звонка трубяць гарачыя трубы!
Каб не ведаць нападу і згубы -- / сцены гродзенскія стаяць.*

І сцены ў літоўскім гарадку Ніда трапяталі пры размове Васіля Быкава з украінскім паэтам Дмытром Чараднічэнкам. Я пераклаў верш Дмытра “Куршская дуга”, прысвечаны Быкаву. Там ёсць і такія радкі:

Так пахла ў наветры Свабодаю . / Калі мы сустрэліся ў Нідзе!

Прытуляю некаторыя цытаты з вершаў-прысвячэнняў Васілю Уладзіміравічу:

*Перада мной учэпісты рубеж: / Яго і бураломам не праб’еш...
Чую-чую: у звыклай буднасці / трапяткое крыло... / І верыцца::
не заснула ты, чуйнае сэрца, / да прылётнай абуднасці.
Пад заваяй не задыхнулася, / не знямела яшчэ – і можа
тою гулкаю быць Каложай, / што над Нёманам нахінулася.*

Васіль Быкаў: “І жыве абаронная раць...” Артыкул быў змешчаны ў кнізе нататак “Абліччы сустрэчаў” (2017). Друкавалі мае тэксты і ў другіх выданнях. Людміла Хейдарава пра мае высылка адказала так: “Дзякую за ўсе Вашыя згадкі, па якіх можна выбірацца з лабірынтаў мінулага да нашай еднасці, гонару і славы, каб “стаць у шэрагі непахісных”. І гэты неацэнны быкаўскі цуд: “На радзіме і дождж сушэйшы!” – да слёз” (19.06.2018).

Так, светлая Памяць пра атланта Быкава асмельвае нас на ўгаспадаранне яго айчыннага мацерыка.

Сяргей Панізьнік: БУДЗЕМ ПАМЯТАЦЬ МЫ - НЕ ЗАБУДУЦЬ І НАС
(вэб-часопіс “Культура. Нацыя”, № 32, лістапад 2023, 291-301, www.sakavik.net)

Знакаміты беларускі паэт і актыўны аўтар часопіса “Культура. Нацыя” сп. С. Панізьнік ужо па традыцыі падае ў часопіс каляндар памятных дат - як напамінак пра юбіляраў і даты Памяці творцаў. У *дапоўнены* Каляндар пра творчых асобаў на 2023 год унесены даты, якія заканчваюцца на лічбы 3 і 8.

Сергей Панизьник: МЫ БУДЕМ ПОМНИТЬ – НЕ ЗАБУДУТ И ПРО НАС
(вэб-журнал «Культура. Нация», № 32, ноябрь 2023, 291-301, www.sakavik.net)

Анотацыя. Известный белорусский поэт и активный автор журнала «Культура. Нация» Сергей Панизьник по традиции представляет в журнал календарь памятных дат, как напоминание о юбилеях и датах Памяти Творцов. В *дополненный* Календарь включены даты о творческих людях на 2023 год, которые заканчиваются цифрами 3 и 8.

Siarhei Paniznik: We will remember – They will not forget us

(webzine “*Kultura.Natsyja*”, issue 32, November 2023, 297-307, www.sakavik.net)

Abstract. By tradition, famous Belarusian poet, and active author of the magazine "Culture. Nation" Mr. S. Paniznik submits a calendar of commemorative dates to the magazine, as a reminder of anniversaries and dates of the creators. The updated Calendar includes dates about creative people for 2023 that data end with the numbers 3 and 8.

Наступны 33-ці нумар часопіса «КУЛЬТУРА. НАЦЫЯ» выйдзе ў красавіку 2024 г.